

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Instytucja sędziego pokoju
w wybranych państwach europejskich**

redakcja Andrzej Pogódek

Prawo podstawowe
Warszawa 2020

Spis treści

Dr hab. Jarosław Szymanek

Instytucja sędziego pokoju w Belgii

7

Dr Justyna Eska-Mikołajewska

Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencjach Korony Brytyjskiej i na Gibraltarze **23**

- I. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspa Man **23**
  - 1. Status prawnomiędzynarodowy Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspa Man **23**
  - 2. Ogólna charakterystyka systemu sądowego **25**
  - 3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju) **27**
  - 4. Status prawny sędziego pokoju **27**
  - 5. Tryb wyboru sędziego pokoju **29**
  - 6. Uprawnienia sędziego pokoju **30**
- II. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspy Normandzkie **32**
  - 1. Status prawnomiędzynarodowy Jersey i Guernsey **32**
  - 2. Ogólna charakterystyka systemu sądowego **35**
    - 2.1. Jersey **35**
    - 2.2. Guernsey **38**
  - 3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju) **41**
    - 3.1. Jersey **41**
    - 3.2. Guernsey **42**
  - 4. Status prawny sędziego pokoju **42**
    - 4.1. Jersey **42**
    - 4.2. Guernsey **43**
  - 5. Tryb wyboru sędziego pokoju **44**
    - 5.1. Jersey **44**
    - 5.2. Guernsey **45**
  - 6. Uprawnienia sędziego pokoju **45**
    - 6.1. Jersey **45**
    - 6.2. Guernsey **47**

III. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) na Gibraltarze	50
1. Status prawnomiędzynarodowy Gibraltaru	50
2. Ogólna charakterystyka systemu sędowniczego	52
3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju)	54
4. Status prawny sędziego pokoju	55
5. Tryb wyboru sędziego pokoju	57
6. Uprawnienia sędziego pokoju	58

Dr Andrzej Pogłódek

Instytucja sędziego pokoju w Federacji Rosyjskiej	61
1. Wprowadzenie	61
2. Podstawy prawne instytucji sędziego pokoju	64
3. Status sędziego pokoju	66
4. Wymogi wobec sędziego pokoju	70
5. Uprawnienia sędziów pokoju	72
6. Obwody sądowe	74
7. Aparat sędziego pokoju. Finansowanie sędziów pokoju	75
8. Zakończenie	77

Dr Marta Osuchowska

Sądy pokoju w hiszpańskim systemie sądownictwa	79
Wykaz skrótów	79
1. Wprowadzenie	80
2. Podstawa prawna	80
3. Historia	81
4. Organizacja sądów pokoju	82
4.1. Grupowania sekretariatów (<i>Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz, ASJP</i>)	85
5. Kompetencje sądów pokoju	86
5.1. Kompetencje w sprawach cywilnych	86
5.2. Kompetencje w sprawach karnych	87
5.3. Odwołania od rozstrzygnięć sądów pokoju	88
6. Sędzia pokoju	88
6.1. Wyznaczanie kandydatów	89
6.2. Prawa i obowiązki sędziego pokoju	91
6.3. Zakończenie pełnienia urzędu	93
6.4. Odpowiedzialność	93
7. Współpraca i pomoc	93

Dr Marcin Łukaszewski

Instytucja sędziego pokoju w europejskich mikropaństwach	97
I. Andora	97
1. Zarys historii państwowości andorskiej	97
2. Zarys zmian w organizacji władzy sędowniczej	98
3. Obecna struktura władzy sędowniczej (zarys)	100
4. <i>Tribunal de Batlles</i> i sądy pojedynczych sędziów (<i>Batlles</i>)	102
II. Liechtenstein	103
1. Zarys historii państwowości liechtensteińskiej	103
2. Zarys zmian w organizacji władzy sędowniczej	104
3. Obecna struktura władzy sędowniczej (zarys)	106
4. Referendarz (<i>Rechtspfleger</i>)	107
5. Mediator (<i>Vermittler</i>)	109
III. Malta	110
1. Zarys historii państwowości maltańskiej	110
2. Zarys zmian w organizacji władzy sędowniczej	110
3. Obecna struktura władzy sędowniczej (zarys)	112
4. Trybunał Drobnych (Małych) Roszczeń (<i>Small Claims Tribunal</i>)	113
5. Trybunały Lokalne i Komisarze Sprawiedliwości (<i>Commissioners for Justice</i>)	114
IV. Monako	115
1. Zarys historii państwowości monakijskiej	115
2. Zarys zmian w organizacji władzy sędowniczej	117
3. Obecna struktura władzy sędowniczej (zarys)	118
4. Sędziowie pokoju	121
V. San Marino	123
1. Zarys historii państwowości sanmaryńskiej	123
2. Obecna struktura władzy (zarys)	124
3. Zarys zmian w organizacji władzy sędowniczej	125
4. Sędzia Pojednawczy (<i>Giudici conciliatori</i>)	127
5. Obecna struktura władzy sędowniczej (zarys)	127

Dr Marta Osuchowska

Sądy pokoju w portugalskim systemie sądownictwa	131
1. Wprowadzenie	131
2. Podstawa prawna	132
3. Historia	133
4. Organizacja	134
4.1. Rada Sądów Pokoju	136

5. Właściwość	136
6. Procedury	138
6.1. Mediacja	139
7. Sędzia pokoju	139
7.1. Wybór	140
7.2. Prawa i obowiązki	140
8. Mediator	141

Dr hab. Ewa Tuora-Schwierskott

Status prawny sędziego pokoju w Szwajcarii	145
1. Regulacja aktów prawnych	145
2. Sposób przeprowadzenia wyborów sędziego pokoju	146
3. Niezawisłość sędziego i niezależność administracji sądowej	146
4. Przestanki wyboru sędziego pokoju	147
4.1. Przestanka posiadania pełni praw wyborczych przez kandydata na sędziego pokoju	147
4.2. Przestanka miejsca zamieszkania	148
4.3. Przestanki dotyczące wykształcenia sędziego pokoju	148
4.4. Kadencja sędziego	150
5. Wymiar pracy sędziego pokoju. Obsada stanowisk	151
6. Dyskusje na temat urzędu sędziego pokoju – perspektywy na przyszłość	151

Dr Katarzyna Jachimowicz

Instytucja sędziego pokoju we Włoszech. Status prawny, tryb wyboru i uprawnienia	155
1. Uwagi wprowadzające	155
2. Akty normatywne i reforma urzędu sędziego pokoju w 2017 r.	155
3. Tryb wyboru i kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska	157
4. Kompetencje sędziów pokoju	158
5. Odpowiedzialność dyscyplinarna	159
6. Status pracowniczy	160
Podsumowanie	161

Instytucja sędziego pokoju w Belgii

Sędzia pokoju (*le juge de paix*) konstituuje tzw. sprawiedliwość pokoju (*la justice de paix*), nazywaną również „sprawiedliwością blisko obywatela” (*la justice proche du citoyen*), „sprawiedliwością bliskości” (*justice de proximité*), „sprawiedliwością codziennego życia” (*la justice du quotidien*), „sprawiedliwością wiejską” (*la justice de la village*), „sprawiedliwością naturalną” (*la justice naturelle*) albo „sprawiedliwością od kołyski aż po grób” (*la justice du berceau à la tombe*)¹. Zwraca się uwagę, że istotnym elementem definiującym ten rodzaj instancji sądowych jest użyte w jego nazwie własne określenie „pokój”, który rozumiany powinien być m.in. jako: „poszukiwanie zgody”, „godzenie”, „zawijazywanie kompromisu”, „rozwiązanie problemów”, „dostrzeganie różnych opinii i stanowisk”, „ważenie opinii”, „łagodzenie konfliktów”, „konieczność radzenia sobie w relacjach z innymi”². Sąd pokoju, i przez to właśnie jest nazywany sądem blisko obywatela, ma pomóc w ułożeniu relacji dnia codziennego, ma zapewnić harmonijne, pokojowe współżycie w ramach wspólnoty. Ma interweniować w sprawach drobnych, ale ważnych dla każdego, które dalekie są od wielkiej polityki, a dotyczą normalnych i zwyczajnych relacji, w jakie wchodzi każda jednostka w rodzinie, z sąsiadami, w pracy itp.

Kluczowym elementem sprawiedliwości pokoju jest potrzeba demokratyzmu wymiaru sprawiedliwości, a co za tym idzie demokratyzmu całej trzeciej władzy, która – szczególnie w porównaniu z dwoma pierwszymi władzami – cierpi na poważny deficyt demokracji. Władzę sądowniczą legitymizować ma wszakże nie tyle demokratyczna procedura wyboru czy odpowiedzialności, ale takie jej konstytucyjne atrybuty jak np. profesjonalizm, apolityczność, bezstronność, niezależność czy niezawisłość. W arsenale przymiotów, jakimi określana jest trzecia władza, brak jest demokracji, jako rudymen tarnej reguły rządzenia. Poszukując sposobu legitymizacji sądów i sędziów, sięga się wobec tego najczęściej po argument funkcjonalny i celowościowy, dowodząc, że funkcje i cele, jakie ma spełniać prawidłowo działająca trzecia władza, uprawomocniają jej obecność i przesądają demokratyzm, który nie może być sprowadzany do prostej reguły wyboru i odpowiedzialności. Demokratyczną postać trzeciej władzy nadaje więc nie tzw. demokracja elektoralna, ale demokracja proceduralna i demokracja teleologiczna.

---

¹ Por. *Le juge de paix: le juge le plus proche du citoyen*, Bruxelles 2014, s. 4.

² Por. S. Gérard, *Procédure en conciliation devant le Juge de Paix*, „Jeunesse de Droit” 2006, nr 206, s. 44.

Powyższe założenie było do utrzymania w czasach, kiedy sprawdzał się paradygmat Monteskiusza, według którego sędziowie byli jedynie „ustami ustawy”, a ich władza była „poniekąd żadna”. Jednakże powolne, acz konsekwentne usądowienie państwa, do czego walczyło sędownictwo konstytucyjne i sędownictwo administracyjne, spowodowało, że pierwotne założenie o demokratyzmie trzeciej władzy będącym funkcją jej ogólnego usatkwowania ustrojowego przestało mieć sens. Należało wobec tego na nowo wymyśleć formułę demokracji sądowej, która nie burząc idei ogólnych, wkomponowała sądy w architekturę demokracji. Obmyślanie tej nowej formuły trwało w Belgii bardzo długo i spotykało się z oporem środowiska sędziowskiego i sporej części opinii publicznej, która postrzegała zmiany w ustroju sędownictwa jako zamach na trójpodział, ograniczenie niezależności sędziów, podważanie wymogu profesjonalizmu czy wręcz upolitycznienie sądów i sędziów³.

Ta nowa formuła musiała, z jednej strony, stanowić jakąś kontynuację rozwiązań historycznych, a zarazem musiała wprowadzać elementy nowe, które stworzą zręczną całość. Pośród tych ostatnich znalazły się m.in. nowe rozwiązania w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów⁴, nowy mechanizm powoływania sędziów oraz nowa organizacja sądów pokoju, jako sądów pierwszego kontaktu z obywatelem. Trzeba jednak zauważyć, że kwestia struktury i organizacji sędownictwa była w Belgii zawsze bardzo żywo dyskutowana, a przyjmowane rozwiązania, niezależnie od ich kształtu, spotykały się zarówno z aprobatą, jak i krytyką. Ciekawe jednak, że o ile niemal wszystkie zagadnienia dotyczące ustroju judykatury były dyskutowane, o tyle nie wzbudzała wątpliwości potrzeba funkcjonowania sądów pokoju. Od początku uznawano je za istotny element demokratyzacji trzeciej władzy, niezależnie przy tym od mechanizmu powoływania sędziów pokoju⁵.

Przez demokrację sądów pokoju rozumiano bowiem bliskość tych sądów obywatela, a co za tym idzie łatwość dostępu i zajmowanie się sprawami życia codziennego⁶. Demokracja sądu pokoju była więc pojmowana jako zajmowanie się przez ten sąd sprawami codziennymi, sprawami, z którymi jednostka zmagą się najczęściej. Inne kwestie miały znaczenie wtórne. Zarazem właśnie ze względu na demokratyzm trzeciej władzy uznawano, że nie można dokonywać zasadniczego rozróżnienia pomiędzy sądami oraz sędziami pokoju a sądami i sędziami wszystkich innych rodzajów.

W Belgii przyjęto, zwłaszcza po federalizacji państwa, przeprowadzonej w latach 90. XX wieku, że klamrą spinającą wszystkich sędziów i wszystkie sądy jest mechanizm kreacji

³ Por. E. Dupont, F. Schoenaers, *Réformes de la justice belge: les transformations du rôle de chef de corps, la responsabilisation des local managers*, „Revue de Centre d’Études et de Recherches et Administration Publique” 2017, nr 29, s. 119 i n.

⁴ Por. J. de Codt, *La réforme de la discipline judiciaire: jamais deux sans trois*, „Journal des tribunaux” 2014, nr 7, s. 101 i n.

⁵ Obok tego oczywiście sądy pokoju postrzegano jako rozwiązanie trwałe, historycznie zakorzenione, świadczące o pewnej swoistości władzy sędowniczej w Belgii.

⁶ Szerzej na ten temat zob. J.-P. Nandrin, *La justice de paix à l’aube de l’indépendance de la Belgique (1832–1848). La professionnalisation d’une fonction judiciaire*, Bruxelles 1998, *passim*.

sędziego, powierzony królowi⁷. Należy jednak przypomnieć, że zwłaszcza w odniesieniu do sędziów pokoju silnie postulowano, aby odejść od klasycznego mechanizmu powoływania i w imię demokratyzmu oprzeć go na elekcji powszechnej. Uznawano, że właśnie wybór powszechny skonsumuje najlepiej przymioty sądu pokoju jako sądu demokratycznego, bliskiego obywatelowi, a zarazem politycznie legitymowanego. Uważano również, że wybór powszechny chronić będzie przed nadmiernym podporządkowaniem sędziów (i co za tym idzie sądów) władzy wykonawczej, której synonimem jest król. Stąd *prima facie* powoływanie przez króla wszystkich sędziów, w tym sędziów pokoju, może wydawać się zaskakujące⁸. Głębsza analiza dowodzi jednak, że przyjęte ostatecznie rozwiązanie było przemyślane i racjonalne. Kazało ono odrzucić system elekcji sędziów, aby nadać im jednoznaczną apolityczność, która w warunkach demokracji elektoralfnej byłaby najzwyczajszą fikcją. Z tych samych powodów odrzucono wysuwane gdzieś postulatory nominacji sędziów przez legislaturę. Kazało również odrzucić proponowany swego czasu system kooptacji, jako system patologiczny, który odrywa sędziów od obywateli i wiąże ich z korporacją, co zamiast ich demokratyzować, tylko zwiększało alienację środowiska sędziowskiego i prowadziło do wsobnego mechanizmu rekrutacji sędziów. W konsekwencji uznano, że powołanie sędziego przez króla jest najbezpieczniejszym rozwiązaniem, a zarazem, że powinno być stosowane w przypadku wszystkich sędziów. Tylko to nie różnicowało sędziów, zapewniając tzw. monizm władzy sądowniczej⁹. Przyjęte pierwotnie rozwiązanie, choć niezmienione, to jednak dalece ewoluowało. Zasadnicze zmiany wprowadzono w latach 90. XX wieku, kiedy prerogatywę króla zaczęto ścieśniać, by w końcu istotnie ją zawęzić, poprzez uczynienie zasadniczym podmiotem w procedurze nominacyjnej Wysokiej Rady Sądownictwa. W efekcie pozostawiono królowi sam akt powołania, natomiast wyeliminowano jego dawną dyskrejonalność, a ciężar powołania na stanowisko sędziego przeniesiono na Wysoką Radę Sądownictwa. Komentatorzy wskazują, że uprawnienia Rady oznaczają w efekcie jej monopol w zakresie powoływania sędziów (na każde wolne miejsce) i skrepowanie uprawnienia monarchy do aktu wyłącznie ceremonialnego¹⁰. Przyjęte rozwiązania, będące częścią większego pakietu reform belgijskich sądów, są oceniane pozytywnie, niemniej można również spotkać głosy krytyki. Ta ostatnia koncertuje się na tym, że reforma przybliżyła system nominacji sędziów do *sui generis* kooptacji, która w punkcie wyjścia była odrzucona jako nadmiernie sprzyjająca alienacji sędziów i tworzeniu zbyt silnych wewnątrz korporacyjnych więzów, które przeczą idei demokratyzacji trzeciej władzy.

Niezależnie od ocen pozostaje faktem, że wszyscy sędziowie w systemie sądownictwa belgijskiego są powoływani na analogicznych zasadach, co niewątpliwie sprzyja idei monizmu

⁷ Por. R. Andersen, *La nomination des juges en Belgique*, „Revue Générale de Droit” 2006, nr 4, s. 691.

⁸ Por. F. Delpérée, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Bruxelles-Paris 2000, s. 457.

⁹ Por. R. Andersen, *La nomination...*, s. 691.

¹⁰ Por. G. de Laval, F. Georges, *Droit judiciaire*, Liège 2014, t. II, s. 152 i n.

władzy sądowniczej. Monizm rozumiany na sposób belgijski oznacza bowiem nie tylko monizm systemu prawnego stanowiącego kanwę pracy sędziego, monizm procedur sądowych, ale również monizm mechanizmu awansu na wszystkie stanowiska istniejące w ramach trzeciej władzy¹¹. Wszyscy sędziowie powoływani są wobec tego na dokładnie tych samych zasadach, według tych samych kryteriów i – co równie ważne – wyposażeni są w te same atrybuty sędziego (niezależność, apolityczność).

Sprawiedliwość pokoju leży u źródeł belgijskiej państwowości. Jest ona, jak się wskazuje, spadkobierczynią Rewolucji Francuskiej, bez której nie byłoby niepodległej Belgii, a która próbowała na nowo określić reguły sprawiedliwości egzekwowanej w procesie sądowym. Ideą generalną było tu spłaszczenie sprawiedliwości, a co za tym idzie zmniejszenie dystansu geograficznego między sądem a stronami uczestniczącymi w procesie sądowym. To właśnie postrzegano jako sedno demokracji sądowej. Od samego początku sprawiedliwość pokoju była przy tym determinowana trzema czynnikami. Pierwszym było promowanie postępowania pojednawczego, drugim minimalizowanie uciążliwych i długotrwałych procedur; trzecim zaś skrócenie dystansu geograficznego między sędzią a uczestnikami sprawy¹².

Te założenia legły u podstaw sprawiedliwości pokoju i do dnia dzisiejszego wyznaczają jego rudymენტarną specyfikę ustrojową, choć prawdą jest, że w każdej epoce zmienia się nieco akcent położony na poszczególne elementy. Nie zmienia to jednak konstytucyjnej gramatyki współczesnego belgijskiego sądownictwa pokoju. Ta opiera się na dwóch dodatkowych założeniach. Pierwszym jest zastrzeżenie sądownictwa pokoju dla spraw cywilnych. Oznacza to, że jest ono niekompletne we wszystkich innych sprawach podległych kognicji sądów. Drugim jest nastawienie na ugodowe rozwiązanie spornej sprawy.

Warto dodać, że we wcześniejszym okresie funkcjonowania sądy pokoju miały jeszcze dodatkowe uprawnienia, które jednak na przestrzeni XX wieku zostały im odebrane i przekazane do właściwości innych sądów. Tu warto wskazać o dwóch, mianowicie o sprawach rodzinnych, w których także właściwe były sądy rodzinne, oraz w drobnych sprawach karnych, których podjęcie przez sąd pokoju *ex lege* zmieniał go w sąd policyjny (*cour de police*). W późniejszym okresie sprawy rodzinne zostały przekazane sądom cywilnym pierwszej instancji, niemniej pod koniec XX wieku nastąpił częściowy powrót niektórych tych spraw do sądów pokoju. Natomiast sądy policyjne zostały ostatecznie przekształcone w sądy stałe, paralelnie funkcjonujące obok sądów pokoju. Przy tej okazji widać, że sądy pokoju, mimo że na trwałe wpisane w krajobraz sądownictwa belgijskiego, przeszły bardzo poważną reorganizację. Jej motywem generalnym, konsekwentnie realizowanym w praktyce, było „usądowienie” sądów pokoju, które powstałe z odmętów rewolucji schyłku XVIII wieku na początku dalekie były od sądów tak jak je dzisiaj rozumiemy, co jednak nie było żadnym defektem tych sądów,

¹¹ Por. R. Andersen, *La nomination...*, s. 690.

¹² Por. J.-P. Nandrin, *La justice de paix à l'aube...*, s. 12, 13.

ale świadomie założonym celem, który za punkt wyjścia przyjmował „zbliżenie obywatela do wymiaru sprawiedliwości” (*rapprocher le citoyen de le justice*)¹³.

W początkowym okresie funkcjonowania belgijskie sądy pokoju charakteryzowały się następującymi cechami: 1) sędziowie byli wybierani w wyborach; 2) nie musieli mieć wykształcenia prawniczego; 3) prowadzili sprawy w drodze mediacji, z pominięciem procedur właściwych postępowaniu sądowemu; 4) nie ograniczali się do spraw *stricte* cywilnych. Belgijskie sądy pokoju odpowiadały więc modelowi tzw. sprawiedliwości wynegocjowanej, a nie np. sprawiedliwości proceduralnej¹⁴. Odróżniało to je wyraźnie od właściwych sądów cywilnych i karnych, które były profesjonalne i oparte na modelu sprawiedliwości proceduralnej.

Ta odrębność sądownictwa pokoju, mająca swoją genezę w Rewolucji Francuskiej, która właśnie w sędziach pokoju dostrzegała *novum* demokratyzujące sądy, została z czasem zarzucona. Reformy sądownictwa pokoju, prowadzone na przestrzeni zwłaszcza pierwszej połowy XIX wieku, spowodowały odejście od rewolucyjnego modelu sądu pokoju, „usadowienie” go i zbliżenie do właściwego wymiaru sprawiedliwości. Znalazło to wyraz m.in. w porzuceniu wyboru sędziów pokoju i w powierzeniu królowi prawa powoływania wszystkich sędziów, w tym także sędziów pokoju (1831). W 1848 r. sprofesjonalizowano sędziów pokoju, nakładając na nich wymóg posiadania stopnia doktora prawa (co stało się przy okazji przyjęcia nowego prawa o szkolnictwie wyższym)¹⁵. Reformy przeprowadzone w XIX wieku nadały nowy kształt sądownictwu pokoju, stanowiąc jednocześnie odpowiedź na największe zarzuty pod adresem tego sądownictwa, jakimi były jego upolitycznienie (przez wybór sędziów w wyborach) i słaba fachowość. W debatach politycznych i naukowych dotyczących sądownictwa pokoju dowodzono potrzeby stworzenia „gwarancji nauki” (*garanties de science*), „rzetelności kandydatów” (*probité des candidats*) oraz ich bezstronności, której nie buduje sakra wyborów powszechnych (*l'élection populaire*)¹⁶. Finałem reform przeprowadzonych w XIX wieku było poddanie wyroków sądów pokoju kontroli kasacyjnej (*contrôle de cassation*) oraz dostosowanie wynagrodzeń sędziów pokoju do świadczeń wypłacanych innym sędziom¹⁷. W XX wieku reformy sądów pokoju sprowadzały się do oddzielenia od nich spraw rodzinnych i drobnych spraw karnych, które sędowane zostały na działające już w sposób stały sądy policyjne. Jednocześnie cały czas postępowo pogłębianie roli sędziego pokoju jako rozjemcy, w wyniku czego sprawiedliwość pokoju stała się sprawiedliwością uzgodnieniową (*justice négociée*)¹⁸.

¹³ B. Trufin, *Les juges de paix belges et la mutation des modèles de justice civile*, „Droit et Société” 2007, nr 2, s. 295.

¹⁴ Por. Trufin, *Les juges...*, s. 295.

¹⁵ Por. J.-G. Petit, *Introduction*, [w:] *Un justice de proximité: la justice de paix 1790-1958*, red. J.-G. Petit, Paris 2003, s. 13 i n.

¹⁶ J.-P. Nandrin, *La justice de paix en Belgique de 1830 à 1848*, [w:] *Le juge de paix*, red. S. Dauchy, S. Humbert, J.-P. Royer, Lille 1995, s. 159.

¹⁷ B. Trufin, *Les juges...*, s. 296.

¹⁸ Por. *Droit négocié droit imposé*, red. P. Gérard, F. Ost, M. van de Kerchove, Bruxelles 1996, s. 20 i n.

Od XIX wieku kształtował się jednak jeszcze jeden, wysoce specyficzny obraz belgijskiego sędziego pokoju. Jego systematyczna profesjonalizacja i, z czasem, upodobnienie do „prawdziwego” sędziego, nie pozbawiły go jednak cech sędziego bliskiego obywatela. Zwraca się uwagę, że sędzia pokoju, używając swojej władzy i narzucając stronom kompromis, działał przede wszystkim siłą swojego autorytetu, a w jego wizerunku dominowała postać sprawiedliwego ojca, a nie bezdusznego biurokraty stosującego formalistycznie jedynie przepisy¹⁹. To, w dużej mierze, wygenerowało wizerunek sędziego pokoju jako osoby aktywnie włączającej się w rozstrzygnięcie sporu, zachęcającej strony do szukania porozumienia, oddziałującego w imię kluczowej wartości, jaką jest pokój i spokój społeczny oraz ogólne zasady współżycia społecznego. Na kształtowanie się bardzo pozytywnego wizerunku sędziego pokoju wpływ miała również duża liczba spraw załatwianych w sądach pokoju, a także zaangażowanie samych sędziów, którzy nie byli jedynie beczynnymi arbitrami w sporach sąsiedzkich, ale aktywnymi moderatorami tych sporów. To *summa summarum* dało podstawy do twierdzenia, że sądy pokoju generują nie tyle „sprawiedliwość wynegocjowaną”, ile raczej „sprawiedliwość partycypacyjną” (*justice participative*)²⁰. Powodzenie postępowania toczonego przed sądem pokoju wymagało jednak w każdym przypadku zaangażowania stron i życzliwej postawy sędziego, którego rolą była nie tylko i nie przede wszystkim ocena materiału, ale zachęcanie stron do poszukiwania kompromisu. To ostatnie wymagało od stron sporu także aktywności. Rozstrzygnięcie sprawy zawisłej przed sądem pokoju wymagało bowiem zaangażowania jej wszystkich uczestników. Wszystko to powodowało, że sprawiedliwość pokoju dawała stronom *sui generis* „prawo do rzeczywistości przeżywanej przez uczestników” (*droit à la réalité vécue par le justiciable*)²¹. Właśnie ten element doktryna belgijska uznała z czasem za sedno demokratyzacji sądownictwa. Nie mogła za nią przemawiać procedura wyboru sędziów w wyborach, nie mogło też tak działać, jak dawniej, powołanie na sędziego pokoju kogoś, kto był uznawany za lokalny autorytet, a nie profesjonalistę (co wymusiło pójście w kierunku fachowości sędziego pokoju). Stąd właśnie model sprawiedliwości wynegocjowanej, a zarazem sprawiedliwości uczestniczącej stał się tym, co w największym stopniu przesądzało demokratyczną postać sądownictwa. W efekcie sędziego pokoju miało znamionować to, że w przeciwieństwie do właściwego sędziego nie podejmował on rozstrzygnięcia na podstawie jedynie materiału dowodowego i prawa, ale na podstawie „doradzania stronom”, „podejmowania się mediacji”, szukania rozwiązania, które zadowoli wszystkie strony sporu, a w konsekwencji ułatwi wykonanie finalnie podjętej decyzji²². Trzeba mieć jednak świadomość, że dążenie do mediacji w XX wieku stało się uniwersalne w tym sensie, iż objęło wszystkie sądy cywilne w Belgii, przez co sądy pokoju doznały wyraźnej pauperyzacji.

¹⁹ Y. Cartuyvels, P. Mary, *Crise de la justice: et au-delà?* [w:] *L'affaire Dutroux. La Belgique malade de son système*, Bruxelles 1997, s. 102.

²⁰ B. Trufin, *Les juges...*, s. 297.

²¹ Y. Cartuyvels, P. Mary, *Crise...*, s. 21.

²² Por. F. Ost, *Juge-pacificateur, juge-arbitre, juge-entraîneur: trois modèles de justice*, Bruxelles 1982, s. 64.

Zwłaszcza reformy sądownictwa z lat 1967–1970 na nowo zdefiniowały postępowanie pojednawcze, jednak bez odniesienia go do sądów pokoju. W ten sposób sądy pokoju pozostały w jakimś sensie w defensywie. To, co przed długie lata było ich rysem rozpoznawczym, przestało być cechą wyłącznie sprawiedliwości pokoju. „Postępowanie pojednawcze stało się sposobem postępowania sądowego wszczętego przed wszystkimi sądami rozpatrującymi sprawy w pierwszej instancji”²³ (i to nie tylko cywilnymi). W efekcie wskazuje się, że mediacja, która przez wiele lat była znakiem rozpoznawczym sądów pokoju, na przestrzeni XX wieku straciła taki status, a same sądy pokoju straciły na znaczeniu²⁴. Mediacja prowadzona przez sąd pokoju była jednak ciągle – na przestrzeni XX wieku – znakiem rozpoznawczym całej belgijskiej dyskusji o sprawiedliwości pokoju. Wskazywano, że potrzeba prowadzenia przez sędziego pokoju sprawy w taki sposób, aby znaleźć kompromis między stronami, jest znakiem rozpoznawczym sprawiedliwości pokoju i jest tym, co dyktuje potrzebę jej istnienia, mimo że cały belgijski system sądowy absorbował w coraz większym stopniu mechanizmy mediacji. Takie postrzeganie sądów pokoju znalazło zresztą wyraz w drobnych reformach tych sądów, które miały miejsce w latach 1976 i 2000. W pierwszym przypadku sądom pokoju przyznano niektóre uprawnienia z zakresu prawa rodzinnego, w tym m.in. w razie poważnego konfliktu między małżonkami (art. 223 belgijskiego kodeksu cywilnego²⁵), podczas gdy w drugim przypadku kognicji sądów pokoju poddano rozstrzyganie sporów z najmu lokali. W obu przypadkach sądy pokoju zostały zobligowane do stosowania mediacji jako metody rozsądzania zawisłych przed nimi spraw²⁶. W obu przypadkach przepisy nakazywały sędziom pokoju nie tylko samo rozstrzygnięcie sprawy, ale doradzanie stronom, wspólne szukanie najlepszego rozwiązania, aranżowanie form poszukiwania pojednania itp.

To zresztą spowodowało poważną zapaść sądów pokoju, których rozstrzygnięcia były coraz częściej zaskarżane z uwagi na aktywną postawę sędziego, który doradzając stronom i szukając z nimi wspólnego rozwiązania, przez przegraną stronę był zazwyczaj pozywany jako sędzia stronnicy, jako sędzia, który angażując się w konflikt, z roli bezstronnego arbitra stawał się graczem. Sprawy takie rozpatrywał Sąd Kasacyjny, który najczęściej orzekał na korzyść sędziów pokoju, akcentując, że ich rola jest z założenia właśnie rolą aktywną, że zadaniem sędziego jest angażowanie się w sprawę, doradzanie stronom i szukanie takiego rozwiązania, które będzie je godziło²⁷.

W jednej z takich spraw skarżący zarzucał sędziemu pokoju, że ten wcześniej doradzał przeciwnej stronie podczas fazy pojednawczej, oraz że podlegał do wszczęcia przeciwko

²³ B. Trufin, *Les juges...*, s. 303.

²⁴ Por. J.-P. Nandrin, *Justice de conciliation, proximité et carte judiciaire de 1830 à nos jours. Une comparaison franco-belge*, „Revue Interdisciplinaire d’Études Juridiques” 1997, vol. 38, s. 92 i n.

²⁵ Tekst kodeksu dostępny na: <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1804/03/21/1804032150/justel> (dostęp: 21.07.2020 r.).

²⁶ Por. Por. F. Ost, *Juge-pacificateur...*, s. 68.

²⁷ B. Trufin, *Les juges...*, s. 304 i n.

niemu sporu sądowego. Sąd Kasacyjny orzekł na korzyść sędziego pokoju, uznając, że zadaniem sędziego jest udzielanie porady obu stronom. Sędzia naruszyłby prawo, gdyby doradzał i kontaktował się tylko z jedną stroną sporu. W tym jednak przypadku sędzia prowadził mediację w równym stopniu zarówno z jedną, jak i z drugą stroną, co zachowało symetrię w postawie sędziego, a zarazem jego aktywność, której wymagają przepisy prawa. Samo zaś poinformowanie strony o możliwości wniesienia powództwa nie jest podżeganiem do sporu sądowego. Sąd Kasacyjny dodał, że „udzielanie informacji stronom leży w zakresie czynnej roli postępowania pojednawczego spoczywającego na sędzie pokoju” (*qu'il entrerait bien dans le rôle actif de conciliation incombant au juge de paix de donner des informations aux parties*)²⁸. W 1992 r. ten właśnie element jeszcze wzmocniono, uznając, że procedury przed sądem pokoju są szybsze i prostsze, koszty są na ogół dużo niższe, procedury mediacyjne są najczęściej skuteczne, a sam sąd pokoju działa prewencyjnie, „odstraszając strony sporu przed przekroczeniem progu jurysdykcji” (*le seuil des juridictions*)²⁹.

Ostatecznie wprowadzone reformy z lat 90. XX wieku położyły jeszcze większy nacisk na aktywną rolę sędziego pokoju, który ma być podmiotem aktywnie angażującym się w toczący się spór, nakłaniającym strony do koncyliacji, przedstawiającym scenariusze działania na wypadek niepowodzenia postępowania rozjemczego. W ten sposób belgijska doktryna wprowadziła zupełnie nowy model sędziego pokoju. Nie jest on ani decydem, który rozstrzyga dyskrecyjnie na podstawie przedstawionego materiału dowodowego, ani też klasycznym arbitrem, zajmującym bierną postawę, której sednem jest obserwacja stron i podjęcie rozstrzygnięcia na korzyść jednej z nich. Nowy model sędziego pokoju to tzw. sędzia trener (*juge-entraîneur*)³⁰ – sędzia, który poucza strony, prowadzi z nimi dialog, wskazuje alternatywy, zachęca do porozumienia. Sędzia trener porzuca bierną rolę arbitra i mechaniczną rolę tradycyjnego sędziego. Powinien on przyjąć postawę „aktywnego trenera, który czasem radzi, czasem decyduje, ale zawsze stara się przyczynić do kolektywnego sukcesu” (*actif, de l'entraîneur qui, tantôt par ses conseils, tantôt par ses décisions, s'efforce de concourir à la victoire collective*)³¹.

W sądownictwie pokoju chodzi nie tyle o samą decyzję sądu, ile o interakcję, w ramach której zachowana jest równowaga sił. Co więcej, sprawiedliwość pokoju kładzie większy akcent na zwerbalizowanie sytuacji prawnej i faktycznej każdej ze stron sporu, na szukanie wspólnego mianownika w racjach stron, na dialog, aniżeli na prostą triangulację zgodności z prawem (*triangulation qui est légitime*)³². Kategorią centralną w sprawiedliwości pokoju jest wobec tego kategoria „dobrego prawa” (*bon droit*), które jest czymś więcej niż tylko legal-

²⁸ Cass. B., 24 juin 1993, *Pasinomie*, I, s. 615-616.

²⁹ G. Rommel, *Penser une réforme de la justice*, „Cahiers Esphi” 1997, vol. 27, s. 13.

³⁰ Por. F. Ost, *Juge-pacificateur...*, s. 64.

³¹ F. Ost, *Juge-pacificateur...*, s. 45.

³² F. Ost, *Jupiter, Hercule, Hermès: trois modèles du juge*, [w:] *La force du droit. Panorama des débats contemporains*, red. P. Bouretz, Paris 1991, s. 267.

nością. Dobre prawo zawiera w sobie także takie pojęcia jak słuszność, sprawiedliwość czy proporcjonalność, co mimo zmian instytucjonalnych i proceduralnych zachowuje zasadniczy motyw belgijskiego sędziego pokoju, jako kogoś, kto bardziej jest sprawiedliwy, prawy i ma społeczny autorytet, niż kto jest biegły w prawie i z aptekarską miarą odmierza przepisy.

Niektórzy zwracają przy tym uwagę, że właśnie ten element powoduje, iż nawet dziś sędzia pokoju nadal pozostaje „bliżej obywatela”, w tym sensie właśnie, że rozsądzając sporne sprawy, zdecydowanie bliżej mu w oglądzie zawisłej sprawy do perspektywy „przeciętego Belga” niż akademickiego prawnika. Sędzia pokoju ważąc problem, ma bowiem uwzględniać poczucie sprawiedliwości społecznej, ogólne normy współżycia, słuszność i adekwatność rozstrzygnięcia, nie tylko w stosunku do norm, ale również sytuacji faktycznej obu stron zaangażowanych w spór. Dzięki temu sądownictwo pokoju wpisane jest bardzo mocno w belgijską kulturę prawną, w której ważne miejsce zajmuje społeczny osąd sprawy³³. To, jak się zaznacza w belgijskiej doktrynie, jest jednym z zasadniczych aspektów bliskości sądownictwa pokoju. Trzeba jednak pamiętać, że istnieją również inne aspekty owej bliskości³⁴. Wskazuje się tu na bliskość rodzaju sporu zawisłego przed sędzią pokoju (*la proximité du type de litige*), który zazwyczaj dotyczy spraw drobnych, związanych z codziennym życiem. Wskazuje się też na tzw. bliskość czasu (*la proximité temporelle*), czyli szybkość postępowania. Podkreśla się, że procedury w sądzie pokoju przebiegają szybko i że w sądach pokoju nie ma zaległości, z którymi borykają się pozostałe sądy belgijskie. „Bliskość” jest też odnoszona do jeszcze innych elementów. Wskazuje się np. bliskość stron procesowych (*proximité des justiciables*), przez którą należy rozumieć okoliczność, że strony uwikłane w spór sądowy najczęściej się dobrze znają, często żyją obok siebie, prowadzą ze sobą rozmaite stosunki prawne i faktyczne. Podkreśla się również bliskość geograficzną (*la proximité géographique*), będącą rezultatem przyjęcia zasady, że sędzia pokoju przypada na jeden kanton sądowy, obejmujący gminę, a w dużych gminach nawet część gminy. Rozpatrywanie spraw na tak niskim szczeblu (tj. kantonu) siłą rzeczy przyczynia się też do bliskości ekonomicznej (*la proximité économique*), gdyż minimalizuje to maksymalnie koszty sądowe, a wielu przypadkach uwalnia je od jakichkolwiek opłat (np. postępowanie pojednawcze). Wreszcie bliskość oznacza „zniesienie symbolicznego dystansu w sensie bardziej nieformalnej sprawiedliwości” (*la proximité implique aussi l'abolition de la distance symbolique, dans le sens d'une justice plus informelle*)³⁵. Oznacza to, że sędzia pokoju kojarzy się raczej z sąsiedzką pomocą, dobrymi usługami niż autorytetem państwa ubranym w poważną sędziowską togę. Stąd też często przeciwstawia się w Belgii sprawiedliwość pokoju sprawiedliwości sądowej we właściwym tego słowa znaczeniu. Ta pierwsza nazywana jest „sprawiedliwością na ławkach” (*sur les bancs*), podczas gdy ta druga

³³ Por. Y. Cartuyvels, *Plaintes sociales et crises de la justice: Quels enjeux pour la justice?*, [w:] *Attentes sociales et demandes de justice: Les mobilisations blanches et après?*, red. J. Marquet, Y. Cartuyvels, Bruxelles 2001, s. 147 i n.

³⁴ Szerzej na ten temat zob. *Les justices de village*, red. F. Brizay, A. Follain, V. Sarrazin, Rennes 2003, *passim*.

³⁵ B. Trufin, *Les juges...*, s. 306.

jest „sprawiedliwością pałacu” (*palais de justice*)³⁶. Doktryna belgijska zauważa przy tym, że tak wiele rodzajów „bliskości” sprawiedliwości pokoju powoduje *per se ipse* jej legitymizację. Sąd pokoju odpowiada bowiem celom różnych polityk, od walki z zaległościami finansowymi, po ustanowienie bardziej dostępnego trybu egzekwowania sprawiedliwości³⁷.

Dzięki temu istnienie sprawiedliwości pokoju odpowiada podstawowej dyrektywie belgijskiego wymiaru sprawiedliwością, jaką jest „humanizacja sądownictwa” (*humanisation du judiciaire*), tj. akcentowanie w nim człowieka, a nie instytucji czy procedur. Jest to wpisane w kulturowy model wymierzania sprawiedliwości w Belgii, który odwołuje się nie do państwowego przymusu, opresji i daleko posuniętej penalizacji, ale do naturalnego układania relacji między ludźmi, w różnych obszarach ich aktywności (dom, rodzina, stosunki sąsiedzkie). Spór prawny jest dla Belgów sporem, który tylko w ostateczności poddany jest pod osąd trybunału państwa. W normalnych warunkach powinien on być rozstrzygnięty polubownie, i stąd bierze się atencja dla sędziów pokoju. Wyrażają oni nie tyle majestat państwa, ile zwyczajną codzienność. Dla tej ostatniej konflikty we wzajemnych interakcjach są czymś normalnym, czymś co należy maksymalnie szybko i prosto rozwiązać w imię osiągnięcia społecznego pokoju i spokoju. To właśnie wyraża najlepiej sformułowanie o „sprawiedliwości wiejskiej” (*la justice de la village*), która ma być wiejską z uwagi na swoją naturalność i bieg spraw niezmacony żadną ingerencją.

Jednak ten sam paradygmat w drugiej połowie XX wieku zderzył się z coraz niższą oceną funkcjonowania belgijskiego sądownictwa. W latach 90. XX wieku zaczęto powszechnie mówić wręcz o kryzysie belgijskiego sądownictwa (*la crise de la justice belge*), którego dowodem były sondaże społeczne, jednoznacznie dowodzące, że „Belgowie nie ufają sprawiedliwości” (*les citoyens belges en font pas confiance à la justice*). Co do zasady, słabe notowania, jakie otrzymywał wymiar sprawiedliwości, nie były jednak tak drastyczne w przypadku sądów pokoju. Belgowie uznawali je za najsilniejszy segment swojego sądownictwa, który należy konsekwentnie wzmacniać i rozwijać kosztem innych instytucji i procedur. Zdecydowana większość respondentów wskazywała przy tym potrzebę wzmocnienia mediacji, jako metody rozwiązywania sporów prawnych (67,7%), uznając ją za najbardziej sprzyjającą postulatowi słuszności i sprawiedliwości³⁸. Stąd na przestrzeni lat 90. XX wieku aż do początków XXI wieku podejmowano rozliczne reformy całego sądownictwa belgijskiego, które siłą rzeczy objęły także sądy pokoju. Warto jednak wskazać, że krytyka tych ostatnich była stosunkowo

³⁶ Dyskusja redakcyjna poświęcona sądownictwu pokoju w Belgii pt. *Une justice plus accessible*, „Journal des Juges de Paix et de Police” 2004, s. 132.

³⁷ *La figure de « proximité » est d'autant plus volontiers mobilisée qu'elle correspond aux objectifs de différentes politiques allant de la lutte contre l'arriéré judiciaire à l'instauration d'un mode de justice symboliquement plus accessible* – B. Trufin, *Les juges...*, s. 307.

³⁸ Por. *La justice en question: Une approche qualitative à partir du « baromètre de la justice »*, red. J. Goethals, Bruxelles 2005, s. 19.

najsłabsza, stąd reformy sądownictwa pokoju szły w kierunku raczej wzmocnienia ich pozycji aniżeli osłabienia czy odebrania posiadanych kompetencji.

Motywy przewodnim całej reformy była chęć ukształtowania nowej kultury (*nouvelle culture*), w której „uczestnicy sporu, ucząc się dbania o siebie, sami dążą do rozwiązania konfliktów w drodze aktywnego uczestnictwa i dialogu, chcąc osiągnąć kompromis, zamiast delegować konflikt na organy sądowe”. Dzięki temu „wcześniejsze negatywowe relacje mają przyczynić się do zidentyfikowania nowych, pozytywnych kierunków działania”³⁹. Zasadniczą rolę w tak przemodelowanym sposobie rozwiązywania sporów prawnych miały odegrać właśnie sądy pokoju, które będąc swoistym „przedsądem” (*court antérieur*), miały spełnić kilka kluczowych zadań. Po pierwsze, miały sprzyjać mediacji jako podstawowej technice rozwiązywania sporów prawnych, po to by uniknąć angażowania sformalizowanych procedur *strictes* sądowych. Po drugie, miały przenieść ciężar orzekania na sąd bliski obywatelowi, przez co byłaby realizowana idea „sprawiedliwości bliskiej”. Po trzecie, miały w większym stopniu legitymować całą władzę sądowniczą poprzez jej zhumanizowanie. Po czwarte, miały odciążyć pracę właściwych sądów, do których za sprawą skutecznej mediacji trafiałoby zdecydowanie mniej spraw. Po piąte wreszcie, miały restytuować wizerunek sędziego postrzeganego nie jako urzędnik, ale jako mediator i życzliwy organizator dialogu.

Sędziów pokoju, tak jak wszystkich innych sędziów, powołuje król. Zgodnie z art. 187 belgijskiego kodeksu sądowego kandydat na sędziego pokoju musi mieć ukończone 35 lat, mieć co najmniej tytuł zawodowy magistra prawa lub stopień naukowy doktora nauk prawnych, zdać egzamin umiejętności zawodowych⁴⁰ lub ukończyć szkolenie dla pracowników wymiaru sprawiedliwości⁴¹. Ponadto kandydat musi spełniać jeden z warunków, tj. wykonywać uprawnienia (zawód) prokuratora przez co najmniej 12 lat, w tym przez co najmniej trzy lata wykonywać uprawnienia na tzw. stanowisku sądowym albo przez co najmniej pięć lat wykonywać zadania doradcy, audytora lub referendarza w Sądzie Kasacyjnym lub Radzie Stanu. Jednocześnie belgijski kodeks sądowy zwalania z wymogu zdania egzaminu lub ukończenia kursu dla pracowników wymiaru sprawiedliwości każdego, kto od co najmniej 20 lat wykonywał zawód prawniczy albo kto co najmniej 15 lat wykonywał zawód prawniczy jako główną swoją działalność i jednocześnie przez minimum pięć lat zajmował stanowisko wymagające wiedzy prawniczej (art. 187bis belgijskiego kodeksu sądowego). Warto dodać, że powyższe warunki są proporcjonalnie obniżone w przypadku zastępcy sędziego pokoju (art. 188 belgijskiego kodeksu sądowego).

W obecnym stanie prawnym w Belgii istnieje 187 sądów pokoju. Każdy sąd pokoju funkcjonuje w tzw. kantonie sądowym (jednostce podziału terytorialnego sądów). Kanton obejmuje

³⁹ B. Trufin, *Les juges...*, s. 308-309. Por. również uzasadnienie do *Proposition de loi nr 0327/101 de 23 octobre 2003*. Obszerne cytaty uzasadnienia por. *Une justice plus accessible...*, s. 132 i n.

⁴⁰ O którym mowa w art. 259bis -9 ust. 1 belgijskiego kodeksu sądowego.

⁴¹ O którym mowa w art. 259ocities ust. 1 belgijskiego kodeksu sądowego.

obszar jednej lub kilku gmin, a w dużych miastach (Bruksela, Antwerpia, Gandawa, Charleroi, Liège, Brugia) dzielnicę. Sąd pokoju ma właściwość miejscową i rzeczową. Właściwość miejscowa obejmuje obszar kantonu, który średnio jest tak ukształtowany, że liczy około 50 000 mieszkańców. Właściwość rzeczowa obejmuje katalog spraw poddanych kognicji sądu pokoju. Pełny katalog spraw poddanych kognicji sądu pokoju zawiera dyspozycja art. 590 i n. belgijskiego kodeksu sądowego. W praktyce sądowej kluczowe znaczenie mają jednak: 1) spory dotyczące najmu i dzierżawy; 2) spory odnośnie do eksmisji z bezprawnie zajmowanego bądź nieopłacanego lokalu; 3) spory dotyczące użytkowania nieruchomości; 4) spory dotyczące służebności; 5) kłótnie sąsiedzkie; 6) spory dotyczące uwłaszczenia; 7) spory dotyczące wykonywania opieki nad osobami starszymi, niepełnosprawnymi i ubezwłasnowolnionymi; 8) wnioski o zastosowanie środków tymczasowych w sporach pomiędzy małżonkami; 9) kwestie przysposobienia; 10) sporządzanie aktów notarialnych⁴². Poza tym belgijski kodeks sądowy ustanawia ogólną normę właściwości sądów pokoju we wszystkich sprawach z zakresu roszczeń nieprzekraczających kwoty 2 500 euro. Ze sporów, niezależnie od wysokości spornej kwoty, wyłączone są zarazem spory z zakresu prawa pracy i prawa handlowego.

Ustalenie właściwości sądu odbywa się według klucza geograficznego. W przypadku sporów związanych z najmem i wynajmem nieruchomości właściwość sądu wskazuje miejsce położenia nieruchomości. W sprawach rodzinnych właściwy sąd określa miejsce zamieszkania. Niemniej w wielu przypadkach trudne jest wskazanie właściwości konkretnego sądu pokoju. Wówczas z wnioskiem o ustalenie właściwego sądu należy zwrócić się do sądu najbliższego miejscowo. W ustaleniu właściwego sądu pomaga też przeznaczona dla sądów pokoju strona internetowa, która jest swoistą mapą drogową dla każdego, kto chce skorzystać z ich usług⁴³.

Dochodzenie sprawiedliwości przed sądem pokoju obejmuje dwa zasadnicze rodzaje postępowania. Pierwszym jest postępowanie pojednawcze, czyli mediacja (*la conciliation*), drugim zaś właściwy proces sądowy (*la procès*). Formy te uzupełnia jeszcze mało sformalizowana procedura postępowania wstępnego, prowadzonego w formie dyskusji między skonfliktowanymi stronami (*la discussion*). Założeniem całego belgijskiego postępowania toczonego w obrębie „sprawiedliwości codziennego życia” jest uniknięcie postępowania sądowego. Stąd nacisk kładzie się w pierwszej kolejności na dyskusję, a jeśli ta nie przyniesie oczekiwanego rezultatu – na mediację. Zachętą dla stron do polubownego rozstrzygnięcia spornej kwestii są też w dużym stopniu koszty, których w przypadku mediacji brak, a które pojawiają się już na etapie procesu sądowego. W efekcie sąd sprawiedliwości poprzez mechanizm różnych zachęt dąży do możliwie szybkiego i kompromisowego zakończenia sporu, a sformalizowany, kosztowny i długotrwały proces stanowi *ultima ratio*.

⁴² Por. *Le juge de paix...*, s. 6.7.

⁴³ Zob. www.just.fgov.be (dostęp: 21.07.2020 r.).

Procedura przed sądem pokoju wygląda więc w ten sposób, że najpierw wszczyna się dyskusję pomiędzy stronami. Ta procedura jest właściwie rodzajem „pre-procedury” i wbrew nazwie nie odbywa się w formie dyskusji prowadzonej na spotkaniu z udziałem stron, ale przybiera postać korespondencyjną. Każda ze stron w formie listu poleconego prezentuje swoje stanowisko, po czym sędzia pokoju wążąc argumenty, proponuje rozwiązanie kwestii spornej w formie tzw. listu rekomendującego (*letter recommandée*) adresowanego do uczestników dyskusji. Jeśli strony przyjmą propozycję sędziego pokoju, sprawa traktowana jest jako zamknięta. Brak kompromisu oznacza przejście już do sformalizowanych działań sądu pokoju, który wszczyna mediację. Mediację może zaproponować każda ze stron lub sam sędzia pokoju. Mediacja nadal, tak jak dyskusja, jest bezpłatną usługą sądu pokoju. Toczy się ona w odformalizowanej formie, przy aktywnej roli sędziego pokoju, który właśnie w tym miejscu staje się sędzią trenerem⁴⁴, od którego oczekuje się aktywnej, zaangażowanej postawy⁴⁵, wymagającej składania rozmaitych propozycji, poszukiwania rozwiązania akceptowalnego przez wszystkie strony, stymulowania stron do zaangażowania się. Warto nadmienić, że w praktyce mediacja jest też najbardziej oczekiwaną formą pracy sądu pokoju, a strony najczęściej wskazują ją jako preferowany sposób dochodzenia swojej sprawy. Oznacza to, że z jednej strony zwaśnionych stron nie satysfakcjonuje niesformalizowana *la discussion*, którą zazwyczaj postrzega się jako swoiste rozpoznanie stanowisk, ale z drugiej strony unika się przejścia do właściwego procesu, który po pierwsze – pociąga za sobą koszty, po drugie – osłabia rolę stron, które w takim przypadku muszą zdać się na osąd sędziego pokoju, co zawsze stwarza ryzyko przegranej jednej strony⁴⁶. Strony sporu traktują więc mediację (*la conciliation*) jako rozwiązanie, które w jakimś sensie zadowala wszystkich, gdyż gwarantuje partycypacyjną rolę w negocjowaniu stanowiska. Jej ewentualne niepowodzenie skazuje strony na jednostronne rozstrzygnięcie sędziego, co zawsze powoduje ryzyko przegranej.

Proces (*la proces*) jest środkiem ostatecznym pozostającym w dyspozycji sądu pokoju. W porównaniu jednak do postępowania *stricto* sądowego (tzn. przed sądem pierwszej instancji) proces w sądzie pokoju jest dość prosty, szybki i relatywnie niedrogi⁴⁷. Na sam proces składa się kilka stadiów. Pierwszym jest wymóg zarejestrowania sprawy i opłacenia należności sądowych (*le droit de mise au rôle*). Zarejestrowanie sprawy w procesie toczonym przed sądem pokoju wymaga uiszczenia opłaty rejestracyjnej na poziomie 35 euro, a w przypadku spraw rodzinnych 25 euro. Osoby, których nie stać na uiszczenie opłaty, mogą wnioskować o udzielenie bezpłatnej pomocy prawnej. Kolejne stadium procesu to przyjęcie strategii

⁴⁴ Por. F. Ost, *Juge-pacificateur...*, s. 64.

⁴⁵ Z tego też powodu sędziowie pokoju są stale szkoleni z rozmaitych technik negocjacji, przechodzą też dodatkowe szkolenia z psychologii. Por. *Le juge de paix...*, s. 9.

⁴⁶ Warto nadmienić, że już mediacja może być dla stron pewnym kierunkowskazem stanowiska sędziego, stąd zwłaszcza stronie „przegrywającej” zależy na osiągnięciu porozumienia, bez przechodzenia do fazy procesowej.

⁴⁷ Por. *Le juge de paix...*, s. 10.

postępowania przez podmiot rejestrujący sprawę. Tutaj możliwe są trzy wyjścia, tj. przyjęcie koncepcji prezentowania stanowiska przez samego zainteresowanego, wynajęcie adwokata (płatnego) oraz zwrócenie się o adwokata z urzędu (*un avocat pro deo*). Wybór strategii zależy od podmiotu rejestrującego sprawę. Należy zaznaczyć, że pomoc adwokata w postępowaniu przed sądem pokoju nie jest obowiązkowa. To od strony zależy, czy z takiej pomocy skorzysta czy nie. Gwarantowana jest również, dla osób najbardziej potrzebujących, bezpłatna pomoc prawna. Sam proces jest kolejnym stadium postępowania. Postępowanie z udziałem stron (powoda i pozwanego) przeprowadzane jest w terminie minimum 10 dni od dnia dostarczenia wezwania (listem poleconym). Wezwanie przybiera dwie formy, tzw. cytatu (*la citation*) oraz tzw. żądania (*la requête*). Wybór formy zależy od rodzaju sprawy i tego, czy jej przedmiotem jest egzekucja należnego świadczenia (np. długu) czy innej sprawy. Sam proces toczy się z udziałem obu stron przed sędzią pokoju (procedującym zawsze jednoosobowo), co do zasady na rozprawie publicznej (*en audience publique*). Jednakże sprawy małżeńskie i większość spraw z zakresu prawa rodzinnego przebiega w tzw. izbie rady (*chambre du conseil*), tzn. bez udziału publiczności. Proces kończy się wyrokiem (*un jugement*), który zwykle się określa mianem decyzji sprawiedliwości pokoju (*une décision du juge de paix*). Należy dodać, że wydanie wyroku nie zawsze wymaga przeprowadzenia całego procesu. Niekiedy proces kończy się wydaniem wyroku już na samym początku, bez wysłuchania stron, jeśli strona pozwana wyrazi na to zgodę i podda się dobrowolnie rozstrzygnięciu sędziego (*à savoir le jour où l'affaire est présentée pour la première fois au juge de paix*)⁴⁸. Dowodzi to, że również wszczęcie procesu sądowego nie eliminuje najbardziej pożądanej wartości sprawiedliwości pokoju, jaką jest mediacja. Także w tym stadium postępowania od sędziego oczekuje się aktywnej postawy, która skłoni strony do zawarcia porozumienia bez sięgania po narzędzia procesowe. Jeśli to nie nastąpi, obie strony sporu muszą przedstawić swoje stanowisko w formie pisemnej, które następnie jest konkludowane na posiedzeniu ustnym sądu. W takim przypadku na wyrok zazwyczaj czeka się około miesiąc.

Belgijska sprawiedliwość pokoju cieszy się uznaniem i społecznym zaufaniem. Podkreśla się przy tym jego trzy kluczowe wartości. Pierwszą jest pełen profesjonalizm sędziów pokoju i to, że warunki proceduralne ubiegania się o stanowisko sędziego pokoju akcentują wymogi doświadczenia w praktyce prawniczej, co jest gwarancją, że sędzią pokoju zostaje mianowana osoba mająca rzeczywiste doświadczenie w rozstrzyganiu sporów prawnych. Drugą wartością jest łatwy dostęp do „sprawiedliwości codziennego życia”, odformalizowanie procedur, a co za tym idzie – relatywna szybkość postępowania oraz – co równie istotne – zrozumiałość procedur dla każdej ze stron. Wreszcie trzecią wartością jest dążenie do pojednania stron w drodze mediacji i sięganie po *un jugement* dopiero w ostateczności.

⁴⁸ Por. *Le juge de paix...*, s. 14.

Bibliografia

- Andersen R., *La nomination des juges en Belgique*, „Revue Générale de Droit” 2006, nr 4.
- Cartuyvels Y., Mary P., *Crise de la justice: et au-delà?* [w:] *L'affaire Dutroux. La Belgique malade de son système*, Bruxelles 1997.
- Cartuyvels Y., *Plaintes sociales et crises de la justice: Quels enjeux pour la justice?*, [w:] *Attentes sociales et demandes de justice: Les mobilisations blanches et après?*, red. J. Marquet, Y. Cartuyvels, Bruxelles 2001.
- de Codd J., *La réforme de la discipline judiciaire: jamais deux sans trois*, „Journal des tribunaux” 2014, nr 7.
- Delpérée F., *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Bruxelles-Paris 2000.
- Droit négocié droit imposé*, red. P. Gérard, F. Ost, M. van de Kerchove, Bruxelles 1996.
- Dupont E., Schoenaers F., *Réformes de la justice belge: les transformations du rôle de chef de corps, la responsabilisation des local managers*, „Revue de Centre d'Études et de Recherches et Administration Publique” 2017, nr 29.
- Gérard S., *Procédure en conciliation devant le Juge de Paix*, „Jeunesse de Droit” 2006, nr 206.
- La justice en question: Une approche qualitative à partir du «baromètre de la justice»*, red. J. Goethals, Bruxelles 2005.
- de Laval G., Georges F., *Droit judiciaire*, Liège 2014, t. II.
- Le juge de paix: le juge le plus proche du citoyen*, Bruxelles 2014.
- Les justices de village*, red. F. Brizay, A. Follain, V. Sarrazin, Rennes 2003.
- Nandrin J.-P., *Justice de conciliation, proximité et carte judiciaire de 1830 à nos jours. Une comparaison franco-belge*, „Revue Interdisciplinaire d'Études Juridiques” 1997, vol. 38.
- Nandrin J.-P., *La justice de paix à l'aube de l'indépendance de la Belgique (1832-1848). La professionnalisation d'une fonction judiciaire*, Bruxelles 1998.
- Nandrin J.-P., *La justice de paix en Belgique de 1830 à 1848*, [w:] *Le juge de paix*, red. S. Dauchy, S. Humbert, J.-P. Royer, Lille 1995.
- Ost F., *Juge-pacificateur, juge-arbitre, juge-entraîneur: trois modèles de justice*, Bruxelles 1982.
- Ost F., *Jupiter, Hercule, Hermès: trois modèles du juge*, [w:] *La force du droit. Panorama des débats contemporains*, red. P. Bouretz, Paris 1991.
- Petit J.-G., *Introduction*, [w:] *Un justice de proximité: la justice de paix 1790-1958*, red. J.-G. Petit, Paris 2003.
- Rommel G., *Penser une réforme de la justice*, „Cahiers Esphi” 1997, vol. 27.
- Trufin B., *Les juges de paix belges et la mutation des modèles de justice civile*, „Droit et Société” 2007, nr 2.
- Une justice plus accessible*, „Journal des Juges de Paix et de Police” 2004.

Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencjach Korony Brytyjskiej i na Gibraltarze

I. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspa Man

1. Status prawnomiędzynarodowy Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspa Man

Wyspa Man (*Isle of Man*), wchodząca w skład Wysp Brytyjskich, położona jest na Morzu Irlandzkim, między Wielką Brytanią a Irlandią. Obejmuje obszar 572 km² i jest zamieszkiwana przez 90,5 tysiąca osób (stan na kwiecień 2020 r.). Do XIII w. stanowiła część norweskiego Królestwa Hebrydów, a następnie została scedowana na rzecz Szkocji. Od 1765 r. wyspa znalazła się oficjalnie pod Koroną Brytyjską¹. W 1828 r. jej status został określony jako dependencja Korony Brytyjskiej (*British Crown dependency*). Oznacza to, że stanowi samorządną własność Korony Brytyjskiej, nie wchodząc jednak w skład Zjednoczonego Królestwa.

Wyspa Man posiada specyficzną formę prawną, gdyż *de iure* nie jest to terytorium zależne, jednak istnieje pewna faktyczna podległość Zjednoczonemu Królestwu wynikająca z tradycji. Wyspa Man nigdy nie stanowiła brytyjskiej kolonii. Nie posiada reprezentacji w brytyjskim organie ustawodawczym. Parlament Zjednoczonego Królestwa może jednak formalnie uchylać akty prawne, które obowiązują na terytorium Wyspy Man. Zwykle jednak kierując się konwenansem konstytucyjnym, nie czyni tego bez zgody parlamentu wyspy.

Wyspa Man analogicznie do Zjednoczonego Królestwa nie posiada konstytucji w sensie formalnym. Na materialne pojęcie konstytucji składają się akty prawne sięgające nawet XIV w., prawo zwyczajowe, w tym decyzje Komitetu Sądowego Tajnej Rady (*Judicial Committee of the Privy Council, JCPC*), a także konwenanse konstytucyjne. Do źródeł obowiązującego prawa zalicza się: akty parlamentu Wyspy Man, akty parlamentu Zjednoczonego Królestwa (wyłącznie w sprawach zewnętrznych), ustawodawstwo pomocnicze wydane przez oba organy ustawodawcze, prawo zwyczajowe *common law* oraz lokalne prawo zwyczajowe (*Manx customary law*) i zasada słuszności².

Relacje Wyspy Man ze Zjednoczonym Królestwem podtrzymywane są przez Koronę, ściśle za Tajną Radę, a nie dokument rangi konstytucyjnej. Rząd brytyjski ponosi odpowiedzialność konstytucyjną za kwestie bezpieczeństwa i obrony (Wyspa Man nie posiada sił zbrojnych) oraz międzynarodowej reprezentacji (Wyspa Man nie prowadzi własnej polityki zagranicznej).

---

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/im.html> (dostęp: 22.04.2020 r.).

² J. Corrin, 'Worthy of Notice': *The Legal System and Customary Laws in the Isle of Man*, "Comparative Law Journal of the Pacific" 2019, HS t. 23, s. 45-47.

Wyspa Man stanowi ze Zjednoczonym Królestwem Wspólny Obszar Podróży (*Common Travel Area, CTA*)³. Za sprawy dependencji odpowiada od 2001 r. brytyjskie Ministerstwo Sprawie-
dliwości (wcześniej taką jurysdykcję posiadało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)⁴.

Wyspa Man nigdy nie należała do Unii Europejskiej (UE). Wdrożone zostało jedynie Porozumienie o Europejskim Obszarze Gospodarczym z 1.01.1994 r., przyznające Wyspie Man status członka stowarzyszonego. Nie ma ono wpływu na stosunki z UE. Wyspa Man nie stanowi części strefy Schengen oraz strefy euro. Na mocy specjalnego postanowienia zawartego w traktacie akcesyjnym Wielkiej Brytanii, który wszedł w życie 1973 r.⁵, mieszkańcy Wyspy Man nie mogą korzystać ze swobodnego przepływu usług i osób, a wyłącznie z przepływu towarów (w tym handlu produktami rolnymi i produkowanymi między Wyspą Man a krajami członkowskimi UE). Wyspa posiada unię celną z UE. Dodatkowo pozostaje z nią w jednym obszarze podatku VAT i większości podatków akcyzowych⁶.

Wyspa Man zachowała spory zakres autonomii. To quasi-państwo posiada własną flagę, hymn i walutę – w postaci regionalnej odmiany funta szterlinga, tj. funta manxa. Dodatkowo wydaje własne znaczki pocztowe. Sfera formalnoprawna obejmuje utrzymywanie na terytorium Wyspy Man własnego parlamentu, rządu, niezależnych systemów: administracyjnego, prawnego, fiskalnego, imigracyjnego, wizowego oraz sądownictwa. Wyspa pozostaje w unii personalnej ze Zjednoczonym Królestwem. Formalnym zwierzchnikiem dependencji jest monarcha brytyjski, Elżbieta II (*Lord of Mann*). Głową państwa reprezentuje pochodzący z jej nominacji porucznik gubernator (*Lieutenant Governor*), który sprawuje funkcje ceremonialne.

Przyjęte rozwiązania ustrojowe wzorowane są na modelu westminsterskim (brytyjskim). Władzę ustawodawczą sprawuje dwuizbowe zgromadzenie ustawodawcze (*Tynwald* lub *High Court of Tynwald*), będące najstarszym, nieprzerwanie funkcjonującym parlamentem na świecie⁷. Izbę wyższą stanowi Rada Ustawodawcza (*Legislative Council*), składająca się z 11 wybieranych pośrednio lub zasiadających z urzędu członków (wśród nich biskup wyspy i prokurator generalny). Rola izby ma charakter rewizyjny i polega na wnoszeniu poprawek do projektów ustaw. Izbę niższą stanowi Izba Kluczy (*House of Keys*), składająca się z 24 członków wybieranych bezpośrednio w głosowaniu powszechnym na pięcioletnią kadencję w 12 okręgach wyborczych. Rolą izby jest rozpatrywanie ustawodawstwa.

³ B. Ryan, *The Common Travel Area between Britain and Ireland*, „The Modern Law Review” November 2001, t. 64, s. 863.

⁴ <https://www.gov.uk/government/publications/crown-dependencies-jersey-guernsey-and-the-isle-of-man> (dostęp: 22.04.2020 r.).

⁵ Wzajemne relacje wyznacza art. 299 ust. 6 (formalnie art. 277 ust. 5) Protokołu 3 do Traktatu o przystąpieniu Zjednoczonego Królestwa do Wspólnoty Europejskiej z 15.01.1972 r.

⁶ Art. 7 ust. 2 dyrektywy 2006/112/WE Rady z 28.11.2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.Urz. UE L 347 z 2006 r., s. 1, ze zm.).

⁷ <http://www.tynwald.org.im/Pages/default.aspx> (dostęp: 23.04.2020 r.).

Władza wykonawcza jest sprawowana przez Radę Ministrów (*Council of Ministers*), która pełni funkcję porównywalną do brytyjskiego gabinetu⁸. W jej składzie znajduje się ośmiu ministrów, szef rządu (*Chief Minister*) i niewielka liczba doradców. Jej skład pochodzi z nominacji dokonywanej przez porucznika gubernatora. Szef rządu jest wybierany pośrednio przez parlament na pięcioletnią kadencję z możliwości reelekcji. Rada Ministrów stanowi najwyższy organ decyzyjny, prowadzący politykę wewnętrzną i zagraniczną. Podległy Radzie zespół departamentów, oddziałów, urzędów i rad statutowych tworzy rząd Wyspy Man (*Isle of Man Government*).

2. Ogólna charakterystyka systemu sądowego

Władza sądowa oparta została na założeniach modelu brytyjskiego. Wyspa Man stanowi jednak odrębną jurysdykcję, posiadającą własny system sądowy. Historycznie na Wyspie Man istniało wiele sądów i urzędników sądowych, m.in. w ramach sądu admiralnego (*Admiral Court*). Funkcjonował ponadto skomplikowany system przysięgłych, jak np. *Setting Quest*, czyli czteroosobowa ława przysięgłych, odpowiedzialna za przydzielanie nowych najemców. Do 1825 r. członkowie Izby Kluczy zasiadali w Powszechnym Sądzie Penitencjarnym (*Court of General Gaol Delivery*) oraz stanowili instancję odwoławczą dla pozostałych sądów.

Istotne zmiany w sądownictwie wprowadzono w XIX w.⁹ W 1814 r. wyroki sądów brytyjskich stały się dopuszczalne w sądach na Wyspie Man, co zapoczątkowało odejście od tradycyjnego modelu sądownictwa w kierunku wzorca angielskiego. W 1825 r. Powszechny Sąd Penitencjarny został oddzielony od parlamentu. W jego skład wszedł gubernator, referent sądowy (*Clerk of the Rolls*), dwaj sędziowie oraz ława przysięgłych złożona z 12 mężczyzn. Parlamentarzyści z Izby Kluczy utracili w 1866 r. prawo do zasiadania w sądzie apelacyjnym. Zgodnie z ustawą o Komitecie Sądowym z 1833 r. (*Judicial Committee Act 1833*) sądem apelacyjnym na terytorium Wyspy Man stała się Tajna Rada.

Zasadnicze zmiany odnoszące się do składu i struktury sądownictwa zostały wprowadzone na mocy ustawy o sądownictwie z 1883 r. (*Judicature Act 1883*). Sędziami Sądu Najwyższego (*High Court*) stali się porucznik gubernator (jako jego prezes), dwóch sędziów oraz referent sądowy. Funkcji sądowej pozbawiono personel rządu (*Staff of Government*), wspomagający porucznika gubernatora w rozpatrywaniu odwołań. Personel wydziału rządu zrekonstruowano jako Sąd Apelacyjny (*Court of Appeal*) do rozpatrywania odwołań od Sądu Najwyższego. Kierownikiem Wydziału Kanclerskiego Sądu Najwyższego (*Chancery Division*) pozostał referent sądowy. Jego stanowisko połączono ze stanowiskiem Pierwszego Sędziego

⁸ <https://www.gov.im/about-the-government/council-of-ministers/the-council-of-ministers/> (dostęp: 23.04.2020 r.).

⁹ <https://www.courts.im/court-information/constitution-of-the-courts/> (dostęp: 23.04.2020 r.).

(*First Deemster*) na mocy nowelizacji ustawy o sądownictwie z 1918 r. Obecnie Powszechny Sąd Penitencjarny jest administrowany jako część Sądu Najwyższego i przewodniczy mu Drugi Sędzia (*Second Deemster*). Dopiero nowelizacja ustawy o sądownictwie z 1921 r. pozbawiła porucznika gubernatora roli jednego z sędziów Sądu Najwyższego.

Ten akt prawny uchylony został ustawą o sądzie najwyższym z 1991 r. (*High Court 1991*), która utrzymała jednak zasadniczą strukturę sądownictwa na wyspie. Zgodnie z jej postanowieniami sędziami Sądu Najwyższego stali się Pierwszy Sędzia, Drugi Sędzia, zastępca sędziego oraz sędzia apelacyjny (*Judge of Appeal*), który musi być doradcą królowej, jako niezależny sędzia zasiadający w szeregach Personelu Wydziału Rządu (*Staff of Government Division*). Postanowienia ustawy z 1991 r. zmieniono mocą ustawy o wymiarze sprawiedliwości z 2008 r. (*Administration of Justice Act 2008*). Ogólna struktura sądownictwa nie uległa jednak żadnym przekształceniom.

Na najniższym szczeblu znajdują się sądy wydające wyroki w postępowaniu uproszczonym (*Courts of Summary Jurisdiction*), określane mianem sądów doraźnych. Zajmują się one mniej poważnymi sprawami karnymi. W ich skład wchodzi: Wysoki Komornik (*High Bailiff*) lub jego zastępca albo też dwóch lub trzech sędziów niebędących zawodowymi prawnikami (*lay justices*). Sądy, w których zasiadają wyłącznie sędziowie, noszą miano sądów pokoju (*Magistrates Courts*). Rozpatrują one najprostsze sprawy karne oraz niektóre sprawy rodzinne.

Poważniejsze sprawy są kierowane do Sądu Najwyższego. Jest on sądem najwyższej instancji na Wyspie Man. Tworzą go Wydział Cywilny (*Civil Division*), zajmujący się sprawami sporów cywilnych i spraw rodzinnych oraz Personel Wydziału Rządu jako Wydział Apelacyjny (*Appeal Division*). W pierwszej instancji sąd ten składa się z trzech stałych sędziów. Wydział Apelacyjny rozpatruje odwołania od orzeczeń pierwszej instancji (Wydziału Cywilnego, Powszechnego Sądu Penitencjarnego oraz sądów doraźnych) w sprawach cywilnych i karnych w składzie co najmniej jednego sędziego.

Wszystkie poważne sprawy karne, w których oskarżeni zostali skierowani przez sądy doraźne na rozprawę lub w celu uzyskania wyroku, są rozpatrywane przez Powszechny Sąd Penitencjarny. Wszystkie procesy odbywają się w obecności ławy przysięgłych składającej się z siedmiu, a w procesach o zdradę, morderstwo lub w innych poważnych sprawach – nawet z 12 członków.

Najwyższym organem odwoławczym dla Wyspy Man jest Komitet Sądowy Tajnej Rady w Londynie. Stanowi on sąd odwoławczy dla dependencji Korony Brytyjskiej i rozpoznaje odwołania od Sądu Apelacyjnego.

Wyboru sędziego, którym na Wyspie Man przyznawany jest tytuł *Deemster*, dokonuje w drodze nominacji porucznik gubernator. Na wyspie jest trzech pełnoetatowych sędziów zwanych *Deemsters*. Mogą oni sprawować swoje obowiązki do ukończenia 70. roku życia.

3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju)

Sędziowie pokoju zostali mianowani na Wyspie Man stosunkowo późno na mocy ustawy o korporacjach miejskich (*Municipal Corporations Act 1835*), znanej także jako ustawa o reformie komunalnej z 1835 r. (*Municipal Reform Act*)¹⁰. Zgodnie z tym aktem prawnym parlamentu Zjednoczonego Królestwa zreformowano samorząd lokalny w gminach włączonych do Anglii i Walii. Była to część szerszego programu reform stronnictwa wigów, a zarazem dalsza kontynuacja założeń ustawy o reformie z 1832 r.

W rezultacie tych działań ustanowiono komisję pokoju (*commission of the peace*), posługującą się wielką pieczęcią. W jej skład wchodziło początkowo 11 sędziów pokoju, a ich uprawnienia zostały rozszerzone na mocy przyjętego później ustawodawstwa wyspy¹¹. Prawne usankcjonowanie komisji pokoju nastąpiło na mocy art. 5 ustawy o sędziach z 1983 r. (*Justices Act 1983*)¹².

Do podstawowych aktów prawnych regulujących funkcjonowanie sądów pokoju należy poza wymienioną ustawą również ustawa o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. (*Summary Jurisdiction Act 1989*)¹³. Istotne znaczenie ma ponadto wielokrotnie nowelizowana ustawa o sądach pokoju z 1980 r. (*Magistrates' Courts Act 1980*)¹⁴ wraz z ustawą o sądownictwie karnym z 1983 r. [*Criminal Justice Act 1982 (Isle of Man) Order 1983*], która rozciąga na terytorium Wyspy Man obowiązywanie przepisów niektórych aktów prawnych, w tym ustawy o sądach pokoju z 1980 r., zwłaszcza w zakresie stosowanych sankcji karnych.

4. Status prawny sędziego pokoju

Sędzia pokoju zgodnie z art. 1 ustawy o sędziach z 1983 r. może zostać odwołany ze stanowiska przez porucznika gubernatora, działającego w imieniu Jej Wysokości.

Główny sekretarz (*Chief Registrar*), zgodnie z zasadami ustalonymi z porucznikiem gubernatorem, przechowuje Ogólny Rejestr (*General Registry*) wszystkich osób sprawujących funkcje sędziego pokoju, dysponując instrumentami służącymi do odwołania ich z pełnionej funkcji.

¹⁰ Szerzej o okolicznościach zawarcia politycznego kompromisu wokół reformy komunalnej z 1835 r. zob. P. Salmon, *Electoral Reform at Work: Local Politics and National Parties, 1832–1841*, The Royal Historical Society, Boydell & Brewer, Rochester 2002, s. 214–218.

¹¹ J. Train, *An Historical and Statistical Account of the Isle of Man: From the Earliest Times to the Present Date; With a View of Its Ancient Laws, Peculiar Customs, and Popular Superstitions*, Douglas 1845, s. 208.

¹² *Justices Act 1983 (AT 23 of 1983)*, http://www.legislation.gov.im/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1983/1983-0023/JusticesAct1983_1.pdf (dostęp: 24.04.2020 r.).

¹³ *Summary Jurisdiction Act 1989 (AT 15 of 1989)*, http://www.legislation.gov.im/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1989/1989-0015/SummaryJurisdictionAct1989_1.pdf (dostęp: 24.04.2020).

¹⁴ *Magistrates' Courts Act 1980 (1980 c. 43)*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/43/part/I/cross-heading/jurisdiction-to-issue-process-and-deal-with-charges> (dostęp: 24.04.2020 r.).

Na mocy art. 8 ustawy o sędziach z 1983 r. żadne działanie lub mianowanie nie traci ważności wyłącznie z powodu dyskwalifikacji lub zamiaru uzyskania kwalifikacji zgodnie z art. 2 i art. 6 ust. 4 osoby wykonującej swoje obowiązki lub wyznaczonej do ich objęcia.

Sędziowie pokoju nie są wynagradzani za wykonywanie swoich obowiązków. Mogą oni jednak ubiegać się o zwrot kosztów w określonych granicach w odniesieniu do poniesionych wydatków na podróże w związku z koniecznością przybycia do sądu.

Sędziowie pokoju przechodzą na emeryturę w wieku 70 lat. Nazwiska osób sprawujących urząd sędziego pokoju po ukończeniu 70. roku życia wpisywane są – zgodnie z art. 6 ust. 3 ustawy o sędziach z 1983 r. – na listę dodatkową (uzupełniającą) sędziów pokoju jedynie za zgodą porucznika gubernatora.

Porucznik gubernator decyduje o wpisaniu na listę dodatkową osób, co do których z uwagi na ich niepełnosprawność, a także odmawianie lub zaniedbywanie obowiązków wskazane jest, aby przerwali wykonywanie funkcji sędziego pokoju.

Niedopuszczalne jest w świetle art. 6 ust. 4 ustawy o sędziach z 1983 r., aby sędziowie pokoju, których nazwiska zostały umieszczone na liście dodatkowej, mogli zasiadać jako członkowie sądu wydającego wyroki w postępowaniu uproszczonym lub Sądu Licencyjnego, w charakterze sędziów do podejmowania jakichkolwiek działań lub w związku z członkostwem w jakimkolwiek Komitecie czy innym organie.

Obecność na liście dodatkowej nie wyklucza natomiast wykonywania takich działań jak podpisywanie dokumentów w celu ich uwierzytelnienia, poświadczanie każdej pisemnej deklaracji oraz wydawanie zaświadczeń o stanie faktycznym w każdej sprawie.

Sędziów pokoju nie chronią przepisy ustawy o rehabilitacji przestępców z 2001 r. (*Rehabilitation of Offenders Act 2001*), co oznacza, że wszystkie szczegóły dotyczące ich działalności przestępczej sprzed powołania powinny być ujawnione.

Natomiast zgodnie z art. 112 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. sędziowie pokoju są chronieni przed odpowiedzialnością za czyny, których dopuścili się w związku z pełnieniem funkcji lub rzekomym ich pełnieniem.

Na mocy art. 113 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r., sędziowie pokoju mogą być zwolnieni z ponoszenia wszelkich uzasadnionych kosztów w związku z prowadzonym przez nich postępowaniem lub postępowaniem przeciwko nim w odniesieniu do wszystkiego, co zostało przez nich wykonane lub pominięte w ramach wykonywania lub rzekomego wykonywania obowiązków albo podejmowaniem czynności w celu zakwestionowania roszczenia, które mogą zostać w takim postępowaniu zgłoszone; ponadto wszelkich odszkodowań zasądzonych przeciwko nim lub kosztów, które mają zostać pokryte w takim postępowaniu lub roszczeniu, a także wszelkich kwot płaconych przez nich w związku z uzasadnionym rozstrzygnięciem wszelkich postępowań lub roszczeń. Sędziowie pokoju są uprawnieni do otrzymania takiego odszkodowania, jeżeli w przedmiocie stanowiącym podstawę wszczęcia postępowania lub roszczenia działali słusznie i w dobrej wierze.

5. Tryb wyboru sędziego pokoju

Kandydatów na stanowisko sędziego pokoju rekomenduje Komitet Doradczy Sędziów Pokoju (*Magistrates' Advisory Committee*), w którego skład wchodzi przedstawiciele władzy sądowej wyspy. Porucznik gubernator rozpatruje kandydatury na sędziego pokoju, uwzględniając kwalifikacje kandydata, nie zaś pochodzenie etniczne, płeć, stan cywilny, orientację seksualną, przynależność polityczną czy religijną, a w zależności od fizycznych wymagań urzędu – niepełnosprawność. Kandydaci powinni legitymować się zadowalającym stanem zdrowia, aby mogli należycie wypełniać obowiązki sędziego pokoju.

Nie określono żadnych formalnych kwalifikacji dla sędziów pokoju. Podstawowym warunkiem – zgodnie z art. 2 ustawy o sędziach z 1983 r. – jest wymóg zamieszkiwania na wyspie przez co najmniej pięć lat przed mianowaniem.

Komitet doradczy sędziów bierze pod uwagę osobistą przydatność kandydatów na to stanowisko pod względem merytorycznym, a także liczbę wolnych miejsc pracy oraz potrzebę zapewnienia, aby skład ławy sędziowskiej zasadniczo odzwierciedlał charakter społeczności, której dany sędzia pokoju ma służyć¹⁵.

Do głównych cech osób ubiegających się o stanowisko sędziego pokoju należą odpowiedni charakter (m.in. szacunek wobec innych, poufność, powściągliwość w życiu prywatnym, zawodowym i publicznym), zrozumienie i komunikacja (m.in. umiejętność koncentracji oraz zdolność do skutecznego komunikowania się), społeczna świadomość (m.in. uznanie praworządności, zrozumienie lokalnych wspólnot i społeczeństwa, a także doświadczenie życia poza rodziną, przyjaciółmi i pracą), dojrzałość i silny temperament (w tym umiejętność nawiązywania kontaktów i współpracy, dojrzałość, odwaga, zdecydowanie, poczucie sprawiedliwości), rozsądny osąd (m.in. umiejętność logicznego myślenia, ważenia argumentów i podejmowania zrównoważonych decyzji, otwartość umysłu i obiektywizm) oraz zaangażowanie i rzetelność (tj. zobowiązanie do służenia społeczności, gotowość do odbycia co najmniej dwóch posiedzeń miesięcznie i do 30 posiedzeń rocznie, co wiąże się z dostępnością do 25 dni w roku, a także chęć podjęcia wymaganego szkolenia).

Sędziowie pokoju niekoniecznie posiadają formalne kwalifikacje prawne, jednak przechodzą szkolenie. Ma ono na celu głównie zapoznanie się z obowiązkami, uzyskanie wystarczającej wiedzy na temat prawa i procedury, praktycznej znajomości reguł dowodowych oraz umiejętności docenienia natury i celu wydawania wyroku. Sędziowie pokoju regularnie aktualizują szkolenie w czasie, gdy pełnią swoje obowiązki. Może to w niektórych przypadkach wymagać obecności na terytorium Zjednoczonego Królestwa.

Wykluczeni z możliwości nominowania na stanowisko sędziego pokoju są następujące grupy osób: służący lub niedawno emerytowani funkcjonariusze policji lub pracownicy

¹⁵ Uwagi na temat wytycznych dla kandydatów na stanowisko sędziego pokoju: <https://www.gov.im/media/1365885/magistrates-guidance-notes.pdf> (dostęp: 25.04.2020 r.).

cywilni policji oraz ich małżonkowie albo partnerzy; członkowie ochotniczych sił policyjnych (*Special Constabulary*) lub ich małżonkowie albo partnerzy; policjanci drogówki lub ich małżonkowie albo partnerzy; każdy, kto ma bliskiego krewnego zatrudnionego jako funkcjonariusza policji, osobę wyszkoloną do pełnienia funkcji policyjnych w nadzwyczajnych sytuacjach, pracownika cywilnego policji lub policjanta drogówki na wyspie; ponadto pełnoetatowi członkowie Brytyjskich Sił Zbrojnych; każdy, którego praca lub działalność społeczna albo jego małżonka czy partnera jest wyraźnie sprzeczna z obowiązkami sędziego pokoju, np. pracownicy rządu Wyspy Man zatrudnieni w Sekcji Prokuratorskiej Izb czy Prokuratora Generalnego Jej Królewskiej Mości; niespłaceni bankruci; każdy, którego małżonek lub partner został skazany za poważne przestępstwo lub szereg drobnych przestępstw; każdy, kto jest członkiem parlamentu z zastrzeżeniem, że jeśli sędzia pokoju otrzyma mandat parlamentarny, jest zobowiązany do rezygnacji z funkcji sędziego pokoju.

Mogą zaistnieć jeszcze inne przyczyny dyskwalifikujące danego kandydata podczas procesu selekcji na stanowisko sędziego pokoju.

Uznanie za winnego w sprawie z zakresu prawa cywilnego czy za drobne przestępstwo, w tym komunikacyjne, nie stanowi przyczyny dyskwalifikującej danego kandydata w procesie selekcji na stanowisko sędziego pokoju. Komitet Doradczy Sędziów ocenia wszelkie wydane nakazy karne i cywilne, w tym dotyczące rozwodów czy alimentów, a także policyjne pouczenia.

Zgodnie z art. 1 ustawy o sędziach z 1983 r. sędziowie pokoju są mianowani przez porucznika gubernatora w imieniu Jej Wysokości.

Po dokonaniu aktu nominacji sędziowie pokoju zgodnie z art. 4 ustawy o sędziach z 1983 r. składają przysięgę wierności (*Oath of Allegiance*) i przysięgę urzędu (*Oath of Office*) lub potwierdzenia, że pozostaną wierni Jej Wysokości. Ponadto deklarują, że będą dobrze i prawdziwie służyć monarchini w urzędzie sprawiedliwości i pokoju, starając się dobrze czynić wszystkim ludziom zgodnie z prawami i zwyczajami wyspy, bez strachu, faworyzowania kogokolwiek, przywiązania czy złej woli.

6. Uprawnienia sędziego pokoju

Na mocy art. 3 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. podczas posiedzenia, trwającego zwykle jeden lub kilka dni, sądy doraźne obradują zwykle w składach złożonych z trzech sędziów. Są oni zawsze wspierani poradą wykwalifikowanego radcy prawnego.

Sędziowie pokoju orzekają przede wszystkim w drobnych sprawach karnych. Większość z nich jest rozpatrywana przez Wysokiego Komornika albo jego zastępcę lub sędziów pokoju, zarówno w sądzie wydającym wyroki w postępowaniu uproszczonym dla dorosłych, jak i w sądzie dla nieletnich (*Juvenile Court*).

Na podstawie art. 3 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r., jeżeli jakiegokolwiek postępowanie zostało wszczęte przed sądem, ale sąd nie rozpoczął przesłuchania w sprawie, może zarządzić przeniesienie przesłuchania do innego sądu, który wydaje się bardziej dogodny. Jeżeli oskarżony przyzna się do winy, sąd pokoju może zgodnie z art. 8 ust. 3 ustawy z 1989 r. skazać go bez przesłuchania.

W przypadku pojedynczego przestępstwa popełnionego przez osobę dorosłą uprawnienie sądu w zakresie wydawania wyroków obejmuje zgodnie z art. 16 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. prawo nakładania sankcji, które byłyby odpowiednie przy założeniu, że okoliczności nie czynią danego przestępstwa poważnym. Osoby skazane podlegają karze grzywny nieprzekraczającej 5 tysięcy funtów, nakazowi pracy na rzecz społeczności lokalnej, który nie może przekroczyć łącznie 100 godzin w rozumieniu art. 95A ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r., sądowemu orzeczeniu o dozorze wyznaczonej osoby lub pozbawienia wolności zwykle maksymalnie na 6 lub 12 miesięcy. Jeżeli nieletni zostanie uznany za winnego, wówczas maksymalny wymiar kary finansowej wynosi 2,5 tysiąca funtów.

Zgodnie z art. 37 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. sąd dla nieletnich, składający się z zespołu specjalnie wykwalifikowanych sędziów do prowadzenia spraw nieletnich, wysłuchuje zarzutów wobec nieletniego i zajmuje się wykonywaniem jakiejkolwiek innej jurysdykcji przyznanej sądom dla nieletnich. Prowadzenie spraw nieletnich obejmuje zwykle podejmowanie decyzji w sprawie wniosku o zwolnienie za kaucją, rozstrzyganie w kwestii winy oskarżonego i odpowiednie wydanie wyroku.

Na podstawie art. 38 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. każdy zarzut wobec nieletniego winnego przestępstwa podlega karze i powinien być rozpatrywany przez sąd pokoju, orzekający jako sąd dla nieletnich, wysłuchujący również sprawy, w której zarzut podnoszony jest przeciwko nieletniemu i osobie dorosłej oraz jeżeli młodocianemu zarzuca się przestępstwo, a osobie dorosłej jednocześnie pomoc, podżeganie, powodowanie, dopuszczanie czy przyzwalanie na czyn zabroniony.

Sądy pokoju prowadzą ponadto postępowania z zakresu prawa rodzinnego w rozumieniu art. 48 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. (*domestic proceedings*), w tym dotyczące sprawowania opieki i kontroli nad dziećmi. Wnioski w tych sprawach są rozpatrywane przez sędziów pokoju w sądzie dla nieletnich. Postępowanie opiekuńcze na końcowym etapie przesłuchań odbywa się z udziałem tej samej ławy sędziowskiej nawet przez kilka (maksymalnie do pięciu) dni.

Sędziowie pokoju są również odpowiedzialni za organizowanie comiesięcznych przesłuchań w zakresie egzekucji alimentów. W zakresie ich obowiązków mieszczą się także sprawy przypadków przemocy domowej oraz różne postępowania cywilne m.in. sprawy o roszczenia oraz sprawy majątkowe, jak i z zakresu prawa rodzinnego.

Sędziowie pokoju z Wysp Normandzkich lub Zjednoczonego Królestwa zgodnie z art. 81 ustawy o orzecznictwie uproszczonym z 1989 r. zajmują się wnioskami o nakaz aresztowania

i przeszukania oraz podpisywaniem wezwań dotyczących osób przebywających lub zamieszkujących na Wyspie Man. Może pojawić się również wymóg przyjmowania przez sędziów pokoju różnego rodzaju deklaracji, np. w sprawie naruszenia złożonego przed sądem pisemnego zobowiązania danej osoby do odpowiedniego zachowania. Ich nazwiska i adresy są regularnie publikowane przez rząd, aby umożliwić członkom społeczeństwa zwrócenie się do wymiaru sprawiedliwości w związku z podpisywanymi dokumentami.

Sędziowie pokoju uczestniczą ponadto w regularnych comiesięcznych posiedzeniach dotyczących ogólnych spraw finansowych z udziałem prokuratora generalnego.

Na terytorium Wyspy Man funkcjonują wyspecjalizowane sądy i komisje, do których od czasu do czasu wybierani są sędziowie pokoju. Przykładem takiego sądu jest Sąd Licencyjny (*Licensing Court*) kierowany przez zastępcę Wysokiego Komornika, w którym zasiada maksymalnie czterech sędziów pokoju. Zgodnie z Regulaminem sądu z 2014 r. (*Licensing Court Rules 2014*) Sąd Licencyjny rozpatruje wnioski i przyznaje licencje dla różnych obiektów, w tym sklepów, statków pasażerskich, klubów czy kin, a także osób, m.in. wyznaczonych urzędników¹⁶.

II. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) w Dependencji Korony Brytyjskiej – Wyspy Normandzkie

1. Status prawnomiędzynarodowy Jersey i Guernsey

Wyspa Jersey (*Bailiwick of Jersey*), wobec której stosuje się określenie baliwat, jest największą i najbardziej wysuniętą na południe z Wysp Normandzkich (*Channel Islands*). Określa się je także mianem Wysp Kanałowych lub wysp kanału La Manche z uwagi położenie geograficzne u wybrzeży francuskiej Normandii. Do Jersey należą również niezamieszkałe wyspy Minquiers, Ecréhous, Pierres de Lecq i Dirouilles. Jersey obejmuje obszar 116 km² i jest zamieszkiwana przez ponad 101 tysięcy osób (stan na kwiecień 2020 r.)¹⁷. Poza językiem angielskim na Jersey w użyciu pozostaje język francuski, m.in. w działalności parlamentu do funkcji ceremonialnych. Jako języka mówionego tradycyjnie używa się języka normandzko-francuskiego (*Jerrais* lub *Jersey French*).

Wyspa Guernsey (*Bailiwick of Guernsey*) należy do Wysp Normandzkich i składa się z głównej wyspy Guernsey oraz wielu mniejszych, których status należy określić jako ich własne dependencje, a mianowicie Alderney, Sark, Herm, Jethou, Brecqhou i Lihou. Guernsey obejmuje obszar 78 km² i jest zamieszkiwana przez ponad 67 tysięcy osób (stan na kwiecień 2020 r.)¹⁸. Poza językiem angielskim, jako urzędowym na wyspie od 1948 r., używa się

¹⁶ <https://www.courts.im/court-procedures/licensing-courts/> (dostęp: 25.04.2020 r.).

¹⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/je.html> (dostęp: 26.04.2020 r.).

¹⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gk.html> (dostęp: 26.04.2020 r.).

języka francuskiego w administracji oraz licznych dialektów języka normandzkiego, głównie w okręgach wiejskich.

Wyspy Normandzkie stanowią pozostałość po Księstwie Normandii, które już w 1066 r. podbiło Anglię. Od XI w. Księstwo Normandii i Królestwo Anglii zostały połączone osobą władcy. W XIII w. Wyspy Normandzkie jako nadal własność Korony posiadały już swój własny samorząd. Obecny status wysp został określony jako dependencje Korony Brytyjskiej. Oznacza to, że stanowią one samorządną własność Korony Brytyjskiej, nie wchodząc w skład Zjednoczonego Królestwa.

Wyspy Jersey i Guernsey mają specyficzną formę prawną, gdyż *de iure* nie jest to terytorium zależne, jednakże istnieje pewna faktyczna podległość Zjednoczonemu Królestwu, wynikająca z tradycji. Jersey i Guernsey nigdy nie stanowiły brytyjskiej kolonii. Nie posiadają reprezentacji w brytyjskim organie ustawodawczym. Parlament Zjednoczonego Królestwa może jednak formalnie uchylać akty prawne, które obowiązują na terytorium Wysp Normandzkich. Zwykle jednak, kierując się konwenansem konstytucyjnym, nie czyni tego bez zgody parlamentu wysp.

Wyspy Normandzkie, tak jak Zjednoczone Królestwo, nie mają konstytucji w sensie formalnym. Na materialne pojęcie konstytucji składają się akty prawne sięgające nawet XIV w., prawo zwyczajowe, w tym decyzje Komitetu Sądowego Tajnej Rady, a także konwenanse konstytucyjne. Do źródeł obowiązującego prawa na wyspach zalicza się przede wszystkim: akty odpowiednio parlamentu Wyspy Jersey i Guernsey, akty parlamentu Zjednoczonego Królestwa (wyłącznie w sprawach zewnętrznych) oraz ustawodawstwo pomocnicze wydane przez wszystkie trzy organy ustawodawcze. O unikalnym charakterze tego porządku prawnego świadczy ponadto połączenie elementów zaczerpniętych z prawa zwyczajowego *common law* oraz lokalnego prawa zwyczajowego (*customary law*), opartego na prawie normandzkim z elementami współczesnego francuskiego kodeksu cywilnego (*civil law*)¹⁹.

Relacje Jersey i Guernsey ze Zjednoczonym Królestwem podtrzymywane przez Koronę, ściśle zaś Tajną Radę, a nie dokument rangi konstytucyjnej. Rząd brytyjski ponosi odpowiedzialność konstytucyjną za kwestie bezpieczeństwa i obrony (Wyspy Normandzkie nie mają sił zbrojnych – w okresie II wojny światowej stanowiły jedyne terytorium brytyjskie okupowane przez wojska niemieckie), ochrony rybołówstwa oraz międzynarodowej reprezentacji (wyspy nie prowadzą własnej polityki zagranicznej²⁰). Wyspy Normandzkie stanowią ze

¹⁹ Na Wyspach Normandzkich mamy do czynienia z wieloma źródłami prawa, wzorcami uzasadniania prawnego, wpływu przedstawicieli doktryny prawniczej, a także różnej filozofii, jeśli chodzi o prawo umów – zob. szerzej D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford and Portland 2016, s. 169 i n.

²⁰ Zjednoczone Królestwo w imieniu Korony wspiera jednak rozwój międzynarodowej tożsamości Wyspy Jersey, co formalnie potwierdzone zostało w treści ramowej umowy między szefem rządu wyspy a brytyjskim sekretarzem stanu ds. konstytucyjnych z 2007 r. – Framework Agreement between the Chief Minister of Jersey and the UK Secretary of State for Constitutional Affairs, <https://www.gov.je/SiteCollectionDocuments/Government%20and%20administration/R%20InternationalIdentityFramework%2020070502.pdf> (dostęp: 26.04.2020).

Zjednoczonym Królestwem Wspólny Obszar Podróży²¹. Za sprawy dependencji odpowiada od 2001 r. brytyjskie Ministerstwo Sprawiedliwości (wcześniej jurysdykcję nad terytorium wysp posiadało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych).

Wyspy Normandzkie nigdy nie należały do UE. Wdrożone zostało jedynie Porozumienie o Europejskim Obszarze Gospodarczym z 1.01.1994 r., przyznające im status członka stowarzyszonego. Nie ma ono wpływu na stosunki z UE. Wyspy Normandzkie nie wchodzą do strefy Schengen oraz strefy euro. Na mocy specjalnego postanowienia zawartego w traktacie akcesyjnym Wielkiej Brytanii, który wszedł w życie w 1973 r., mieszkańcy obu wysp nie mogą korzystać ze swobodnego przepływu usług i osób, a wyłącznie z przepływu towarów (w tym handlu produktami rolnymi i produkowanymi między Wyspami a krajami członkowskimi UE). Wyspy Normandzkie posiadają również unię celną z UE.

Jersey i Guernsey zachowały spory zakres autonomii. Te quasi-państwa posiadają własne flagi, hymny i waluty – w postaci regionalnej odmiany funta szterlinga, tj. funta Jersey i funta Guernsey. Dodatkowo wydają własne znaczki pocztowe. Sfera formalnoprawna obejmuje utrzymywanie na terytorium Wysp Normandzkich własnych parlamentów, rządów, niezależnych systemów administracyjnego, prawnego, fiskalnego, imigracyjnego, wizowego oraz sądownictwa. Jersey i Guernsey pozostają w unii personalnej ze Zjednoczonym Królestwem. Formalnym zwierzchnikiem obu dependencji jest monarcha brytyjski, Elżbieta II (*Duke of Normandy*). Głowę państwa reprezentuje pochodzący z jej nominacji porucznik gubernator (*Lieutenant Governor*), który sprawuje funkcje ceremonialne.

Władzę ustawodawczą na Jersey sprawuje jednoizbowy parlament, określany mianem Zgromadzenia Stanów (*States Assembly*) albo Stany Jersey (*States of Jersey*). Składa się z 49 członków, wybieranych bezpośrednio w głosowaniu powszechnym, w tym 8 senatorów, 29 deputowanych i 12 konstablów (szefów parafii) na 4-letnią kadencję. W składzie organu ustawodawczego znajdują się również pochodzący z nominacji monarchy członkowie nieposiadający prawa głosu: porucznik gubernator, kancelista wraz ze swoim zastępcą, komornik wraz ze swoim zastępcą, dziekan Jersey (*Dean of Jersey*), wicehrabia wraz ze swoim zastępcą oraz prokurator generalny. Komornik, będący szefem wymiaru sprawiedliwości, jest też przewodniczącym organu ustawodawczego²². Rolą parlamentu jest stanowienie prawa na wyspie, zatwierdzanie budżetu oraz kontrola nad rządem.

Władza wykonawcza na Jersey jest od uchwalenia ustawy o stanach Jersey z 2005 r. (*States of Jersey Law 2005*) sprawowana przez Radę Ministrów²³. W jej składzie znajduje się szef

²¹ Kontrole imigracyjne odbywają się wyłącznie wobec pasażerów przybywających spoza Wspólnego Obszaru Podróży i są przeprowadzane odpowiednio przez Służbę Celną i Imigracyjną Jersey oraz Agencję Graniczną Guernsey – <https://www.gov.je/LifeEvents/MovingToJersey/LivingInJersey/Pages/CustomsImmigration.aspx>, <https://www.guernsey.police.uk/GBA> (dostęp: 26.04.2020 r.).

²² <https://statesassembly.gov.je/Pages/Members.aspx> (dostęp: 27.04.2020).

²³ Przed wprowadzeniem systemu ministerialnego w ramach władzy wykonawczej obowiązywała struktura komitetowa – <https://www.gov.im/about-the-government/council-of-ministers/the-council-of-ministers/> (dostęp: 27.04.2020 r.).

rządu wraz ze swoim zastępcą i ministrowie oraz ich asystenci. Szef rządu wybierany jest przez wybieralnych członków parlamentu bezpośrednio po wyborach powszechnych. Wybór reszty składu Rady Ministrów jest dokonywany na podstawie listy kandydatów przedstawianych przez osobę desygnowaną na stanowisko szefa rządu²⁴. Rada Ministrów stanowi organ decyzyjny rządu, prowadzący i koordynujący politykę wewnętrzną i zagraniczną, priorytetowo traktując wnioski wykonawcze i legislacyjne oraz przedstawiany do zatwierdzenia przez organ ustawodawczy „Strategiczny Plan dla Jersey”. W skład rządu wchodzi: głowa państwa, porucznik gubernator Jersey, komornik, Zgromadzenie Stanów oraz szef rządu wraz z gabinetem.

Władzę ustawodawczą na Guernsey sprawuje jednoizbowy parlament, nazywany Stany Deliberacji (*State of Deliberation*). Organ ustawodawczy składa się z 40 członków, wybieranych bezpośrednio w głosowaniu powszechnym, w tym 38 deputowanych ludowych (*People's Deputies*), na 4-letnią kadencję w 7 okręgach wyborczych i 2 mianowanych przez stany Alderney (*States of Alderney*) przedstawicieli do reprezentowania interesów tej dependencji na mocy porozumienia z 1948 r.²⁵ W składzie organu ustawodawczego znajdują się również pochodzący z nominacji monarchy członkowie nieposiadający prawa głosu, tj. prokurator generalny i doradca prawny rządu oraz komornik, który jest zarówno szefem wymiaru sprawiedliwości, jak i z urzędu przewodniczącym (*Presiding Officer*) parlamentu.

Władza wykonawcza na Guernsey jest sprawowana przez Komitet ds. Polityki i Zasobów (*Policy and Resources Committee*). W skład Komitetu wchodzi przewodniczący, który jest *de facto* szefem rządu. Jest on wybierany pośrednio przez Stany Deliberacji na czteroletnią kadencję. Komitet ds. Polityki i Zasobów, stanowiący organ wykonawczy na wyspie, jest również wybierany przez parlament. W jego składzie znajduje się pięciu członków dysponujących równym prawem głosu. W ramach władzy wykonawczej nie funkcjonuje gabinet.

2. Ogólna charakterystyka systemu sądowego

2.1. Jersey

Władza sądowa funkcjonuje w oparciu o normańskie prawo zwyczajowe i lokalne zwyczaje oraz ustawodawstwo przyjęte przez Zgromadzenie Stanów. Jersey stanowi odrębną jurysdykcję, posiadającą własny system sądowy. Historycznie jako pierwszy utworzony został Sąd Królewski (*Royal Court*) z sędziami niebędącymi zawodowymi prawnikami (*Jurats*) oraz komornikiem na czele. *Juraci*, których wybierano w wyborach powszechnych na wyspie aż do czasu reform konstytucyjnych w latach 40. XX w., stanowili łącznik pomiędzy władzą

²⁴ <https://www.gov.je/Government/HowGovernmentWorks/CouncilMinisters/Pages/CouncilofMinisters.aspx> (dostęp: 27.04.2020 r.).

²⁵ <http://www.alderney.gov.gg/article/4077/States-Members> (dostęp: 29.04.2020 r.).

ustawodawczą i sadowniczą. Od XIII w. Sąd Królewski stanowił główny sąd Jersey, sprawujący jurysdykcję cywilną i karną, z wyjątkiem postępowań w sprawie zdrady stanu. Zasiadało w nim dwóch pełnoetatowych sędziów: komornik z zastępcą oraz przewodniczący wymiaru sprawiedliwości.

Początkowo Sąd Królewski był uprawniony do stanowienia prawa. Oznaczało to, że wszystkie przepisy mające zastosowanie do Jersey musiały być rejestrowane w Sądzie Królewskim. Zmiany przepisów prawnych w drodze zarządzenia Tajnej Rady spowodowały, że parlament stał się jedynym organem wyposażonym w kompetencje legislacyjne. Formalnie nastąpiło to w 1771 r.²⁶

W 1853 r. ustanowiono sądy pokoju i sądy ds. drobnych długów (*Petty Debts Courts*) do rozpatrywania prostszych spraw karnych i cywilnych, a nie jak dotąd przez Sąd Królewski (w istocie ich jurysdykcja w tym zakresie jest zasadniczo zbieżna z Sądem Królewskim). Obu rodzajom sądów niższej instancji przewodniczą sędziowie pokoju, których stanowisko jako odrębne powołano w 1864 r.

Sąd Apelacyjny nie istniał na Jersey aż do 1949 r., gdy uznano, że możliwość odwołania się do Komitetu Sądowego Tajnej Rady w Londynie nie jest wystarczająca, zwłaszcza w sprawach karnych. Pierwotnie zamierzano ustanowić wspólny sąd apelacyjny dla Jersey i Guernsey. Ostatecznie zdecydowano się na utworzenie dwóch odrębnych sądów apelacyjnych dla każdego baliwatu. Sąd dla Jersey utworzono na mocy ustawy o sądzie apelacyjnym z 1961 r. [*Court of Appeal (Jersey) Law 1961*]²⁷.

W 1958 r. przyjęto ustawę o zastępcy komornika, na mocy której możliwe było określenie sposobu jego powoływania oraz zakresu obowiązków w związku z rosnącym obciążeniem pracy komornika.

Jako ostatni w 1994 r. utworzony został sąd ds. młodzieży (*Youth Court*). W ten sposób ostatecznie wykształciła się ogólna struktura sądownictwa.

Na najniższym szczeblu znajdują się sądy pokoju, sąd ds. młodzieży oraz sądy ds. drobnych długów. Na tym poziomie przeprowadzana jest ponadto specjalna, zwyczajowo stosowana procedura dochodzeniowa (*Parish Hall Enquiry*), będąca alternatywą dla formalnego procesu sądowego. Początki tej unikatowej i właściwej jedynie systemowi sądowemu Jersey procedury sięgają XIII w. Jest to regularnie stosowany proces wstępnego dochodzenia w sprawach przestępstw nieletnich oraz drobnych przestępstw popełnianych przez dorosłych (jak np. kradzieży czy napaści), a także przestępstw drogowych czy związanych z naruszaniem porządku publicznego²⁸.

Sądy pokoju stanowią kluczowy element systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, obejmujący około 95% wszystkich spraw. Sądy ds. młodzieży obradują w składzie

²⁶ <https://statesassembly.gov.je/about/history/Pages/StatesAssemblyHistory.aspx> (dostęp: 29.04.2020 r.).

²⁷ <https://www.jerseylaw.je/laws/revised/PDFs/07.245.pdf> (dostęp: 29.04.2020 r.).

²⁸ <https://www.gov.je/CrimeJustice/ParishPolicing/Pages/ParishHallEnquiries.aspx> (dostęp: 29.04.2020).

sędziego pokoju i dwóch członków Sądowego Panelu Młodzieży, powoływanego przez większość członków wchodzących w skład Sądu Królewskiego. Sąd ds. młodzieży zajmuje się sprawami pozwanych poniżej 18. roku życia, chyba że zostanie podjęta decyzja o skierowaniu sprawy do Sądu Królewskiego. Natomiast sądy ds. drobnych długów rozpatrują sprawy cywilne, w których wartość roszczenia nie przekracza 10 tysięcy funtów, a także spory dotyczące właścicieli i najemców.

Sąd Królewski składa się z komornika i jego zastępcy mianowanych przez Koronę za radą sekretarza stanu ds. sądownictwa (*Secretary of State for Justice*), sześciu komisarzy (*commissioners*), których wyznacza komornik z grona sędziów do pracy w niepełnym wymiarze czasu do określonych spraw lub na wyznaczony okres, a także 12 niezawodowych sędziów – *juratów*. Są oni wybierani przez kolegium wyborcze (*Electoral College*), złożone z członków sądu oraz Stanów, tj. deputowanych i senatorów. Spotkanie tego gremium jest jawne, ale samo głosowanie pozostaje tajne. Wymagane kworum głosujących członków zgromadzenia wynosi 40 osób²⁹. Do ich obowiązków należy rozstrzyganie kwestii faktycznych w procesach karnych i cywilnych, z wyjątkiem orzeczeń kryminalnych z udziałem ławy przysięgłych, wydawanie wyroków w procesach karnych oraz przyznawanie odszkodowań w procesach cywilnych.

Sąd Królewski składa się z trzech wydziałów ds. cywilnych: dziedzictwa, rodziny i spraw spadkowych. Pozostałymi sprawami cywilnymi oraz karnymi zajmuje się wydział sobotni (*Samedi Division*), którego nazwa pochodzi od francuskiego określenia „sobota” (*samedi*), w który to dzień kiedyś obradował.

Sąd Apelacyjny orzeka około sześć razy w roku. W jego skład wchodzi komornik wraz ze swoim zastępcą oraz 12 sędziów mianowanych przez Koronę za radą sekretarza stanu ds. sądownictwa, a także radcowie królowej ze Zjednoczonego Królestwa, Wysp Normandzkich oraz Wyspy Man. Sąd ten zajmuje się rozpoznawaniem odwołań od Sądu Królewskiego. Funkcjonuje ponadto Młodzieżowy Sąd Apelacyjny (*Youth Appeal Court*), który składa się z komornika oraz trzech członków Sądowego Panelu Młodzieży.

Najwyższym organem odwoławczym dla Jersey jest Komitet Sądowy Tajnej Rady w Londynie. Stanowi on sąd odwoławczy dla dependencji Korony Brytyjskiej i rozpoznaje odwołania od Sądu Apelacyjnego na Jersey.

Sędziowie niebędący zawodowymi prawnikami na Jersey, którym przyznawany jest tytuł *Jurats*, mogą sprawować swoje obowiązki po ukończeniu 40. roku życia do momentu przejścia na emeryturę w wieku 72 lat. Komornik może jednak wyznaczyć osoby, które przestały sprawować urząd *jurata* do „działania jako *jurat*” (*act as a Jurat*) przez dowolny okres lub w związku z dowolną przyczyną lub sprawą do ukończenia 75. roku życia. Z uwagi na fizyczną czy psychiczną niezdolność do wykonywania swoich obowiązków albo też w związku z ich

²⁹ T. Hanson, *Jurats as Adjudicators in the Channel Islands and the Importance of Lay Participation*, „Common Law World Review” 2010, t. 39, s. 253–254.

niewykonywaniem przez okres 12 miesięcy bez uzasadnionej przyczyny, *jurat* może zostać poproszony o rezygnację.

2.2. Guernsey

Władza sądownicza na Guernsey funkcjonuje w oparciu o normańskie prawo zwyczajowe, a także zgodnie z zasadami angielskiego prawa zwyczajowego oraz zasadą słuszności i ustawodawstwem przyjętym przez właściwy organ ustawodawczy – zwykle, choć nie zawsze przez Stany Deliberacji. Guernsey stanowi odrębną jurysdykcję, posiadającą własny system sądowy.

Historycznie jako pierwszy utworzony został starożytny sąd parlamentu Sark (*Court of Chief Pleas*). Wewnętrzna organizacja tego sądu była analogiczna do Pełnego Sądu (*Full Court*), będącego jednym z rodzajów Sądu Królewskiego. Okoliczności powstania zgromadzenia parlamentarnego Guernsey nie są do końca poznane. Na mocy niektórych dokumentów przyjmuje się, że parlament istniał w II połowie XV w. albo około 1429 r., a nawet wcześniej. Natomiast według innych źródeł zgromadzenie rozwinęło się albo z sądu parlamentu Sark albo też powstało niejako obok niego. Oficjalnie zgromadzenie wszystkich trzech podmiotów, tj. Sądu Królewskiego, duchowieństwa i konstablów reprezentujących 10 parafii, zostało po raz pierwszy zarejestrowane jako Stany (*States*) w 1538 r. z komornikiem na czele.

Sąd Królewski orzekający jako sąd parlamentu Sark posiadał uprawnienie do stanowienia prawa w niektórych obszarach na poziomie lokalnym, podobnie jak Stany na mocy zarządzenia³⁰. Aktywność Stanów wzrosła w XIX w., gdy udało im się przejąć coraz więcej funkcji administracyjnych od władz parafialnych oraz w zakresie stanowienia prawa. W Sądzie Królewskim dożywotnio zasiadali sędziowie niebędący zawodowymi prawnikami (*Jurats*), którzy aż do czasu reform konstytucyjnych w latach 40. XX w. stanowili łącznik pomiędzy władzą ustawodawczą i sądowniczą. Nadal są oni wybierani przez Stany Wyborcze (*States of Election*), złożone z przedstawicieli sądownictwa, przedstawicieli prawa i anglikańskiego duchowieństwa.

Jednym z najstarszych sądów w Guernsey jest Sąd Kościelny (*Ecclesiastical Court*), którego początki sięgają czasów sprzed XIII w. Jego genezę łączy się zarówno z istnieniem Stanów, jak i Sądem Królewskim. Wiele wykonywanych przez ten organ funkcji, jak akty herezji czy bałwochwalstwo, nie przetrwały do czasów współczesnych. Sąd miał swoją siedzibę w górnej części kościoła miejskiego (*Town Church* lub *Parish Church of St. Peter Port*), którego budynek pochodzi z VIII w.

Wraz z rozpowszechnieniem się kalwinizmu na wyspach, wypełnianie funkcji przez sąd zostało zawieszone i wznowione dopiero w 1662 r. Następnie w 1822 r. Sąd Kościelny

³⁰ <http://www.guernseyroyalcourt.gg/article/1642/Constitution> (dostęp: 30.04.2020 r.).

został przeniesiony do obecnej siedziby – urzędów konstablów portu św. Piotra (*Saint Peter Port Constable*). W tym czasie realizował on wiele funkcji, w tym zajmował się m.in. licencjonowaniem dyrektorów szkół, prawną separacją małżonków, potwierdzaniem testamentów czy szeregiem przestępstw kościelnych wraz z uprawnieniem do nakładania surowych kar.

Alderney posiadał własny sąd od co najmniej XIII w., kiedy *juraci* Sądu Alderney orzekali samodzielnie, rozpatrując sprawy cywilne i niektóre sprawy karne. Do XV w. szeregi sędziów niebędących zawodowymi prawnikami z Alderney zostały uzupełnione przez *juratów* zasiadających w Sądzie Królewskim Guernsey w sprawach związanych z użyciem ciężkiej przemocy.

W XIX w. Sąd Alderney składał się z przewodniczącego zwanego Sędzią (*Judge*), dwóch urzędników Korony, sekretarza sądu (*Greffier*) i naczelnika (*Sheriff*). W połowie XIX w. jurysdykcja sądu Alderney w sprawach karnych ograniczała się do przeprowadzenia wstępnego dochodzenia w sprawie faktów, a w stosownych przypadkach również do przekazania sprawy do Sądu Królewskiego w Guernsey w celu przeprowadzenia rozprawy i uzyskania wyroku.

Sąd Królewski od co najmniej XVI w. prowadził również rejestr umów gruntowych, a w 1631 r. uchwalono ustawodawstwo przyznające pierwszeństwo roszczeniom odnośnie do własności opartym na zarejestrowanym kontraktach (umowach o przeniesieniu). W 1996 r. wprowadzono wymóg zawierania umowy sprzedaży nieruchomości sporządzanej wyłącznie na piśmie i podpisywanej między stronami. Ostatecznie uznano, że powinno odbywać się to przed Sądem Królewskim, zasiadającym jako Sąd Umów (*Contracts Court*) w każdy wtorek i czwartek³¹.

W 1939 r. na mocy ustawy o sprawach małżeńskich [*Matrimonial Causes Law (Guernsey) Law 1939*] utworzono Wydział Spraw Matrymonialnych. Jeszcze później, w 1954 r., do rozpatrywania drobnych spraw karnych ustanowiono sądy pokoju. Sąd Apelacyjny nie istniał na Guernsey aż do uznania w 1949 r., że prawo odwołania się do Komitetu Sądowego Tajnej Rady w Londynie nie jest wystarczające, w szczególności w sprawach karnych. Początkowo planowano powołanie wspólnego sądu apelacyjnego dla obu baliwatów. Ostatecznie zdecydowano się na utworzenie dwóch sądów apelacyjnych, oddzielnie dla Jersey i Guernsey. Sąd dla Guernsey utworzono na mocy ustawy o sądzie apelacyjnym z 1961 r. [*Court of Appeal (Guernsey) Law 1961*]³².

Jedynym trybunałem sprawiedliwości na Wyspie Sark pozostaje Sąd zarządcy dóbr Sark Seneschal (*Court of the Seneschal of Sark*). Zakres jego odpowiedzialności określono w 2008 r. na mocy ustawy o reformie [*Reform (Sark) Law 2008*]³³. W ten sposób ostatecznie wykształciła się ogólna struktura sądownictwa.

³¹ C. Olsen, *Guide to Guernsey Property*, s. 6–7; https://www.careyolsen.com/sites/default/files/CO_GSY_PL_Guide%20to%20Guernsey%20Property.pdf (dostęp: 17.05.2020 r.).

³² <http://www.guernseylegalresources.gg/CHttpHandler.ashx?id=70827&p=0> (dostęp: 30.04.2020).

³³ <https://sarkcourt.co.uk/> (dostęp: 30.04.2020).

Na najniższym szczeblu znajdują się sądy pokoju, w tym sąd dla nieletnich (*Juvenile Courts*), Sąd Alderney, Sąd zarządcy dóbr Sark, Sąd Umów, Sąd Kościelny oraz Sąd parlamentu Sark.

Sądy pokoju stanowią kluczowy element systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, które stanowią ponad 90% rozpatrywanych spraw. Sąd Alderney posiada nieograniczoną jurysdykcję w sprawach cywilnych, natomiast ograniczoną w sprawach karnych – od 2010 r. może orzekać maksymalny wyrok 12 miesięcy pozbawienia wolności oraz grzywnę w wysokości do 10 tysięcy funtów za jedno przestępstwo i dwukrotność tej sumy za wiele czynów karalnych. Podobnie Sądowi zarządcy dóbr Sark przysługuje nieograniczona jurysdykcja w sprawach cywilnych, natomiast jego jurysdykcja karna ogranicza się do nałożenia kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej miesiąca i/lub grzywny nieprzekraczającej 5 tysięcy funtów, a w przypadku więcej niż dwóch przestępstw odpowiednio dwóch miesięcy i 10 tysięcy funtów. Sąd Umów (określany również sądem przekazującym) składa się z Komornika Porucznika (*Jurat Lieutenant Bailiff*), niebędącego zawodowym prawnikiem, podobnie jak pozostali czterej sędziowie, którzy świadczą przeniesienie własności nieruchomości, zawieranie umów dotyczących nieruchomości, obciążeń prawnych dotyczących majątku, umów małżeńskich oraz aktów prawnych zmiany nazwiska przed ich zarejestrowaniem w rejestrach publicznych. Sąd parlamentu Sark, w składzie z komornikiem zasiadającym w pełnym składzie 16 *juratów*, zwykle obraduje raz w roku i zajmuje się głównie sprawami ceremonialnymi.

Sądem apelacyjnym dla sądów niższej instancji jest Sąd Królewski, który stanowi główny organ sądowy na Guernsey, sprawujący jurysdykcje cywilną i karną. Sąd ten orzeka jako Sąd Powszechny (*Ordinary Court*) i wówczas składa się z komornika lub jego zastępcy mianowanych przez Koronę Brytyjską oraz dwóch sędziów niebędących zawodowymi prawnikami albo też w pełnym składzie (*Full Court*) i wówczas zasiadają w nim komornik lub jego zastępca oraz siedmiu sędziów niebędących zawodowymi prawnikami. W ramach Wydziału Spraw Matrymonialnych (*Matrimonial Causes Division*) zasiada jeden sędzia i cztery osoby niebędące zawodowymi prawnikami.

Do sądów wyższej instancji zalicza się Sąd Apelacyjny. Nie stanowi on instancji wyższego szczebla dla Sądu Królewskiego i nie ma ustawowych uprawnień do przyjmowania odwołań we wszystkich sprawach, które rozpatrują Sąd Królewski i sądy pokoju (w praktyce orzeczniczej nie ma jednak wielu dziedzin prawa cywilnego czy karnego, od których nie istniałoby prawo do odwołania). Orzeka on na pięciu zaplanowanych sesjach w ciągu roku, a dodatkowo również może się zebrać na posiedzenie w razie potrzeby. W jego skład wchodzi komornik sądowy pełniący z urzędu funkcję przewodniczącego oraz co najmniej 12 sędziów, mianowanych na podstawie nakazu Suwerena. Przewodniczący Sądów Apelacyjnych Jersey i Guernsey ściśle współpracują w celu umożliwienia rozpoznawania spraw mogących powodować konflikt interesów.

Najwyższym organem odwoławczym dla Guernsey jest Komitet Sądowy Tajnej Rady w Londynie. Stanowi on sąd odwoławczy dla dependencji Korony Brytyjskiej i rozpoznaje odwołania od Sądu Apelacyjnego na Guernsey.

Sędziowie niebędący zawodowymi prawnikami na Guernsey są wybierani przez Stany Wyborcze, którym przewodniczy komornik. W skład tego organu wchodzi m.in. 16 sędziów (od 2008 r.) niebędący zawodowymi prawnikami, którym przyznawany jest tytuł *Jurats*. Od 2008 r. mogą oni sprawować swoje obowiązki bez limitu wiekowego do przejścia na emeryturę w wieku 72 lat (75 lat, jeśli zostali mianowani przed 2008 r.). Tytuł *jurata* zachowują na całe życie.

3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju)

3.1. Jersey

Sędziowie pokoju zostali pierwotnie powołani na Jersey w 1853 r. jako policyjne sądy pokoju (*Police Court the Magistrate's Court*). Ich nazwa została zmieniona w 1996 r.

Były to sądy, które rozpoznawały mniej poważne sprawy cywilne (*Causes Civiles*) i karne (*Causes Criminelles*), począwszy od 1854 r. Następnie na okres 100 lat zostały zamknięte. Zaczęły ponownie funkcjonować dopiero w połowie XX w.

Sądy pokoju są odpowiedzialne również za sądy ds. młodzieży i sądy ds. drobnych długów, które rozpoczęły swoje funkcjonowanie w 1968 r. Pierwsze przesłuchania sądów ds. drobnych długów prowadzone były przez Wydział Sądu Królewskiego (*Cours du Billet*). Zasiadał w nim komornik z dwoma lub trzema sędziami niebędącymi zawodowymi prawnikami. Sąd ten zajmował się sprawami dotyczącymi długów oraz weksli. Utworzony został w 1646 r., a zniesiony w 1964 r.³⁴

Obecnie podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie sądów pokoju jest wielokrotnie nowelizowana ustawa o sądzie pokoju (przepisy różne) z 1949 r. [*Magistrate's Court (Miscellaneous Provisions) (Jersey) Law 1949*]³⁵. Nawiązuje ona do przepisów ustawy wydanej w języku francuskim, dotyczącej urzędu sędziego śledczego z 1864 r.³⁶ Dodatkowo procedurom stosowanym w sądach pokoju poświęcona została część 10 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r. [*Criminal Procedure (Jersey) Law 2018*]³⁷.

³⁴ <https://catalogue.jerseyheritage.org/collection/Details/archive/110001245> (dostęp: 30.04.2020 r.).

³⁵ <https://www.jerseylaw.je/laws/revised/Pages/07.595.aspx> (dostęp: 1.05.2020 r.).

³⁶ <https://www.jerseylaw.je/laws/revised/Pages/07.525.aspx> (dostęp: 1.05.2020 r.).

³⁷ <https://www.jerseylaw.je/laws/unofficialconsolidated/PDFs/08.450.pdf> (dostęp: 1.05.2020 r.).

3.2. Guernsey

Przed 1925 r. sądy pokoju na Guernsey nie istniały. Wszystkimi sprawami z zakresu prawa karnego zajmował się Sąd Królewski orzekający w pełnym składzie, natomiast rozprawy z zakresu prawa cywilnego rozpatrywał Sąd Królewski obradujący jako Sąd Powszechny. Na mocy ustawy wydanej w języku francuskim, dotyczącej instytucji sędziego w polityce penitencjarnej i windykacji drobnych długów z 1925 r., ustanowiono sąd pokoju. Właściwość tego sądu obejmowała rozprawy w trybie uproszczonym, postępowanie wstępne dotyczące wcześniejszych procesów z aktem oskarżenia odbywających się w Sądzie Królewskim orzekającym w pełnym składzie, sprawach drobnych długów oraz dochodzeń w sprawie przyczyny zgonów.

Ustawa dotycząca instytucji sędziego w polityce penitencjarnej i windykacji drobnych długów z 1925 r. została zmieniona głównie w odniesieniu do kwalifikacji wymaganych do powołania na sędziego pokoju oraz rozszerzenia jurysdykcji sądu pokoju. W marcu 1952 r. Stany zdecydowały o konieczności przedstawienia raportu w sprawie pożądaných zmian w tym akcie prawnym, które znalazły się w ustawie o sądzie pokoju z 1954 r. [*Magistrate's Court (Guernsey) Law 1954*].

Ustawa z 1954 r. nowelizowana była m.in. na mocy ustawy o postępowaniu krajowym i sądzie pokoju z 1988 r. [*Domestic Proceedings and Magistrate's Court (Guernsey) Law 1988*] w odniesieniu do takich kwestii, jak zabezpieczenie finansowe małżonków i dzieci, opieka nad dzieckiem czy sądowy zakaz stosowania przemocy domowej. W 1996 r. zmieniony przepisami ustawy o sądzie pokoju i różnych reformach [*Magistrate's Court and Miscellaneous Reforms (Guernsey) Law 1996*]³⁸.

Obecnie podstawowe znaczenie ma ustawa o sądach pokoju z 2008 r. [*Magistrate's Court (Guernsey) Law 2008*]³⁹.

4. Status prawny sędziego pokoju

4.1. Jersey

Zgodnie z art. 2 ust. 2 i 3 ustawy dotyczącej urzędu sędziego śledczego z 1864 r. sędzia pokoju przechodzi na emeryturę po osiągnięciu wieku 70 lat, aczkolwiek Zgromadzenie Stanów jest uprawnione do zezwolenia sędziemu pokoju na pozostanie na tym stanowisku jeszcze przez określony czas.

³⁸ Policy Council: *Magistrate's Court Reforms*, Billet D'État, Wednesday, 27th June, 2007, s. 1134-1137, <https://gov.gg/CHttpHandler.ashx?id=3835&p=0> (dostęp: 18.05.2020 r.).

³⁹ *Magistrate's Court (Guernsey) Law 2008 (Order in Council No. XVIII of 2009)*, <http://www.guernseylegalresources.gg/article/95661/Magistrates-Court-Guernsey-Law-2008> (dostęp: 2.05.2020 r.).

Sędzia pokoju może być usunięty jedynie w drodze zarządzenia Jej Królewskiej Mości w Radzie.

Sędziemu pokoju w związku z zajmowanym stanowiskiem przysługują dodatki, a także otrzyma on prawo do takich emerytur i zasiłków, które okresowo stanowić będzie Rada ds. Zatrudnienia powołana przez Stany na mocy ustawy o zatrudnieniu pracowników Jersey z 2005 r. po konsultacjach z sędzią pokoju.

W przypadku wakatu na stanowisku sędziego pokoju w wyniku śmierci lub rezygnacji albo też z jakiegokolwiek innego powodu zostanie on uzupełniony w sposób określony w art. 1 ustawy z 1864 r.

W świetle art. 5 ustawy z 1864 r. niedopuszczalne jest łączenie przez sędziego pokoju jakiegokolwiek funkcji publicznej. Jeżeli osobą mianowaną na sędziego pokoju jest *jurat*, stanowisko to z chwilą zaprzysiężenia zostanie zwolnione, a Sąd Królewski niezwłocznie zarządzi publiczne wybory w celu jego zastąpienia.

Wyjątek będzie stanowić sytuacja, w której na mocy art. 6 ustawy z 1864 r. w przypadku nieobecności sędziego z jakiegokolwiek powodu lub wakatu na stanowisku sędziego pokoju bądź z jakiegokolwiek innego powodu, dla którego komornik uzna to za konieczne, wyznaczona zostanie osoba posiadająca niezbędne kompetencje do wykonywania funkcji sędziego pokoju podczas jego nieobecności lub wakatu na okres uznany przez komornika za niezbędny.

4.2. Guernsey

Zgodnie z art. 3 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sędzia przechodzi na emeryturę po osiągnięciu wieku 65 lat, a jeśli był zatrudniony na określony okres, może sprawować urząd nie dłużej niż do 70. roku życia. Sąd Królewski jest uprawniony do wydłużenia kadencji sędziego pokoju po osiągnięciu przez niego 65 lat, lecz nie dłużej niż do osiągnięcia wieku 70 lat.

Sędzia pokoju może zostać odwołany ze stanowiska w drodze zarządzenia Jej Królewskiej Mości w Radzie, a także jeżeli powiadomi komornika o zamiarze przejścia na emeryturę – przez Sąd Królewski.

Sędzia pokoju otrzymuje takie wynagrodzenie, które może zostać ustalone przez Stany albo w ich imieniu za zgodą Komornika.

Na podstawie art. 4 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. niedopuszczalne jest łączenie jakiegokolwiek funkcji publicznej przez sędziego pokoju, poza Komornikiem Porucznikiem (*Lieutenant Bailiff*), z wyjątkiem takiej, do której sędzia pokoju został powołany przez Koronę, Stany, Sąd Królewski lub komornika.

Osoba wyznaczona na sędziego pokoju nie może podczas swojej kadencji pełnić funkcji adwokata na terytorium baliwatu ani też w innym miejscu, jak również pozostawać w związku partnerskim lub zawodowym z innym prawnikiem prowadzącym praktykę na terytorium baliwatu lub w innym miejscu.

Z zastrzeżeniem art. 5 ustawy o sądach pokoju z 2008 r., pełnienie urzędu *jurata* Sądu Królewskiego jest niezgodne ze sprawowaniem urzędu sędziego pokoju w sądzie pokoju.

Zastępcą sędziego pokoju może zostać mianowany *jurat* w Sądzie Królewskim albo osoba kwalifikująca się do powołania na sędziego w sądzie pokoju.

Wynagrodzenie zastępcy sędziego pokoju jest ustalane przez Stany albo w ich imieniu za zgodą Komornika.

Zgodnie z art. 28 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sąd pokoju rozpoznaje sprawy każdej osoby, która umyślnie obraża lub grozi sędziemu pokoju, świadkowi lub urzędnikowi w sądzie pokoju, jak i każdej osobie podczas posiedzenia z udziałem tej osoby lub w związku z obecnością tej osoby w sądzie pokoju, a także w czasie drogi do sądu i powrotu z niego oraz osoby, która umyślnie przerywa postępowanie sądu pokoju lub w inny niewłaściwy sposób zachowuje się w sądzie.

Sąd pokoju może w takiej sytuacji nakazać urzędnikowi sądowemu lub policji zabranie sprawcy do aresztu i zatrzymanie go do czasu zakończenia posiedzenia oraz, jeśli uzna to za stosowne, wymierzyć karę aresztu na określony czas maksymalnie do 1 miesiąca, wymierzyć karę (traktowaną jako grzywnę), bądź wymierzyć grzywnę także obok kary pozbawienia wolności. W dowolnym momencie sąd pokoju może odwołać wszelkie podjęte decyzje.

Na podstawie art. 30 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. urzędnikowi sądowemu (*court officer*) przysługuje immunitet w związku z podejmowanymi działaniami lub zaniechaniami w ramach wykonywania obowiązków w sądzie pokoju, a także w ramach postępowania przed sądem pokoju (ust. 1). Wniesienie skargi przeciwko urzędnikowi sądowemu za szkodę wyrządzoną w związku z rzekomym wykonywaniem przez niego obowiązków w sądzie pokoju oraz w ramach postępowania przed sądem pokoju jest możliwe wyłącznie, gdy zostanie mu udowodnione działanie w złej wierze (ust. 2).

5. Tryb wyboru sędziego pokoju

5.1. Jersey

Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy dotyczącej urzędu sędziego śledczego z 1864 r. sędziowie pokoju są mianowani przez Komornika. Nominacje na stanowisko sędziego pokoju mogą otrzymać sędziowie niebędący zawodowymi prawnikami, czyli *juraci* z Sądu Królewskiego, urzędnicy Korony, w tym prokurator generalny oraz doradca prawny rządu Jej Królewskiej Mości, adwokaci (*Advocates*) i radcy prawni (*Solicitors*) zasiadający w Sądzie Królewskim z co najmniej 10-letnim powołaniem, osoby sprawujące obowiązki sędziowskie w jednym z państw Wspólnoty Narodów, a także angielscy adwokaci (*Barristers*) i radcy prawni z co najmniej 10-letnim powołaniem.

Sprawy w sądzie pokoju są rozpatrywane przez sędziego pokoju, który jest pracownikiem zatrudnionym na pełny etat, podobnie jak asystent sędziego pokoju (*Assistant Magistrate*) (art. 1 ust. 1 ustawy dotyczącej urzędu sędziego śledczego z 1864 r.).

Zastępca sędziego pokoju (*Relief Magistrate*) jest mianowany przez komornika spośród doświadczonych prawników z sektora prywatnego i pracuje w niepełnym wymiarze czasu.

Zgodnie z art. 6 wspomnianej ustawy z 1864 r. przed objęciem urzędu osoba mianowana na sędziego pokoju składa przysięgę przed Sądem Królewskim, w której zobowiązuje się właściwie i wiernie wypełniać obowiązki związane z podejmowanym urzędem.

5.2. Guernsey

Zgodnie z art. 2 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sędziowie pokoju są mianowani przez Sąd Królewski. Nominacje na stanowisko sędziego pokoju może otrzymać prowadzący praktykę prawniczą adwokat Sądu Królewskiego, członek adwokatury (*Bar*) Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej albo Wydziału Adwokatów w Szkocji lub radca prawny Sądu Najwyższego Anglii i Walii, Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości w Irlandii lub w Szkocji, który sprawował urząd sędziego w Zjednoczonym Królestwie, Jersey lub na Wyspie Man przez co najmniej pięć lat (lub krótszy okres za zgodą Sądu Królewskiego).

Stanom przysługuje uprawnienie, aby w drodze zarządzenia po konsultacji z Sądem Królewskim zmienić kwalifikacje i czas pełnienia obowiązków przez sędziego pokoju.

Na podstawie art. 5 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. zastępcą sędziego pokoju jest osoba (lub osoby) mianowana przez Sąd Królewski na okres uznany za odpowiedni. Organ ten ustala jednocześnie warunki nominacji. Zastępcy sędziego pokoju przysługują wszystkie uprawnienia i obowiązki sędziego pokoju.

Funkcje sędziego pokoju może ponadto pełnić zastępca Komornika⁴⁰.

Zgodnie z art. 6 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. przed objęciem urzędu osoba mianowana na sędziego pokoju lub zastępcę sędziego pokoju składa przysięgę lub uroczyste oświadczenie przed Sądem Królewskim, określone przez ten sąd.

6. Uprawnienia sędziego pokoju

6.1. Jersey

Sprawy do sądu pokoju są kierowane przez prokuratora publicznego (*Public Prosecutor*) lub starszego członka Policji Honorowej na Jersey (*Centenier*). Sędzia pokoju orzeka i podejmuje decyzje w kwestii winy lub niewinności danej osoby oraz decyduje o wyroku.

⁴⁰ G. Dawes, *Laws of Guernsey*, Oxford 2003, s. 514.

Na podstawie art. 2 ustawy o sędzie pokoju (przepisy różne) (Jersey) z 1949 r. [*Magistrate's Court (Miscellaneous Provisions) (Jersey) Law 1949*] sędzia zasiadający w sądzie pokoju ma uprawnienia do rozpoznawania wszystkich spraw dotyczących przestępstw.

Sądy pokoju zajmują się zasadniczo rozpatrywaniem drobnych spraw karnych, orzekając dwa razy dziennie (o godz. 10 i 14:30) pod przewodnictwem zawodowego sędziego (*Stipendiary Magistrate*). Sesje trwają do trzech godzin. Jeśli w tym czasie sprawa nie zostanie rozpoznana, sędzia pokoju odracza ją do następnej sesji⁴¹.

W sytuacji gdy oskarżony przyznaje się do popełnienia zarzucanego mu czynu, wskazując, że nie wszystkie informacje lub fakty są zgodne z prawdą, można starać się rozstrzygnąć to w sądzie albo (bardzo rzadko) przeprowadzić specjalne przesłuchanie zwane „przesłuchaniem Newtona” (*Newton Hearing*). Jego nazwa pochodzi od sprawy *R versus Newton* z 1983 r. (*R V Newton* [1983] Crim LR 198⁴²).

Sędzia pokoju może nałożyć grzywnę (grzywny) w wysokości do 10 tysięcy funtów, wymierzyć karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 12 miesięcy albo nałożyć zarówno karę grzywny, jak i karę pozbawienia wolności. Jeśli dana osoba została skazana za więcej niż jedno przestępstwo, suma nałożonych grzywien za te przestępstwa nie może przekraczać maksymalnej grzywny lub kary pozbawienia wolności, jakie sąd pokoju może nałożyć (art. 16 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r.).

Sędziemu pokoju nie przysługuje natomiast uprawnienie do wydania nakazu konfiskaty zgodnie z zarządzeniem na mocy ustawy o przestępstwach związanych z przemytem narkotyków z 1988 r. [*Drug Trafficking Offences (Jersey) Law 1988*] lub ustawy o dochodach z działalności przestępczej z 1999 r. [*Proceeds of Crime (Jersey) Law 1999*]. Sprawy z tego zakresu muszą obligatoryjnie zostać skierowane do Sądu Królewskiego, jeśli odnośne postanowienie zostanie wydane.

Sędzia pokoju ma obowiązek przekazania do Sądu Królewskiego każdej sprawy, która przekracza jego uprawnienia do wydawania wyroków. Jeśli sędzia pokoju uzna, że odpowiedni wyrok w danej sprawie z uwagi na powagę przestępstwa albo w oparciu o wcześniejsze wyroki skazujące powinien wynieść więcej niż rok więzienia lub powinna zostać orzeczona grzywna w wysokości 10 tysięcy funtów, wówczas zobowiązany jest przekazać daną sprawę w celu przeprowadzenia rozprawy do Sądu Królewskiego.

Podobnie, gdy sędzia pokoju uzna, że prawdopodobne jest wydanie nakazu konfiskaty, wówczas ma on obowiązek wniesienia sprawy i postawienia oskarżonego przed Sądem Królewskim.

Istnieją dwa rodzaje procedury odnośnie do przekazywania danej sprawy do Sądu Królewskiego. Pierwsza z nich, czyli tzw. stary styl przekazywania (obecnie rzadko stosowany),

⁴¹ <https://www.gov.je/CrimeJustice/Court/Pages/AttendingCourtChargedCrime.aspx> (dostęp: 3.05.2020 r.).

⁴² https://www.cab.org.je/index.php?option=com_content&view=article&id=131:magistrates-court-procedures-4120&catid=82&Itemid=100 (dostęp: 3.05.2020 r.).

polega na tym, że sędzia pokoju przesłuchuje niewielką liczbę świadków oskarżenia, którzy pod przysięgą składają zeznania wystarczające do wykazania istnienia skargi dotyczącej zachowania przestępczego.

Tak zwany nowy styl przekazywania, wprowadzony w 1996 r. na podstawie poprawki do ustawy o zarządzaniu postępowaniem karnym z 1864 r. (*Governing Criminal Procedure Law 1864*)⁴³, stanowi usprawnioną formę przekazywania poważniejszych spraw do Sądu Królewskiego, pozostających poza jurysdykcją sędziego pokoju.

Jeżeli sędzia pokoju – zgodnie z art. 4 ustawy o sądzie pokoju (przepisy różne) z 1949 r. – po wysłuchaniu dowodów jest przekonany ponad wszelką wątpliwość, że oskarżony jest winny wniesionemu przeciwko niemu zarzutu, wówczas bada wszystkie akta sądowe dotyczące wcześniejszych wyroków skazujących w celu ustalenia właściwego wyroku, jaki powinien zostać w tej sprawie wydany.

Na podstawie art. 25 i 26 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r. wobec oskarżonego, który odpowiednio przyznaje się bądź nie przyznaje się do winy, sędzia pokoju decyduje o tym, czy dana sprawa powinna zostać rozpatrzona w sądzie pokoju lub w Sądzie Królewskim.

Jeśli sędzia pokoju uzna, że waga przestępstwa wymagałaby nałożenia kary przekraczającej karę możliwą do nałożenia zgodnie z art. 16 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r., przekazuje oskarżonego do Sądu Królewskiego. Jeśli zaś uzna, że nie wymagałaby nałożenia takiej kary, ustala, iż dana sprawa powinna zostać rozpatrzona w sądzie pokoju. Nie kierując się natomiast wagą przestępstwa ani tym, czy wymagałoby to nałożenia kary przekraczającej zakres ustalony na podstawie wspomnianego art. 16, lecz tym, iż leżałoby to w interesie sprawiedliwości, sędzia pokoju przekazuje oskarżonego do Sądu Królewskiego.

Analogicznie jednak, na mocy art. 47 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r., Sąd Królewski jest uprawniony do przekazania sprawy do sądu pokoju, gdy uzasadniają to okoliczności sprawy, w celu skazania lub przeprowadzenia procesu pozwanego. Uzasadnieniem przekazania sprawy do sądu pokoju jest sytuacja, gdy charakter lub waga przestępstwa zmieniły się lub zmniejszyły się w zakresie, w jakim sędzia pokoju byłby w stanie nałożyć dowolną karę zgodnie z art. 16 ustawy o postępowaniu karnym z 2018 r., a także okoliczność, że w interesie sprawiedliwości nie jest, aby nieletni był wspólnie skazany lub sądzony z osobą dorosłą.

6.2. Guernsey

Na podstawie art. 1 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sędziowi pokoju przewodniczy sędzia wyznaczony przez Sąd Królewski. Posiedzeniom sądu pokoju może przewodniczyć także zastępca kierownika lub sędzia Sądu Królewskiego.

⁴³ <https://www.jerseylaw.je/laws/translated/Pages/08.740.aspx> (dostęp: 3.05.2020 r.).

Sąd pokoju może się składać z jednego sędziego pokoju, który posiada ograniczoną jurysdykcję w sprawach karnych; jurysdykcję w sprawach cywilnych, a także sprawuje funkcje wynikające z ustawy o sądach pokoju z 2008 r. oraz innych aktów prawnych.

Sądy pokoju mogą mieć do czynienia z trzema rodzajami spraw: wykroczeniami; przestępstwami, które mogą być rozstrzygane zarówno przed sądami pokoju, jak i przed Sądem Królewskim (*either-way offence*) oraz przestępstwami wyłącznie publicznoskargowymi (*indictable-only offence*).

Do pierwszej grupy należą mniej poważne sprawy, takie jak przestępstwa drogowe (*motoring offences*) oraz drobne napaści.

Przestępstwa z drugiej grupy, takie jak kradzieże i handel skradzionymi towarami, mogą być rozpatrywane przez sędziów pokoju albo przed sędzią i ławą przysięgłych w Sądzie Królewskim. Procesu w Sądzie Królewskim może domagać się oskarżony. Może o tym zdecydować także sąd pokoju, ze względu na powagę rozpoznawanej sprawy i możliwość nałożenia przez Sąd Królewski na obwinionego surowszych kar za popełnione przestępstwo.

Do trzeciej grupy zaliczane są takie przestępstwa, jak zabójstwo, nieumyślne spowodowanie śmierci, gwałt, piractwo, krzywoprzysięstwo czy rozbój. Na podstawie art. 8 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sprawy tego rodzaju nie mogą być rozpatrywane przez sądy pokoju, lecz wyłącznie przez Sąd Królewski.

Jeśli sprawa wymaga wniesienia aktu oskarżenia, sąd pokoju zazwyczaj decyduje, czy udzielić zwolnienia za kaucją, a także rozważa inne kwestie prawne (w tym ograniczenia związane z zakazem obecności mediów w trakcie rozprawy sądowej), a następnie przekazuje sprawę do Sądu Królewskiego.

W zakresie jurysdykcji karnej zgodnie z art. 9 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sądy pokoju mogą nakładać kary maksymalnie dwóch lat więzienia i/lub kary grzywny do 20 tysięcy funtów. W niektórych obszarach sądy pokoju mogą jednak wydawać wyroki przewidujące wyższą grzywnę (np. w odniesieniu do rybołówstwa morskiego).

Suma kar pozbawienia wolności, która może zostać nałożona przez sąd pokoju przy tej samej okazji na osobę uznaną za winną popełnienia więcej niż jednego przestępstwa, nie powinna przekraczać łącznie trzech lat (z wyjątkami wskazanymi w art. 9 ust. 2 ustawy o sądach pokoju z 2008 r.).

Sąd pokoju – zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. – może uchylić wyrok sędziowski lub zmienić, czy uchylić wyrok bądź inne postanowienie wydane przez sąd pokoju podczas postępowania ze sprawcą przestępstwa, jeśli sądowi pokoju wydaje się, że leży to w interesie sprawiedliwości. Nie można tego jednak uczynić w odniesieniu do jakiegokolwiek skazania za przestępstwo lub kary czy nakazu nałożonego przez sąd pokoju w postępowaniu ze sprawcą przestępstwa, jeśli Sąd Królewski rozstrzygnął w tej sprawie apelację (art. 12 ust. 4 ustawy o sądach pokoju z 2008 r.).

Jeżeli dana osoba zostanie skazana przez sąd pokoju, a następnie sąd ten stwierdzi, że w interesie sprawiedliwości byłoby, aby dana sprawa została ponownie rozpatrzona przez innego sędziego pokoju, wówczas może ją skierować do ponownego rozpatrzenia.

Sądy pokoju rozpatrują zdecydowaną większość spraw karnych, w tym przede wszystkim sprawy dotyczące przestępstw drogowych.

Sądy pokoju przeprowadzają postępowanie wstępne, które ma na celu ustalenie, czy sprawy karne nie powinny być jednak rozpatrzone w Sądzie Królewskim.

W zakresie jurysdykcji cywilnej zgodnie z art. 15 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sądy pokoju mogą rozpoznawać wszelkie powództwa cywilne w celu odzyskania długu lub szkód powstałych na podstawie umowy bądź czynu niedozwolonego, w których suma sporu nie przekracza 10 tysięcy funtów, czyli wydawać wyroki w tzw. sprawach drobnych długów (*petty debt cases*).

Sądom pokoju po wysłuchaniu i rozstrzygnięciu postępowań cywilnych przysługuje odwołanie do Sądu Powszechnego, jeśli kwota roszczenia lub zadłużenia przekracza 200 funtów lub w kwestiach prawnych w taki sposób i z zastrzeżeniem warunków, jakie mogą być określone w przepisach wydanych na podstawie postanowienia Sądu Królewskiego (art. 18 ustawy o sądach pokoju z 2008 r.).

Sądy pokoju sprawują jurysdykcję w obszarze spraw rodzinnych z zakresu prawa prywatnego, w odniesieniu do osób niezamężnych, a także tych, którzy pozostają w związku małżeńskim i starają się o alimenty lub separację, oraz ubiegają się o sądowy zakaz przemocy domowej. Tego rodzaju sprawy mogą obejmować ustalenie ojcostwa i alimenty na dziecko, zagadnienia pobytu i kontaktu z dzieckiem oraz inne kwestie, które mogą wynikać w wyniku rozpadu małżeństwa.

Na podstawie art. 21 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. sądy pokoju prowadzą dochodzenia w sprawie przyczyny zgonu (*inquest*), niezależnie od miejsca zdarzenia. Artykuł 22 wspomnianej ustawy reguluje, że Stany w drodze rozporządzenia (*Ordinance*) mogą wprowadzić wszelkie postanowienia, które zostaną uznane za odpowiednie; przenieść jurysdykcję do prowadzenia dochodzeń w tych sprawach na Sąd Królewski lub jakikolwiek jego wydział albo inny sąd czy urząd, a także upoważnić Sąd Królewski do stanowienia wszelkich postanowień, które mogą zostać wprowadzone w drodze rozporządzenia na podstawie tego ustępu.

Co do zasady odbywają się one na wniosek przedstawicieli prawa Korony, którzy ponoszą odpowiedzialność za wstępne dochodzenie we wszystkich sprawach, w których doszło do nienaturalnej czy gwałtownej śmierci; sytuacji, gdy zgon nastąpił w więzieniu lub wszelkich innych okolicznościach, w których z jakiegoś powodu lekarz nie może podpisać aktu zgonu.

Dochodzenie prowadzone w sądzie pokoju ma na celu przede wszystkim ustalenie faktów, tj. kto umarł, gdzie i kiedy nastąpiła śmierć oraz jakie były okoliczności i przyczyna śmierci, a także wszelkich wymaganych informacji do zarejestrowania zgonu. Możliwe jest wydanie orzeczenia, że śmierć nastąpiła w wyniku przyczyn naturalnych, katastrofy, nieszczęśliwego

wypadku, samobójstwa, zabójstwa, choroby zawodowej lub otwartego wyroku (*open verdict*), gdy nie ma wystarczających dowodów na inne rozstrzygnięcie w sprawie⁴⁴.

Część sądu pokoju stanowi sąd dla nieletnich. Zgodnie z art. 41 ustawy o sądach pokoju z 2008 r. w jego składzie zasiada sędzia pokoju oraz inne osoby, które mogą być okresowo wskazane w tej ustawie lub w innych aktach prawnych⁴⁵. Sąd pokoju jako sąd dla nieletnich rozpatruje określone sprawy z udziałem nieletnich oskarżonych o przestępstwa. Ostateczna decyzja w tym względzie należy do prokuratora generalnego, który może zadecydować o rozpatrzeniu danej sprawy przez Trybunał ds. Dzieci, Młodzieży i Społeczności.

Jest to sąd zamknięty dla publiczności i jedynie osoby bezpośrednio zaangażowane w sprawę biorą udział w posiedzeniu.

III. Instytucja sędziego pokoju (sądu pokoju) na Gibraltarze

1. Status prawnomiędzynarodowy Gibraltaru

Gibraltar położony na południowym krańcu Półwyspu Iberyjskiego, graniczy z Cieśniną Gibraltarską, łączącą Morze Śródziemne i Ocean Atlantycki. Obejmuje obszar 6,5 km² i jest zamieszkiwany przez 29,5 tysiąca osób (stan na maj 2020 r.)⁴⁶. W VIII w. został podbity przez Arabów. W XIV w. był przedmiotem walk pomiędzy królami Kastylii z władcami Fezu i Grenady. Ostatecznie w 1501 r. został przejęty przez Koronę Hiszpanii. Oficjalnie scedowany na rzecz Korony Brytyjskiej w 1713 r. na mocy Traktatu z Utrechtu (potwierdziły to traktaty z Sewilli z 1729 r. i Paryża z 1783 r.)⁴⁷. W referendach z lat 1967 i 2002 odrzucono zarówno możliwość przejścia terytorium pod hiszpańską jurysdykcję, jak i wspólną propozycję suwerenności. Po głosowaniu w 2016 r. w sprawie opuszczenia UE przez Wielką Brytanię Hiszpania odnowiła trwające *de facto* od ponad 300 lat swoje roszczenia wobec Gibraltaru.

Status Gibraltaru określono jako Brytyjskie Terytorium Zamorskie (*British Overseas Territory, BOT*). Formalnie jest to samorządne terytorium zależne i kontrolowane przez Zjednoczone Królestwo, lecz niewchodzące w jego skład. Niegdyś stanowiło brytyjską kolonię. Nie ma reprezentacji w brytyjskim organie ustawodawczym. Parlament Zjednoczonego Królestwa może jednak formalnie uchylać akty prawne, które obowiązują na terytorium Gibraltaru. Zwykle jednak kierując się konwenansem konstytucyjnym, nie czyni tego bez zgody parlamentu półwyspu.

⁴⁴ <http://www.guernseyroyalcourt.gg/article/1980/Inquests> (dostęp: 4.05.2020 r.).

⁴⁵ Podstawę prawną stanowiła ustawa o sądzie dla nieletnich z 1989 r. [*Juvenile Court (Guernsey) Law 1989*], której przepisy zostały uchylone i zastąpione ustawą o sądownictwie karnym (reforma Sądu ds. Dzieci i Młodzieży z 2008 r. [*Criminal Justice (Children and Juvenile Court Reform) (Bailiwick of Guernsey) Law 2008*] – <http://www.guernseylegalresources.gg/article/95661/Magistrates-Court-Guernsey-Law-2008> (dostęp: 4.05.2020 r.).

⁴⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gi.html> (dostęp: 5.05.2020 r.).

⁴⁷ Zob. szerzej S.J. Lincoln, *The Legal Status of Gibraltar: Whose Rock is it Anyway?*, „Fordham International Law Journal” 1994, t. 18, s. 286 i n.

Gibraltar inaczej niż Zjednoczone Królestwo posiada konstytucję w sensie formalnym. Pierwsza konstytucja z 1969 r. określała fundamentalne prawa jednostki, a także strukturę organów państwowych. W 2006 r. w drodze referendum przyjęto nową konstytucję (*Gibraltar Constitution Order 2006*), która weszła w życie w 2007 r.⁴⁸ Zmiany w tym akcie prawnym zasadniczo wymagają uprzedniej zgody brytyjskiego monarchy za pośrednictwem sekretarza stanu. Gibraltar nie ma Trybunału Konstytucyjnego. Wszelkie spory wynikające ze stosowania przepisów konstytucji rozpatrywane są przez Sąd Najwyższy Gibraltaru.

Do źródeł obowiązującego prawa zalicza się: akty parlamentu Gibraltaru, akty parlamentu Zjednoczonego Królestwa (wyłącznie w sprawach zewnętrznych), prawo zwyczajowe *common law*, które dopasowywane jest do warunków lokalnych i zasada słuszności, z zastrzeżeniem wszelkich zmian czy wyłączeń dokonanych przez Jej Królewską Mość w Radzie. W 1962 r. przyjęto ustawę o stosowaniu prawa angielskiego [*English Law (Application) Act 1962*], która określa zakres obowiązywania prawa angielskiego na Gibraltarze⁴⁹.

Zjednoczone Królestwo jest odpowiedzialne za dbanie o interesy wszystkich terytoriów zamorskich poprzez Biuro Spraw Zagranicznych i Wspólnoty Narodów (*Foreign and Commonwealth Office, FCO*), ściśle zaś Departament Terytoriów Zamorskich (*Overseas Territories Directorate*). Strona brytyjska ponosi odpowiedzialność za kwestie bezpieczeństwa i obrony (Gibraltar nie posiada sił zbrojnych), międzynarodowej reprezentacji (Gibraltar nie prowadzi własnej polityki zagranicznej) oraz stabilności finansowej.

Gibraltar jako jedyne terytorium zamorskie Wielkiej Brytanii formalnie do 31.01.2020 r. należało do Unii Europejskiej od akcesji Wielkiej Brytanii w 1973 r. Nie stanowiło części strefy Schengen oraz strefy euro. Relacje Gibraltaru z UE regulował art. 355 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z 2007 r. (wersja skonsolidowana)⁵⁰. Postanowienie to odnosiło się do terytoriów europejskich, których stosunki zewnętrzne pozostawały pod kontrolą jednego z państw członkowskich. W praktyce oznaczało to, że taki status posiadał jedynie Gibraltar. Terytorium to pozostawało poza czterema obszarami polityki unijnej: unijną polityką rolną, rybołówstwa, handlową i strefą celną oraz VAT (od grudnia 2008 r. Gibraltar ma prawo regulować własny system podatkowy)⁵¹.

Gibraltar dysponuje sporym zakresem autonomii. Posiada własną flagę, hymn i walutę – w postaci odmiany funta szterlinga, tj. funta gibraltarskiego. Dodatkowo wydaje własne znaczki pocztowe. Sfera formalnoprawna obejmuje utrzymywanie na terytorium półwyspu własnego parlamentu, rządu, niezależnych systemów administracyjnego, prawnego, fiskalnego,

⁴⁸ *Gibraltar Constitution Order 2006*, <https://www.gibraltarlaws.gov.gi/papers/gibraltar-constitution-order-2006-6> (dostęp: 5.05.2020 r.).

⁴⁹ <https://www.gibraltarlawyers.com/gibraltar/law> (dostęp: 6.05.2020 r.).

⁵⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (dostęp: 22.05.2020).

⁵¹ Zob. szerzej U.B.Yıldız, A. Çamyamaç, *Explaining the European Union's Changing Position towards the Gibraltar Question after the Brexit Referendum*, „Mediterranean Journal of Social Sciences” July 2017, t. 8, nr 4, s. 25.

imigracyjnego, wizowego oraz sądownictwa. Gibraltar pozostaje w unii personalnej ze Zjednoczonym Królestwem. Formalnym zwierzchnikiem terytorium jest monarcha brytyjski, Elżbieta II. Głowę państwa reprezentuje pochodzący z jej nominacji gubernator (*Governor*), który sprawuje *de facto* funkcje głowy państwa. Powołuje rząd i obsadza najważniejsze stanowiska polityczne na obszarze tego terytorium zamorskiego.

Przyjęte rozwiązania ustrojowe wzorowane są na modelu westminsterskim (brytyjskim). Władzę ustawodawczą sprawuje jednoizbowy parlament (*Parliament*) powołany na mocy konstytucji z 2006 r. Wcześniej funkcjonował organ pod nazwą Izba Zgromadzenia (*House of Assembly*). Obecnie organ ustawodawczy składa się z 18 wybieranych bezpośrednio członków i jednego mianowanego przez ten organ na przewodniczącego (*Speaker*) na czteroletnią kadencję. Jest to organ, który zgodnie z obowiązującą konstytucją stanowi prawo odnośnie do pokoju, porządku i dobrego rządzenia Gibraltarem⁵².

Władza wykonawcza jest sprawowana przez Radę Ministrów (*Council of Ministers*), która odgrywa rolę porównywalną do brytyjskiego gabinetu. W jej składzie znajduje się 10 ministrów nominowanych przez gubernatora spośród 17 wybieralnych członków parlamentu. Szefem gabinetu (*Chief Minister*) jest przywódca większościowej partii lub koalicji parlamentarnej, którego mianuje gubernator⁵³. W szerszym rozumieniu rząd (*Government*) stanowi Rada Ministrów wraz z Jej Wysokością, którą reprezentuje gubernator. Pozostali deputowani tworzą Opozycję, czyli – podążając za wzorcami brytyjskimi – tzw. Gabinet Cieni (*Shadow Cabinet*).

2. Ogólna charakterystyka systemu sądowniczego

Władza sądownicza oparta została na założeniach modelu brytyjskiego. Gibraltar stanowi jednak odrębną jurysdykcję, posiadającą własny system sądowy⁵⁴. Historycznie pierwszy sąd na Gibraltarze został utworzony na mocy Patentu Królewskiego (*Letters Patent*) w 1720 r. Jest on powszechnie znany jako Pierwsza Karta Sprawiedliwości (*First Charter of Justice*), która stanowiła, że prawo w zakresie spraw cywilnych będzie prawem hiszpańskim.

Druga Karta Sprawiedliwości (*Second Charter of Justice*) z 1740 r. zastąpiła obowiązujące prawo przepisami wywodzącymi się z Anglii. Następnie przez blisko stulecie w różnorodny sposób dodawano jurysdykcje i zmieniano struktury sądownictwa. Dopiero w 1830 r., na mocy kolejnego Patentu Królewskiego, wydano Piątą Kartę Sprawiedliwości (*Fifth Charter of Justice*) ustanawiającą liczne elementy obecne w obowiązującym systemie sądowym na

⁵² <https://parliament.gi/> (dostęp: 6.05.2020 r.).

⁵³ <https://www.gibraltar.gov.gi/index.php/ministers> (dostęp: 6.05.2020 r.).

⁵⁴ <https://www.gcs.gov.gi/index.php/justice-system/history> (dostęp: 6.05.2020 r.).

Gibraltarze. Utworzono na jej podstawie Sąd Najwyższy oraz ustanowiono apelację do Tajnej Rady w Londynie.

W drodze rozporządzenia z 1877 r. utworzono tytuł prezesa Sądu Najwyższego. W latach 1888 i 1968 dodane zostały kolejne jurysdykcje w sprawach rozwodowych, małżeńskich i admiralicji.

Na mocy postanowień konstytucji Gibraltar z 1969 r. utworzono Sąd Apelacyjny, dysponujący prawem odwołania się w sprawach cywilnych do Jej Królewskiej Mości w Radzie. Do Jej Wysokości można również wnosić pozew o rozpoznawanie sprawy karnej za zgodą Tajnej Rady.

Sądy Koronera (*Coroner's Courts*) działały w zasadzie przed 1837 r., chociaż pierwsze lokalne rozporządzenie, na mocy którego uregulowano ich jurysdykcję i obowiązki, pochodziło z 1889 r.

Początki sądów pokoju wiążą się przyjęciem Piątej Karty Sprawiedliwości, chociaż uprawnienia sędziów określono blisko 30 lat później.

Ważną cezurą czasową było również przystąpienie Gibraltar do Unii Europejskiej w 1973 r., gdyż otworzyło to możliwość odwołania się tego terytorium do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Orzeczenia wspólnotowe mogły być rejestrowane i wykonywane zgodnie z rozporządzeniem Wspólnot Europejskich o wykonaniu orzeczeń wspólnotowych (*Enforcement of Community Judgments Ordinance 1973*). W ten sposób ostatecznie wykształciła się ogólna struktura sądownictwa⁵⁵.

Sady niższej instancji stanowią sądy pokoju i Sąd Koronera. Jednak poniżej tego szerebu znajdują się jeszcze wyspecjalizowane trybunały ds. zabezpieczenia społecznego, podatków i zatrudnienia.

Sąd Najwyższy składa się prezesa Sądu Najwyższego oraz sędziów niższych rangą (*Puisne Judges*). Sąd Najwyższy posiada nieograniczoną jurysdykcję do rozpoznawania wszelkich postępowań cywilnych prowadzonych przez sędziów lub postępowań karnych z udziałem ławy przysięgłych na mocy dowolnego prawa. Postępowania, które rozpoznaje, obejmują jurysdykcję w sprawach rodzinnych, właściwość sądu zajmującego się sprawami przewlekłe chorych i niepełnosprawnych intelektualnie (*Court of Protection*), jurysdykcję admiralicji i ogólną. Sąd Najwyższy rozpatruje również odwołania w sprawach drobnych roszczeń oraz sądów pokoju. Prezesem Sądu Najwyższego jest z urzędu członek Sądu Apelacyjnego, jednak nie pełni tej roli, gdy Sąd Apelacyjny rozpatruje apelacje od wyroków Sądu Najwyższego podjętych na posiedzeniach którym sędzia ten przewodniczył.

Sąd Apelacyjny składa się co najmniej z trzech sędziów, w tym prezesa i dwóch sędziów apelacyjnych. Sędziowie tego sądu, podobnie jak Sądu Najwyższego, są mianowani przez gubernatora za radą Komisji Służby Sądowej (*Judicial Service Commission*). Sąd Apelacyjny

⁵⁵ <https://www.gcs.gov.gi/index.php/justice-system/structure> (dostęp: 7.05.2020 r.).

rozstrzyga w składzie złożonym z nieparzystej liczby sędziów, która nie może być mniejsza niż trzy. Sędziowie pochodzą głównie z angielskiego Sądu Apelacyjnego. Prezes Sądu Apelacyjnego stoi na czele systemu sądownictwa. Sąd Apelacyjny rozpatruje odwołania w sprawach cywilnych i karnych od Sądu Najwyższego. Nie ma stałej siedziby na Gibraltarze, lecz odbywa trzy sesje w ciągu każdego roku.

Najwyższym organem odwoławczym dla Gibraltaru jest Komitet Sądowy Tajnej Rady w Londynie. Stanowi on najwyższy sąd odwoławczy dla brytyjskich terytoriów zależnych i rozpoznaje odwołania od Sądu Apelacyjnego na Gibraltarze.

Konstytucja Gibraltaru określa przypadki, w których przysługują apelacje do Sądu Apelacyjnego za zgodą Sądu Najwyższego, od orzeczeń Sądu Apelacyjnego, a następnie do Jej Królewskiej Mości w Radzie za zgodą Sądu Apelacyjnego.

Wybór sędziego jest dokonywany w imieniu Jej Królewskiej Mości na podstawie nominacji gubernatora za radą Komisji Służby Sądowej. Sędziowie na Gibraltarze mogą sprawować swoje obowiązki do ukończenia 67. roku życia, chociaż ich kadencję można przedłużyć o okres wskazany w dokumencie powołującym na dane stanowisko (nie dłużej niż trzy lata, a w ograniczonych przypadkach do 72. roku życia).

3. Geneza instytucji sędziego pokoju (sądu pokoju)

Obecna struktura sądów pokoju najprawdopodobniej bierze swoje początki od uchwalenia Piątej Karty Sprawiedliwości z 1832 r. Na jej podstawie uznano, że sądy powszechne sesji kwartalnych (*Courts of General Quarter Sessions*) oraz powszechne sądy pokoju (*General Sessions of the Peace*) wzorowane na analogicznych sądach orzekających na terytorium Anglii powinny być prowadzone przez sędziego sądu policyjnego (*Police Magistrate*) oraz dwóch lub więcej sędziów pokoju.

Po raz pierwszy uprawnienia i obowiązki sędziów pokoju kompleksowo określono na mocy rozporządzenia w sprawie usprawnienia administracji prawa przez sędziów pokoju poza sesjami z 1867 r. (*Ordinance to Improve the Administration of the Law by Justices out of Sessions* 1867). Zakres treści w nim zawartych został zaktualizowany na mocy rozporządzenia dotyczącego sądów pokoju z 1961 r. (*Magistrates' Court Ordinance* 1961). Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia tytuł sędziego sądu policyjnego zastąpiono aktualnie stosowanym tytułem zawodowego sędziego pokoju, który stoi obecnie na czele sądu pokoju⁵⁶.

Do podstawowych aktów prawnych regulujących funkcjonowanie sądów pokoju należy zaliczyć konstytucję Gibraltaru z 2006 r., wielokrotnie nowelizowaną ustawę o sędzie pokoju

⁵⁶ <https://www.gcs.gov.gi/index.php/justice-system/history> (dostęp: 7.05.2020 r.).

z 1962 r. (*Magistrates' Court Act 1962*)⁵⁷, ustawę o postępowaniu karnym i dowodach z 2011 r. (*Criminal Procedure and Evidence Act*)⁵⁸, a także regulamin sądu pokoju (*Magistrates' Court Rules*) z 1973 r.⁵⁹

4. Status prawny sędziego pokoju

Sędzia pokoju zgodnie z art. 57 ust. 2 obowiązującej konstytucji Gibraltaru może zostać odwołany ze stanowiska przez gubernatora działającego za radą Komisji Służby Sądowej. Gubernator sprawuje również kontrolę dyscyplinarną nad sędziami pokoju.

Sędzia pokoju nie otrzymuje wynagrodzenia za swoją pracę.

Niedopuszczalne jest w świetle art. 11 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r., aby sędzia pokoju podczas swojej kadencji pełnił funkcje radcy prawnego lub adwokata, jak również pozostawał w związku partnerskim lub zawodowym z innym prawnikiem prowadzącym praktyki w sądzie, czy też jako adwokat jakiegokolwiek osoby zainteresowanej danymi postępowaniami, chyba że jego nazwisko znajduje się na dodatkowej (uzupełniającej) liście sędziów pokoju.

Zgodnie z art. 12 wspomnianej ustawy sędzia pokoju, jeśli tego chce, może w każdym momencie zrezygnować z mianowania bez podawania przyczyny, powiadamiając o tym prezesa Sądu Najwyższego na piśmie, do wiadomości gubernatora, a następne jego mianowanie powinno zostać odwołane z dniem złożenia rezygnacji.

W sytuacji gdy jakikolwiek sędzia pokoju będzie nieobecny na Gibraltarze przez okres co najmniej roku, jego mianowanie zostanie odwołane, chyba że gubernator, działając za radą Komisji Służby Sądowej, postanowi inaczej.

Informacja na temat każdej nominacji, rezygnacji czy też odwołaniu jest publikowana w Dzienniku Urzędowym (*Gazette*).

Na podstawie art. 13 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. nakaz lub wezwanie wydane przez sędziego pokoju nie przestaje obowiązywać z powodu jego śmierci lub zaprzestania pełnienia obowiązków sędziego pokoju.

Zgodnie z art. 6 ust. 3 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. w razie śmierci, przejścia na emeryturę, zawieszenia lub odwołania ze stanowiska czy też nieobecności na Gibraltarze zawodowego sędziego pokoju, gubernator – działając za radą Komisji Służby Sądowej – może wyznaczyć do pełnienia jego funkcji każdą osobę posiadającą kwalifikacje prawne.

⁵⁷ *Magistrates' Court Act (Act. 1961-23)*, <https://www.gibraltarlaws.gov.gi/legislations/magistrates-court-act-125> (dostęp: 8.05.2020 r.).

⁵⁸ *Criminal Procedure and Evidence Act (Act. No. 2011-24)*, <https://www.gibraltarlaws.gov.gi/uploads/legislations/criminal-procedure-and-evidence/2011-240.pdf#viewer.action=download> (dostęp: 8.05.2020 r.).

⁵⁹ *Magistrates' Court Rules (LN. 1973/012)*, <https://www.gibraltarlaws.gov.gi/legislations/magistrates-court-rules-985> (dostęp: 8.05.2020 r.).

Zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy o sędziach pokoju z 1962 r., jeżeli zawodowy sędzia pokoju nie jest w stanie wykonywać swoich obowiązków lub jeśli gubernator działając za radą Komisji Służby Sądowej uzna, że sprawa tego wymaga, może on wyznaczyć każdą osobę posiadającą kwalifikacje prawne na stanowisko dodatkowego zawodowego sędziego pokoju, który będzie posiadał wszystkie uprawnienia, przywileje i obowiązki zawodowego sędziego pokoju.

Jeśli zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy o sędziach pokoju z 1962 r., żaden dodatkowy zawodowy sędzia pokoju nie zostanie mianowany, wówczas sprawy, którymi miałby się on zająć mogą poprowadzić sędziowie pokoju.

W świetle art. 15 ustawy o sędziach pokoju z 1962 r. sędziemu pokoju (a także sekretarzowi sądu) przysługuje możliwość uzyskania odszkodowania w związku z wszelkimi uzasadnionymi kosztami poniesionymi przez niego lub związanymi z postępowaniem przeciwko niemu w odniesieniu do wszystkich jego działań lub zaniechań w wykonywaniu lub rzekomym wykonywaniu obowiązków; wszelkimi odszkodowaniami zasądzonymi przeciwko niemu lub kosztami podlegającymi zwrotowi w takich postępowaniach, a także wszelkimi kwotami płaconymi przez niego w związku z uzasadnionym rozstrzygnięciem wszelkich takich postępowań lub roszczeń. Sędzia pokoju ma prawo otrzymania takiego odszkodowania, jeżeli w sprawach stanowiących podstawę postępowania lub roszczenia działań słusznie i w dobrej wierze.

Decyzja w kwestii zasadności i ustalenia wielkości odszkodowania, jakie ma otrzymać sędzia pokoju wnioskujący o to przed poniesieniem tych kosztów lub ich rozliczeniem, zgodnie z art. 15 ust. 2 ustawy z 1962 r. należy do prezesa Sądu Najwyższego.

Zgodnie z art. 68A ustawy o sędziach pokoju z 1962 r. sąd pokoju rozpoznaje sprawy każdej osoby, która umyślnie obraża sędziego pokoju lub sędziów pokoju, świadka, urzędnika sądowego, obrońcę lub radcę prawnego podczas posiedzenia z udziałem tej osoby lub wymienionych urzędników sądowych w związku z obecnością tej osoby w sądzie pokoju, a także w czasie drogi do sądu i powrotu z niego oraz osoby, która umyślnie przerywa postępowanie sądu pokoju lub w inny niewłaściwy sposób zachowuje się w sądzie.

Sąd pokoju może w takiej sytuacji nakazać urzędnikowi sądowemu lub policji zabranie sprawcy do aresztu i zatrzymanie go do czasu zakończenia posiedzenia oraz, jeśli uzna to za stosowne, zobowiązać sprawcę do zatrzymania na określony czas maksymalnie do miesiąca lub nałożyć na niego grzywnę nieprzekraczającą 1 tysiąca funtów, lub zastosować oba środki dyscyplinujące. W dowolnym momencie sąd pokoju może odwołać podjęte decyzje. Osoba, przeciwko której wydano takie rozstrzygnięcia, może – na podstawie art. 68A ust. 4 ustawy o sędziach pokoju z 1962 r. – odwołać się do Sądu Najwyższego, jako że przysługuje jej prawo odwołania od wyroku skazującego lub kary zgodnie z częścią XIII rozporządzenia w sprawie postępowania karnego (*Criminal Procedure Ordinance*).

5. Tryb wyboru sędziego pokoju

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. kandydaci na sędziów pokoju są rekomendowani przez Komisję Służby Sądowej. Nominacji na to stanowisko udziela gubernator za radą tego gremium.

Nie określono żadnych formalnych kwalifikacji ani wymogu posiadania prawniczego wykształcenia dla sędziów pokoju na Gibraltarze⁶⁰. Podstawowym warunkiem jest ukończenie 18 lat i nieprzekroczenie 72. roku życia. Kandydat musi być obywatelem brytyjskim zamieszkującym na półwyspie.

Sędziowie pokoju są wybierani wyłącznie na podstawie zasług. Komisja Służby Sądowej bierze pod uwagę posiadanie przez kandydata pewnego zakresu wiedzy i zrozumienia problemów społecznych na Gibraltarze. Szczególnie mile widziane są wnioski od osób, których przedstawiciele są obecnie niedostatecznie reprezentowani w sądach, w tym mniejszości etniczne, osoby poniżej 45 lat, z zawodów niezwiązanych z kadrą kierowniczą, a także osoby niepełnosprawne.

Do głównych cech osób ubiegających się o stanowisko sędziego pokoju należą: odpowiedni charakter (m.in. osobista uczciwość, ostrożność i umiejętność zachowania pewności siebie), zrozumienie i komunikacja (m.in. umiejętność efektywnej komunikacji ze współpracownikami, szybkie zrozumienie faktów, śledzenie dowodów i argumentów), świadomość społeczna i różnorodności (m.in. docenienie i akceptacja rządów prawa w społeczeństwie, dobra znajomość zagadnień społecznych, szacunek dla różnych środowisk), dojrzałość i silny temperament (m.in. odpowiednie odnoszenie się do innych i współpraca z innymi, otwartość i chętnie przyjmowanie porad innych osób), zdrowy osąd (m.in. umiejętność logicznego myślenia i podjęcia zrównoważonej decyzji, obiektywizm), zaangażowanie i rzetelność (m.in. gotowość podjęcia minimalnego wymogu posiedzeń przez 20 dni i odbycia obowiązkowego szkolenia).

Sędziowie pokoju muszą odbyć średnio co najmniej 20 pełnych posiedzeń w ciągu roku, chociaż część z nich dobrowolnie zasiada dłużej niż 20 pełnych dni. Poza posiedzeniami sędziowie pokoju zobowiązani są do odbycia corocznego szkolenia trwającego ponad dwa dni. Od sędziów pokoju oczekuje się ponadto uczestniczenia w spotkaniach szkoleniowych po pracy w sądzie, dotyczących m.in. ważnych informacji o zmianach w przepisach i procedurach oraz działalności ławy sędziowskiej.

Wykluczeni z możliwości nominowania przez gubernatora na stanowisko sędziego pokoju są następujące grupy osób: policjanci, obrońcy koronni (*Crown Counsel*), pracownicy sądów i prawnicy.

⁶⁰ Wytyczne dla kandydatów na stanowisko sędziego pokoju: http://www.gcs.gov.gi/images/JPAApplication/becoming_a_justice_of_the_peace_in_gibraltar_2019.pdf (dostęp: 9.05.2020 r.).

Komisja Służby Sądowej nie wyda rekomendacji dla kandydata, którego społeczeństwo nie darzy zaufaniem. Uznanie za winnego w sprawie z zakresu prawa cywilnego czy za drobne przestępstwo nie stanowi przyczyny dyskwalifikującej danego kandydata podczas procesu wyboru na stanowisko sędziego pokoju. Komisja Służby Sądowej ocenia charakter i powagę tych spraw oraz wszelkie nałożone kary.

Na podstawie art. 6 ustawy o sędzie pokoju z 1962 r. gubernator za radą Komisji Służby Sądowej może osobę posiadającą kwalifikacje prawnicze mianować zawodowym sędzią pokoju; jest on sędzią pokoju z urzędu.

Zgodnie z art. 8 tej ustawy minister sprawiedliwości każdego roku w styczniu przygotowuje listę zawierającą wszystkich sędziów pokoju wyznaczonych na podstawie tego aktu prawnego, których powołania pozostają w mocy i są skuteczne w dniu przygotowywania listy. Część II listy stanowi wykaz uzupełniający.

6. Uprawnienia sędziego pokoju

Sędziowie pokoju, zgodnie z art. 16 ustawy o sędzie pokoju z 1962 r., orzekają w składach co najmniej dwóch sędziów pokoju lub jednego zawodowego sędziego pokoju, który orzeka samodzielnie lub z innymi sędziami pokoju. Zwykle jednak zasiadają w składzie trzech członków: doświadczonego przewodniczącego, którym zostaje zawodowy sędzia pokoju oraz dwóch jego pomocników. Wspiera ich sekretarz sądu pokoju lub jego zastępca, którzy służą radami na temat obowiązującego prawa oraz procedur.

Sądy pokoju stanowią na Gibraltarze integralną część sądownictwa. Sędziowie pokoju zajmują się szerokim zakresem spraw obejmującym m.in. przestępstwa z użyciem przemocy, poważne szkody na czyjejś własności, jazdę po pijanemu, przestępstwa drogowe, kradzieże czy przestępstwa narkotykowe.

Sądy pokoju posiadają właściwość do orzekania w sprawach karnych, jaka powierzona została im na mocy art. 21 ustawy o sędzie pokoju z 1962 r. oraz innych aktów prawnych. W praktyce sędziowie pokoju zajmują się około 30% ogółu spraw karnych. Sprawy bardziej poważne są przekazywane do Sądu Najwyższego w celu skazania oskarżonego lub przeprowadzenia procesu przed sędzią i ławą przysięgłych.

Zgodnie z art. 125 ust. 7 ustawy o postępowaniu karnym i dowodach z 2011 r., jeżeli sąd pokoju uzna, że okoliczności przestępstwa są takie, iż za to przestępstwo należy nałożyć karę wyższą niż może nałożyć sąd pokoju lub jeżeli zobowiązuje daną osobę do rozprawy w Sądzie Najwyższym w związku z kolejnym przestępstwem, sąd pokoju może nałożyć areszt lub wyznaczyć wyrok w Sądzie Najwyższym za kaucją.

W zakresie prawa karnego sąd pokoju zgodnie z art. 21 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. jest właściwy do orzekania w sprawie przestępstw określonych w przepisach wspomnianej ustawy, a także innych aktach prawnych.

Przepis art. 22 ust. 2 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. reguluje, że sąd pokoju posiada jurysdykcję do orzekania o wszystkich występkach rozpatrywanych w trybie uproszczonym, które popełnione zostały na Gibraltarze. Jednakże chociaż preferowane jest, aby oskarżenie o przestępstwo dotyczyło terytorium półwyspu, sąd pokoju na podstawie ust. 3 wspomnianego przepisu ma jurysdykcję do rozpoznawania spraw w związku z każdym przestępstwem popełnionym przez osobę, która stawia się w sądzie pokoju, niezależnie od tego, czy zostało ono popełnione na Gibraltarze.

Zgodnie z art. 24 ustawy o sądzie pokoju z 1962 r. sąd pokoju posiada jurysdykcję do orzekania w sprawach cywilnych i innych niewymienionych w treści art. 21 tej ustawy oraz każdego innego aktu prawnego.

Uprawnienia sądu pokoju obejmują ponadto rozpoznawanie skarg, jeżeli dotyczą one wszystkiego, co zostało zrobione na Gibraltarze lub co powinno zostać zrobione na Gibraltarze lub w innym miejscu, a także tego, co dotyczy innych kwestii pojawiających się na Gibraltarze.

Zgodnie z art. 18 tej ustawy sądy pokoju rozpatrują sprawy z zakresu prawa rodzinnego. Postępowanie odbywa się wówczas w składzie nie większym niż trzech sędziów pokoju.

Jurysdykcja sądów pokoju obejmuje sprawy z zakresu spraw nieletnich. Postanowienia odnośnej ustawy dotyczące składu, miejsca posiedzenia i trybu postępowania sądu pokoju mają zgodnie z art. 19 tej ustawy zastosowanie również do sądów dla nieletnich.

Na podstawie art. 625 ustawy o postępowaniu karnym i dowodach z 2011 r. sąd pokoju obradujący w celu wysłuchania jakiegokolwiek zarzutu przeciwko nieletniemu lub sprawujący jakąkolwiek jurysdykcję przyznaną sądowi dla nieletnich stanowi sąd dla nieletnich.

Zgodnie z art. 626 wspomnianej ustawy z 2011 r. każdy zarzut wobec nieletniego winnego przestępstwa podlega karze i powinien być rozpatrywany przez sąd pokoju, obradujący jako sąd dla nieletnich, który wysłuchuje również takie sprawy, w których zarzut podnoszony jest zarówno przeciwko nieletniemu, jak i osobie dorosłej oraz jeżeli młodocianemu zarzuca się przestępstwo, a osobie dorosłej jednocześnie pomoc, podżeganie, powodowanie, dopuszczanie czy przyzwalanie na czyn zabroniony.

Na mocy art. 502 tej ustawy sąd pokoju nie jest uprawniony do nałożenia kary pozbawienia wolności na okres dłuższy niż 12 miesięcy za jedno przestępstwo. Nie można jednocześnie nakładać kary pozbawienia wolności na okres krótszy niż pięć dni.

Zgodnie z art. 503 ust. 1 tej ustawy dziecko⁶¹ nie może zostać pozbawione wolności za żadne przestępstwo ani zostać skazane na karę pozbawienia wolności za opóźnienie w zapłacie

⁶¹ W rozumieniu ustawy o postępowaniu karnym i dowodach z 2011 r. jest to osoba poniżej 14. roku życia.

grzywny, wyrządzone szkody lub zwłoki w opłatach. Na mocy art. 503 ust. 2 tej ustawy nieletni nie może być więziony dłużej niż dwa lata.

Sąd pokoju na podstawie art. 506 tej ustawy, gdy nakłada karę pozbawienia wolności na jakąkolwiek osobę, może określić okresy pozbawienia wolności. Przy nałożeniu dwóch lub więcej okresów pozbawienia wolności w odniesieniu do oskarżonego o przestępstwo, łączna kara pozbawienia wolności nie może przekroczyć 24 miesięcy.

Zgodnie z art. 571 wspomnianej ustawy sąd pokoju jest również uprawniony do nałożenia kary grzywny. Przed ustaleniem wysokości tej kary sąd pokoju bada sytuację finansową oskarżonego, a także okoliczności danej sprawy. Dodatkowo też kieruje się zasadą, że wysokość nałożonej grzywny powinna odzwierciedlać wagę przestępstwa. Uwzględniając oba te czynniki, sąd może orzec karę grzywny w wysokości do 10 tysięcy funtów wobec osoby dorosłej lub orzec prace społeczne⁶².

Bibliografia

- Corrin J., 'Worthy of Notice': *The Legal System and Customary Laws in the Isle of Man*, "Comparative Law Journal of the Pacific" 2019, HS t. 23.
- Dawes G., *Laws of Guernsey*, Oxford 2003.
- Fairgrieve D., *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford and Portland 2016.
- Hanson T., *Jurats as Adjudicators in the Channel Islands and the Importance of Lay Participation*, "Common Law World Review" 2010, t. 39.
- Lincoln S.J., *The Legal Status of Gibraltar: Whose Rock is it Anyway?*, "Fordham International Law Journal" 1994, t. 18.
- Ryan B., *The Common Travel Area between Britain and Ireland*, "The Modern Law Review" November 2001, t. 64.
- Salmon P., *Electoral Reform at Work: Local Politics and National Parties, 1832–1841*, The Royal Historical Society, Boydell & Brewer, Rochester 2002.
- Train J., *An Historical and Statistical Account of the Isle of Man: From the Earliest Times to the Present Date; With a View of Its Ancient Laws, Peculiar Customs, and Popular Superstitions*, Douglas 1845.
- Yıldız U.B., Çamyamaç A., *Explaining the European Union's Changing Position towards the Gibraltar Question after the Brexit Referendum*, "Mediterranean Journal of Social Sciences" July 2017, t. 8, nr 4.

⁶² Kwota ta w stosunku do dziecka wynosi 500 funtów, a osoby młodej (*young person*), tj. między 14. a 18. rokiem życia – maksymalnie 2 tysiące funtów – Schedule 9 i 10, Criminal Procedure and Evidence Act 2011.

Instytucja sędziego pokoju w Federacji Rosyjskiej

1. Wprowadzenie

Sędziowie pokoju¹ pojawili się w Rosji w wyniku reform przeprowadzonych w Imperium Rosyjskim w latach 60. XIX wieku przez cara Aleksandra II². Po powołaniu tej instytucji system sądowniczy w Imperium Rosyjskim tworzyli: sędziowie pokoju, zjazdy sędziów pokoju, sądy okręgowe, izby sądowe oraz Senat Rządzący³ jako najwyższa instancja kasacyjna. Oprócz tego istniały wyspecjalizowane organy sądownicze, sądy: cerkiewne, wojskowe, handlowe i chłopskie, których uprawnienia określały odrębne przepisy. Podstawę prawną tej instytucji stanowiły statuty sądowe z 1964 r., w tym ich część dotycząca ustanowienia instancji sądowych⁴ oraz w zakresie prawa materialnego – statut o karach nakładanych przez sędziów pokoju z 20 listopada 1864 r.⁵

Utworzony w drugiej połowie XIX wieku urząd sędziego pokoju był wybieralnym urzędem honorowym. Sędziowie pokoju wybierani byli na trzy lata⁶ przez ziemstwa w ujezdach, a w Moskwie i Sankt Petersburgu przez dумы miejskie⁷. Wybór był zatwierdzany przez

---

¹ O istocie tej instytucji zob.: Е.Н. Губина, К вопросу о сущности института мирового судьи, „Юридический вестник Самарского университета» 2017, nr 2, s. 60–63.

² Zob. szerzej: М.Д. Карпачев, Судебная реформа 1864 г. в России: шаг на пути к правовому государству, „Судебная власть и уголовный процесс» 2014, nr 3, s. 29–40; А.Ю. Климанов, Из отечественной истории реформирования судебной системы: судебная реформа 1864 года, „Вестник Международного института экономики и права» 2017, nr 1, s. 123–129; Г.А. Филонов, В. С. Черных, Судебная реформа Александра II, „Территория науки» 2015, nr 4, s. 26–27.

³ О Сенacie Рządzącym w Imperium Rosyjskim jako organie sądowniczym, zob. szerzej: В.А. Илюхина, Правительствующий сенат Российской империи и Верховный Суд Российской Федерации (сравнительно-правовой анализ), „Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России» 2016, nr 1, s. 37–41.

⁴ Zob. http://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/ioqip/study/studentsbooks/hist-sources1/ioio31/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁵ Судебные уставы 20 ноября 1864 года. Ч. 4: Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями, <https://www.prilib.ru/item/372594> (dostęp: 3 września 2020 r.). O podstawach normatywnych instytucji sędziego pokoju w Imperium Rosyjskim i w Federacji Rosyjskiej zob.: Е.А. Волосатых, Нормативная основа функционирования института мировых судей в Российской империи и Российской Федерации (сравнительно-правовой анализ), „Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России» 2015, nr 2, s. 226–230.

⁶ Od 1912 r. w wyniku zmian ustawodawczych przewidziano, że sędziowie pokoju (z wyjątkiem honorowych sędziów pokoju) wybierani mieli być w tym samym obwodzie sądowniczym na sześcioletnią kadencję (Закон о преобразовании местного суда 15 июня 1912 г, <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/8427-o-preobrazovanii-mestnogo-suda>; dostęp: 9 października 2020 r.); zob. szerzej: И.И. Верняев, Реформа местного суда 1912 г. в имперском измерении: как строить общие институты в многосоставном обществе, „Новейшая история России» 2018, nr 4, s. 966–982.

⁷ Е.А. Волосатых, Сроки полномочий мирового судьи в Российской империи и Российской Федерации (сравнительно-правовой анализ), „Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России» 2016, nr 2, s. 62–66.

pierwszy departament Senatu Rządzącego. Od zasady wyboru sędziów pokoju przewidziano jednak istotne wyjątki: a) na Kaukazie Północnym oraz Zakaukaziu sędziów pokoju powoływał Minister Sprawiedliwości z uwzględnieniem jedynie cenzusu wykształcenia; b) na obszarze Kraju Przywiślańskiego powoływał ich Minister Sprawiedliwości po uzgodnieniu z generałem gubernatorem; c) w dziewięciu guberniach zachodnich (grodzieńskiej, kijewskiej, kowieńskiej, mohylewskiej, mińskiej, podolskiej, wileńskiej, witebskiej i wołyńskiej) powoływał ich Minister Sprawiedliwości; d) w guberniach astrachańskiej i orenburskiej – car na wniosek Ministra Sprawiedliwości⁸.

Przewidywano, że sędziom pokoju mógł być poddany rosyjski płci męskiej, o nieposzlakowanej moralności, który osiągnął wiek co najmniej 25 lat. Wymagano również wykazania się cenzusem domicylu, tj. ubiegający się o wybór na sędziego pokoju musiał zamieszkiwać na obszarze, w którym miał sprawować urząd. Wymóg ten związany był z koniecznością posiadania autorytetu w społeczności lokalnej oraz koniecznością znajomości lokalnych obyczajów, praw i mieszkańców. Obowiązywał również cenzus majątków, który miał zapewnić niezależność majątkową sędziego. Przy czym w ujezdach wymagano posiadania na własność nieruchomości o wartości nie mniejszej niż 15 000 rubli, w miastach stołecznych – nie mniej niż 6000 rubli, a w pozostałych miastach nie mniej niż 3000 rubli. Przy czym ziemstwa mogły jednogłośnie wybrać osobę niespełniającą cenzusu majątkowego.

Inaczej niż w krajach anglosaskich, w Imperium Rosyjskim obowiązywał również cenzus wykształcenia – od ubiegającego się o wybór na sędziego pokoju wymagano wykazania się otrzymaniem wykształcenia w wyższych lub średnich instytucjach edukacyjnych. Wymóg ten nie obowiązywał tych kandydatów, którzy w okresie nie mniej niż trzech lat zajmowali stanowisko, przy którego sprawowaniu mogli nabyć praktyczną wiedzę dotyczącą prowadzenia spraw sądowych. W każdym razie nie wymagano posiadania wykształcenia prawniczego⁹. Niezawisłość sędziów pokoju miała zapewniać nieusuwalność z urzędu przed upływem kadencji, z wyjątkiem usunięcia z niego przez sąd za przestępstwo. Sędzia pokoju musiał mieć określone miejsce przebywania, a prawo zobowiązywało go do przyjmowania skarg w każdym czasie.

⁸ Należy też pamiętać, że w 1889 r. wybieralne sądy pokoju zachowane zostały we właściwej Rosji jedynie w Sankt Petersburgu wraz z jego ujezdem, Moskwie, Kazaniu, Kiszyniowie, Niżnym Nowogrodzie, Odessie, Saratowie, Charkowie oraz w Obwodzie Wojska Dońskiego. Poza nimi instytucja sędziego pokoju została na obszarze Imperium Rosyjskiego zniesiona. Oprócz tego zachowano sędziów pokoju na obszarach, na których powoływała ich władza wykonawcza, oraz na obszarze guberni czarnomorskiej oraz w części guberni besarabskiej, przy czym przy byli oni powoływani przez ministra sprawiedliwości. Wprowadzono ją również w guberniach nadbałtyckich oraz w guberni archangielskiej, później w 1896 r. sądy pokoju zostały – na zasadach zbliżonych do Zakaukazia – wprowadzone na Syberii. Przywrócenie sądownictwa pokoju w całej Rosji dokonało się w 1912 r.

⁹ E.A. Волосатых, *Механизм формирования корпуса мировых судей в Российской империи и Российской Федерации (хронодискретный сравнительно-правовой анализ)*, „Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России» 2016, nr 3, s. 23–31.

Oprócz urzędu sędziego pokoju istnieli również honorowi sędziowie pokoju, których zadaniem było zastępowanie sędziego pokoju pod jego nieobecność, uczestniczenie w posiedzeniach zjazdów sędziów pokoju oraz rozstrzyganie spraw cywilnych na wniosek obu stron.

Sędziowie pokoju orzekający w jednym okręgu stanowili zjazd sędziów pokoju – tj. cykliczne zgromadzenie ze stałym przewodniczącym wybranym przez jego uczestników. Oprócz tego kancelarią zjazdu sędziów kierował profesjonalny prawnik. Sądy pokoju z innymi sądami związane były jedynie poprzez departamenty kasacyjne Senatu.

Sędziowie pokoju w Imperium Rosyjskim rozpatrywali drobne występki oraz sprawy cywilne, wykorzystując uproszczoną procedurę sądową w porównaniu z trybem postępowania przed innymi sądami. Mogli oni nakładać grzywny oraz skazywać na kary cielesne. Sędzia pokoju rozstrzygał jednoosobowo (bez prawa do złożenia apelacji) sprawy karne, w których można było orzec do 15 rubli grzywny i 3 dni aresztu, a cywilne o wartości do 30 rubli. Uprawnienia sędziego pokoju jako sędziego cywilnego obejmowały pozwy o przywrócenie posiadania i spory o ruchomości do wysokości 500 rubli. Sędzia pokoju mógł również rozstrzygnąć każdą sprawę niezależnie od jej wartości za zgodą obu stron. Sędzia pokoju mógł wydłużyć spłatę zasądzonej należności w zależności od stanu majątkowego dłużnika. Oprócz sprawowania wymiaru sprawiedliwości sędzia pokoju miał obowiązek ochrony spadku, a w niektórych rejonach zastępował notariuszy. Sędzia pokoju otwierał również ziemskie zjazdy wyborcze. Określając krąg spraw podsądnych sędziom pokoju, warto pamiętać o tym, że nie rozstrzygali oni spraw chłopów, te należały bowiem do sądów chłopskich, tylko w przypadku zgody obu stron sporu sprawę mógł rozpatrzyć sędzia pokoju. Podobnie drobne sprawy karne dotyczące chłopów były podsądne sędziemu pokoju jedynie w przypadku popełnienia ich poza granicami wołosti. Określając krąg spraw podsądnych sędziom pokoju, twórcy statutów sądowych¹⁰ dążyli do przekazania sędziom pokoju nieskomplikowanych co do swojego charakteru spraw karnych, a w przypadku spraw cywilnych – spraw, które dotyczyły sporów majątkowych do określonej wartości przedmiotu sporu. Warto zauważyć, że w Imperium Rosyjskim odwołania od wyroków sędziów pokoju rozpatrywały zjazdy sędziów pokoju, stąd sądownictwo pokoju było wyodrębnione organizacyjnie od sądownictwa powszechnego. Jedynym związkiem z nim była możliwość złożenia kasacji od wyroku zjazdu sędziów pokoju do Senatu Rządzącego¹¹.

¹⁰ W przypadku sędziego pokoju rozstrzyganie przez niego spraw określały: Судебные уставы 20 ноября 1864 года. Ч. 1: Устав гражданского судопроизводства, <https://www.prilib.ru/item/372592> (dostęp: 9 października 2020 r.) oraz Судебные уставы 20 ноября 1864 года. Ч. 2: Устав уголовного судопроизводства, <https://www.prilib.ru/item/372593> (dostęp: 9 października 2020 r.).

¹¹ Zob. szerzej: В.А. Ежов, *Мировые суды в российском государстве второй половины XIX века*, „Вестник Оренбургского государственного университета» 2009, nr 3, s. 58–64; С.В. Иваногло, *Институт мировых судей: опыт становления в дореволюционной России*, „Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки» 2009, nr 8, s. 365–371; Э.Н. Алешкина, *Мировая юстиция России по судебной реформе 1864 года*, „Судебная власть и уголовный процесс» 2014, nr 3, s. 224–230; А.Г. Галкин, *Становление и развитие российского института мировых судей в свете судебной реформы 1864 года*, „Юрист – Правовед» 2014, nr 1, s. 92–96; Е.А. Волосатых, *Место мировой юстиции в судебной системе Российской империи и Российской*

Utworzone w latach 60. XIX wieku sądownictwo pokoju przetrwało na obszarze Imperium Rosyjskiego do 1917 r. Kres tej instytucji – podobnie jak wszystkich uprzednio istniejących sądów – położył dekret Rady Komisarzy Ludowych RFSRR „O sędziach” z 24 listopada 1917 r., na podstawie którego istniejące uprzednio sądy zostały zniesione. Sądownictwo pokoju w Rosji przywrócone zostało dopiero po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Sędzia pokoju został po raz pierwszy wymieniony w federalnej ustawie konstytucyjnej z 31 grudnia 1996 r. „O systemie sądowniczym Federacji Rosyjskiej”¹², która przewidywała, że sędzia pokoju w granicach uprawnień przyznanych mu przez ustawę rozpatruje w I instancji sprawy cywilne, karne oraz z zakresu administracyjnych naruszeń prawa. Przy czym tryb powoływania i uprawnienia sędziego pokoju określić miała odrębna ustawa federalna oraz ustawy podmiotów Federacji Rosyjskiej. Ustawa federalna o sędziach pokoju została przyjęta 17 grudnia 1998 r.¹³, a ponad rok później przyjęta została ustawa federalna z 29 grudnia 1999 r. „O liczbie sędziów pokoju i liczbie obwodów sądowych w podmiotach Federacji Rosyjskiej”¹⁴. Od tego momentu mógł się rozpocząć proces powoływania sędziów pokoju w Federacji Rosyjskiej. W okresie przejściowym do powołania (wybrania) sędziego pokoju sprawy należące do kompetencji sędziów pokoju rozpatrywane były przez sędziów rejonowych.

2. Podstawy prawne instytucji sędziego pokoju

Przechodząc do obowiązujących rozwiązań, warto wskazać, że obecnie – inaczej niż w Imperium Rosyjskim – sędziowie pokoju stanowią część jednolitego systemu sądowniczego Federacji Rosyjskiej oraz równocześnie są sędziami sądownictwa powszechnego podmiotów Federacji Rosyjskiej. Takie ujęcie powoduje, że status tych sędziów określa nie tylko ustawodawstwo federalne, ale również ustawodawstwo podmiotów Federacji Rosyjskiej¹⁵. Przy

Федерации (сравнительно-правовой анализ), „Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России» 2015, nr 2, s. 141–145; В.М. Большакова, *Сравнительно-правовой анализ института мировых судей в Российской империи и Российской Федерации*, „Matters of Russian and International Law” 2019, vol. 9, s. 7–17.

¹² Федеральный конституционный закон от 31.12.1996 „О судебной системе Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12834/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

¹³ Федеральный закон „О мировых судьях в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21335/ (dostęp: 9 października 2020 r.) – dalej ustawa o sędziach pokoju.

¹⁴ Федеральный закон от 29.12.1999 „Об общем числе мировых судей и количестве судебных участков в субъектах Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25451/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

¹⁵ Е.В. Плеханова, *Место мирового судьи в судебной системе и его роль в защите прав человека*, „Проблемы экономики и юридической практики» 2009, nr 2, s. 236–238; Б.В. Сангаджиев, *Институт мировых судей: правовая природа и особенности деятельности*, „Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал» 2012, nr 1, s. 53–56; Т.С. Колесова, В.Л. Михайликов, *Мировые судьи как элемент правоохранительной системы Российской Федерации*, „Проблемы правоохранительной деятельности» 2018, nr 4, s. 35–40.

czym w prawie federalnym uregulowano zagadnienia związane z uprawnieniami, procedurą postępowania oraz statusem sędziego pokoju, jak również częściowo tryb jego wyboru, a w ustawodawstwie regionalnym – szczegółowe zagadnienia związane z trybem wyboru sędziów pokoju oraz niektóre kwestie związane z organizacją ich pracy¹⁶. Obowiązujące ustawodawstwo przesądza, że sędziowie pokoju sprawują wymiar sprawiedliwości w imieniu Federacji Rosyjskiej. Tryb sprawowania przez sędziów pokoju wymiaru sprawiedliwości określają ustawy federalne¹⁷.

Podstawowe znaczenie dla prawnego uregulowania sędziego pokoju mają wspomniane już federalna ustawa konstytucyjna z 31 grudnia 1996 r. „O systemie sądowniczym Federacji Rosyjskiej”, ustawa federalna z 17 grudnia 1998 r. „O sędziach pokoju w Federacji Rosyjskiej” oraz ustawa federalna z 29 grudnia 1999 r. „O liczbie sędziów pokoju i liczbie obwodów sądowych w podmiotach Federacji Rosyjskiej”. Oprócz tego aktami istotnymi dla sędziów pokoju są ustawa federalna z 26 czerwca 1992 r. „O statusie sędziów w Federacji Rosyjskiej”¹⁸, ustawa federalna z 14 marca 2002 r. „O organach samorządu sędziowskiego w Federacji Rosyjskiej”¹⁹, federalna ustawa konstytucyjna z 7 lutego 2011 r. „O sądach powszechnych w Federacji Rosyjskiej”²⁰ oraz inne ustawy federalne²¹ i federalne akty prawne dotyczące

¹⁶ Zob. szerzej: E.B. Кузнецова, *Правовое регулирование мировой юстиции в России: эволюция, проблемы, перспективы (к 20-летию восстановления института мировых судей)*, „Пенитенциарная наука» 2018, nr 3, s. 37–45; С.А. Костюченко, *Особенности регламентации правового статуса мировых судей в России*, „Инновационная наука» 2019, nr 1, s. 110–112.

¹⁷ Art. 1 ust. 1–2 ustawy o sędziach pokoju.

¹⁸ Закон РФ от 26.06.1992 „О статусе судей в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_648/ (dostęp: 9 października 2020 r.) (dalej: ustawa o statusie sędziów w FR).

¹⁹ Федеральный закон от 14.03.2002 „Об органах судейского сообщества в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_35868/ (dostęp: 20.09.2020 r.).

²⁰ Федеральный конституционный закон от 07.02.2011 „О судах общей юрисдикции в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110271/ (dostęp: 20.09.2020 r.).;

²¹ Zob. m.in.: Федеральным законом от 10.01.1996 „О дополнительных гарантиях социальной защиты судей и работников аппаратов судов Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8794/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Федеральный закон от 20.04.1995 „О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6425/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Федеральный закон от 02.05.2006 „О порядке рассмотрения обращений граждан Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59999/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Федеральный закон от 22.12.2008 „Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82839/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Федеральный закон от 30.04.2010 „О компенсации за нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного акта в разумный срок», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99919/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

statusu sędziego²², jak również ustawodawstwo i inne akty prawne podmiotów Federacji Rosyjskiej dotyczące sędziów pokoju²³.

3. Status sędziego pokoju

W odróżnieniu od trybu powoływania sędziów sądów federalnych, sędziowie pokoju są powoływani (wybierani) na urząd przez organ ustawodawczy (przedstawicielski) podmiotu Federacji Rosyjskiej lub mieszkańców danego obwodu sądowego w trybie przewidzianym ustawą podmiotu Federacji Rosyjskiej. Wybór jednego z tych dwóch modeli obsadzania urzędu sędziego pokoju przekazano do kompetencji wskazanym podmiotom²⁴. Obecnie w żadnym z nich nie zdecydowano się na wprowadzenie powszechnych wyborów na sędziów pokoju, jak się wydaje z powodu związanych z tym trudności organizacyjnych, a także istotnych nakładów finansowych. Ustawodawca nie uregulował w prawie federalnym zagadnień odnoszących się do procedowania przez regionalny parlament w tych sprawach, podobnie jak nie wskazał, kto przedstawia organowi ustawodawczemu (przedstawicielskiemu) kandydatów na urzędy sędziego pokoju. W praktyce czynią to przewodniczący sądu najwyższego danego podmiotu. W obwodzie kaliningradzkim sędziowie pokoju są powoływani przez dumę obwodową spośród kandydatów, o których pozytywną opinię – przekazaną do regionalnego parlamentu – wyraziło kolegium kwalifikacyjne sędziów. Przy czym na jeden urząd może być przedstawionych kilku kandydatów. Przedmiotowa sprawa jest rozpatrywana przez dumę obwodową na najbliższym posiedzeniu po jej wniesieniu; w wyniku rozpatrzenia sprawy дума obwodowa przyjmuje (odrzuca) decyzję o powołaniu sędziego pokoju. Дума obwodowa podejmuje decyzję z uwzględnieniem opinii właściwego stałego komitetu dумы obwodowej. Kandydaci na sędziego pokoju mają obowiązek być obecni zarówno na posiedze-

²² Zob. m.in.: Указ Президента РФ от 29.05.2006 „Об использовании Государственного герба Российской Федерации на бланках, печатях и удостоверениях мировых судей в Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_60546/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Положение о порядке размещения текстов судебных актов на официальных сайтах Верховного Суда Российской Федерации, судов общей юрисдикции и арбитражных судов в информационно-телекоммуникационной сети „Интернет» (утв. постановлением Президиума Верховного Суда Российской Федерации от 27 сентября 2017 г.), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_280272/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Регламент размещения информации о деятельности федеральных судов общей юрисдикции, федеральных арбитражных судов, мировых судей и органов судейского сообщества в информационно-телекоммуникационной сети Интернет (утв. приказом Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации от 02.11.2015 № 335), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_189751/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Регламент проведения судебного примирения (утв. постановлением Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 31 октября 2019 г. N 41), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_336707/ (dostęp: 9 października 2020 r.); Порядок подачи мировым судьям документов в электронном виде, в том числе в форме электронного документа (утв. приказом Судебного департамента при Верховном Суде РФ от 11.09.2017 № 168), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_280265/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

²³ Art. 12 ust. 2 ustawy o sędziach pokoju.

²⁴ Zob. szerzej: А.В. Ястребов, Особенности назначения мирового судьи и его правовой статус, „Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий» 2014, nr 2, s. 73–80.

niu stałego komitetu, jak też dумы obwodowej. Powołanie na urząd sędziego pokoju odbywa się w tajnym głosowaniu; kandydat zostaje powołany, jeżeli otrzymał poparcie ponad 50% przewidzianego przez prawo składu dумы obwodowej, tj. większość bezwzględną²⁵.

Ustawa federalna nie reguluje trybu składania przysięgi – o której mowa w art. 8 ustawy o statusie sędziów w FR – przez sędziego pokoju po jego powołaniu (wyborze); ustawy podmiotów Federacji Rosyjskiej zazwyczaj przewidują składanie przysięgi w uroczystej oprawie, przed flagą państwową Federacji Rosyjskiej, a w niektórych podmiotach również przed flagą podmiotu Federacji Rosyjskiej²⁶. Przysięga jest składana raz w ciągu całego okresu sprawowania urzędu sędziego, tj. jej ważność jest zachowywana przy przejściu sędziego do innego sądu niezależnie od gałęzi systemu sądowniczego; wyjątek stanowią sędziowie Sądu Konstytucyjnego²⁷, bowiem treść ich przysięgi jest inna od przewidzianej w tej ustawie²⁸.

W obwodzie kaliningradzkim od 2012 r. przewidziano, że osoba po raz pierwszy powołana na urząd sędziego pokoju przechodzi szkolenie zawodowe w instytucjach zajmujących się kształceniem sędziów, które obejmuje również odbycie stażu w sądzie. Przysługuje jej w tym okresie uposażenie i inne świadczenia przewidziane dla sędziego pokoju przez obowiązujące prawo. Okres tego szkolenia nie może przekraczać sześciu miesięcy. Stosownie do wyników tego szkolenia nowo powołanemu sędziemu pokoju jest przyznawana klasa kwalifikacyjna. Oprócz tego przewidziano, że takie szkolenie sędzia pokoju odbywa w związku z podwyższeniem swojej klasy kwalifikacyjnej nie rzadziej niż raz na trzy lata. Wydatki związane ze szkoleniem zawodowym sędziów pokoju są pokrywane z budżetu obwodu kaliningradzkiego²⁹.

Sędzia pokoju jest powoływany (wybierany) na urząd na okres przewidziany ustawą danego podmiotu Federacji Rosyjskiej, jednak na nie dłużej niż pięć lat. Po upływie tego okresu osoba zajmująca urząd sędziego pokoju ma prawo ponownie zgłosić swoją kandydaturę do powołania (wybrania) na ten urząd. Osoba uprzednio sprawująca urząd sędziego pokoju jest zwolniona z obowiązku zdania egzaminu kwalifikacyjnego oraz przedstawiania wymaganych dokumentów. Jednakże również w jej przypadku wymagana jest pozytywna opinia kwalifikacyjnego kolegium sędziów, do którego musi wystąpić ubiegający się o ponowne powołanie sędzia pokoju. Opinia ta jest niezbędna także w przypadku, w którym o powołanie na dany urząd sędziego pokoju ubiega się jedynie uprzednio sprawujący go sędzia pokoju. W przypadku ponownego i kolejnych powołań (wyborów) na urząd sędziego pokoju sędzia pokoju jest powoływany (wybierany) na okres przewidziany ustawą danego podmiotu Federacji

²⁵ Art. 7 ustawy obwodu kaliningradzkiego z 19 maja 2000 r. o trybie powoływania i działalności sędziów pokoju w obwodzie kaliningradzkim (О порядке назначения и деятельности мировых судей в Калининградской области), <http://docs.cntd.ru/document/930102880> (dostęp: 9 października 2020 r.) – dalej ustawa o sędziach pokoju w obwodzie kaliningradzkim.

²⁶ Por. art. 8 ustawy o sędziach pokoju w obwodzie kaliningradzkim.

²⁷ Art. 10 Federalnej Ustawy Konstytucyjnej z 21 lipca 1994 r. „O Sądzie Konstytucyjnym Federacji Rosyjskiej” (О Конституционном Суде Российской Федерации), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_4172/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

²⁸ Art. 6 ust. 1 ustawy o sędziach pokoju.

²⁹ Art. 12² ustawy o sędziach pokoju w obwodzie kaliningradzkim.

Rosyjskiej, jednak na nie krócej niż pięć lat. W przypadku gdy w ciągu wymienionego okresu sędzia pokoju osiągnie wiek graniczny sprawowania urzędu sędziego, jest on powoływany (wybierany) na urząd sędziego pokoju na okres pozostały mu do osiągnięcia wieku granicznego sprawowania urzędu sędziego pokoju – 70 lat³⁰.

Ustawodawca przewidział, że nie później niż sześć miesięcy przed upływem kadencji sędziego pokoju, a w przypadku przedterminowego zakończenia uprawnień sędziego pokoju – nie później niż w ciągu 10 dni po pojawieniu się wakatu na urzędzie sędziego pokoju ogłasza się o powstaniu tego wakatu w środkach masowego przekazu wraz ze wskazaniem czasu i miejsca przyjmowania wniosków dla pretendentów na urząd sędziego pokoju, a także czasu i miejsca rozpatrzenia złożonych wniosków. Jednocześnie okres uprawnień nowo powołanego (wybranego) sędziego pokoju rozpoczyna się nie wcześniej niż w dniu następującym po dniu zakończenia pełnomocnictw urzędującego sędziego pokoju³¹.

Oprócz upływu kadencji lub osiągnięcia wieku granicznego sprawowania urzędu sędziowskiego, uprawnienia sędziego pokoju mogą zostać zakończone w przypadkach i trybie przewidzianym w art. 13–14 ustawy o statusie sędziów w FR, przy czym ustawa o sędziach pokoju wprowadza tu pewne odmienności, stanowiąc, że dniem, w którym sędzia pokoju przestaje sprawować swój urząd, jest: a) ostatni dzień miesiąca, w którym upłynął okres kadencji danego sędziego; b) ostatni dzień miesiąca, w którym sędzia pokoju osiągnął wiek graniczny sprawowania urzędu sędziego pokoju; c) następny dzień po dniu wejścia w życie decyzji kwalifikacyjnego kolegium sędziów o przedterminowym zakończeniu uprawnień sędziego pokoju.

Poza przypadkiem upływu kadencji oraz osiągnięcia wieku granicznego, w których zakończenie sprawowania urzędu sędziego następuje z mocy prawa, w pozostałych przypadkach uprawnienia sędziego pokoju mogą być zawieszone decyzją kwalifikacyjnego kolegium sędziów danego podmiotu Federacji Rosyjskiej w przypadkach i trybie, który jest przewidziany ustawą Federacji Rosyjskiej „O statusie sędziów w Federacji Rosyjskiej”. Decyzja ta może zostać zaskarżona do Wyższego Kolegium Kwalifikacyjnego Sędziów Federacji Rosyjskiej w ciągu 10 dni od dnia otrzymania kopii decyzji. Decyzja Wyższego Kolegium Kwalifikacyjnego może być zaskarżona do Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej w tym samym czasie. W przypadku zakończenia lub zawieszenia uprawnień sędziego pokoju, a także w przypadku jego tymczasowej nieobecności (choroba, urlop i inne ważne przyczyny) wykonywanie jego obowiązków powierza się sędziemu pokoju z innego obwodu sądowego z tego samego rejonu sądowego, postanowieniem przewodniczącego właściwego sądu rejonowego. Jeżeli w danym rejonie sądowym utworzony został jedynie jeden urząd sędziego pokoju, to w wymienionych przypadkach wykonywanie jego obowiązków postanowieniem przewodniczącego lub

³⁰ Art. 7 ustawy o sędziach pokoju oraz art. 11 ust. 3 ustawy o statusie sędziów w FR.

³¹ Art. 6 ust. 2 ustawy o sędziach pokoju.

zastępcy przewodniczącego sądu wyższej instancji powierza się sędziemu pokoju sprawującemu swoją działalność w najbliższym rejonie sądowym.

Wykonywanie obowiązków sędziego pokoju może zostać powierzone sędziemu w stanie spoczynku, w trybie przewidzianym art. 7¹ ustawy o statusie sędziów w FR, przy czym sędzia pokoju w stanie spoczynku może być oddelegowany do wykonywania obowiązków sędziego pokoju – po wyrażeniu na to zgody – niezależnie od tego, w jakim obwodzie sądowym i w jakim rejonie sądowym danego podmiotu Federacji Rosyjskiej wykonywał on swoje obowiązki do zakończenia kadencji lub przejścia w stan spoczynku, a sędzia sądu federalnego – niezależnie od tego, w jakim sądzie i w jakim podmiocie Federacji Rosyjskiej sprawował wymiar sprawiedliwości jako sędzia federalny³².

Sędziowie pokoju objęci są tymi samymi ograniczeniami odnoszącymi się do podejmowania dodatkowego zatrudnienia czy prowadzenia działalności gospodarczej co inni sędziowie. Podobnie obejmują ich wymogi odnoszące się do apolityczności. W przypadku Federacji Rosyjskiej można jednak wskazać na istnienie rozwiązań rzadziej spotykanych w innych państwach, które stanowią rozwinięcie typowych ograniczeń nakładanych na sędziów. Przykładowo oprócz zakazu członkostwa w partiach politycznych, sędzia pokoju – podobnie jak pozostali sędziowie – nie może wspierać partii politycznych materialnie, uczestniczyć w organizowanych przez nie akcjach politycznych oraz innej działalności politycznej, jak również nie może publicznie wyrażać swojego stosunku do partii politycznych i innych zrzeszeń społecznych. Pewne ograniczenia odnoszą się również do korzystania przez sędziego pokoju w ramach prowadzonej przez niego zarobkowej działalności pedagogicznej, naukowej i twórczej³³ wyłącznie z zagranicznych źródeł finansowania. Nie może on również przyjmować bez zgody właściwego kolegium kwalifikacyjnego sędziów tytułów honorowych i specjalnych (z wyjątkiem naukowych i sportowych), nagród i innych znaków uznania państw obcych, partii politycznych, innych organizacji społecznych i innych organizacji. Zakazano również sędziom wchodzenia – z wyjątkami wyraźnie przewidzianymi przez prawo – w skład organów zarządzających, rad nadzorczych lub kontrolnych, innych organów działających na terytorium Federacji Rosyjskiej zagranicznych organizacji pozarządowych i ich jednostek strukturalnych. Wzmocnieniu niezależności sędziego od wpływów zewnętrznych służy również zakaz otwierania i posiadania rachunków (wkładów), przechowywania zasobów pieniężnych i przedmiotów wartościowych w obcych bankach, położonych poza obszarem Federacji Rosyjskiej, władania i (lub) korzystania z zagranicznych instrumentów finansowych³⁴, które rozciągnięte są również na ich współmałżonków i niepełnoletnie dzieci.

³² Art. 8 ustawy o sędziach pokoju.

³³ W przypadku sędziego pokoju zgodę na działalność pedagogiczną, naukową i twórczą wyraża przewodniczący sądu rejonowego, jeżeli nie przeszkadza to w wykonywaniu obowiązków sędziego pokoju. Sędzia pokoju nie może również usprawiedliwić swojej nieobecności na posiedzeniu taką działalnością.

³⁴ Pojęcie „zagraniczne instrumenty finansowe” jest wykorzystywane w ustawie o sędziach pokoju w znaczeniu określonym ustawą federalną z 7 maja 2013 r. w sprawie zakazu otwierania i posiadania rachunków

Zakazane jest również pokrywanie kosztów zagranicznych podróży sędziego – z wyjątkami przewidzianymi przez prawo – przez osoby fizyczne lub osoby prawne.

Uregulowania prawne przesądzają, że zarówno sędziowie pokoju, jak i członkowie ich rodzin, korzystają z tych samych gwarancji niezawisłości sędziów, ich nietykalności, a także zabezpieczenia materialnego i ochrony socjalnej co sędziowie zawodowi, którzy do sprawowania urzędu są powoływani przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej. Istotny wyjątek stanowi kadencyjność sędziów pokoju, co odróżnia ich od pozostałych sędziów federalnych, którzy sprawują swój urząd do osiągnięcia wieku granicznego. Wyrazem zrównania sędziów pokoju z pozostałymi sędziami jest to, że posiadają oni czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach organów samorządu sędziowskiego w Federacji Rosyjskiej, a także związane z tym obowiązki, np. muszą stosować się do postanowień kodeksu etyki sędziego³⁵.

Przez wzgląd na to, że sędziowie pokoju są również sędziami podmiotów Federacji Rosyjskiej, możliwe jest ustanowienie w ustawodawstwie poszczególnych podmiotów dodatkowych gwarancji zabezpieczenia materialnego i ochrony socjalnej sędziego pokoju. Gwarancje te mogą np. dotyczyć dodatkowych wypłat pieniężnych, polepszenia warunków mieszkaniowych i opieki medycznej, a także ochrony socjalnej zarówno sędziego pokoju, jak i jego rodziny³⁶.

4. Wymogi wobec sędziego pokoju

Wobec sędziego pokoju i kandydata na sędziego pokoju obowiązują wymogi, które zgodnie z ustawą o statusie sędziów w FR obowiązują sędziów i kandydatów na sędziów, z uwzględnieniem odrębności przewidzianych w ustawie o sędziach pokoju³⁷. Obowiązujące ustawodawstwo przesądza, że wymogi wobec kandydata na sędziego pokoju są takie same, jak wobec kandydata na sędziego sądu rejonowego. Wobec tego urząd sędziego pokoju może sprawować obywatel Federacji Rosyjskiej, który łącznie spełnia następujące warunki: a) ma wyższe wykształcenie prawnicze³⁸; b) osiągnął 25 rok życia i posiada co najmniej pięcioletni staż pracy w obszarze prawa; c) nie jest lub nie był skazany lub postępowanie karne zostało

(wkładów) przez określone kategorie osób, przechowywania środków pieniężnych i przedmiotów wartościowych w zagranicznych bankach znajdujących się poza granicami Federacji Rosyjskiej, posiadania i (lub) korzystania z zagranicznych instrumentów finansowych (Федеральным законом от 7 мая 2013 года № 79-ФЗ „О запрете отдельным категориям лиц открывать и иметь счета (вклады), хранить наличные денежные средства и ценности в иностранных банках, расположенных за пределами территории Российской Федерации, владеть и (или) пользоваться иностранными финансовыми инструментами”, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_145998/; dostęp: 9 października 2020 r.).

³⁵ Кодекс судейской этики, <http://docs.cntd.ru/document/499023323> (dostęp: 9 października 2020 r.).

³⁶ Zob. szerzej: И.М. Лаврентьева, *Некоторые правовые аспекты организации деятельности мировых судей в субъекте Российской Федерации*, „Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки» 2018, nr 4, s. 40–47.

³⁷ Art. 5 ustawy o sędziach pokoju.

³⁸ W przypadku studiów dwustopniowych zarówno licencjat, jak i magisterium z prawa.

umorzone z powodów rehabilitacyjnych³⁹; d) nie posiada obywatelstwa innego państwa lub zezwolenia na pobyt stały lub innego dokumentu potwierdzające prawo stałego pobytu obywatela Federacji Rosyjskiej na terytorium innego państwa; e) nie został uznany przez sąd za ubezwłasnowolnionego lub częściowo ubezwłasnowolnionego; f) nie jest zarejestrowany w podmiocie zajmujących się leczeniem narkomanów lub osób z zaburzeniami neuropsychicznymi w związku z leczeniem od alkoholizmu, narkomanii, toksykomanii, chronicznych lub ciężkich zaburzeń psychicznych; g) nie ma innych chorób uniemożliwiających wykonywanie zadań sędziego. Oprócz tego o wybór na sędziego pokoju nie może ubiegać się osoba podejrzana lub oskarżona o dokonanie przestępstwa⁴⁰.

Osoby ubiegające się o wybór na sędziego pokoju zdają egzamin kwalifikacyjny przed tymi samymi komisjami egzaminacyjnymi co kandydaci na sędziów federalnych sądów powszechnych. Ustawa o statusie sędziów w FR nie określa, kto kieruje kandydata na sędziego pokoju do komisji egzaminacyjnej. W praktyce czyni to delegatura Departamentu Sądowego przy Sądzie Najwyższym Federacji Rosyjskiej w podmiocie Federacji Rosyjskiej. Po zadaniu egzaminu kwalifikacyjnego kandydat na sędziego pokoju ma prawo zwrócić się do kwalifikacyjnego kolegium sędziów danego podmiotu Federacji Rosyjskiej z wnioskiem o rekomendowanie na ten urząd. W celu otrzymania rekomendacji przedstawia kwalifikacyjnemu kolegium sędziów: wniosek; dokument potwierdzający tożsamość; świadectwo pracy i (lub) inne dokumenty potwierdzające posiadanie 5-letniego stażu pracy w obszarze prawa; dokumenty potwierdzające wykształcenie; dokument z wynikami zdania egzaminu kwalifikacyjnego; życiorys; opinię z miejsca pracy w obszarze prawa; opinię medyczną o stanie zdrowia; inne dokumenty, w tym również te, których przedstawienie wynika z dodatkowych wymogów zawartych w ustawach podmiotów Federacji Rosyjskiej. Wniosek kandydata na urząd sędziego pokoju musi zawierać zgodę kandydata na przeprowadzenie kontroli przedstawianych przez niego informacji. Po wpłynięciu wniosku kwalifikacyjne kolegium sędziów proceduje w sposób przewidziany w art. 5 ustawy o statusie sędziów w FR i Statucie o Kwalifikacyjnych Komisjach Sędziów⁴¹. Ustawodawca z wymogu zdania egzaminu kwalifikacyjnego oraz przedstawiania opinii przez kwalifikacyjne kolegium sędziów zwolnił osoby, które przez co najmniej pięć lat sprawowały urząd sędziego sądu federalnego.

³⁹ <http://www.prokuror-tula.ru/prosecutors-office/explanation/novomoskovsk/62669/> (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁴⁰ Art. 4 ustawy o statusie sędziów w FR.

⁴¹ Об утверждении Положения о квалификационных коллегиях судей и Положения о квалификационной аттестации судей от 13 мая 1993 г. N 4960-1, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2128/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

5. Uprawnienia sędziów pokoju

W przedmiocie zakresu spraw rozpatrywanych przez sędziego pokoju należy zauważyć, że odnośnie do spraw karnych i cywilnych określają go ustawy federalne, natomiast sprawy o administracyjne naruszenia prawa mogą określać również ustawy podmiotów Federacji Rosyjskiej⁴². Zgodnie z art. 3 ustawy o sędziach pokoju rozpatruje on w I instancji:

1. sprawy karne dotyczące przestępstw, za które górna granica kary nie przekracza trzech lat pozbawienia wolności, z wyjątkami przewidzianymi w art. 31 ust. 1 kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej⁴³;
2. sprawy o wydanie nakazu sądowego;
3. sprawy o rozwód, jeśli między małżonkami nie ma sporu o dzieci;
4. sprawy o podział między małżonkami majątku wspólnego przy wartości nie wyższej niż 50 000 rubli;
5. spory majątkowe, z wyjątkiem spraw związanych z dziedziczeniem i spraw wynikłych w związku z tworzeniem i wykorzystywaniem wyników własności intelektualnej, przy wartości przedmiotu sporu nie wyższej niż 50 000 rubli;
6. spory majątkowe wynikłe w sferze ochrony praw konsumentów przy wartości przedmiotu sporu nie wyższej niż 100 000 rubli.

W przypadku połączenia kilku powiązanych ze sobą roszczeń (требований), zmiany przedmiotu pozwu, jeśli nowe żądanie należy do właściwości sądu rejonowego, a inne należą do właściwości sędziego pokoju, wszystkie żądania są rozpatrywane przez sąd rejonowy. W takim przypadku, jeżeli podsądność sprawy zmieniała się w trakcie jej rozpatrywania przez sędziego pokoju, sędzia pokoju wydaje zarządzenie o przekazaniu jej sądowi rejonowemu i przekazuje sprawę temu sądowi do rozpatrzenia (art. 23 ust. 3 kodeksu postępowania

⁴² Zob. szerzej: М.С. Трофимова, *Статус и компетенция мирового судьи: история и современность*, „Вестник Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого” 2015, nr 90, s. 125–128.

⁴³ Wyjątek stanowią przestępstwa karne przewidziane w art. 107 ust. 1, art. 108, art. 109 ust. 1 i 2, art. 116¹, art. 134, art. 135, art. 136 ust. 1, art. 146 ust. 1, art. 147 ust. 1, art. 151¹, art. 157, art. 158¹, art. 170, art. 170², art. 171 ust. 1, art. 171¹ ust. 1, 3 i 5, art. 171³ część pierwsza, art. 171⁴, art. 174 części pierwsza i druga, art. 174¹ części pierwsza i druga, art. 177, art. 178 część pierwsza, art. 183 ust. 1, art. 185, art. 191 część pierwsza, art. 191¹ części pierwsza i druga, art. 193 ust. 1, art. 193¹ ust. 1, art. 194 ust. 1, art. 195, art. 198, art. 199 ust. 1, art. 199¹ ust. 1, art. 199² ust. 1, art. 199³, art. 199⁴ ust. 1, art. 200¹, art. 201 ust. 1, art. 202 ust. 1, art. 205⁶, art. 207, art. 212 ust. 3, art. 215 ust. 1, art. 215¹ ust. 1, art. 215³ ust. 1, art. 215⁴ ust. 1, art. 216 ust. 1, art. 217 ust. 1, art. 217² ust. 1, art. 219 ust. 1, art. 220 ust. 1, art. 225 ust. 1, art. 228 ust. 1, art. 228², art. 228³, art. 234 ust. 1 i 4, art. 234¹ ust. 1, art. 235 ust. 1, art. 236 ust. 1, art. 237 ust. 1, art. 238 ust. 1, art. 239, art. 243 ust. 1, art. 243¹, art. 243² ust. 1, art. 243³ ust. 1, art. 244 ust. 2, art. 247 ust. 1, art. 248 ust. 1, art. 249, art. 250 ust. 1 i 2, art. 251 ust. 1 i 2, art. 252 ust. 1 i 2, art. 253 ust. 1 i 2, art. 254 ust. 1 i 2, art. 255, art. 257, art. 259, art. 262, art. 263 ust. 1, art. 264 ust. 1, art. 264¹, art. 266 ust. 1, art. 270, art. 271, art. 272 ust. 1, art. 273 ust. 1, art. 274 ust. 1, art. 285¹ ust. 1, art. 285² ust. 1, art. 286¹ ust. 1, art. 287 ust. 1, art. 288, art. 289, art. 292, art. 293 ust. 1 i 1¹, art. 294 ust. 1 i 2, art. 296 ust. 1 i 2, art. 297, art. 298¹, art. 301 ust. 1, art. 302 ust. 1, art. 303 ust. 1 i 2, art. 306 ust. 1 i 2, art. 307 ust. 1, art. 309 ust. 1 i 2, art. 311 ust. 1, art. 314¹, art. 315 ust. 1, art. 316, art. 322 ust. 1, art. 323 ust. 1, art. 327 ust. 1–3, art. 327¹ ust. 1 oraz art. 328 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/; dostęp: 9 października 2020 r.) – dalej KPK FR.

cywilnego Federacji Rosyjskiej⁴⁴). Wymienione postanowienie sędziego pokoju może być zaskarżone zgodnie z art. 33 ust. 3 KPC FR w terminie 10 dni od momentu jego wydania. Nie dopuszcza się sporów między sędzią pokoju a sądem rejonowym o pod sądność sprawy (art. 23 ust. 4 KPC FR).

Sędzia pokoju rozpatruje oprócz spraw karnych i cywilnych również sprawy o administracyjne naruszenia prawa, przekazane do kompetencji sędziego pokoju kodeksem Federacji Rosyjskiej o administracyjnych naruszeniach prawa⁴⁵ i ustawami podmiotów Federacji Rosyjskiej.

Ustawa przewiduje, że sędzia pokoju rozpatruje również sprawy ze względu na nowo ujawnione okoliczności w odniesieniu do spraw, w których wydał decyzję w I instancji i które się uprawomocniły. Ustawami federalnymi do właściwości sędziów pokoju mogą być przekazane również inne sprawy.

Co interesujące obecnie w prawie rosyjskim nie przewidziano podejmowania przez sędziów pokoju mediacji czy innych zabiegów zmierzających do polubownego rozstrzygnięcia sporu przez strony, co przewidywano w regulacjach prawnych w okresie Imperium Rosyjskiego w sprawach cywilnych⁴⁶. Ustawodawca nie zdecydował się też na wprowadzenie istotnych odmienności w trybie procedowania przez sędziego pokoju zmierzających do odformalizowania prowadzonego przez niego postępowania. Przewidziano jedynie w sprawach cywilnych rozpatrywanych przez sędziego pokoju skrócenie terminów na rozpatrzenie sprawy przez sędziego pokoju do miesiąca od dnia przyjęcia sprawy⁴⁷, w sądzie rejonowym są to dwa miesiące od dnia wpłynięcia sprawy do sądu. W tym względzie wydaje się, że wcześniej czy później ustawodawca rosyjski pójdzie szlakiem przetartym już w niektórych innych państwach, w których przewidziano możliwość prowadzenia przez sąd mediacji nie tylko w sprawach cywilnych, ale również karnych oraz z zakresu wykroczeń, tak by dążyć do polubownego rozstrzygnięcia sporu i idei sprawiedliwości naprawczej. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na uzyskanie przez sąd pokoju swojej odrębnej od sądu rejonowego tożsamości.

Sędzia pokoju jednoosobowo rozpatruje sprawy przekazane do jego kompetencji ustawą o sędziach pokoju⁴⁸. Ustawodawca federalny przewidział, że postanowienia sędziów pokoju, które weszły w życie, a także ich zgodne z prawem zarządzenia, żądania, polecenia, wezwania i inne wystąpienia są wiążące dla wszystkich bez wyjątków organów federalnych, regionalnych oraz samorządowych, a także osób fizycznych i osób prawnych na całym obszarze

⁴⁴ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/ (dostęp: 9 października 2020 r.) – dalej KPC FR.

⁴⁵ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁴⁶ Por. art. 70 Устава гражданского судопроизводства, <https://www.prilib.ru/item/372592> (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁴⁷ Art. 154 pkt 1 KPC FR.

⁴⁸ Art. 3 ustawy o sędziach pokoju

Federacji Rosyjskiej⁴⁹. Niewykonywanie postanowień sędziego pokoju oraz inne przejawianie braku szacunku wobec niego pociąga odpowiedzialność przewidzianą przez ustawę federalną. Przewidziano również, że na sali posiedzeń, w której orzeka sędzia pokoju, musi się znajdować flaga państwowa oraz godło Federacji Rosyjskiej, jak również mogą być w niej umieszczone flaga i godło podmiotu Federacji Rosyjskiej. Sędzia pokoju orzeka w todzie i (lub) ma inny znak wyróżniający swojego urzędu, przewidziany ustawą danego podmiotu Federacji Rosyjskiej⁵⁰. Oprócz tego również w przypadku sędziów pokoju przy wejściu sędziego do sali posiedzeń wszyscy obecni wstają, a uczestnicy procesu zwracają się do sędziego pokoju: „wysoki sędzie”⁵¹. Ustawodawca federalny nie zdecydował się więc na wizualne „odformalizowanie” sposobu sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sędziów pokoju w stosunku do innych rosyjskich sędziów.

Zgodnie z art. 21 FUK „O systemie sadowym Federacji Rosyjskiej” decyzje sędziego pokoju mogą być zaskarżone do sądu rejonowego. Wobec tego dla sędziów pokoju sąd rejonowy jest wyższą instancją.

6. Obwody sądowe

Sędzia pokoju sprawuje wymiar sprawiedliwości w granicach rejonu sądowego w obwodzie sądowym (*судебный участок*). Stąd w każdym obwodzie sądowym może sprawować wymiar sprawiedliwości jedynie jeden sędzia pokoju. Liczbę obwodów sądowych, a co za tym idzie liczbę sędziów pokoju w poszczególnych podmiotach Federacji Rosyjskiej określa ustawa federalna przyjęta w wyniku inicjatywy ustawodawczej danego podmiotu Federacji Rosyjskiej, uzgodniona z Sądem Najwyższym Federacji Rosyjskiej lub z inicjatywy Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej, uzgodniona z danym podmiotem Federacji Rosyjskiej⁵². Ustawą tą jest ustawa federalna z 29 grudnia 1999 r. N 218-UF „O ogólnej liczbie sędziów pokoju i liczbie obwodów sądowych w podmiotach Federacji Rosyjskiej”⁵³. Zgodnie z ustawą o sędziach pokoju obwody sądowe oraz urzędy sędziów pokoju są tworzone i znoszone ustawami podmiotów Federacji Rosyjskiej w granicach liczby wskazanej w wymienionej powyżej ustawie federalnej. Wynika to z tego, że przy tworzeniu obwodów sądowych ustawa nie przewiduje „sztywnej” liczby mieszkańców w każdym z obwodów, stanowiąc, że obwody sądowe tworzone są z zachowaniem liczby mieszkańców w każdym z nich między 15 000 a 23 000. W jednostkach

⁴⁹ Art. 1 ust. 3 ustawy o sędziach pokoju.

⁵⁰ Art. 11 ustawy o sędziach pokoju.

⁵¹ Art. 158 ust. 2 KPC FR, art. 358 KPK FR.

⁵² Art. 4 ust. 1–4 ustawy o sędziach pokoju.

⁵³ Федеральным закон от 29 декабря 1999 г. N 218-ФЗ „Об общем числе мировых судей и количестве судебных участков в субъектах Российской Федерации”, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25451/ (dostęp: 9.10.2020 r.).

administracyjno-terytorialnych o liczbie mieszkańców mniejszej niż 15 000 tworzy się jeden obwód sądowy. Ustawodawca federalny nie nakazał więc przy tym uwzględniania takich kryteriów jak charakterystyka przestępczości i konfliktowości społecznej, a także terytorialnego rozmieszczenia poszczególnych punktów osadniczych, co w warunkach rosyjskich może mieć istotne znaczenie. Obwód sądowy lub urząd sędziego pokoju nie mogą być zniesione, jeśli należące do kompetencji sędziego pokoju sprawy nie zostały jednocześnie przekazane w jurysdykcję innego sędziego lub sądu⁵⁴. Przy czym sam tryb realizacji tej dyspozycji nie został uregulowany w ustawodawstwie federalnym. W obwodzie kaliningradzkim w wykonaniu ustawy federalnej przyjęta została ustawa obwodu kaliningradzkiego z 19 lipca 2000 r. o utworzeniu obwodów sądowych i urzędów sędziów pokoju w obwodzie kaliningradzkim⁵⁵.

Zwrócić należy uwagę, że przewodniczący sądu rejonowego w celu zapewnienia równomiernego obciążenia sędziów pokoju w przypadku, jeśli obciążenie sędziego pokoju przewyższa obciążenie sędziego pokoju dla rejonu sądowego (uśrednione), ma prawo uzasadnionym zarządzeniem przekazać część spraw karnych, cywilnych i o administracyjne naruszenia prawa, a także wniosków skargowych i wniosków o wydanie nakazu sądowego w przedmiocie wniosków o egzekucję obowiązkowych płatności i sankcji, które wpłynęły do sędziego pokoju na jednym z obwodów sądowych, sędziemu pokoju z innego obwodu sądowego w tym samym rejonie sądowym⁵⁶. Stanowi to rozwiązanie problemu nierównomiernego obciążenia pracą między różnymi obwodami sądowymi, wynikającego z uwzględniania w ustawie jedynie kryteriów ludnościowych przy wyznaczaniu obwodów sądowych, jednakże może osłabiać niezawisłość sędziów pokoju.

7. Aparat sędziego pokoju. Finansowanie sędziów pokoju

Organem pomocniczym sędziego pokoju jest jego aparat, który obejmuje zarówno pracowników merytorycznych (zazwyczaj jedną lub dwie osoby), jak i pracowników technicznych. Działalnością aparatu kieruje sędzia pokoju sprawujący wymiar sprawiedliwości w danym obwodzie sądowym. Ustawodawca federalny przekazał do uregulowania w ustawie podmiotu Federacji Rosyjskiej struktury oraz kwestie dotyczące stanu etatowego aparatu sędziego pokoju, przy czym regionalny ustawodawca musi mieć na względzie konieczność zapewnienia obsady niezbędnej do należytego sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sędziego pokoju. Pracownicy aparatu są urzędnikami państwowymi danego podmiotu

⁵⁴ Art. 4 ust. 5 ustawy o sędziach pokoju.

⁵⁵ Zob. <http://docs.cntd.ru/document/930103116> (dostęp: 9 października 2020 r.). О początkach институтции судейского покоя в обwodzie калининградским – zob.: С.В. Лонская, Развитие мировой юстиции в калининградской области (2000–2006 годы), „Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки» 2007, Вып. 9, s. 57–65.

⁵⁶ Art. 4 ust. 6 ustawy o sędziach pokoju.

Federacji Rosyjskiej. Przy czym przeniesienia pracownika aparatu sędziego pokoju na inne stanowisko, zastosowanie wobec niego środków nagradzania i środków dyscyplinarnych, a także zatwierdzanie grafiku urlopów pracowników sędziego pokoju jest wykonywane przez organ władzy wykonawczej podmiotu Federacji Rosyjskiej po uzgodnieniu z sędzią pokoju danego obwodu sądowego⁵⁷.

Wydatki związane z utrzymaniem instytucji sędziego pokoju pokrywane są z budżetu federalnego oraz budżetu danego podmiotu⁵⁸. Wydatki związane z uposażeniem samych sędziów pokoju oraz związane z uprawnieniami socjalnymi sędziów, w tym wydatki dotyczące zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych sędziów, są pokrywane z budżetu federalnego, za pośrednictwem delegatury Departamentu Sądowego przy Sądzie Najwyższym Federacji Rosyjskiej⁵⁹ w danym podmiocie. Oprócz tego, z tego samego źródła – za pośrednictwem Departamentu Sądowego przy Sądzie Najwyższym Federacji Rosyjskiej oraz jego delegatur – finansowane są wydatki związane z włączeniem zasobów informacyjnych sędziów pokoju do wspólnych baz danych i banków danych, przyjęcie jednolitych technicznych wymogów związanych z funkcjonowaniem systemów informacyjnych i wykorzystywaniem sieci informacyjno-telekomunikacyjnych funkcjonujących na podstawie jednolitych zasad i wspólnych podstaw; a także dokonywany jest zwrot wydatków w sprawach rozpatrywanych przez sędziów pokoju.

Wydatki związane z organizacyjnym zabezpieczeniem działalności sędziego pokoju są pokrywane z budżetu podmiotu Federacji Rosyjskiej przez organy władzy wykonawczej tego regionu, w trybie określonym ustawą regionalną. Przez zabezpieczenie organizacyjne rozumie się działania kadrowe, finansowe, materialno-techniczne, informacyjne i inne, skierowane na stworzenie warunków dla pełnego i niezawisłego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Oprócz tego z budżetu podmiotu Federacji Rosyjskiej pokrywane są wynagrodzenia pracowników aparatu sędziego pokoju⁶⁰. Ustawodawca federalny przewidział, że rady sędziów w każdym z podmiotów Federacji Rosyjskiej współdziałają z najwyższym organem władzy wykonawczej tego podmiotu przy przygotowywaniu budżetu w zakresie związanym z wydatkami na materialno-techniczne zabezpieczenie działalności sędziów pokoju i wypłatę wynagrodzenia za pracę pracownikom aparatów sędziów pokoju. W przypadku różnicy stanowisk najwyższy organ wykonawczy podmiotu Federacji Rosyjskiej dołącza do projektu budżetu tego podmiotu propozycje rady sędziów podmiotu Federacji Rosyjskiej

⁵⁷ Art. 9 ustawy o sędziach pokoju.

⁵⁸ Art. 3 ustawy o statusie sędziów FR w zw. z art. 10 ustawy o sędziach pokoju.

⁵⁹ Art. 1, 6, 14 Федерального закона от 8 января 1998 г. „О Судебном департаменте при Верховном Суде Российской Федерации», http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_17412/ (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁶⁰ O praktyce podmiotów Federacji Rosyjskiej w tym zakresie – zob. *Анализ и оценка расходов на финансирование и материально-техническое обеспечение деятельности мировых судей в 2012–2017 годах* (Izba Obračunkowa FR, Moskwa 2019), <https://ach.gov.ru/promo/2019-01-mirovye-sudyi/report.pdf> (dostęp: 9 października 2020 r.); zob też: Я.В. Моржуева, *Основные проблемы организации деятельности мировых судей в Российской Федерации*, „Инновационная наука” 2016, nr 2, s. 208–211.

wraz ze swoją opinią. Oprócz tego zmniejszenie rok do roku środków przeznaczanych na ten cel o nie więcej niż 5% może nastąpić jedynie za zgodą rady sędziów podmiotu Federacji Rosyjskiej, a w przypadku cięć budżetowych większych niż 5% jedynie za zgodą konferencji sędziów podmiotu Federacji Rosyjskiej⁶¹.

8. Zakończenie

Obecnie w rosyjskim parlamencie rozpatrywany jest wniesiony przez Sąd Najwyższy projekt ustawy⁶², który przewiduje, że sędziowie pokoju będą powoływani (wybierani) na okres nieoznaczony. Granicznym wiekiem sprawowania urzędu sędziego pokoju będzie osiągnięcie 70 roku życia. W ocenie Sądu Najwyższego tego typu zmiana wzmocni niezawisłość sędziów pokoju, a także zrówna ich pod tym względem z pozostałymi sędziami federalnymi. Sąd Najwyższy wskazał, że procedura ponownego powołania (wyboru) sędziego pokoju na kolejną kadencję obejmuje ocenę sprawowania przez niego wymiaru sprawiedliwości przez – wobec w praktyce wyłącznie parlamentarnego trybu ich powoływania – organ ustawodawczy (przedstawicielski) podmiotu Federacji Rosyjskiej, co może wpływać na ich bezstronność. Oprócz tego zniesienie kadencyjności urzędu sędziego pokoju ma zwiększyć jakość oraz sprawność sprawowania tego urzędu. Stanowić ma też realizację zaleceń Grupy Państw Przeciwko Korupcji (Group of States against Corruption – GRECO), która w 2017 r. zaleciła Federacji Rosyjskiej zwiększenie stabilności sprawowania urzędu sędziego pokoju. W toku trwających prac parlamentarnych przedstawiciele Sądu Najwyższego wskazywali również, że nieusuwalność sędziów pokoju nie będzie oznaczać ich nieodpowiedzialności, ponieważ podobnie jak inni sędziowie ponoszą oni odpowiedzialność dyscyplinarną (wskazano, że w 2019 r. 28 sędziów pokoju zostało pociągniętych do odpowiedzialności dyscyplinarnej, a 5 z nich pozbawiono urzędu sędziowskiego). Wskazywano również, że sądownictwo pokoju odgrywa ważną rolę w wymiarze sprawiedliwości, bowiem w Federacji Rosyjskiej orzeka obecnie 7253 sędziów pokoju, którzy rozpatrują 73% wszystkich spraw; w praktyce oznacza to, że obywatele oceniają wymiar sprawiedliwości poprzez pracę sędziów pokoju⁶³.

⁶¹ Art. 10 ustawy o sędziach pokoju.

⁶² О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части назначения (избрания) мирового судьи на должность без ограничения срока полномочий № 657072-7, <https://sozd.duma.gov.ru/bill/657072-7> (dostęp: 9 października 2020 r.).

⁶³ Госдума поддержала проект о бессрочном назначении мировых судей, <https://ria.ru/20190627/1555972201.html> (dostęp: 9 października 2020 r.).

Sądy pokoju w hiszpańskim systemie sądownictwa

Wykaz skrótów

- ASJP – *Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz*, tł. Zgrupowania sekretariatów sądów pokoju
- CGPJ – *Consejo General del Poder Judicial*, tł. Rada Generalna Władzy Sądowniczej
- JPII – *Juzgado de Primera Instancia e Instrucción*, tł. Sąd I instancji i śledczy
- LDPJ – *Ley de Demarcación y de Planta Judicial*, Ley 38/1988, de 28 de diciembre, de Demarcación y de Planta Judicial, BOE núm. 313, de 30 de diciembre de 1988, BOE-A-1988-29622, tł. Ustawa o demarkacji i sądowej organizacji, czyli dotycząca ustalania obszarów właściwości terytorialnej i struktury organizacyjnej sądownictwa
- LEC – *Ley de Enjuiciamiento Civil*, Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, BOE núm. 7, de 8 de enero de 2000, BOE-A-2000-323, tł. Ustawa o postępowaniu cywilnym
- LECrim – *Real decreto de 14 de septiembre de 1882 por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal*, BOE núm. 260, de 17 de septiembre de 1882, BOE-A-1882-6036, tł. Ustawa o postępowaniu karnym
- LOPJ – *Ley Orgánica del Poder Judicial*, Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, BOE núm. 157 de 02 de Julio de 1985, BOE-A-1985-12666, tł. Ustawa organiczna o władzy sądowniczej
- RJP – *Reglamento Orgánico de Jueces de Paz*, Reglamento 3/1995, de 7 de junio, de los Jueces de Paz, BOE núm. 166, de 13 de julio de 1995, tł. Statut organiczny sędziów pokoju
- SdG – *Sala de Gobierno*, tł. Izba zarządzająca, czyli organ sądu wyższej instancji wykonujący zadania organizacyjne i administracyjne

1. Wprowadzenie

Sądy pokoju (hiszp. *Juzgados de Paz*) stanowią pierwszy stopień w hiszpańskiej strukturze sądownictwa. W praktyce odpowiadają one sądom I instancji. Powstają tylko w gminach, gdzie nie ma sądów I instancji. Sędziowie orzekają w nich w składach jednoosobowych, zapewniając rozwiązywanie drobnych sporów w najbliższej okolicy, najczęściej tej samej gminie¹.

Cechą wyróżniającą ten rodzaj sądów w Hiszpanii jest przede wszystkim ich nieprofesjonalny charakter spowodowany brakiem wymagania wykształcenia prawniczego od sędziów pokoju (hiszp. *Jueces de Paz*) w nich orzekających, stąd też oficjalnie nie stanowią oni części *carrera judicial*. Sądy pokoju, jako jedne z organów władzy sądowniczej w Hiszpanii, wskazane zostały w LOPJ jako podmioty prowadzone przez nieprofesjonalnych sędziów, którzy pełnią funkcję jurysdykcyjną i w czasie sprawowania urzędu są uznawani za część władzy sądowniczej, wraz z przysługującym jej atrybutem niezawisłości. Sędziowie pokoju nie są specjalistami w prawie w znaczeniu ukończenia studiów prawniczych, ale w ramach systemu sprawowania wymiaru sprawiedliwości w Hiszpanii podlegają nadzorowi CGPJ, chociaż z przyczyn obiektywnych znajdują się najniżej w całej jego strukturze.

Szczególny charakter sędziów pokoju, którzy podlegają statusowi prawnemu sędziów i wyższych urzędników sądowych, z pewnymi wyjątkami wynikającymi z czasowego charakteru ich mandatu i ich nieprofesjonalnego statusu, wymagał, aby CGPJ, korzystając z uprawnień regulacyjnych przyznanych jej na mocy LOPJ, wydała Rozporządzenie 3/1995 z 7 czerwca 1995 r. w sprawie sędziów pokoju, łącznie z przepisami dodatkowymi i pomocniczymi odnoszącymi się do wymagań w zakresie zdolności i niedopuszczalności pełnienia urzędu sędziów pokoju, procedury ich mianowania oraz praw, obowiązków i odpowiedzialności, które ich dotyczą.

2. Podstawa prawna

Podstawy prawne powołania sędziów pokoju stanowią:

1. **art. 99–103 Ley Orgánica del Poder Judicial** (Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, BOE núm. 157 de 02 de Julio de 1985, BOE-A-1985-12666, tł. Ustawa organiczna o władzy sądowniczej),
2. **art. 47, art. 250 Ley de Enjuiciamiento Civil** (Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, BOE núm. 7, de 8 de enero de 2000, BOE-A-2000-323, tł. Ustawa o postępowaniu cywilnym),

¹ Ayudantes de Instituciones Penitenciarias. Temario Vol. I, Madryt 2018, s. 90.

3. **art. 14 Ley de Enjuiciamiento Criminal** (Real decreto de 14 de septiembre de 1882 por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal, BOE núm. 260, de 17 de septiembre de 1882, BOE-A-1882-6036, tł. Ustawa o postępowaniu karnym),
4. **Reglamento Orgánico de Jueces de Paz** (Reglamento 3/1995, de 7 de junio, de los Jueces de Paz, BOE núm. 166, de 13 de julio de 1995, tł. Statut organiczny sędziów pokoju),
5. **Instrucción de la Dirección General de los Registros y del Notariado, sobre funcionamiento y organización de los Registros Civiles delegados a cargo de los Juzgados de Paz y su informatización** (Instrucción de 28 de mayo de 2008, de la Dirección General de los Registros y del Notariado, sobre funcionamiento y organización de los Registros Civiles delegados a cargo de los Juzgados de Paz y su informatización BOE núm. 146, de 17 de junio de 2008, tł. Instrukcja Generalnej Dyrekcji Regstru i Notariatu o funkcjonowaniu i organizacji rejestrów cywilnych delegowanych dla sądów pokoju i ich informatyzacji),
6. **Ley de Demarcación y de Planta Judicial** (Ley 38/1988, de 28 de diciembre, de Demarcación y de Planta Judicial, BOE núm. 313, de 30 de diciembre de 1988, BOE-A-1988-29622, tł. Ustawa o demarkacji i sądowej organizacji),
7. **Real Decreto por el que se regulan las agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz** (Real Decreto 257/1993, de 19 de febrero, por el que se regulan las agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz, BOE núm. 71, de 24 de marzo de 1993, tł. Dekret królewski ustalający zgrupowania sekretariatów sądów pokoju).

3. Historia

Dekret królewski z 22 października 1855 r. po raz pierwszy pozwolił na oddzielenie funkcji burmistrza od funkcji sędziego pokoju. W dokumencie tym zapisano polityczną zasadę rozdziału władzy ustanowionej w Konstytucji hiszpańskiej z 1812 r. Mimo to w praktyce jurysdykcja nadal należała do władz miejskich, często skupiała się w osobie samego burmistrza. Z tego też powodu w 1870 r. Ley Orgánica del Poder Judicial zniosła instytucję sądów pokoju i zastąpiła je sądami miejskimi, wyłączając je jednocześnie ze struktury organów administracji. Wówczas to poczyniono pierwsze kroki w celu włączenia sądownictwa z udziałem czynnika społecznego do systemu sądownictwa. W tym samym akcie prawnym wskazano i określono uprawnienia, które sądy pokoju posiadały już w sprawach cywilnych (o wartości sporu do 250 peset) oraz uprawnienia w postępowaniach karnych².

² A. Polo Pérez, *Justicia de Paz: un pasado glorioso y un futuro incierto*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etzebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013, s. 27.

W zbliżonym kształcie do instytucji sądów pokoju działających dzisiaj w Hiszpanii, zmiany wprowadziła Ley de Bases de Justicia Municipal z 19 lipca 1944 r. o podstawie wymiaru sprawiedliwości gminnej. Ostatecznie przywrócono sędziów pokoju, chociaż tylko w tych gminach, w których nie istniały sądy gminne lub regionalne. Te pierwsze znajdowały się w gminach liczących ponad 20 000 mieszkańców, a osoby zasiadające na stanowiskach sędziowskich musiały należeć do *carrera judicial*. Sędziowie regionalni nie należeli do niej, ale musieli posiadać wykształcenie prawnicze i zdać egzamin konkursowy. Od sędziów pokoju nie wymagano żadnych specjalnych kwalifikacji, oprócz tych o charakterze moralnym.

W Dekrecie organicznym z 25 lutego 1949 r. osoba sędziego pokoju została ustanowiona jako urząd stały, z którego odwołać ją mógł tylko Minister Sprawiedliwości, wyłącznie wtedy, gdy istniały ku temu słuszne przyczyny.

Ustawa Zasadnicza z 28 listopada 1974 r., która ujednoliciła sądy gminne i okręgowe pod ogólną nazwą sądów okręgowych, ustanowiła sądy pokoju we wszystkich gminach. Jednakże dekretem z 29 lipca 1977 r. przewidziano, że powinny one być utrzymane w gminach, w których nie istnieją sądy rejonowe.

Mimo uregulowań instytucji sędziego pokoju, Konstytucja Hiszpanii z 1978 r. nie odnosiła się w żaden sposób do tej historycznie istniejącej instytucji. Dopiero w 1985 r. Ustawa organiczna, która przewidywała zniesienie sądów rejonowych, utrzymała sądy pokoju w tych gminach, w których nie było sądów I instancji, jako środek mający zagwarantować utrzymanie sprawiedliwości we wszystkich tych gminach³.

4. Organizacja sądów pokoju

Zgodnie z art. 99 LOPJ w każdej gminie, w której nie ma sądu I instancji i śledczego, tworzony jest sąd pokoju (ust. 1)⁴. Może istnieć jedno biuro (hiszp. *Oficina judicial*) dla kilku sądów, zapewniająca wsparcie i pomoc służbom procesowym (ust. 2)⁵. Instytucje te, tradycyjnie nazywane „zgrupowaniami sekretariatów” (hiszp. *Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz*, dalej: ASPJ), tworzone są w przypadkach, gdy niewielka liczba mieszkańców danej gminy⁶ nie uzasadnia utworzenia odrębnej siedziby urzędu sądowego sądu pokoju. W takiej sytuacji sekretarz ma obowiązek przemieszczać się między gminami, dla których utworzono zgrupowanie sekretariatów, w celu właściwego wykonywania powierzonych mu funkcji.

³ M.L. Villamarín López, *Instytucja sędziego pokoju w Hiszpanii*, „Iustitia” 2018, nr 4(34), s. 172–179.

⁴ Art. 99 ust. 1 LOPJ: „En cada municipio donde no exista Juzgado de Primera Instancia e Instrucción, y con jurisdicción en el término correspondiente, habrá un Juzgado de Paz”.

⁵ Art. 99 ust. 2 LOPJ: „Podrá existir una sola Oficina judicial para varios juzgados”.

⁶ Liczba mieszkańców określana jest w niniejszym opracowaniu zawsze jako liczba mieszkańców posiadających prawa wyborcze w danym miejscu. Regulacja ma charakter prawnoadministracyjny i odpowiada polskiej instytucji zameldowania. Nie jest to liczba faktycznych mieszkańców.

Sądy pokoju mają jurysdykcję w obszarze gminy, dla której zostały powołane. Nazwa tej gminy znajduje się także w nazwie samego sądu⁷. Siedziba sądu (budynek) ustalana jest na wniosek właściwej Rady Miasta (hiszp. *ayuntamiento*)⁸. Sądy pokoju, pomimo że stanowią pomoc sądowniczą w ramach danej gminy, a sami sędziowie wybierani są przez organy Rady Miasta, finansowo i organizacyjnie wspierane są bezpośrednio lub w formie dotacji przez państwo, a w stosownych wypadkach przez wspólnoty autonomiczne.

W odniesieniu do organizacji sądów pokoju LDJP ustanowiła kryterium, zgodnie z którym sekretariat sądów pokoju w gminach powyżej 7000 mieszkańców oraz innych sądów pokoju lub zgrupowań sekretariatów gmin, w których obciążenie pracą to uzasadnia, jest prowadzony przez funkcjonariusza pozostającego w służbie administracji wymiaru sprawiedliwości (hiszp. *Administración de Justicia*), obecnie funkcjonariusza Korpusu Zarządzania Proceduralnego i Administracyjnego⁹ (hiszp. *Cuerpo de Gestión Procesal y Administrativa*)¹⁰. Działalność tych podmiotów reguluje Dekret królewski 257/1993 z 19 lutego 1993 r. (Real Decreto 257/1993, de 19 de febrero)¹¹ zgodnie z którym w gminach, w których graniczą ze sobą okręgi terytorialne i które należą do tego samego okręgu sądowego, mogą być tworzone zgrupowania sekretariatów, których siedziba znajduje się w gminie o największej populacji. Zgrupowania koncentrują działalność funkcjonujących na ich terytorium sądów pokoju, zwłaszcza w odniesieniu do akt stanu cywilnego, a ich główną cechą jest to, że są one obsadzone przez personel zatrudniony w służbie administracji wymiaru sprawiedliwości.

W innych sądach pokoju Rada Miasta mianuje odpowiednią osobę do pełnienia funkcji sekretarza i powiadamia o tym fakcie Ministerstwo Sprawiedliwości w celu jego zatwierdzenia. Z zastrzeżeniem prawa miejscowego, wspólnoty autonomiczne i Rady Miasta mogą ustanawiać i powoływać zgromadzenia sekretariatów, które będą obsługiwane przez jednego urzędnika¹².

⁷ Art. 5 LDPJ: „Los Juzgados de Paz tienen jurisdicción en el término del respectivo municipio, del que toman su nombre”.

⁸ Art. 10 ust. 1 *in fine* LDPJ: „[...] Cuando se trate de Juzgados de Paz, la determinación del edificio se efectúa a propuesta del respectivo Ayuntamiento”.

⁹ Art. 50 ust. 1 LDPJ: „La Secretaría de los Juzgados de Paz de poblaciones de más de 7.000 habitantes y la de aquellos otros Juzgados de Paz o Agrupaciones de Secretarías de los mismos en los que la carga de trabajo lo justifique, será desempeñada por un Oficial al servicio de la Administración de Justicia, conforme se determinen en la plantilla del Cuerpo”.

¹⁰ Korpus Zarządzania Proceduralnego i Administracyjnego (*Cuerpo de Gestión Procesal y Administrativa*) jest jednym z trzech korpusów generalnych urzędników w służbie administracji wymiaru sprawiedliwości (*Cuerpos Generales de Funcionarios al servicio de la Administración de Justicia*), wraz z Korpusem Postępowania Proceduralnego i Administracyjnego (*Cuerpo de Gestión Procesal y Administrativa*) oraz Korpusem Pomocy Sądowej (*Auxilio Judicial*), zgodnie z art. 475 LOPJ.

¹¹ Art. 50 ust. 2 LDPJ: „La Orden de plantilla determinará las agrupaciones a que se refiere el artículo 99.2 de la Ley Orgánica del Poder Judicial”.

¹² Art. 50 ust. 3 i 4 LDPJ: „3. En los demás Juzgados de Paz, el Ayuntamiento nombrará una persona idónea para el desempeño de la Secretaría y lo comunicará al Ministerio de Justicia para su aprobación. 4. Con sujeción al régimen local, las Comunidades Autónomas y los Ayuntamientos podrán promover y efectuar Agrupaciones de Secretarías para que sean servidas por un solo funcionario”.

Służba w sądach pokoju jest świadczona przez personel zależny od Rady Miasta, ale bez uszczerbku dla przepisów mających zastosowanie do wykonywania ich funkcji¹³. Jednakże w sądach pokoju w gminach powyżej 7000 mieszkańców oraz w innych sądach pokoju, w których obciążenie pracą to uzasadnia, urzędnicy Korpusu w służbie administracji wymiaru sprawiedliwości świadczą pracę zgodnie ze stanowiskami przewidzianymi dla personelu ich Korpusu¹⁴.

Wyposażenie i niezbędne środki do pracy w sądach pokoju, poza wyjątkami, gdy należy to w całości lub w części do Ministerstwa Sprawiedliwości lub odpowiedniej wspólnoty autonomicznej, pozostają w kompetencjach odpowiedniej Rady Miasta¹⁵.

W budżecie państwa (hiszp. *Presupuestos Generales del Estado*) zabezpiecza się środki na dofinansowanie Rad Miasta w zakresie organizacji sądów pokoju. Dotacja podlega zmianom w zależności od liczby mieszkańców gminy¹⁶.

Nowelizacja LOPJ, na podstawie Ustawy organicznej 19/2003 z 23 grudnia 2003 r. (*Ley Orgánica 19/2003*), która weszła w życie 1 stycznia 2004 r., wprowadziła istotne zmiany do ww. zasad. Po pierwsze urzędnicy Korpusu Postępowania Proceduralnego i Administracyjnego, w tym byli urzędnicy administracji wymiaru sprawiedliwości (hiszp. *Oficiales de la Administración de Justicia*), zostali przydzieleni do sekretariatów biur ASJP, sądów pokojów w gminach liczących ponad 7000 mieszkańców oraz sądów pokojów w gminach liczących mniej niż 7000 mieszkańców, w których obciążenie pracą uzasadnia ich utworzenie, a także do pozostałych miejsc pracy w tych instytucjach podlegających Korpusowi Postępowania Proceduralnego i Administracyjnego. Po drugie członkowie Korpusu w sekretariatach sądów pokoju gmin liczących ponad 7000 mieszkańców, uznanych za wygasłe na mocy LOPJ, zostali włączeni do Korpusu Zarządzania Proceduralnego i Administracyjnego, w celu utrzymania statusu członków tego Korpusu¹⁷.

W odniesieniu do zastępstw w sekretariatach sądów i zgrupowań sekretariatów sądów pokoju, Regulamin przyjmowania, zapewniania miejsc pracy i awansu zawodowego urzędników służby cywilnej w służbie administracji wymiaru sprawiedliwości (hiszp. *Reglamento*

¹³ Art. 51 ust. 1 LDPJ: „En los Juzgados de Paz se prestará servicio por personal dependiente del Ayuntamiento, sin perjuicio de la normativa aplicable al ejercicio de su función”.

¹⁴ Art. 51 ust. 2 LDPJ: „No obstante, en los Juzgados de Paz de poblaciones de más de 7.000 habitantes y en aquellos otros Juzgados de Paz en los que la carga de trabajo lo justifique prestarán servicio funcionarios de los Cuerpos al servicio de la Administración de Justicia, con arreglo a las plazas que se prevean en la plantilla de dichos Cuerpos”.

¹⁵ Art. 51 ust. 3 LDPJ: „Las instalaciones y medios instrumentales del Juzgado de Paz, salvo cuando fuere conveniente su gestión total o parcial por el Ministerio de Justicia o la Comunidad Autónoma respectiva, estarán a cargo del Ayuntamiento respectivo”.

¹⁶ Art. 52 LDPJ: „En los Presupuestos Generales del Estado se establecerá un crédito para subvencionar a los Ayuntamientos por la atención de los conceptos a que se refieren los dos artículos anteriores. La subvención se modulará en función del número de habitantes de derecho del municipio”.

¹⁷ M.C. Iglesias Camarero, *Organización de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estancona, Universidad del País Vasco 2013, s. 46–48.

de Ingreso, Provisión de Puestos de Trabajo y Promoción Profesional del Personal Funcionario al Servicio de la Administración de Justicia) ustanawia następujące zasady:

- w sekretariatach biur sądowych ASJP, sądów pokoju gmin liczących ponad 7000 mieszkańców oraz sądów pokoju gmin liczących mniej niż 7000 mieszkańców, których obciążenie pracą uzasadnia ich ustanowienie, w przypadku wakatów, zwolnień, wakacji lub urlopów, dokonuje się zastępstw w następującej kolejności:
  - Urzędnik Korpusu Zarządzania Proceduralnego i Administracyjnego z tego samego biura,
  - Urzędnik Korpusu Postępowania Proceduralnego i Administracyjnego, pod warunkiem, że spełnia on ustalone wymagania dla tego stanowiska i nie ma urzędnika Korpusu Zarządzania Proceduralnego i Administracyjnego w tym biurze;
- w sytuacji gdy zastąpienie na powyższych warunkach nie jest możliwe, można dokonać oddelegowania, bez zmiany warunków i miejsca pracy oraz na niezbędny, określony czas, urzędników z innych sekretariatów sądowych lub zgrupowań sekretariatów z najbliższych miejscowości.

4.1. Grupowania sekretariatów (*Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz, ASJP*)

Zgodnie z przepisami LOPJ (art. 99 ust. 2) może istnieć jedna kancelaria dla kilku sądów pokoju. Stąd też należy mieć na uwadze, że istnieją różnice w możliwości dostępu do poszczególnych sądów pokoju. Niektóre z kancelarii są otwarte od poniedziałku do piątku, zaś inne są czynne tylko w określone dni tygodnia, ponieważ są włączone do ASJP. Wynika to z faktu, że istnieją gminy liczące mniej niż 7000 mieszkańców, w których jeszcze kilka lat temu brakowało profesjonalnego personelu wymiaru sprawiedliwości, który mógłby odpowiednio zająć się organizacją pracy w sądach pokoju. Z tego powodu utworzono ASJP, w których ten sam sekretarz obsługuje kilka sądów pokoju. Oczywiście osoba ta, wraz z innymi pracownikami wymiaru sprawiedliwości, jest zobowiązana do przemieszczania się do innej gminy każdego dnia tygodnia. W gminach poniżej 7000 mieszkańców lub w których działają ASJP, często stanowiska w sądach pokoju pełnią pracownicy administracyjni samego magistratu.

Reżim prawny mający zastosowanie do ASJP został określony w Dekrecie królewskim 257/1993 regulującym ich działalność. Stosownie do norm Dekretu wszystkie sądy pokoju tworzące jeden ASJP muszą być częścią tego samego okręgu sądowego, zaś okręgi terytorialne gmin, których sądy pokoju są częścią ASJP, muszą ze sobą graniczyć. Główną siedzibą ASJP jest gmina o największej liczbie ludności. Tworzenie ASJP, jak również zatrudnianie w ich personelu, odbywa się na mocy zarządzenia Ministra Sprawiedliwości, po wysłuchaniu najbardziej reprezentatywnych organizacji związkowych i po uprzednim złożeniu sprawozdania

CGPJ i odpowiednim wspólnotom autonomicznym¹⁸. Dyrekcje Zarządzania Terytorialnego Ministerstwa Sprawiedliwości (hiszp. *Las Gerencias Territoriales del Ministerio de Justicia*) lub odpowiedniego organu wspólnot autonomicznych sporządzają sześciomiesięczny plan działań i podróży personelu przydzielonego do ASJP¹⁹.

5. Kompetencje sądów pokoju

5.1. Kompetencje w sprawach cywilnych

W sprawach cywilnych sądy pokoju rozpatrują postępowania w I instancji, orzekając i wydając wyroki w sprawach określonych ustawą. Wykonują również niektóre zadania z zakresu prac urzędu stanu cywilnego i inne powierzone im na mocy ustawy²⁰.

Stosownie do przepisów LEC sądy pokoju są odpowiedzialne za rozpoznawanie w I instancji spraw cywilnych dotyczących kwot nieprzekraczających 90 euro, które nie zostały uwzględnione w żadnej ze spraw, o których mowa w art. 250 ust. 1²¹.

W zakresie akt stanu cywilnego, sędzia pokoju działa na zasadzie delegacji sędziego I instancji, posiadając takie same uprawnienia w odniesieniu do czynności dotyczących sekcji narodzin, małżeństwa i zgonu, z wyjątkiem sporządzania nowych zbiorów akt. Sędziemu pokoju przysługuje prawo do wpisów narodzin dzieci urodzonych w związku małżeńskim, śmierci z przyczyn naturalnych, małżeństw zawieranych w formie religijnej poświadczonych odpowiednim dokumentem, małżeństw zawieranych w formie cywilnej, a także dokonywania wpisów w aktach, które nie mają charakteru sprostowania lub nie prowadzą do unieważnienia ich. Z wyjątkiem pilnej potrzeby lub bez otrzymania szczególnych, pisemnych instrukcji od osoby odpowiedzialnej za prowadzenie akt stanu cywilnego (hiszp. *Encargado del Registro*) nie może wykonywać innych czynności. Zaświadczenia są zawsze wydawane i podpisywane wspólnie przez sędziego i sekretarza.

Warto zaznaczyć, że kompetencje przyznane sędziom pokoju, jak również sądom I instancji, w sprawach dotyczących akt stanu cywilnego wygasły z dniem 30 czerwca 2020 r., tj. od

¹⁸ Art. 4 Dekretu 257/1993: „[...] la constitución de las Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz, así como la determinación de la plantilla de las mismas, se efectuará mediante Orden del Ministro de Justicia, oídas las Organizaciones Sindicales más representativas y con el informe previo del Consejo General del Poder Judicial y de las Comunidades Autónomas respectivas”.

¹⁹ Art. 6 Dekretu 257/1993: „Por las Gerencias Territoriales del Ministerio de Justicia, o por el órgano competente de las Comunidades Autónomas, se elaborará un plan semestral de actividades y desplazamientos del personal destinado en las Agrupaciones de Secretarías de Juzgados de Paz”.

²⁰ Art. 100 ust. 1 LOPJ: „Los Juzgados de Paz conocerán, en el orden civil, de la sustanciación en primera instancia, fallo y ejecución de los procesos que la ley determine y cumplirán también las demás funciones que la ley les atribuya”.

²¹ Art. 47 LEC: „A los Juzgados de Paz corresponde el conocimiento, en primera instancia, de los asuntos civiles de cuantía no superior a 90 euros que no estén comprendidos en ninguno de los casos a que, por razón de la materia, se refiere el apartado 1 del artículo 250”; szerzej: K. Etxebarria Estankona, *La competencia de los Juzgados de Paz en materia civil*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013, s. 112–141.

wejścia w życie Ustawy 20/2011 z 21 lipca 2011 r. o aktach stanu cywilnego oraz Ustawy Organicznej 8/2011 z 21 lipca, uzupełniającej Ustawę o aktach stanu cywilnego, która zmienia LOPJ. Od tego dnia zadania urzędów stanu cywilnego nie są już wykonywane przez organy sądownicze, gdyż zostały one wyłączone z obszaru wymiaru sprawiedliwości²². Zgodnie z nowym reżimem prawnym kierownicy urzędów stanu cywilnego stali się urzędnikami służby cywilnej i muszą posiadać dyplom ukończenia studiów prawniczych lub posiadać tytuł naukowy, pozwalający im na objęcie stanowiska urzędnika sądowego²³.

Wśród tych innych zadań, zgodnie z przepisami Ustawy o dobrowolnej jurysdykcji (hiszp. *Jurisdicción Voluntaria*), które mogą wykonywać sędziowie pokoju, należy wyróżnić także sporządzanie ugód w zakresie spraw leżących w ich kompetencji i pozostających we właściwości miejscowej ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy. Ponadto, jeżeli kwota roszczenia nie przekracza 6000 euro, a sprawa nie została przekazana do sądu gospodarczego, właściwy pozostaje sąd pokoju²⁴.

5.2. Kompetencje w sprawach karnych

W zakresie prawa karnego sędziowie pokoju orzekają w I instancji w sprawach o wykroczenia, które zostały im przypisane na mocy ustawy²⁵. Mogą oni również interweniować w postępowaniu karnym przygotowawczym, a także w drodze delegacji²⁶.

Należy zwrócić jednak uwagę, że w związku z reformą Kodeksu karnego Ustawą Organiczną 5/2015, która usunęła z katalogu czynów zabronionych wykroczenia (hiszp. *faltas*), wprowadzając w ich miejsce drobne przestępstwa (hiszp. *delito leve*), sędziowie pokoju utracili

²² M.J. Pérez Estrada, *El Registro Civil: función de los Juzgados de Paz. Hacia un nuevo Registro Civil*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarría Estankona, Universidad del País Vasco 2013, s. 155–174.

²³ J. Bonet Navarro, *Justicia de paz y alternativa*, Madryt 2014, s. 22, 86.

²⁴ Ley 15/2015, de 2 de julio, de la Jurisdicción Voluntaria, BOE núm. 158 de 03 de Julio de 2015, BOE-A-2015-7391, Art. 140 ust. 1: „Será competente para conocer de los actos de conciliación el Juez de Paz o el Secretario judicial del Juzgado de Primera Instancia o del Juzgado de lo Mercantil, cuando se trate de materias de su competencia, del domicilio del requerido. Si no lo tuviera en territorio nacional, el de su última residencia en España. No obstante lo anterior, si la cuantía de la petición fuera inferior a 6.000 euros y no se tratara de cuestiones atribuidas a los Juzgados de lo Mercantil la competencia corresponderá, en su caso a los Jueces de Paz. Si el requerido fuere persona jurídica, será asimismo competente el del lugar del domicilio del solicitante, siempre que en dicho lugar tenga el requerido delegación, sucursal, establecimiento u oficina abierta al público o representante autorizado para actuar en nombre de la entidad, debiendo acreditar dicha circunstancia. Si tras la realización de las correspondientes averiguaciones sobre el domicilio o residencia, éstas fueran infructuosas o el requerido de conciliación fuera localizado en otro partido judicial, el Secretario judicial dictará decreto o el Juez de Paz auto dando por terminado el expediente, haciendo constar tal circunstancia y reservando al solicitante de la conciliación el derecho a promover de nuevo el expediente ante el Juzgado competente”.

²⁵ Art. 100 ust. 2 LOPJ: „En el orden penal, conocerán en primera instancia de los procesos por faltas que les atribuya la ley. Podrán intervenir, igualmente, en actuaciones penales de prevención, o por delegación, y en aquellas otras que señalen las leyes”.

²⁶ J. López Barja de Quiroga, *Instituciones de derecho procesal penal*, Mendoza 2001, s. 152.

tę swoją funkcję²⁷. Wcześniej do katalogu spraw rozpatrywanych przez sądy pokoju zaliczano m.in. niszczenie mienia publicznego lub prywatnego, porzucenie niebezpiecznych przedmiotów, które mogłyby wyrządzić szkodę ludziom, znęcanie się nad zwierzętami domowymi. Niektóre z dawnych wykroczeń zostały włączone do drobnych przestępstw, ale w związku ze zmianami systemowymi sędziowie pokoju utracili nad nimi jurysdykcję²⁸.

5.3. Odwołania od rozstrzygnięć sądów pokoju

W postępowaniu cywilnym odwołania od orzeczeń sądów pokoju rozpatrują sądy I instancji tego samego okręgu. Rozpatrują one również skargi na decyzje, w których odmówiono rozpatrzenia odwołania²⁹.

W sprawach karnych nie ma jednak możliwości odwołania się od postanowień, które mogą zostać wydane przez sędziego pokoju, jak ma to miejsce w przypadku nakazów wydanych przez sędziego śledczego. Jednakże takie odwołanie może zostać złożone od każdego zarządzenia wydanego w ramach postępowania karnego w celu prewencji lub w drodze delegacji³⁰.

6. Sędzia pokoju

Zgodnie z postanowieniami Statutu organicznego sędziów pokoju (hiszp. *Reglamento Orgánico de Jueces de Paz*) sędzia pokoju musi być pełnoletnim obywatelem hiszpańskim, którego nie dotyczą żadne przeszkody wskazane w art. 303 LOPJ, tj. niezdolność fizyczna lub psychiczna do pełnienia funkcji w sądownictwie; karalność za przestępstwo popełnione umyślnie; oskarżenie lub ściganie za przestępstwo popełnione umyślnie do czasu uniewinnienia lub zwolnienia, brak pełni praw obywatelskich³¹. Zasadnicza różnica pomiędzy sędziami zawodowymi a sędziami pokoju dotyczy kwalifikacji związanych z ukończeniem studiów

²⁷ Ustawa Organicznej 1/2015 z 30 marca 2015 r. o reformie kodeksu karnego uchyliła księgę III Kodeksu karnego dotyczącą wykroczeń i ich kar (hiszp. *faltas y sus penas*), a wprowadziła nowe pojęcie drobnych przestępstw (hiszp. *delito leve*). Modyfikacja ta wpłynęła nie tylko semantycznie na dawne wykroczenia, ale także znacząco zmodyfikowała typologię i sposób postępowania z nowym pojęciem drobnych przestępstw.

²⁸ Szerzej: I. Garate Zubizarreta, *Competencias penales de los juzgados de paz*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013, s. 155–174.

²⁹ Art. 85 ust. 3 i 4 LOPJ: „Los Juzgados de Primera Instancia conocerán en el orden civil: [...] 3. De los recursos que establezca la ley contra las resoluciones de los Juzgados de Paz del partido. 4. De las cuestiones de competencia en materia civil entre los Juzgados de Paz del partido”; art. 455 ust. 2 LEC: „Conocerán de los recursos de apelación: 1.º Los Juzgados de Primera Instancia, cuando las resoluciones apelables hayan sido dictadas por los Juzgados de Paz de su partido [...]”.

³⁰ Art 217 LECrim: „El recurso de reforma podrá interponerse contra todos los autos del Juez de Instrucción. El de apelación podrá interponerse únicamente en los casos determinados en la Ley, y se admitirá en ambos efectos tan sólo cuando la misma lo disponga expresamente”.

³¹ Art 303 LOPJ: „Están incapacitados para el ingreso en la Carrera Judicial los impedidos física o psíquicamente para la función judicial; los condenados por delito doloso mientras no hayan obtenido la rehabilitación;

prawniczych. Na sędziów pokoju, a także ich zastępców (hiszp. *sustituciones*), mogą być powoływane bowiem osoby, które nie posiadają takiego dyplomu³².

Mianować na sędziego pokoju, a także na jego zastępcę, można osoby, które nie ukończyły studiów prawniczych, ale spełniają wymogi ustawowe dotyczące rozpoczęcia kariery zawodowej w sądownictwie, a jednocześnie nie są pozbawione zdolności do czynności prawnych ani nie posiadają przeszkody w ramach wykonywania obowiązków służbowych, z wyjątkiem wykonywania działalności zawodowej lub gospodarczej³³.

Sędziowie pokoju otrzymują wynagrodzenie zgodnie z przepisami ustawy budżetowej (hiszp. *Ley de Presupuestos Generales del Estado*). Jego wysokość zależy od liczby mieszkańców danej miejscowości i odpowiada średniemu wynagrodzeniu otrzymywanemu w ramach wykonywania działalności zawodowej lub gospodarczej³⁴.

W czasie trwania ich kadencji, sędziowie pokoju uznawani są za członków władzy sądowniczej, dlatego w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli. Wobec nich stosuje się przepisy art. 389–397 LOPJ określające niepołączalności stanowiska sędziego, o ile mają one do nich bezpośrednie zastosowanie. *Incompatibilidad* nie dotyczy jednak wykonywania pracy na stanowisku wykładowcy akademickiego i prowadzenia badań naukowych, a także wykonywania działalności zawodowej lub gospodarczej, która nie obejmuje doradztwa prawnego i która ze względu na swój charakter nie może uniemożliwiać lub podważać bezstronności lub niezawisłości sędziego ani kolidować ze ścisłym wypełnianiem przez niego obowiązków sędziego. Ostateczną decyzję w zakresie niepołączalności stanowisk w wypadku konkretnego sędziego podejmuje CGPJ, która może udzielać zezwoleń, uznawać lub odmówić uznania w danej sytuacji, po przedstawieniu sprawozdania przez prezesa Sądu Najwyższego prowincji³⁵.

6.1. Wyznaczanie kandydatów

Kandydatów na sędziego pokoju najczęściej wyznaczają odpowiednie Rady Miasta, zgodnie z postanowieniami art. 101 ust. 1. LOPJ. Jeżeli SdG Sądu Najwyższego prowincji uzna, że osoby

---

los procesados o inculpados por delito doloso en tanto no sean absueltos o se dicte auto de sobreseimiento, y los que no estén en el pleno ejercicio de sus derechos civiles”.

³² Szerzej: J.M. Aguilera Ramos, *Cuerpo de Auxilio Judicial. Administración de Justicia. Temario. Volumen 1*, Sevilla 2019, s. 419–420.

³³ Art. 102 LOPJ: „Podrán ser nombrados Jueces de Paz, tanto titular como sustituto, quienes, aún no siendo licenciados en Derecho, reúnan los requisitos establecidos en esta Ley para el ingreso en la Carrera Judicial, y no estén incurso en ninguna de las causas de incapacidad o de incompatibilidad previstas para el desempeño de las funciones judiciales, a excepción del ejercicio de actividades profesionales o mercantiles”.

³⁴ Art. 49 LDPJ: „1. Los Jueces de Paz percibirán una retribución con arreglo a los módulos que se fijen en la Ley de Presupuestos Generales del Estado en función del número de habitantes de derecho de la localidad. 2. La percepción a que se refiere el apartado anterior de este artículo será compatible con las percepciones ordinarias obtenidas por el interesado en el ejercicio de actividades profesionales o mercantiles. En ningún caso supondrá reconocimiento de dependencia alguna con respecto al Ayuntamiento”.

³⁵ F. Gascón Inchausti, *La Figura del Juez de Paz en la organización judicial española*, Reforma Judicial. Revista Mexicana de Justicia nr 8/2006, s. 183–213; szerzej: M.C. Iglesias Camarero, *Organización...*, s. 54–62.

wybrane przez Radę Miasta spełniają przewidziane prawem warunki dotyczące zdolności i kwalifikacji, wydaje odpowiednie nominacje oraz nakazuje ich publikację w dzienniku urzędowym prowincji. Jednocześnie zgłasza je także CGPJ oraz JPII lub, jeżeli jest ich kilka, dziekanowi.

Wakaty na stanowisku sędziego pokoju i jego zastępcy są ogłaszane przez właściwą Radę Miasta z odpowiednim wyprzedzeniem, w drodze publicznego ogłoszenia, wskazującego termin i miejsce składania kandydatur. Ogłoszenie publikuje się także w dzienniku urzędowym (hiszp. *Boletín Oficial*) prowincji oraz na tablicy ogłoszeń Rady Miasta, w JPII dla okręgu lub sądu wyższej instancji oraz w samej siedzibie sądu pokoju. *Sala de Gobierno* Sądu Najwyższego prowincji informują Radę Miasta o istniejących wakatach na ww. stanowiska, aby te mogły przygotować stosowne ogłoszenie.

Zgodnie z postanowieniami art. 101 ust. 2 LOPJ wyboru sędziego pokoju i jego zastępcy dokonuje Zgromadzenie Plenarne Rady Miasta bezwzględną większością głosów jej członków, spośród tych osób, które zostały zgłoszone i spełniają warunki określone w ogłoszeniu. W wypadku braku kandydatów, Zgromadzenie Plenarne dokonuje swobodnego wyboru z zastrzeżeniem tych samych wymogów proceduralnych. Zgoda Rady Miasta jest następnie przesłana do sędziego JPII strony lub, jeśli jest ich kilka, do Dziekana, który następnie przedkłada ją SdG. Do obowiązków Rady Miasta należy weryfikacja wymogów formalnych dotyczących wyborów, w tym zwłaszcza zachowanie kworum określonego ustawowo oraz danych identyfikacyjnych kandydatów i posiadanych przez nich kwalifikacji na wskazane stanowisko.

Jeżeli osoba wybrana przez Radę Miasta posiada jakąkolwiek przeszkodę związaną z aktywnością zawodową, SdG może mimo to przystąpić do powołania, pod warunkiem, że kandydat spełnia wymogi ustawowe w zakresie zdolności do czynności prawnych. Jednocześnie nakłada zobowiązanie do przedstawienia w ciągu ośmiu dni dowodu na zaprzestanie prowadzenia przez kandydata niezgodnej z ustawą działalności. Jeżeli kandydat tego nie uczyni, przyjmuje się, że rezygnuje on ze stanowiska sędziego pokoju.

Istnieje także druga procedura wyznaczania kandydata w której, ze względu na wyjątkowe okoliczności, prawo to przynależy do SdG Sądu Najwyższego prowincji albo wspólnoty autonomicznej. Ma to miejsce w następujących sytuacjach:

- gdy SdG uzna, po wysłuchaniu prokuratury, że osoba lub osoby zaproponowane przez Radę Miejską nie spełniają warunków wskazanych w ustawie,
- jeżeli w ciągu trzech miesięcy od pojawienia się wakatu w sądzie pokoju, Rada Miasta nie przedłoży kandydatury,
- w wypadkach, w których Rada Miasta składa jedynie kandydata na stanowisko sędziego pokoju, bez wskazania zastępcy.

We wszystkich tych sytuacjach wakat na stanowisko zostaje ogłaszony w dzienniku urzędowym prowincji, w której znajduje się sąd pokoju. Ogłoszenia są także publikowane na tablicach ogłoszeń: Rady Miasta, Sądu Najwyższego prowincji, JPII dla okręgu oraz sądu

pokoju. Osoby zainteresowane stanowiskiem mogą składać swoje kandydatury bezpośrednio do SdG. To ten organ ocenia następnie kandydatury i mianuje spośród nich osobę, którą uzna za najbardziej odpowiednią na wskazane stanowisko.

W przypadku braku kandydatur lub gdy osoby te nie spełniają wymogów ustawowych, SdG może swobodnie dokonać wyboru spośród tych, którzy jej zdaniem będą zdolni na stanowisko sędziego pokoju. W tym celu SdG może zbierać informacje i dane, które uzna za stosowne, od JPII okręgu lub wyższej instancji.

Sędziowie pokoju, a także ich zastępy, są mianowani na okres czterech lat. Składają przysięgę przed JPII³⁶. Obejmą swoje stanowiska w ciągu 20 dni kalendarzowych od daty opublikowania ich powołania w dzienniku urzędowym prowincji, po złożeniu przysięgi. Izba zarządzająca może przedłużyć ten okres, jeśli jest ku temu wystarczająca przyczyna. Ich kadencja jest liczona od daty opublikowania ogłoszenia o powołaniu w dzienniku urzędowym prowincji. Jeżeli osoba wyznaczona do pełnienia funkcji sędziego pokoju odmawia złożenia przysięgi lub obietnicy, lub przestaje pełnić urząd bez uzasadnionej przyczyny, przyjmuje się, że rezygnuje ze swojego stanowiska. Zwolnieni ze składania przysięgi są ci, którzy składali ją już wcześniej, obejmując stanowisko sędziego pokoju. Po objęciu urzędu właściwa SdG wydaje sędziom legitymację potwierdzającą tożsamość zgodnie ze wzorem zatwierdzonym przez CGPJ.

Sędziowie pokoju i ich zastępcy są usuwani ze stanowiska z tych samych powodów co sędziowie zawodowi³⁷.

6.2. Prawa i obowiązki sędziego pokoju

W zakresie praw i obowiązków sędziego pokoju przepisy prawa hiszpańskiego przewidują szereg regulacji, spośród których najważniejsze pozostają³⁸:

- Rezydencja

Sędziowie pokoju muszą mieszkać w mieście, w którym znajduje się siedziba sądu pokoju. Jednakże SdG Sądu Najwyższego prowincji, do której należą, może, z uzasadnionych powodów, zezwolić na zamieszkanie w innym miejscu, pod warunkiem że nie będzie to kolidowało z wykonywaniem przez sędziego obowiązków służbowych.

³⁶ Art. 101 ust. 1 i 5 LOPJ: „1. Los Jueces de Paz y sus sustitutos serán nombrados para un periodo de cuatro años por la sala de Gobierno del Tribunal Superior de Justicia correspondiente. El nombramiento recaerá en las personas elegidas por el respectivo Ayuntamiento. [...] 5. Los jueces de paz prestarán juramento ante el Juez de Primera Instancia e Instrucción y tomarán posesión ante quien se hallara ejerciendo la jurisdicción”.

³⁷ Art. 103 ust. 2 LOPJ: „Los Jueces de Paz y los sustitutos, en su caso, cesarán por el transcurso de su mandato y por las mismas causas que los jueces de carrera en cuanto les sean de aplicación”.

³⁸ Szerzej: E. Etxeberria Bereziartu, *Las competencias del juez y la jueza de paz en general y su actuación*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013, s. 63–111.

- Godziny przyjęć

W każdym sądzie pokoju sędzia ustala godziny rozpraw oraz pracy, podając je do wiadomości publicznej.

- Nienaruszalność zawodowa

Sędziowie pokoju korzystają z nienaruszalności zawodowej podczas swojej kadencji.

- Zakazy

Sędziowie pokoju nie mogą należeć do partii politycznych lub związków zawodowych ani być zatrudnieni w ich służbie i nie wolno im angażować się w działalność wymienioną w art. 395 LOPJ³⁹. Zgodnie z postanowieniami art. 396 LOPJ nie mogą ujawniać faktów lub wiadomości odnoszących się do osób fizycznych lub prawnych, o których dowiedzieli się podczas wykonywania swoich funkcji⁴⁰.

- Wynagrodzenie

Sędziowie pokoju są wynagradzani zgodnie z zasadami i według stawek określonych ustawowo⁴¹.

- Prawa honorowe

W ramach własnego okręgu sędziowie pokoju posiadają pierwszeństwo przyznawane sędziom JP II⁴².

- Zwolnienia i urlopy

Sędziowie pokoju podlegają systemowi zwolnień i urlopów określonemu w art. 370–377 LOPJ, z wyjątkami wynikającymi z charakteru stanowiska i jego niezawodowego charakteru.

³⁹ Art 395 LOPJ: „No podrán los Jueces o Magistrados pertenecer a partidos políticos o sindicatos o tener empleo al servicio de los mismos, y les estará prohibido: 1.º Dirigir a los poderes, autoridades y funcionarios públicos o Corporaciones oficiales felicitaciones o censuras por sus actos, ni concurrir, en su calidad de miembros del Poder Judicial, a cualesquiera actos o reuniones públicas que no tengan carácter judicial, excepto aquellas que tengan por objeto cumplimentar al Rey o para las que hubieran sido convocados o autorizados a asistir por el Consejo General del Poder Judicial. 2.º Tomar en las elecciones legislativas o locales más parte que la de emitir su voto personal. Esto no obstante, ejercerán las funciones y cumplimentarán los deberes inherentes a sus cargos”.

⁴⁰ Art. 396 LOPJ: „Los Jueces y Magistrados no podrán revelar los hechos o noticias referentes a personas físicas o jurídicas de los que hayan tenido conocimiento en el ejercicio de sus funciones”.

⁴¹ Art. 103 ust. 1 in capite LOPJ: „Los Jueces de Paz serán retribuidos por el sistema y en la cuantía que legalmente se establezca [...]”.

⁴² Art. 103 ust. 1 in fine LOPJ: „[...] y tendrán, dentro de su circunscripción, el tratamiento y precedencia que se reconozcan en la suya a los Jueces de Primera Instancia e Instrucción”.

6.3. Zakończenie pełnienia urzędu

Sędziowie pokoju przestają pełnić swoje funkcje z następujących powodów:

- zakończenia trwania kadencji, na którą zostali powołani. Jednakże po upływie tego okresu i do czasu dokonania nowej nominacji SdG może przedłużyć ich kadencję do momentu objęcia urzędu przez nowego sędziego pokoju;
- rezygnacji przyjętej przez powołującą ich SdG;
- niezdolności lub niemożności dalszego pełnienia urzędu.

W powyższych sytuacjach zgoda SdG jest przekazywana do wiadomości CGPJ. W wypadku zastosowania sankcji dyscyplinarnej, utraty obywatelstwa hiszpańskiego lub kary pozbawienia wolności za przestępstwo popełnione umyślnie, zwolnienie jest uzgadniane ze Zgromadzeniem Ogólnym CGPJ.

6.4. Odpowiedzialność

Sędziowie pokoju ponoszą odpowiedzialność za przestępstwa popełnione podczas sprawowania urzędu odpowiednio do przepisów art. 405–410 LOPJ.

Odpowiedzialność cywilną, zgodnie z art. 31 RJP, ponoszą za szkody wyrządzone w trakcie wykonywania swoich obowiązków, jeżeli popełnią je w wyniku oszustwa lub zaniedbania, zgodnie z przepisami art. 411–413 LOPJ. Odpowiedzialność cywilna może być egzekwowana zgodnie z przepisami art. 412 i 413 LOPJ. Te normy należy jednak uznać za niestosowne, gdyż z chwilą przyjęcia Ustawy organicznej 7/2015 nowelizującej Ustawę organiczną 6/1985 wyeliminowano bezpośrednią odpowiedzialność cywilną sędziów poprzez uchylenie ww. przepisów LOPJ.

Sędziowie pokoju ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną odpowiednio do norm LOPJ, w zakresie, w jakim ma ono do nich zastosowanie.

7. Współpraca i pomoc

Sędziowie i sądy współpracują ze sobą i pomagają sobie wzajemnie w wykonywaniu funkcji jurysdykcyjnych⁴³. Współpraca sądowa dotyczy postępowań prowadzonych poza właściwością sądu, który je zarządził lub gdy właściwość należy do innego sądu lub trybunału.

⁴³ Art. 273 LOPJ: „Los Jueces y Tribunales cooperarán y se auxiliarán entre sí en el ejercicio de la función jurisdiccional”.

Wniosek o współpracę, niezależnie od sądu, do którego jest on skierowany, zawsze składa się bezpośrednio⁴⁴.

Pomocy sądowej udziela się w odniesieniu do postępowań, które mają być prowadzone poza okręgiem sądu, do którego wniesiono sprawę, jeżeli sąd nie uważa za możliwe lub celowe skorzystanie z przyznanego mu z mocy prawa uprawnienia do przeniesienia postępowania poza jego okręg. Można jej również dochodzić w wypadku postępowań prowadzonych poza obszarem gminy, w której znajduje się siedziba sądu, który zarządził postępowanie, ale w właściwości okręgu sądowego lub właściwości okręgu wyborczego. Jednakże przesłuchanie stron, świadków i biegłych odbywa się co do zasady w siedzibie sądu lub trybunału, który rozpatruje daną sprawę, nawet jeśli miejsce zamieszkania wymienionych osób znajduje się poza właściwym okręgiem sądowym. Jedynie gdy z powodu odległości, trudności w poruszaniu się lub w innych indywidualnie rozpatrywanych problemach osobistych strony, świadka lub biegłego, stawienie się w siedzibie sądu lub trybunału jest niemożliwe lub bardzo uciążliwe, można zwrócić się o pomoc sądową w celu przeprowadzenia czynności dowodowych. Za udzielanie pomocy prawnej odpowiedzialne jest biuro sądu I instancji miejsca, w którego okręgu ma być wykonana czynność. Niezależnie od powyższego, jeżeli siedziba sądu pokoju znajduje się w tym miejscu, a pomoc sądowa polega na doręczaniu informacji, ten sąd jest wówczas odpowiedzialny za podjęcie działań⁴⁵.

Ley de Enjuiciamiento Civil ogranicza interwencję sądów pokoju we współpracy jurysdykcyjnej jedynie do wzajemnego komunikowania się, a nie jakiegokolwiek innego rodzaju aktów czy np. interwencji lub przeprowadzania dowodów. Wynika to także z przepisów Rozporządzenia CGdPJ w sprawie dodatkowych aspektów postępowania sądowego 1/2005 z 15 września 2005 r., zgodnie z którymi należy unikać sytuacji, w których sądy pokoju byłyby odpowiedzialne za wykonywanie czynności procesowych, które wykraczają poza ich możliwości organizacyjne.

⁴⁴ Art. 274 LOPJ: „1. Se recabará la cooperación judicial cuando debiere practicarse una diligencia fuera de la circunscripción del Juzgado o Tribunal que la hubiere ordenado o ésta fuere de la específica competencia de otro Juzgado o Tribunal; 2. La petición de cooperación, cualquiera que sea el Juzgado o Tribunal a quien se dirija, se efectuará siempre directamente, sin dar lugar a traslados ni reproducciones a través de órganos intermedios”; art. 169 ust. 1 LEC: „Los tribunales civiles están obligados a prestarse auxilio en las actuaciones que, habiendo sido ordenadas por uno, requieran la colaboración de otro para su práctica”.

⁴⁵ Art. 169 ust. 2, 3 i 4 LEC: „2. Se solicitará el auxilio judicial para las actuaciones que hayan de efectuarse fuera de la circunscripción del tribunal que conozca del asunto, incluidos los actos de reconocimiento judicial, cuando el tribunal no considere posible o conveniente hacer uso de la facultad que le concede esta Ley de desplazarse fuera de su circunscripción para practicarlas. 3. También podrá pedirse el auxilio judicial para las actuaciones que hayan de practicarse fuera del término municipal en que tenga su sede el tribunal que las haya ordenado, pero dentro del partido judicial o circunscripción correspondiente. 4. El interrogatorio de las partes, la declaración de los testigos y la ratificación de los peritos se realizará en la sede del Juzgado o tribunal que esté conociendo del asunto de que se trate, aunque el domicilio de las personas mencionadas se encuentre fuera de la circunscripción judicial correspondiente. Sólo cuando por razón de la distancia, dificultad del desplazamiento, circunstancias personales de la parte, del testigo o del perito, o por cualquier otra causa de análogas características resulte imposible o muy gravosa la comparecencia de las personas citadas en la sede del Juzgado o tribunal, se podrá solicitar el auxilio judicial para la práctica de los actos de prueba señalados en el párrafo anterior”.

Również LECrim stanowi, że sędziowie i sądy będą sobie wzajemnie pomagać w praktyce wszystkich postępowań, które mogą być niezbędne do wyjaśnienia spraw karnych⁴⁶. Określa ono jednak, że jeżeli postępowanie sądowe ma być prowadzone przez sędziego lub sąd inny niż ten, który je zarządził, ten ostatni musi wystosować odpowiedni dokument o wsparcie w tym zakresie. Przy zwracaniu się do sędziego lub sądu wyższej rangi stosuje się formę petycji, formę wezwania przy zwracaniu się do jednego z sądów tej samej rangi, a także formę polecenia lub nakazu listownego przy zwracaniu się do jednego z sądów niższego stopnia.

Bibliografia

- Aguilera Ramos J.M., *Cuerpo de Auxilio Judicial. Administración de Justicia. Temario. Volumen 1*, Sevilla 2019.
- Ayudantes de Instituciones Penitenciarias. Temario Vol. I, Madryt 2018.
- Bonet Navarro J., *Justicia de paz y alternativa*, Madryt 2014.
- Etxebarria Estankona K., *La competencia de los Juzgados de Paz en materia civil*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- Etxebarria Bereziartu E., *Las competencias del juez y la jueza de paz en general y su actuación*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- Garate Zubizarreta I., *La competencia penal de los juzgados de paz*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- Gascón Inchausti F., *La Figura del Juez de Paz en la organización judicial española*, Reforma Judicial. Revista Mexicana de Justicia nr 8/2006.
- Iglesias Camarero M.C., *Organización de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- López Barja de Quiroga J., *Instituciones de derecho procesal penal*, Mendoza 2001.
- Pérez Estrada M.J., *El Registro Civil: función de los Juzgados de Paz. Hacia un nuevo Registro Civil*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- Polo Pérez A., *Justicia de Paz: un pasado glorioso y un futuro incierto*, [w:] *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, red. I. Ordeñana Gezuraga, K. Etxebarria Estankona, Universidad del País Vasco 2013.
- Villamarín López M.L., *Instytucja sędziego pokoju w Hiszpanii*, „Iustitia” 2018, nr 4(34).

⁴⁶ Art. 183 LECrim: „Los Jueces y Tribunales se auxiliarán mutuamente para la práctica de todas las diligencias que fueren necesarias en la sustanciación de las causas criminales”.

Instytucja sędziego pokoju w europejskich mikropaństwach

I. Andora

1. Zarys historii państwowości andorskiej

Państwowość Andory związana jest z dwoma traktatami arbitrażowymi, których skutkiem jest obecna, bardzo nietypowa pod względem rozwiązania konstytucyjnego dwuosobowa głowa państwa. W wyniku traktatu z 1278 r. (potwierdzonego kolejnym w 1288 r.) ziemie Andory dostały się pod wspólny zarząd katalońskiego biskupa Urgell (Pere d'Urg) i francuskiego hrabiego Foix (Roger Bernat III).

Władcy wspólnie sprawowali swoje rządy jako panowie feudalni. Przez kilka kolejnych stuleci formuła współrządów obu suwerenów była utrzymywana. W 1419 r. powołano załazek dzisiejszego parlamentu – Radę Terytorialną. W 1589 r. wnuk Henryka II de Foix zasiadł na tronie francuskim, a w 1610 r. prawa domu Foix zostały przeniesione na koronę francuską, co doprowadziło do przeniesienia funkcji współksięcia francuskiego na osobę króla francuskiego¹. W kolejnych latach prawa współksięcia francuskiego były połączone z tronem francuskim i po krótkim epizodzie rewolucji francuskiej, kiedy Francuzi chcieli zerwać feudalne stosunki z Andorczykami, na skutek woli ich samych Napoleon Bonaparte postanowił o pozostawieniu stosunków sprzed rewolucji. Kolejnymi współksiężętami zostawały głowy państwa francuskiego, co doprowadziło do obecnej sytuacji, gdzie współksięciem jest *ex officio* prezydent Republiki Francuskiej. Pomimo wielokrotnych prób ze strony władz państwa hiszpańskiego, biskup diecezji Urgel (a wraz z nim Stolica Apostolska) dość zdecydowanie bronił swojego prawa do zarządzania Andorą i formuła współksięcia episkopalnego ustanowiona w 1278 r. została niezmienną do dziś.

Andora pozostawała przez stulecia terytorium zarządzanym przez obu współksiążąt. Mieli oni nieskrępowane prawo wspólnego zarządu, co oznaczało, że o ile powoływano do życia różnego rodzaju organy [jak chociażby wspomniana Rada Terytorialna przekształcona później w Radę Dwudziestu Czterech (Radę Generalną)], to miały one charakter wyłącznie co najwyżej konsultacyjny. Zakres władzy głowy państwa był nieograniczony *de iure* aż do 1993 r. (sic!), kiedy to przyjęto pierwszą i pozostającą do dziś w mocy konstytucję Andory². Rok ten był symboliczny również ze względu na przystąpienie do Organizacji Narodów

---

¹ M. Łukaszewski, *Pirenejskie współksięstwo. Współczesny system polityczny Andory*, Poznań 2016, s. 18.

² *Constitució del Principat d'Andorra*, de 28-4-93, *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*, Any 5, Núm. 24, 4 de maig de 1993.

Zjednoczonych³ i zawarcie trójstronnego traktatu z sąsiadami, którzy zagwarantowali w nim zapewnienie bezpieczeństwa w przypadku agresji jakiegokolwiek innego państwa⁴. Rok 1993 stanowił tym samym zwieńczenie stosunkowo krótkiego okresu modernizacji systemu, zapoczątkowanego w latach 80. XX wieku, czego skutkiem było powołanie Rady Wykonawczej (załóżka rządu), pojawienia się partii politycznych i podjęcia drogi w kierunku uzyskania statusu suwerennego państwa.

2. Zarys zmian w organizacji władzy sądowniczej

Jak wskazano już wcześniej, do 1993 r. Andora nie mogła być określona mianem suwerennego państwa, w którym obywatele byliby upodmiotowieni poprzez przyznanie im prawa stanowienia o jego losach. Podjęta w referendum decyzja o przyjęciu pierwszej w dziejach Andory konstytucji zakończyła ten okres.

W dużej mierze okres funkcjonowania organów władzy publicznej w Andorze można podzielić na ten sprzed 1993 r. i ten powstały na mocy ustawy zasadniczej. Nie byłoby to zbyt duże uproszczenie, gdyby stwierdzić, że okresy te nie były związane tak naprawdę z ewolucją zadań instytucji politycznych – innymi słowy: w obu okresach nie mieliśmy do czynienia w tak dużym zakresie z ewolucją funkcjonowania instytucji (w tym np. rozszerzania zadań, powstawania nowych instytucji). Dopiero pod koniec pierwszego okresu (tj. od połowy lat 70. XX wieku) dostrzegalne jest pewne ewolucyjne przekazywanie uprawnień głowy państwa na rzecz instytucji zależnych od woli samych Andorczyków.

W związku z tym, że całkowita władza (tj. prawodawcza, wykonawcza i sądownicza) spoczywała w rękach obu współksiążąt, to należy podkreślić, iż nie wykonywali oni jej osobiście – w szczególności po tym, jak funkcja współksięcia przeszła z hrabiów Foix na monarchów francuskich. W związku z tym współksiążęta zaczęli powoływać na czas nieoznaczony swoich reprezentantów – wikariuszy (francuskim w XX wieku był z reguły dyplomata, a episkopalnym – hiszpański lub andorski prawnik). Mieli oni szerokie uprawnienia: legislacyjne (prawo wydawania dekretów), wykonawcze i sądownicze. Uprawnienia legislacyjne pozwalały na regulowanie organizacji wymiaru sprawiedliwości, w tym także procedur cywilnej i karnej. Pod koniec XIX wieku ukształtowała się praktyka wyznaczania tzw. stałych przedstawicieli współksiążąt (ci nie mieli jednak swoich siedzib w Andorze, w przeciwieństwie do wikariuszy). Funkcje te przydzielano po stronie francuskiej prefektowi departamentu Pirenejów

³ Do Rady Europy Andora została przyjęta rok później.

⁴ Tractat de bon veïnatge, d'amistat i de cooperació entre el Principat d'Andorra, la República Francesa i el Regne d'Espanya, de 4-11-93, Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 64, 29 de novembre de 1993.

Wschodnich, a współksięcia episkopalnego reprezentował wikariusz generalny diecezji. Również oni dysponowali kompetencjami zarówno legislacyjnymi, jak i sądowymi⁵.

Co do zasady sędziowie wyznaczani byli przez obu współksiążąt: francuski mianował zwykle francuskich sędziów rekomendowanych przez ministra sprawiedliwości (francuskiego rzecz jasna). Sędzia taki wybierany był poprzez pryzmat kompetencji, znajomości andorskiego prawa, a także języków katalońskiego i hiszpańskiego. Współksiążę episkopalny opierał się m.in. na kryteriach niezależności, braku osobistych interesów w Księstwie i ewentualnej praktyki prawniczej w Hiszpanii⁶.

Organizacja władzy sądowniczej⁷ w sprawach karnych opierała się na:

- *Batlles* – byli nimi sędziowie orzekający zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych; orzekali w pierwszej instancji, chociaż mieli prawo zasiadania również ramach *Tribunal des Corts*, jednak bez prawa głosu; głowa państwa była odpowiedzialna za wybór czterech sędziów (każdy ze współksiążąt wskazywał po dwóch)⁸ z sześciu (a później siedmiu) osób przedstawionych jej przez parlament⁹; sędziowie musieli posiadać obywatelstwo andorskie¹⁰;
- *Tribunal des Corts* – sąd orzekający w sprawach karnych; od jego orzeczeń nie było odwołania; rozpatrywał wszelkie sprawy przestępstw obywateli andorskich i kogokolwiek popełniającego przestępstwo na terytorium Księstwa, a także odwołania od orzeczeń *Batlles*; w zależności od okresu składał się z 5–6 członków: 4–5 sędziów (w tym jednego sędziego apelacyjnego)¹¹ i współksiążących wikariuszy¹²;
- *Tribunal de Visura* – powstał w XVI wieku w celu rozwiązywania lokalnych sporów (tj. konfliktów sąsiedzkich, ale również sporów dotyczących mienia komunalnego) i był odpowiedzialny przed Radą Generalną, która rozpatrywała odwołania od tego sądu¹³;

⁵ Zob. szerzej: T. Jasudowicz, *Andorski wymiar sprawiedliwości a europejski system ochrony praw człowieka*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1996, z. 4, s. 46 i n.

⁶ Judgment – Case of Drozd and Janousek v. France and Spain (Application no. 12747/87), Strasbourg, 26 June 1992, pkt 47, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57774> (dostęp: 8.07.2020 r.).

⁷ T. Jasudowicz, *Andorski...*, s. 49.

⁸ J.-L. Hague Roma, M.J. Peláez, *Historia de las magistraturas políticas supremas y de las instancias judiciales del coprincipado de Andorra desde 1898 a 1945*, „Revista de Estudios Histórico-Jurídicos” 2005, XXVII, s. 188.

⁹ Liczba kandydatów wynikała z liczby parafii (jednostek samorządu terytorialnego), gdyż lista zawierała po jednym kandydacie z danej parafii. Do 1978 r. Andora była podzielona na sześć parafii.

¹⁰ Zob. szerzej: L.G. Leary, *Andorra, the hidden republic*, New York 1912, s. 123.

¹¹ Początkowo sąd ten składał się z obu wikariuszy, sędziego apelacyjnego i dwóch sędziów (*rahonadors*) wskazanych przez parlament. Ci ostatni mieli dbać o wzięcie pod uwagę przez pozostałych sędziów kwestii andorskich zwyczajów i tradycji, z kolei sędzia apelacyjny głosował w ramach składu orzekającego jedynie w przypadku braku zgody między wikariuszami. Zob. L.G. Leary, *Andorra...*, s. 125.

¹² Z czasem wikariuszy zastąpili w tym gronie sędziowie: hiszpański (delegowany przez wikariusza episkopalnego) i francuski (delegowany przez francuskiego ministra sprawiedliwości).

¹³ D. Bascompte i Grau, *Del Consell de la Terra al Consell General. L'èxit del “savoir faire”*, “Diada Andorrana a la 50a UCE”: El parlamentarisme andorrà, 2019, nr 32, s. 13–14.

- Sąd (Trybunał) Drobných Przystępstw¹⁴ – został powołany przez współksiążąt w 1988 r. do rozpatrywania w pierwszej instancji pomniejszych spraw karnych; odwołania od orzeczeń tego sądu rozpatrywał *Tribunal des Corts*;
- *Tribunal Superior des Corts* – czteroosobowy sąd powołany w 1990 r. przez wikariuszy w celu rozpatrywania odwołań od orzeczeń *Tribunal des Corts*.

W sprawach cywilnych w pierwszej instancji orzekali *Batilles*. Odwołania od ich orzeczeń rozpatrywał sędzia apelacyjny (*jutge d'apellacions*) (tj. ten sam, który jako jeden z czterech członków wchodził w skład *Tribunal des Corts*). Taki sędzia był mianowany naprzemiennie przez jednego z współksiążąt¹⁵. W zależności od okresu był mianowany dożywotnio (1898–1945) lub na kadencję (po 1976 r.)¹⁶.

Ostatnią instancją był tutaj *Tribunal Superior*, w ramach którego działały dwa senaty bezpośrednio związane z sądami obu współksiążąt – Wyższy Sąd w Perpignan oraz Wyższy Sąd Mitry. Ten drugi został powołany na podstawie dekretu współksięcia w 1905 r. i składał się z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego, czterech członków i sekretarza mianowanych na pięć lat. Obradował w Seo de Urgell lub w Andorze.

3. Obecna struktura władzy sądowniczej (zarys)

Obecna struktura władzy sądowniczej musiała zostać określona ze względu na przyjęcie w 1993 r. konstytucji Andory. Warto podkreślić, że konstrukcja władzy sądowniczej w dużej mierze odpowiadała na krytykę instytucji europejskich (w tym przede wszystkim Rady Europy).

Konstrukcja ta opiera się na instancyjnym sądownictwie powszechnym i instytucji Trybunału Konstytucyjnego. Organ ten jest czteroosobowy, a jego sędziowie są wskazywani na ośmioletnie kadencje przez parlament (dwóch) i głowę państwa (każdy ze współksiążąt po jednym). Trybunałowi przysługują typowe dla sądów konstytucyjnych zadania: badania konstytucyjności ustaw w trybie kontroli prewencyjnej [mogą z nią wystąpić współksiążęta (wspólnie lub osobno)], rozwiązywania konfliktów kompetencyjnych (w tym konfliktów wertykalnych i horyzontalnych), rozpatrywania skarg konstytucyjnych oraz zwykłej kontroli konstytucyjności ustaw i dekretów legislacyjnych (a w niektórych przypadkach również innych aktów prawnych o mocy ustawy – wówczas prawo przysługuje m.in. sądom) i kontroli

¹⁴ T. Jasudowicz tłumaczy *Court of Minor Offences* jako Trybunał Drobnej Przestępczości – zob. T. Jasudowicz, *Andorski...*, s. 50.

¹⁵ A.H. Angelo, *Andorra: Introduction to a Customary Legal System*, „The American Journal of Legal History” 1970, Vol. 14, No. 2, s. 105.

¹⁶ J.-L. Hague Roma, M.J. Peláez, *Historia...*, s. 189.

konstytucyjności umów międzynarodowych (w trybie kontroli prewencyjnej). Organizację i tryb postępowania przed Trybunałem, poza konstytucją, określa ustawa kwalifikowana¹⁷.

Przekształcenie systemu, w którym władza suwerenna opierała się na obu współksiążkach, w system demokracji parlamentarnej spowodował przeniesienie suwerenności na lud, w imieniu którego sądy wymierzają sprawiedliwość (art. 85 ust. 1 konstytucji Andory)¹⁸, a te – wykonując funkcje urzędnicze – podlegają wyłącznie ustawom (z ustawą zasadniczą na czele). W art. 87 konstytucji Andory ustrojodawca enumeratywnie wymienia podmioty uprawnione do wydawania orzeczeń. Są nimi: *Batlles*, *Tribunal de Batlles*, *Tribunal de Corts*, Wyższy Sąd Sprawiedliwości (*Tribunal Superior de Justícia d'Andorra*) i prezesi tych sądów¹⁹.

Pierwszą instancją zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i postępowaniu karnym jest *Tribunal de Batlles* i sądy pojedynczych sędziów (*Batlles*). Odwołania od orzeczeń tych sądów rozpatruje *Tribunal des Corts*, któremu przysługuje prawo rozpatrywania spraw karnych w pierwszej instancji, gdy czyny są zagrożone wyższymi karami. Ostatnią instancją jest dziewięcioosobowy Wyższy Sąd Sprawiedliwości (*Tribunal Superior de Justícia d'Andorra*).

W ramach systemu wymiaru sprawiedliwości organem konstytucyjnym, o którym warto wspomnieć, jest Wyższa Rada Sprawiedliwości (*Consell Superior de la Justícia*), która jest odpowiedzialna za zapewnienie niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Konstytucja Andory określa ją mianem organu przedstawicielskiego, kierującego i administrującego sądownictwem. W ramach tych uprawnień powołuje sędziów, sprawuje nad nimi funkcję dyscyplinarną i czuwa nad tym, aby wymiar sprawiedliwości dysponował środkami koniecznymi do właściwego sprawowania swych funkcji.

Członkami Wyższej Rady Sprawiedliwości mogą być wyłącznie obywatele Księstwa, którzy ukończyli 25 rok życia i mają doświadczenie w wymiarze sprawiedliwości. Organ ten składa się z powoływanych na sześcioletnią²⁰ kadencję pięciu członków, którzy wskazywani są po jednym przez: premiera, przewodniczącego parlamentu, współksięcia episkopalnego, współksięcia francuskiego oraz sędziów i prokuratorów.

Zgodnie z art. 90 konstytucji Andory wszyscy sędziowie są powoływani na odnawialną sześcioletnią kadencję spośród osób, które uzyskały dyplom ukończenia studiów prawniczych i mają kwalifikacje do pełnienia funkcji orzeczniczych²¹. Prezesi wszystkich trzech sądów (*Tribunal de Batlles*, *Tribunal des Corts* oraz *Tribunal Superior de la Justícia*) desygnowani są

¹⁷ Llei qualificada del Tribunal Constitucional, de 3-9-93, Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 51, 28 de setembre de 1993.

¹⁸ Constitució del Principat d'Andorra, de 28-4-93, Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 24, 4 de maig de 1993, art. 85 ust. 1.

¹⁹ Constitució del Principat d'Andorra, de 28-4-93, Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 24, 4 de maig de 1993, art. 87.

²⁰ Ich kadencja trwa sześć lat i nie mogą być oni desygnowani więcej niż dwa razy z rzędu.

²¹ Constitució del Principat d'Andorra, de 28-4-93, Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 24, 4 de maig de 1993, art. 90.

przez Wyższą Radę Sądownictwa. Długość ich kadencji oraz warunki powoływania określa ustawa kwalifikowana.

4. *Tribunal de Batlles* i sądy pojedynczych sędziów (*Batlles*)

Poza wspomnianą sytuacją, w której *Tribunal des Corts* orzeka jako sąd pierwszej instancji, zasadą jest, że w pierwszej instancji sądy obradują w składach jednoosobowych (*Batlles*), plenarnie lub w składach trzyosobowych (*Tribunal de Batlles*). W składach jednoosobowych rozpatrywane są sprawy cywilne (sprawy dotyczące niewielkich kwot spornych, tj. do 12 000 euro), karne (drobne przestępstwa) oraz administracyjne (problematyka zabezpieczeń społecznych, wszystkie pozostałe rozpatrywane są w składach kolegialnych)²². To właśnie temu podziałowi podporządkowana jest organizacja wewnętrzna *Batlles* na sekcje: Cywilną (*Secció Civil de la Batllia*), ds. Nieletnich (*Secció de Menors*), Karną (*Secció d'Instrucció i Penal de la Batllia*), Administracyjną (*Secció Administrativa de la Batllia*). *Tribunal de Batlles* podzielony jest na trzy sekcje (Cywilną, Administracyjną i ds. Nieletnich). Sędziowie mają przydzielonych do pomocy w wykonywaniu ich obowiązków sekretarzy sądowych (*secretaris judicials*)²³.

Sędziowie pierwszej instancji są zawsze rekrutowani na podstawie konkursu, który może mieć charakter zarówno otwarty, jak i wewnętrznego awansu. W przypadku awansu jego podstawą jest m.in. raport z działalności sędziego sporządzany co dwa lata, który wraz ze stażem stanowi podstawę oceny jakości pracy sędziego i decyzję o jego ewentualnym awansie²⁴. Jak wskazano wcześniej, mandat sędziowski trwa sześć lat, przy czym jest on co do zasady odnawiany przez Wyższą Radę Sądownictwa. Sytuacja, w której do takiego odnowienia by nie doszło, musiałaby być uzasadniona poważnymi wykroczeniami sędziego (względy dyscyplinarne), osiągnięciem wieku emerytalnego lub niezdolnością do sprawowania urzędu (fizyczną lub psychiczną). Zainteresowany ma prawo do odwołania się od decyzji Wyższej Rady Sądownictwa do Wyższego Sądu Sprawiedliwości²⁵.

Liczba sędziów w systemie władzy sądowniczej jest stosunkowo niewielka. W 2018 r. łącznie było ich 26: 17 *Batlles* oraz 9 sędziów drugiej instancji²⁶. System ten nie przewiduje ławników. Nie istnieją też sędziowie niezawodowi²⁷. W całym systemie wymiaru sprawiedliwości zatrudnionych jest około 100 osób²⁸. W ostatnich latach po okresie powolnego wzrostu

²² P. Osóbka, *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*, Warszawa 2008, s. 105.

²³ Llei qualificada de la Justícia, del 3 de setembre de 1993 (ustawa kwalifikowana o wymiarze sprawiedliwości z dnia 3 września 1993 r.), Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, Any 5, Núm. 51, 28 de setembre de 1993, art. 59–60 – dalej: „ustawa kwalifikowana”.

²⁴ *Evaluation of the judicial systems (2016–2018 cycle)*, The European Commission to the Efficiency of Justice, pkt 113, <https://rm.coe.int/andorra/16808d022f>, 25.06.2020 r. (dostęp: 8.07.2020 r.).

²⁵ *Evaluation of the judicial systems (2016–2018 cycle)*..., pkt 121.

²⁶ *Evaluation of the judicial systems (2016–2018 cycle)*..., pkt 046.

²⁷ *Evaluation of the judicial systems (2016–2018 cycle)*..., pkt 049–050.

²⁸ *Evaluation of the judicial systems (2016–2018 cycle)*..., pkt 052.

liczby sędziów nastąpiło zatrzymanie tej tendencji. Jest to o tyle istotne, że art. 47 ustawy kwalifikowanej regulującej ustrój wymiaru sprawiedliwości wskazuje, iż liczba *Batlles* musi być nie mniejsza niż 12 (wyłączając prezesa). Artykuł 66^{quater} ustawy kwalifikowanej regulującej wymiar sprawiedliwości wskazuje, że w razie pilnej potrzeby obsadzenia urzędu *Batlle* Wyższa Rada Sprawiedliwości może w tym celu mianować na rok (z możliwością przedłużania o kolejne pół roku) sędziego-zastępcę (*batlle substitut*) do czasu obsadzenia stanowiska lub powrotu na to stanowisko poprzedniego posiadacza mandatu sędziowskiego²⁹.

Warto przy tym wspomnieć, że ze względu na małą populację i ryzyko braku niezależności sędziów w drugim przepisie przejściowym konstytucji Andory ustrojodawca zapisał możliwość powołania sędziów z państw sąsiednich (a zatem Francji i Hiszpanii).

Sędziami pierwszej instancji mogą zostać Andorczy, którzy posiadają wyższe wykształcenie prawnicze oraz mają wystarczające umiejętności techniczne i kwalifikacje do wykonywania zawodu sędziowskiego. Osoba wybrana w drodze konkursu powinna się doksztalać, jednak takie szkolenia odbywają się w ograniczonym zakresie w ramach systemu andorskiego, stąd sędziowie korzystają ze szkoleń systemów francuskiego i hiszpańskiego³⁰.

II. Liechtenstein

1. Zarys historii państwowości liechtensteińskiej

Państwowość Liechtensteinu należy wiązać z wydarzeniami przełomu XVII i XVIII wieku, których zwieńczeniem było zjednoczenie ziem Schellenberg i Vaduz w 1719 r. i utworzenie Cesarskiego Księstwa Liechtensteinu, które funkcjonowało – zgodnie ze swoją nazwą – w ramach Świętego Cesarstwa Rzymskiego, a od 1806 r. w ramach Związku Reńskiego. Po upadku rządów napoleońskich stało się członkiem Związku Niemieckiego.

²⁹ W czerwcu 2020 r. Wyższa Rada Sądownictwa postanowiła o nieprzedłużaniu pełnomocnictwa jednej z zastępców *Batlle* – Núrii López. Decyzja ta – jak ujawniła prasa – podjęta w głosowaniu (3:2) spotkała się z pewną krytyką dziennikarzy i komentatorów życia publicznego [m.in. ze względu na złamanie zwyczaju przedłużania mandatu sędziego (lub zastępcy sędziego), gdy nie ustała przeszkoda w zajmowaniu stanowiska sędziego przez sędziego „właściwego”, a także na oskarżenie Wyższej Rady Sądownictwa o złamanie ustawowego wymogu minimalnej liczby sędziów decyzją o nieprzedłużeniu urzędu Núrii López]. Zob. szerzej: G. del Castillo, *El CSJ defensa que el nombre de batlles que té és legal*, https://www.diariandorra.ad/noticies/nacional/2020/06/22/el_csj_incompleix_llei_porta_batlilia_col_lapse_162727_1125.html (dostęp: 8.07.2020 r.); J. Ramon Baiges, *Malestar dels batlles amb el CSJ*, https://www.diariandorra.ad/noticies/nacional/2020/06/23/malestar_dels_batlles_amb_csj_162847_1125.html (dostęp: 8.07.2020 r.); *Polèmica decisió del Consell Superior de no renovar Núria López com a batlle*, <https://pobleandorra.com/societat/polemica-decisio-del-consell-superior-de-no-renovar-nuria-lopez-com-a-batlle/> (dostęp: 8.07.2020 r.); *Indignació a Justícia per no renovar la batlle Núria López*, https://www.ara.ad/societat/Indignacio-Justicia-renovar-Nuria-Lopez_o_2476552382.html (dostęp: 8.07.2020 r.).

³⁰ QUESTIONNAIRE RELATIF A LA FORMATION DES JUGES – Réponse de la délégation d'Andorre, CONSEIL CONSULTATIF DE JUGES EUROPEENS (CCJE), Strasbourg, le 19 février 2002 CCJE (2003) 17, <https://rm.coe.int/1680747b98> (dostęp: 8.07.2020 r.).

Monarcha pozostawał władcą absolutnym, który zarządzał swoimi ziemiami z Wiednia poprzez swoich namiestników. Pierwsza konstytucja, którą książę oktrojował w 1818 r., przyznawała poddanym prawo reprezentacji, jednak parlament (*Landtag*), który zbierał się zaledwie raz na rok, posiadał bardzo ograniczone kompetencje (miał m.in. możliwość opiniowania spraw podatkowych). Każda ustawa podjęta przez parlament wymagała sankcji książęcej dla swojej ważności, co *de facto* pozostawiało w rękach monarchy całość władzy prawodawczej, sądowniczej i wykonawczej.

Kolejna konstytucja (z 1862 r.) miała charakter stosunkowo nowoczesny jak na ówczesne czasy. Przyznawała prawa wyborcze wszystkim dorosłym mężczyznom (powyżej 24 roku życia), przy czym głosowanie uczyniono obowiązkiem obywatelskim, co stało się instytucją funkcjonującą w prawie Księstwa przez kilka kolejnych stuleci. Piętnastoosobowy parlament składał się z 3 posłów wskazywanych przez monarchę i 12 wybieranych przez poddanych. *Landtag* uzyskał ograniczone prawo wpływu na prowadzoną politykę wewnętrzną i zagraniczną.

Podczas obu wojen światowych Liechtenstein pozostawał neutralny, przy czym z racji bliskich stosunków z Austrią (później Austro-Węgrami), w I wojnie światowej wielu obywateli Księstwa brało udział w działaniach wojennych po stronie państw centralnych. I wojna światowa przyniosła wiele zmian zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej: została promulgowana konstytucja, która pomimo wielu zmian obowiązuje do dziś³¹, a także dokonano radykalnego odwrócenia kierunku polityki zagranicznej ze wschodniego na zachodni, co było wynikiem m.in. klęski sojuszu Niemiec z Austro-Węgrami z Ententą. W nowej konstytucji znalazły się rewolucyjne z punktu widzenia dotychczasowej praktyki konstytucyjnej instrumenty demokracji bezpośredniej. W kolejnych dekadach katalog tych instrumentów został do tego stopnia poszerzony, że państwo to wraz z sąsiednią Szwajcarią pozostają w czołówce państw europejskich z największą liczbą takich instrumentów, jak i praktyką ich stosowania.

2. Zarys zmian w organizacji władzy sądowniczej

Konstytucja z 1818 r. utrzymywała wcześniej istniejący mechanizm rozpatrywania spraw poddanych księcia Liechtensteinu przez sądy austriackie. Kolejna ustawa zasadnicza (z 1862 r.) przyznawała sądom przymiot niezależności, przy czym pozostawiała monarchszę prerogatywę przyznawania sędziom prawa wydawania wyroków, co oczywiście było wyraźną zmianą w stosunku do poprzedniego reżimu konstytucyjnego, jednak – jak słusznie zauważa P. Osóbka – tylko najniższa instancja sądownicza (sąd krajowy) mieściła się

³¹ Verfassung des Fürstentums Liechtenstein vom 5. Oktober 1921 (Konstytucja Księstwa Liechtensteinu z dnia 5.10.1921 r.).

w stolicy Księstwa. Pozostałe sądy to: sąd apelacyjny w Wiedniu (odpowiedzialny m.in. za kontrolę i zaprzysięganie sędziów), sąd wyższy w Innsbrucku (rozstrzygający w sprawach cywilnych i karnych)³². W 1871 r. dokonano rozdzielenia administracji i sądownictwa³³.

Obecne podstawy funkcjonowania władzy sądowniczej przyniosła obecnie obowiązująca konstytucja z 1921 r. Fundamenty te przez kolejne niemal stulecie nie zostały radykalnie zmienione, co nie oznacza, że nie dochodziło do istotnych z punktu widzenia organizacji władzy sądowniczej zmian: poprzez zmiany zarówno konstytucji, jak i ustaw zwykłych. Do tych pierwszych zaliczyć należy³⁴:

- 1949 – rozszerzono skład Odwoławczego Sądu Administracyjnego z trzech do pięciu sędziów wraz z wprowadzeniem reguły, że przewodniczący tego Sądu i jego zastępca muszą być urodzeni na terytorium Księstwa;
- 1958 – przyznanie Trybunałowi Państwowemu prawa rozstrzygania protestów wyborczych i konstytucjonalizacja sądów dla nieletnich;
- 1998 – umożliwienie wykonywania określonych rodzajów spraw związanych ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości specjalnym urzędnikom sądowym Sądu Krajowego.

W 2002 r. doszło do próby zmiany konstytucji, która stanowiła jeden z najważniejszych punktów w historii konstytucjonalizmu Księstwa. Głowa państwa wystąpiła z propozycją obszernej rewizji przepisów konstytucyjnych, które zdaniem Komisji Weneckiej były w kontrze do modelu ewolucji demokratycznych państw monarchicznych, w których rola głowy państwa jest stopniowo redukowana i ograniczana wyłącznie do tej wynikającej z funkcji symbolicznej głowy państwa (innymi słowy: pozycja księcia miała zostać w efekcie tej reformy wzmocniona, co stanowiłoby precedens we współczesnej historii tych państw członkowskich Rady Europy, które są monarchiami). Ostatecznie projekt nowelizacji ustawy zasadniczej, z którym wystąpił Dom Książęcy, został przez obywateli przyjęty w referendum. Pośród wielu postanowień tej nowelizacji warto wymienić chociażby kwestie: nowych instytucji demokracji bezpośredniej, określenie roli głowy państwa (w tym wyraźne przyznanie monarsze prawa weta względem ustaw przyjętych przez parlament), wprowadzenia rewolucyjnej – jak na standardy europejskie – procedury zniesienia monarchii.

W odniesieniu do władzy sądowniczej, która stanowi zasadniczy temat opracowania, warto wskazać na następujące zmiany:

- konstytucjonalizacja zasady niezależności sędziowskiej,
- określenie, że wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w imieniu księcia i ludu³⁵ przez prawnie umocowanych do tego sędziów, mianowanych przez monarchę,

³² P. Osóbka, *Systemy...*, s. 12.

³³ M. Śmigasiewicz, *System polityczny księstwa Liechtenstein*, Warszawa 1999, s. 34.

³⁴ Lista ta jest niepełna. Pełna lista dostępna: M. Łukaszewski, *Alpejskie księstwo. Współczesny system polityczny Liechtensteinu*, Poznań 2016, s. 37.

³⁵ W Liechtensteinie władza suwerenna spoczywa w dwóch podmiotach: obywatelach i księciu.

- wprowadzenie nowego trybu powoływania sędziów,
- reorganizacja sądownictwa powszechnego,
- reorganizacja, ale i doprecyzowanie organizacji sądownictwa administracyjnego,
- umożliwienie Trybunałowi Państwowemu badania konstytucyjności umów międzynarodowych i jednocześnie odebranie mu funkcji Sądu Administracyjnego, a także zmiana składu tego pierwszego³⁶.

Wprowadzono też zmiany precyzujące niektóre zapisy konstytucyjne (np. doprecyzowano, że prawo kontroli parlamentu nie dotyczy właściwości sądów), a także zmiany w pewnym sensie pośrednio dotyczące władzy sądowniczej: w art. 7 ust. 2 konstytucji zapisano, że osoba głowy państwa i koregenta (następcy tronu, którego monarcha uprawomocnił do wykonywania obowiązków głowy państwa) nie podlegają władzy sądowniczej. Dokonano również zmiany nazwy Odwoławczego Sądu Administracyjnego (obecnie to Sąd Administracyjny).

Po reformie z 2003 r. jeszcze kilkakrotnie dokonywano zmiany konstytucji. W odniesieniu do władzy sądowniczej m.in. zreformowano system odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (2007), dokonano zmiany w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości w pierwszej instancji [do zmiany prawo to przysługiwało specjalnie przeszkolonym urzędnikom sądowym Sądu Krajowego, którymi byli *Beamten*, po zmianie są nimi *Angestellten* (2008)], zlikwidowano Sąd Ławniczy (2011). W ramach systemu opartego na ławnikach warto wspomnieć, że orzekali oni w sprawach kryminalnych, które były zagrożone karą pozbawienia wolności do lat trzech.

3. Obecna struktura władzy sądowniczej (zarys)

Z racji nowelizacji konstytucji, o której wspomniano wcześniej, obecnie wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w imieniu obu suwerenów (ludu i monarchy), a władza została oparta na sądach powszechnych, Sądzie Administracyjnym i Trybunale Państwowym. Sądownictwo powszechne jest trójinstancyjne: w pierwszej instancji orzeka Książęcy Sąd Krajowy (*Fürstliches Landgericht*), w drugiej Książęcy Wyższy Sąd Krajowy (*Fürstliche Obergericht*), a w trzeciej Książęcy Sąd Najwyższy (*Fürstliche Oberste Gerichtshof*). Konstytucja w art. 100 wyraźnie wymienia zasady obowiązujące podczas wykonywania wymiaru sprawiedliwości. Ponadto stwierdza, że w sprawach karnych obowiązuje zasada oskarżenia publicznego oraz określa jurysdykcję i skład sądów:

- w sprawach cywilnych sądownictwo powszechne w pierwszej instancji jest sprawowane w jednoosobowych składach sędziowskich wybieranych spośród sędziów,

³⁶ M. Łukaszewski, *Alpejskie...*, s. 51–53.

- w Wyższym Sądzie Krajowym i Księżęcym Sądzie Najwyższym sprawy rozpatrywane są w kolegialnych składach sędziowskich,
- w sprawach karnych wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w pierwszej instancji przez Sąd Krajowy – w zależności od rodzaju sprawy, przez Wydział Karny albo Sąd ds. Młodocianych.

Konstytucja reguluje również system odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, a także zarys organizacji wewnętrznej dwóch pozostałych sądów: Sądu Administracyjnego i Trybunału Państwowego. Ten pierwszy składa się z 10 członków (5 sędziów i 5 zastępców) mianowanych przez monarchę. W związku z małą populacją Księstwa i trudnością w pozyskaniu odpowiedniej liczby sędziów spośród obywateli, konstytucja dopuszcza możliwość zasiadania w sądach sędziów z obywatelstwem innym niż liechtensteińskie, przy czym zastrzega, że większość z nich musi być jednak Liechtensteińczykami. Większość z nich musi również posiadać praktykę prawniczą. Są powoływani na indywidualne, pięcioletnie kadencje. Sędziowie wybierają spośród siebie przewodniczącego i jego zastępcę na roczne kadencje. Trybunał ten, co do zasady, ma prawo rozpatrywania skarg na wszystkie decyzje i zarządzenia rządu³⁷.

Trybunał Państwowy powstał jako sąd ochrony praw gwarantowanych przez konstytucję, sąd rozstrzygający spory kompetencyjne między sądami a organami administracji, sąd dyscyplinarny dla członków gabinetu. Dodatkowo pełni funkcję sądu wyborczego. Przysługuje mu typowe dla sądu konstytucyjnego prawo badania zgodności ustaw i umów międzynarodowych z ustawą zasadniczą oraz zgodności rozporządzeń rządu z ustawami.

Jeżeli chodzi o organizację Trybunału, to jest ona analogiczna do tej, występującej w Sądzie Administracyjnym (co do liczby członków i trybu ich powoływania) z tymi samymi zastrzeżeniami dotyczącymi obywatelstwa³⁸, kadencji, praktyki prawniczej i wyboru przewodniczącego Trybunału.

4. Referendarz (*Rechtspfleger*)

Konstytucja w art. 98 przewiduje istnienie referendarzy (*Rechtspfleger*), którzy wspomagają sądy w sprawowaniu przez nich wymiaru sprawiedliwości. Mogą być oni powołani jedynie w ramach pierwszej instancji. Takie przekazanie może dotyczyć wyłącznie specjalnie przeszkolonych urzędników sądowych Sądu Krajowego (nie-sędziów), którzy są związani

³⁷ Trybunał ma również prawo badania skarg na decyzje i zarządzenia wydane przez specjalne komisje działające w zastępstwie rządu (art. 78 ust. 3 konstytucji).

³⁸ Przy czym w tym przypadku obywatelstwo liechtensteińskie musi posiadać przewodniczący tego Trybunału.

instrukcjami. Ustawa o organizacji sądów powszechnych z 2007 r.³⁹ w art. 10 odsyła w zakresie władzy, obowiązków i statusu tej instytucji do odpowiedniej ustawy.

Ustawa z 12.03.1998 r.⁴⁰ wskazuje, że to rząd określa liczbę kandydatów na referendarzy przyjmowanych na odpowiednie szkolenie (wynika to z faktu, że to on finansuje to szkolenie). Kandydaci na szkolenie urzędników są zatrudniani przez rząd na wniosek prezesa sądu okręgowego na czas trwania szkolenia. Osoba, która może zostać dopuszczona do takiego szkolenia, musi spełniać wymogi przewidziane prawem dla studenta (tj. musi mieć ukończoną szkołę średnią). Takie szkolenie odbywa się w Sądzie Krajowym i obejmuje co najmniej dwa obszary przewidziane ustawą dla jurysdykcji referendarzy. Szkolenie trwa 20 miesięcy: pierwsze 8 miesięcy to zdobywanie wiedzy na temat wymiaru sprawiedliwości i liechtensteińskiego prawa prywatnego, karnego i procesowego, a kolejne 12 to szkolenia praktyczne. Po zakończeniu szkolenia odbywa się egzamin wyznaczony przez prezesa Książęcego Sądu Krajowego⁴¹.

Referendarz przypisany jest do jednej⁴² ze spraw: sporów cywilnych i egzekucji, upadłości, spraw spadkowych, opiekuńczych, testamentowych, akt sądowych, deklaracji nieskuteczności, certyfikatów, a także spraw karnych w tzw. procedurze uproszczonej. Przydzielanie spraw odbywa się na podstawie corocznego określania przez prezesa Sądu Krajowego obszaru pracy. Referendarz w swojej pracy związany jest wyłącznie prawem i instrukcjami sędziego Książęcego Sądu Krajowego odpowiedzialnego za podział działalności. W ramach takiej instrukcji referendarz otrzymuje na piśmie informację dotyczącą postępowania w kwestiach prawnych. Sędzia może wydawać polecenia ustne, ale wówczas muszą być one później odnotowane w aktach sprawy.

Od rozstrzygnięć referendarzy przysługuje prawo odwołania w sposób analogiczny do tego, jakie występuje w odniesieniu do orzeczeń Sądu Krajowego. Referendarz podlega urzędowemu nadzorowi prezesa Sądu Krajowego oraz, o ile jest aktywny w wyznaczonych obszarach pracy, urzędowemu nadzorowi właściwemu sędziemu, do którego został przydzielony. Referendarz może zostać zwolniony z powodów i w trybie analogicznym do tego przewidzianego dla sędziów Sądu Krajowego⁴³.

W ramach sądów poza sędziami i wspomnianymi referendarzami pracują: kandydaci na sędziów i kandydaci na referendarzy (*die Richteramts- und die Rechtspflegeranwärter*), stażyści sądowi (*die Gerichtspraktikanten*) oraz inni pracownicy administracji i wsparcia prawnego (art. 41 i art. 42 ust. 1 GOG).

³⁹ Gesetz vom 24. Oktober 2007 über die Organisation der ordentlichen Gerichte (Gerichtsorganisationsgesetz; GOG).

⁴⁰ Rechtspflegergesetz vom 12. März 1998 (ustawa o referendarzach sądowych z dnia 12 marca 1998 r.).

⁴¹ Egzamin składa się przed komisją złożoną z sędziego i prezesa Sądu Krajowego oraz prawnika wskazanego przez stowarzyszenie adwokackie. Zob. szerzej: Rechtspflegergesetz vom 12. März 1998, art. 25–31.

⁴² Jeden referendarz może zostać przypisany do większej liczby spraw.

⁴³ Rechtspflegergesetz vom 12. März 1998, art. 12.

5. Mediator (*Vermittler*)

Mediator to instytucja funkcjonująca przez dokładnie 100 lat w liechtensteińskim systemie wymiaru sprawiedliwości. Instytucja ta powstała na mocy ustawy z 1915 r. (*Gesetz vom 12. Dezember 1915 über die Vermittlerämter*). Zasadniczym celem jego powołania było utworzenie w ramach każdej z gmin biur mediacji, których głównym zadaniem było prowadzenie negocjacji mediacyjnych we wszystkich cywilnych sporach sądowych i postępowaniach pojednawczych (w tym również o obrazę honoru), tak by na tyle, na ile było to możliwe, uniknąć rozpatrywania danej sprawy w postępowaniu sądowym. Jednocześnie ustawa wyłączała z kompetencji mediatorów m.in. sprawy małżeństwa, ojcostwa, alimentów, prawa pracy (spory pracownicze) i sprawy regulowane układem celnym ze Szwajcarią⁴⁴.

Mediatorzy nie mieli prawa do orzecznictwa, ale zawarte przed nimi ugody miały moc obowiązującą. Postępowania w biurach mediacji odbywały się w formie werbalnej⁴⁵. Instytucja ta przypominała funkcjonujące u sąsiadów Księstwa instytucje: austriackiego *Gemeindevermittlungsamts* (Gminny Urząd Mediacyjny) i szwajcarskiego *Schlichtungsbehörde* (Urząd Mediacyjny).

Każda gmina tworzyła biuro mediacji, w którym urzędowali mediator i jego zastępca. Byli wybierani w głosowaniu powszechnym (wymagana była większość bezwzględna). Szczegółowe zasady wyboru (czynne i bierne prawo wyborcze) były związane z gminnym prawem wyborczym. Nadzór nad wykonywaniem zadań mediatora sprawowany był przez Sąd Krajowy, któremu corocznie mediator musiał składać sprawozdanie tabelaryczne dotyczące wykonania obowiązków służbowych. Z kolei Sąd Krajowy zobowiązany był do przeprowadzenia przynajmniej raz w roku kontroli, której skutkiem miało być wezwanie do usunięcia wad w prowadzonych postępowaniach.

W ostatnich kilkunastu latach zauważono zmniejszenie rangi, ale także zainteresowania korzystaniem z usług mediatorów, jak i samych kandydatów na wypełnianie tych funkcji pośród obywateli. Do tego, ze względu na mnogość przepisów, biura mediacji przerodziły się w większej mierze w biura porad prawnych niż w miejsce, które powinno prowadzić do przedsądowego rozwiązania danego sporu.

W 2011 r. Książęcy Sąd Najwyższy wydał orzeczenie, w którym wskazał, że zasada do bycia wysłuchanym obejmuje również proces mediacyjny. Zauważono także, że mediatorzy mają utrudnioną możliwość w korzystaniu ze ścieżki pomocy prawnej (jaka przysługuje chociażby Książęcemu Sądowi Krajowemu) w celu prowadzenia mediacji w stosunku do osoby przebywającej za granicą, co jest wynikiem braku odpowiednich umów międzynarodowych⁴⁶.

⁴⁴ M. Śmigasiewicz, *System...*, s. 120.

⁴⁵ K. Koźbiał, *System polityczny Księstwa Liechtensteinu*, Kraków 2013, s. 157.

⁴⁶ Zob. *Bericht und Antrag der Regierung an den Landtag des Fürstentums Liechtenstein betreffend die Aufhebung des Gesetzes über die Vermittlerämter sowie die Abänderung weiterer Gesetze*, <https://bua.regierung.li/BuA/default.aspx?nr=64&year=2014&backurl=modus%3Dnr%26filter1%3D2014> (dostęp: 25.06.2020 r.).

Ostatecznie instytucja mediatorów spotkała się z krytyką ze strony władz gmin, które sygnalizowały trudności w rekrutacji (wskazywano, że coraz częściej występują trudności w poddaniu pod głosowanie choćby czterech kandydatów). Wskazywano również na utratę swoistego autorytetu biur mediacji⁴⁷. Wobec powyższego uznano, że biura mediacyjne powinny zostać zreformowane i stąd zaproponowano redukcję ich liczby z 11 (tyle jest gmin) do 2 (po jednej na okręg). Propozycja ta nie spotkała się jednak z aprobatą i po odbyciu dodatkowych konsultacji z sądami i władzami lokalnymi rząd postanowił o likwidacji tej instytucji, do czego ostatecznie doszło w połowie 2015 r. – w sto lat od jej utworzenia⁴⁸.

III. Malta

1. Zarys historii państwowości maltańskiej

Malta to wyspiarskie państwo położone na Morzu Śródziemnym. Przez stulecia geograficzne położenie powodowało, że znajdowała się w centrum zainteresowania zarówno ludów zamieszkujących wybrzeża Morza Śródziemnego, jak i później – regionalnych mocarstw (m.in. Fenicjan, Greków, Rzymian, Arabów).

Po epoce napoleońskiej trafiła w ręce Brytyjczyków, z których to niepodległość otrzymała w II połowie XX wieku. Proces uzyskiwania niepodległości związany był z procesem stopniowego przekształcania się terytorium zależnego, przez królestwo wspólnotowe z monarchią brytyjską jako głową państwa aż po współczesny system niepodległego państwa z Prezydentem jako głową państwa.

W 1974 r. zmieniono nazwę państwa na Republikę Malty, dokonując jednocześnie zmiany formy rządów z monarchicznej na republikańską, a zdecydowaną większość kompetencji królowej przeniesiono na urząd wybieranego przez parlament Prezydenta Malty (*President ta' Malta*).

2. Zarys zmian w organizacji władzy sądowniczej

Maltański ustrój wymiaru sprawiedliwości przez wiele dekad czerpał z dorobku brytyjskiego systemu. W połowie XIX wieku na Malcie funkcjonował zbiór kodeksów (w historii znany

⁴⁷ W raporcie, który służył jako uzasadnienie do uchwalenia ustawy znoszącej instytucję mediatora, zapisano, że z punktu widzenia zarówno władz lokalnych, jak i stron stających przed mediatorem biuro mediacji stało się swego rodzaju punktem kontrolnym, który odpowiada za wydawanie prawa jazdy (*dass das Vermittleramt aus Sicht sowohl der Gemeinden als auch von so mancher Streitpartei als eine Art Durchlaufstelle betrachtet wird, die lediglich Leitscheine ausstellt*). Zob. szerzej: *Bericht...*

⁴⁸ Zob. Gesetz vom 4. Dezember 2014 betreffend die Aufhebung des Gesetzes über die Vermittlerämter; *Der «Friedensrichter» hat ausgedient*, Volksblatt, <https://www.volksblatt.li/nachricht.aspx?p1=fl&id=92414&src=vb> (dostęp: 25.06.2020 r.).

jako *Code de Rohan*⁴⁹), jednak podjęto decyzję o reformie systemu i wprowadzeniu nowych pięciu kodeksów. W 1854 r. wydano wzorowany na brytyjskim kodeks karny (a rok później kodeks postępowania cywilnego), który w kolejnych latach był wielokrotnie nowelizowany, przyjmując niektóre rozwiązania kodeksów włoskiego i francuskiego⁵⁰. Kodeks wskazywał, że Sądowi Niższego Rzędu (*Court of Magistrates* – niektórzy autorzy tłumaczą tę nazwę jako Sąd Magistracki) przysługują uprawnienia sędziów pokoju, a taki sąd powinien składać się z kilku sędziów.

Kolejne lata nie prowadziły do radykalnych zmian, co stanowiło ostatecznie przedmiot krytyki m.in. ze strony Komisji Weneckiej czy Unii Europejskiej. Co więcej, to właśnie organizacja władzy sądowniczej była przedmiotem krytyki przed przystąpieniem Malty do Unii⁵¹. Ostatecznie w 2016 r. parlament przyjął nowelizację konstytucji, która dokonywała znacznej reformy wymiaru sprawiedliwości. Jednym z zasadniczych celów było wprowadzenie zgodnej ze standardami europejskimi odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów. Dodatkowo wprowadzono mechanizmy, których celem było zwiększenie niezależności sądownictwa (w tym przede wszystkim w odniesieniu do władzy wykonawczej). Dość wspomnieć, że do reformy z 2016 r. sędzią mogła zostać osoba zarekomendowana Prezydentowi przez szefa rządu. Warto przy tym wspomnieć, że szef rządu *de facto* mógł rekomendować dowolną osobę, a zarówno premier, jak i Prezydent pochodzili z nominacji politycznych (głowa państwa wybierana była przez parlament, od którego zaufania również zależał los premiera). W wyniku reformy powołano do życia organy, które mają zapewnić możliwe odpolitycznienie tej procedury.

Po jej wprowadzeniu Komisja Wenecka przygotowała opinię, która miała ocenić, czy nowelizacja doprowadziła do zmian pożądaných z punktu widzenia standardów europejskich. W opinii wskazała, że proces powoływania sędziów obu szczebli jest obecnie znacząco lepszy od poprzedniego, ale jednocześnie skrytykowała możliwość powołania przez premiera osoby, która nie uzyskała pozytywnej rekomendacji nowo powołanego Komitetu ds. Nominacji Sądowniczych (*Judicial Appointments Committee*), gdyż taka decyzja może rodzić wątpliwości, czy powołana osoba nie została włączona do organów władzy sądowniczej wyłącznie z przyczyn politycznych. Komisja Wenecka zaproponowała dalsze kroki, jakie władze maltańskie powinny podjąć, by w większym stopniu zbliżyć się swoimi rozwiązaniami do standardów europejskich⁵².

⁴⁹ Od nazwiska Wielkiego Mistrza Zakonu Maltańskiego (był nim Emmanuel de Rohan-Polduc).

⁵⁰ A. Testone, *The Courts of Justice of Malta*, „Commonwealth Law Bulletin” 2010, 36(3), s. 470.

⁵¹ Zob. szerzej: Regular Report on Malta's Progress Towards Accession, Brussels, 9.10.2002, SEC(2002) 1407, {COM(2002) 700 final}, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2002/ml_en.pdf (dostęp: 24.04.2019 r.).

⁵² Pośród nich zaproponowano wyłączenie premiera z procesu nominacyjnego, zmianę składu Komitetu ds. Nominacji Sądowniczych w ten sposób, by przynajmniej połowa z nich pochodziła z wszystkich szczebli sądowych. Zob. szerzej: Opinion No. 940/2018, CDL-AD(2018)028, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion on Constitutional Arrangements and Separation of Powers and the Independence of the Judiciary and Law Enforcement, adopted by the Venice Commission at its 117th Plenary

3. Obecna struktura władzy sądowniczej (zarys)

Obecny podział w ramach władzy sądowniczej opiera się na podziale na sądy wyższego rzędu (*the superior courts*), w których orzekaniem zajmują się *judges*, i sądy niższego rzędu (*the inferior courts*), gdzie orzekają *magistrates*. Tłumaczenie obu terminów na język polski może powodować pewnego rodzaju trudności z uwagi na to, że nie ma dobrego odpowiednika słowa *magistrate*, dodatkowo autorzy opracowań posługują się różnego rodzaju określeniami⁵³. W języku angielskim w opiniach Komisji Weneckiej w sądach wyższego rzędu zasiadają *judges proper* (sędziowie „właściwi”), a w sądach niższego rzędu – *first instance magistrates* (sędziowie sądów pierwszej instancji)⁵⁴. W języku polskim ci pierwsi są nazywani zwykle sędziami, a drudzy sędziami pokoju⁵⁵. Liczba osób, które piastują te funkcje, nie przekracza kilkudziesięciu i w obu kategoriach waha się w okolicach po około 20⁵⁶ (zob. poniższa tabela).

Tabela 1. Liczba osób zatrudnionych w organach władzy sądowniczej w latach 2015–2017 z podziałem na kategorie

	Na koniec 2015 r.	Na koniec 2016 r.	Na koniec 2017 r.
Judges	21	22	21
Magistrates	21	23	22
<i>Court Attorneys</i> (pełnomocnicy sądowi)	13	15	16
<i>Judicial Assistants</i> (asystenci sądowi)	15	14	16

Źródło: *Recent Developments in the judicial field in Malta*, <https://rm.coe.int/recent-developments-in-the-judicial-field-in-malta-january-2017-to-jun/16808cc3b5> (dostęp: 26.05.2020 r.).

Jest aż pięć sądów w ramach Sądów Wyższego Rzędu: Sąd Konstytucyjny (*Constitutional Court*), Sąd Apelacyjny (*Court of Appeal*), Karny Sąd Apelacyjny (*Court of Criminal Appeal*), Sąd Karny (*Criminal Court*), Sąd Cywilny (*Civil Court*) i tylko dwa działające jako Sądy Niższego Rzędu o nazwie tożsamej: *Court of Magistrates* (niektórzy autorzy tłumaczą tę nazwę jako Sąd Magistracki). Różnica między nimi związana jest z tym, że jeden działa dla wyspy Gozo. Dodatkowo ma on kompetencje sądu wyższej i niższej instancji. Na czele sądownictwa stoi Naczelny Sędzia.

Dla całości obrazu działalności wymiaru sprawiedliwości warto wspomnieć, że na Malcie funkcjonują również takie instytucje jak: Prokurator Generalny, tzw. trybunały

Session (Venice, 14–15 December 2018), Strasbourg, 17 December 2018, pkt 44, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2018\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2018)028-e) (dostęp: 9.07.2020 r.).

⁵³ Na trudności w tym zakresie wskazuje m.in. J. Winczorek w tłumaczeniu konstytucji Malty wydanej w 2016 r. nakładem Wydawnictwa Sejmowego. Jej treść dostępna: J. Winczorek (tłum.) *Konstytucja Malty*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/02/Malta_pol_010711.pdf (dostęp: 9.07.2020 r.).

⁵⁴ Opinion No. 940/2018, CDL-AD(2018)028..., pkt 31.

⁵⁵ W ten sposób m.in. *Rodzaje zawodów prawniczych: Malta*, https://beta.e-justice.europa.eu/29/PL/types_of_legal_professions?MALTA&member=1 (dostęp: 25.06.2020 r.).

⁵⁶ A. Testone, *The Courts...*, s. 471; zob. też *Judges*, <http://judiciarymalta.gov.mt/judges> (dostęp: 26.06.2020 r.); *Magistrates*, <http://judiciarymalta.gov.mt/magistrates> (dostęp: 26.06.2020 r.).

administracyjne powoływane *ad hoc*⁵⁷, Sąd ds. Nieletnich (rozpatruje sprawy osób, które nie ukończyły jeszcze 16 roku życia), lokalne trybunały (rozpatrują drobne wykroczenia, a orzeczenia zapadają nawet podczas nieobecności oskarżonego), a także Trybunał Małych Roszczeń (jego konstrukcja ustrojowa przypomina w pewnym sensie zasady działania sędziów pokoju).

W 2016 r. nowelizacja konstytucji Malty powołała do życia Komitet ds. Nominacji Sądowniczych (*Judicial Appointments Committee*). Podstawowym zadaniem tego organu jest udział w procesie powoływania *magistrates* i *judges*. Ci pierwsi powoływani są po przynajmniej siedmioletnim stażu pracy (ci drudzy – dwunastoletnim) adwokackiej⁵⁸.

Ze względu na to, że opracowanie dotyczy wyłącznie sądów pierwszej instancji, warto wskazać, że konstytucja Malty w art. 99 i 100 reguluje kwestię tego segmentu sądownictwa. W art. 100 rozstrzyga kwestię wskazanych wyżej podstawowych wymogów formalnych dla kandydatów na *magistrates*, a także całą procedurę powołania oraz zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej.

4. Trybunał Drobnych (Małych) Roszczeń (*Small Claims Tribunal*)

Trybunał Drobnych Roszczeń działa w oparciu o ustawę z 1995 r.⁵⁹ Zgodnie z jej art. 3 Trybunał rozpoznaje, w trybie uproszczonym, wedle zasad słuszności i prawa, sprawy dotyczące roszczeń pieniężnych, w których wartość przedmiotu sporu jest niższa niż 5000 euro. Każdorazowo Trybunałowi przewodniczy arbiter (*adjudicator*), a ów Trybunał obraduje w miejscu określonym przez ministra sprawiedliwości na tej z wysp archipelagu Wysp Maltańskich (a będąc precyzyjnym: na Malcie lub Gozo), na której osoba, wobec której wniesiono roszczenie, ma miejsce pobytu.

Arbitrem zostać może osoba powołana przez Prezydenta działającego zgodnie z radą szefa rządu. Kadencja trwa pięć lat i nie podlega odnowieniu⁶⁰. Ustawa nakłada na kandydata obowiązki praktykowania zawodu adwokata przez łączny okres co najmniej siedmiu lat. Nie pozwala jednak na objęcie tej funkcji posłowi lub radnemu, a także osobie uznanej za winną określonych prawem przestępstw, skazaną na karę pozbawienia wolności lub uznanej za bankruta. Z oczywistych względów osoba mianowana arbitrem nie może występować przed Trybunałem Drobnych Roszczeń jako adwokat (reprezentant strony).

⁵⁷ Na ten temat zob. szerzej: A.M. Ehrke, K.J. Mich, *Republika Malty*, [w:] *Systemy polityczne państwa Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, M. Poboży, t. 2, Warszawa 2013, s. 89–90.

⁵⁸ Szerzej na ten temat: M. Łukaszewski, *Malta*, [w:] *Rady Sądownictwa w państwach Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2019, s. 169–170.

⁵⁹ Small Claims Tribunal Act, 1995 (ustawa o Trybunale Drobnych Roszczeń z 1995 r.).

⁶⁰ Gdyby na jego miejsce nie został powołany nowy arbiter, ten wykonuje swoje obowiązki do uzupełnienia wakatu.

Arbiter otrzymuje wynagrodzenie określone przez szefa rządu. Nie może zostać odwołany, chyba że zaistniałyby przesłanki takie jak dla sędziów (art. 97 konstytucji Malty). Wówczas dla takiego usunięcia wymagane byłoby zgromadzenie większości 2/3 w parlamencie. Jedynym powodem do usunięcia może być niezdolność do pełnienia funkcji swojego urzędu⁶¹ lub udowodnione niewłaściwe zachowanie się (*misbehaviour*). Arbitrów wiążą zasady zapisane w kodeksach etyki sędziów Sądów Magistrackich.

Sąd Magistracki rozpatruje sprawy cywilne, które wykraczają poza kompetencje Trybunału Drobnych Roszczeń, które nie wchodzą jednak w zakres kompetencji Pierwszej Sali Sądu Cywilnego. Odwołania od orzeczeń Trybunału Drobnych Roszczeń składa się do Sądu Apelacyjnego, który rozpatruje je wówczas w składzie jednoosobowym. Jeżeli Sąd Apelacyjny uzna wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy za niepoważny (*frivolous*) lub dokuczliwy (*vexatious*), może ukarać wnioskodawcę karą pieniężną od 250 do 1250 euro.

5. Trybunały Lokalne i Komisarze Sprawiedliwości (*Commissioners for Justice*)

System maltański przewiduje istnienie tzw. Trybunałów Lokalnych, w ramach których sądzą Komisarze Sprawiedliwości. Trybunały sądzą m.in. w sprawach o naruszenie zasad parkowania i inne wykroczenia drogowe (np. brak zapiętych pasów podczas jazdy), nielegalny wywóz śmieci, łamanie zasad najmu, śmiecenie, brak opieki nad psem oraz zabieranie psów na plażę, palenie papierosów w miejscach publicznych, prowadzenie małych prac budowlanych bez odpowiedniej zgody, łamanie zasad kwarantanny, stawianie billboardów bez odpowiedniej zgody, naruszanie zasad licencji taksówkarskiej, naruszanie przepisów lokalnych⁶². Komisarze orzekają również w sprawach posiadania narkotyków na własny użytek (wykroczenie)⁶³.

Komisarze w ramach wykonywanych obowiązków mają prawo rozpatrywania dowodów, wysłuchiwanie świadków, orzekania, czy dany zarzut został potwierdzony, a także decyzji o nałożeniu odpowiedniej kary.

Warto zaznaczyć, że rozprawy mogą odbywać się pod nieobecność zainteresowanej osoby (choć osoba, wobec której Komisarz podjął się rozpatrywania sprawy, może na piśmie wyznaczyć odpowiedniego pełnomocnika), a odwołania mogą dotyczyć wyłącznie kwestii naruszenia prawa przez Trybunał.

Działalność Komisarzy Sprawiedliwości regulowana jest przez ustawę o Komisarzach Sprawiedliwości. Komisarzami Sprawiedliwości mogą zostać osoby, które mają wykształcenie prawnicze. Osoby mianowane są na dwa lata, jednak po upływie kadencji mogą zostać

⁶¹ Może ona wynikać z ułomności ciała lub umysłu.

⁶² A. Testone, *The Courts...*, s. 478.

⁶³ Commissioners for Justice Act (ustawa o Komisarzach Sprawiedliwości), art. 3 sek. 7.

powołane na kolejny dwuletni okres, co z resztą jest dość częstą praktyką. Liczba Komisarzy przez kilka ostatnich lat kształtowała się w okolicach kilkunastu, a w połowie 2020 r. wzrosła do 21⁶⁴.

Osoba raz powołana przez premiera nie może zostać odwołana, jednak w przypadku popełnienia deliktu, może zostać usunięta z powodów i w trybie analogicznym do tego, jaki stosowany jest względem sędziów Sądu Magistrackiego. Posiedzenia Trybunału odbywają się w miejscach określonych przez ministra sprawiedliwości. Ten członek władzy wykonawczej jest również odpowiedzialny za ustalenie (w porozumieniu z ministrem finansów) wynagrodzenia Komisarzy.

Komisarze mają prawo wydawania *warrants* (nakazów sądowych) i *orders* (poleceń, zamówień), odbierania przyrzeczenia od świadka, nakazania zbierania dowodów przez policję, radę lokalną lub innym organ. Działalność Komisarzy może być wspierana przez sekretarzy, którzy powoływani są przez ministra sprawiedliwości.

Obywatel postawiony przed obliczem Komisarza, który zdecyduje, że nie doszło do naruszenia przepisów, jest zwalniany i jego postępowanie nie może być przedmiotem postępowania innego organu sądowego w tej samej sprawie⁶⁵. Jeżeli osoba, której dotyczy postępowanie przed Komisarzem, okaże się winna zarzucanego czynu, wówczas Komisarz ma prawo nakazać zapłatę kary w wysokości nieprzekraczającej maksymalnej kwoty grzywny (*multa* lub *ammenda*)⁶⁶. Dodatkowo, jeśli Komisarz uzna to za zasadne, może również orzec zawieszenie lub nawet cofnięcie licencji, którą posiadała ukarana osoba.

Obywatele mogą odwoływać się od orzeczeń Trybunałów Lokalnych do Sądu Magistrackiego. Takie odwołanie musi zostać sporządzone w przeciągu 30 dni od wydania decyzji Komisarza. Sąd Magistracki ma prawo uchylecia lub zmiany wyroku Komisarza. Co ciekawe, system chroni wymiar sprawiedliwości przed nieuzasadnionym korzystaniem z tego prawa w taki sposób, że jeżeli Sąd Magistracki uzna wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy za niepoważny (*frivolous*) lub dokuczliwy (*vexatious*), może ukarać wnioskodawcę karą pieniężną nie przekraczającą 116,47 euro.

IV. Monako

1. Zarys historii państwowości monakijskiej

Za datę fundacyjną Monako wskazuje się zwykle 1297 r., kiedy to w obliczu walk stronnictw gwelfów i gibelinów Skała Monako znajdowała się w rękach tych drugich. W 1297 r.

⁶⁴ A. Borg, *Govt appoints new Justice Commissioners*, <https://newsbook.com.mt/en/govt-appoints-new-justice-commissioners/> (dostęp: 26.06.2020 r.).

⁶⁵ Commissioners for Justice Act, art. 10 par. 1.

⁶⁶ Gdyby taka grzywna nie została zapłacona w ciągu miesiąca, zainteresowana osoba jest zobowiązana do zapłacenia dodatkowo 11,65 euro. Commissioners for Justice Act, art. 10 par. 2.

Franciszek Przebiegły, stając na czele stronników papieskich, przebrał się za mnicha franciszkańskiego i podstępem dostał się za mury Monako i wpuścił swoich stronników. W ten sposób Skała Monako została odbita z rąk gibelinów. Chociaż w kolejnych latach losy Skały Monako wielokrotnie zmieniały się, a władzę nad nią sprawowały naprzemiennie oba stronnictwa, to właśnie ta data stanowi dla Monakijczyków symboliczny początek panowania dynastii Grimaldich w Monako⁶⁷.

Monako przez kolejne stulecia zawierało sojusze z mocarstwami europejskimi, które zapewniały jego przetrwanie (w tym przede wszystkim z Francją i Hiszpanią). W połowie XII wieku panowie Monako uzyskali tytuł książęcy.

Rewolucja francuska nie ominęła Monako. Francuzi zajęli terytorium Księstwa i przekształcili je w Fort Herkulesa, likwidując ustrój monarchiczny. Dynastia Grimaldich powróciła do pałacu książęcego na mocy postanowień kongresu wiedeńskiego, który dodatkowo postanowił o poddaniu Monako pod protektorat Królestwa Sardynii.

W pierwszej połowie XIX wieku pogorszyła się sytuacja gospodarcza Monako, a przez to wspólnoty Menton i Roquebrune, które znajdowały się pod zarządem księcia, rozpoczęły protesty. Ostatecznie zorganizowano plebiscyt, w wyniku którego zdecydowana większość mieszkańców obu wspólnot opowiedziała się za przejściem pod zarząd francuski. Książę utracił około 94% (sic!) terytorium. Na mocy układu monakijsko-francuskiego Monako w zamian za przekazane terytoria miało otrzymać ponad 4 mln franków w złocie, gwarancję i uznanie niepodległości oraz wybudowanie linii kolejowej wzdłuż wybrzeża przez terytorium Monako, dzięki której francuska Nicea była połączona z terytorium Włoch.

Dzięki środkom finansowym otrzymanym od Francji książę mógł wybudować infrastrukturę przeznaczoną dla turystów (w tym przede wszystkim tych z wyższych sfer), dzięki czemu mogły powstać opera i hotele. Monako stało się wówczas modnym miejscem wypoczynku dla bogatych turystów.

W 1911 r. książę wydał pierwszą w dziejach Księstwa konstytucję, przekształcając tym samym Monako w monarchię konstytucyjną. Ukształtowana wówczas struktura władz w dużej mierze przetrwała do dzisiaj i stanowiła podwalinę pod treść obecnie obowiązującej konstytucji z 1962 r. Władzę prawodawczą sprawował monarcha wraz z wybieraną przez obywateli Radą Narodową, wykonawczą – książę (a *de facto* zależna od niego Rada Rządowa wraz z Ministrem Stanu), a sędowniczą – sprawujące w imieniu księcia wymiar sprawiedliwości sądy.

W 1918 r. zawarto z Francją traktat, który – z jednej strony – normował stosunki między sąsiadami, ale z drugiej strony – m.in. przez zapisy o „opiekuńczej przyjaźni” stanowił później podstawę do wysuwania względem Księstwa zarzutów o nieposiadanie statusu państwa suwerennego. Stan ten został naprawiony w latach 2002 i 2005, kiedy doszło do odnowienia

⁶⁷ M. Łukaszewski, *Lazurowe księstwo. Współczesny system polityczny Monako*, Poznań 2016, s. 15.

dwóch aktów: wspomnianego traktatu z 1918 r. i konwencji z 1930 r., w myśl której obsada najważniejszych stanowisk publicznych w Monako podlegała *de facto* woli rządu większego sąsiada. Jeśli dodamy do tego fakt, że Francuzi wskazywali na te stanowiska – co dziwić nie może – obywateli francuskich, nie może budzić zdziwienia fakt podawania w wątpliwość statusu Monako jako państwa suwerennego.

2. Zarys zmian w organizacji władzy sądowej

Jak wspomniano wcześniej, do 2005 r. w systemie prawnym Księstwa istniał przepis, w myśl którego najważniejsze urzędy państwowe były obsadzane w uzgodnieniu ze stroną francuską, co należy traktować w ten sposób, że *de facto* to sąsiad Monako określał, kto będzie stał na czele rządu (Minister Stanu), kto będzie odpowiadał za bezpieczeństwo (a zatem za funkcjonariuszy policji i straży pożarnej), politykę publiczną, sprawy zagraniczne, implementację porozumień zawartych między sąsiadami oraz – co istotne z punktu widzenia tego opracowania – większość sędziów orzekających w monakijskich sądach. Jak wspomniano wcześniej, mieli mieć oni obywatelstwo francuskie.

Monakijska ustawa zasadnicza z 1911 r., chociaż była pierwszym aktem o charakterze konstytucyjnym, w większym stopniu nie wpływała na zmianę w zakresie organizacji władzy sądowej. Na prawie 60 artykułów wymiaru sprawiedliwości dotyczyły zaledwie trzy: w art. 57 stwierdzono jedynie, że ówczesna organizacja wymiaru sprawiedliwości nie podlega zmianie w stosunku do tego, jaki wynika z ordonansu z 18.05.1909 r. W art. 14 wskazano, że za obronę praw obywatelskich zapisanych w konstytucji Monako odpowiedzialny jest Sąd Najwyższy, a w art. 58 określono skład tego Sądu w ten sposób, że pięciu sędziów było powoływanych przez monarchę wskazanych przez: Radę Stanu (jeden), parlament – Radę Narodową (jeden), Sąd Apelacyjny (dwóch) oraz przez Sąd Cywilny Pierwszej Instancji (jeden). Każdy z tych organów był zobowiązany do wskazania po dwóch kandydatów, z których monarcha wybierał i zaprzysięgał jednego (analogicznie do przypadku Sądu Apelacyjnego – czterech, z których książę wskazywał dwóch). W tym miejscu warto zauważyć, że monakijski Sąd Najwyższy stał się tym samym pierwszym sądem konstytucyjnym na świecie⁶⁸.

Przed przyjęciem konstytucji to monarcha, wydając ordonanse (*ordonnance*), ustalał organizację wymiaru sprawiedliwości. I tak w kolejnych latach wydawano:

- ordonans z 18.01.1828 r. w sprawie organizacji sądownictwa;

⁶⁸ W ten sposób o Sądzie Najwyższym mówił m.in. nieżyjący już Prezes Sądu Najwyższego R. Drago, wskazując też, z jakiego powodu swoista „palma pierwszeństwa” nie należy tutaj do federalnego Sądu Najwyższego USA. Por. R. Drago, *Le Tribunal suprême de la Principauté de Monaco*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/le-tribunal-supreme-de-la-principaute-de-monaco> (dostęp: 13.06.2020 r.).

- ordonans z 9.12.1853 r. w sprawie stroju członków Sądu Wyższego (*tribunal supérieur*) i urzędników ministerialnych przy tym Sądzie;
- ordonans z 11.01.1854 r. w sprawie stroju członków Sądu Wyższego;
- ordonans z 10.12.1858 r. w sprawie stroju sędziego pokoju i urzędnika sądowego;
- ordonans z 10.06.1859 r. w sprawie systemu sądowego (znowelizowany w latach 1883, 1891, 1905 i 1907);
- ordonans z 10.06.1896 r. o Radzie Rewizyjnej;
- ordonans z 21.05.1898 r. o rozdzieleniu funkcji urzędnika sądowego sędziego pokoju od sekretarza mera;
- ordonans z 2.06.1898 r. o Radzie Rewizyjnej;

Wspomniany wcześniej ordonans z 18.05.1909 r., który regulował organizację wymiaru sprawiedliwości, wskazywał, że sędziowie są mianowani przez monarchę i w jego imieniu wymierzają sprawiedliwość. Na władzę sądowniczą składali się: sąd pokoju, sąd pierwszej instancji, sąd apelacyjny i sąd karny. Dodatkowo przewidywano istnienie Rady Rewizyjnej, która miała rozpatrywać sprawy naruszeń prawa w ramach wymierzania sprawiedliwości. Co ciekawe, ordonans regulował sprawę nieobecności sędziów i zobowiązywał ich do uzyskania zgody głowy państwa na opuszczenie terytorium Księstwa na więcej niż osiem dni, a także stroje sędziów i zasady precedencji.

W kolejnych latach nie dochodziło do radykalnej zmiany organizacji wymiaru sprawiedliwości. W 1911 r. zmieniono zasady organizacji sądu karnego, w 1927 r. znowelizowano po raz kolejny ordonans o organizacji wymiaru sprawiedliwości. Dziesięć lat później nieco zmieniono zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów oraz ponownie określono skład sądu pierwszej instancji i sądu karnego. Kolejną regulację wymiaru sprawiedliwości przyniosły obecnie obowiązująca konstytucja i ustawy wymienione w kolejnym punkcie opracowania.

3. Obecna struktura władzy sądowniczej (zarys)

Obecnie struktura władzy sądowniczej opiera się przede wszystkim na konstytucji Monako z 1962 r.⁶⁹ (tylko raz nowelizowanej – w 2002 r.), ustawie z 15.07.1954 r. o organizacji wymiaru sprawiedliwości (*Loi n. 783 du 15/07/1965 portant organisation judiciaire*)⁷⁰, ustawie z 24.06.2013 r. o administracji i organizacji wymiaru sprawiedliwości (*Loi n. 1.398 du 24/06/2013 relative à l'administration et à l'organisation judiciaires*), ordonansie z 16.04.1963 r. o organizacji i funkcjonowaniu Sądu Najwyższego (*Ordonnance n. 2.984 du*

⁶⁹ Constitution de la Principauté 17 décembre 1962 (modifiée par la loi no 1.249 du 2 avril 2002).

⁷⁰ Obecnie, w związku z uchwaleniem nowej ustawy (2013), obowiązuje tylko kilka artykułów tej ustawy.

16/04/1963 sur l'organisation et le fonctionnement du Tribunal Suprême), a także pośrednio na odpowiednich kodeksach.

Podobnie jak konstytucja z 1911 r., tak i obecna ustawa zasadnicza dość oszczędnie opisuje strukturę sądownictwa. Władza sądownicza należy do głowy państwa, który deleguje jej sprawowanie trybunałom i sądom. Sądy wymierzają sprawiedliwość w imieniu suwerena. Konstytucja gwarantuje niezawisłość sędziów, a w sprawie organizacji, kompetencji i funkcjonowania sądów oraz statusu sędziów odsyła do ustawy. Artykuły 89, 90, 91 i 92 konstytucji Monako określają kompetencje, skład i organizację Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy składa się z pięciu sędziów i ich dwóch zastępców. Formuła przedstawiania kandydatur wskazana w pierwszych postanowieniach powołujących do życia Sąd Najwyższy została utrzymana: organy powołane do przedstawienia kandydatów na stanowiska w tym Sądzie są zobowiązane do przedstawienia głowie państwa po dwóch kandydatów, co *de facto* przyznaje monarsze silną pozycję względem tego organu. Dodatkowo ustawa zasadnicza gwarantuje monarsze prawo zawetowania obu kandydatur i przedstawienia mu nowych, co w sposób wyraźny wzmacnia i tak już silną pozycję głowy państwa.

Osobami wchodzącymi w skład Sądu Najwyższego mogą być osoby wskazane przez poniżej wskazane organy, przy czym nie mogą to być osoby z grona tych organów: parlament (parlamentarzyści dodatkowo wskazują zastępcę sędziego Sądu Najwyższego), Radę Stanu (członkowie tego organu mają za zadanie również przedstawić kandydata na sędziego tego Sądu i jego zastępcę), Rada Korony, Sąd Apelacyjny, Sąd Cywilny Pierwszej Instancji. Prezesa Sądu wskazuje głowa państwa.

Osoby zasiadające w Sądzie Najwyższym są wybierane spośród wybitnych prawników, którzy mają ukończony 40 rok życia. W praktyce osobami są zwykle francuscy profesorowie prawa publicznego, członkowie francuskiej Rady Stanu lub Sądu Kasacyjnego⁷¹.

Liczba orzeczeń Sądu Najwyższego stopniowo wzrasta. W 1992 r. było ich zaledwie 4, a dekadę później już 16⁷².

Sąd Najwyższy został wyposażony przez art. 90 konstytucji Monako w szereg kompetencji:

- w ramach materii konstytucyjnej: w sprawie zgodności regulaminu parlamentu z konstytucją Monako i ustawami; w sprawach skarg o stwierdzenie nieważności, zbadanie ważności i odszkodowanie, których przedmiotem jest naruszenie wolności i praw;
- w materiach administracyjnych: w sprawach skarg o stwierdzenie nieważności z powodu nadużycia władzy wniesionych przeciwko rozstrzygnięciom różnych władz administracyjnych oraz ordonansom władcy, w sprawie przyznawania odszkodowań, które z nich wynikają; w sprawach skarg kasacyjnych wniesionych przeciwko

⁷¹ Obecnie ta zasada ma zastosowanie: czterech członków (w tym przewodniczący) i jeden z zastępców członka to profesorowie uczelni francuskich.

⁷² *Le Tribunal Suprême*, <https://www.gouv.mc/Portail-du-Gouvernement/Gouvernement-et-Institutions/Les-Institutions/La-Justice/Le-Tribunal-Supreme> (dostęp: 30.06.2020 r.).

orzeczeniom sądów administracyjnych wydanych w ostatniej instancji; w sprawach skarg o ustalenie wykładni, skarg o zbadanie ważności rozstrzygnięć różnych władz administracyjnych i ordonansów władcy;

- w sprawie jurysdykcyjnych sporów kompetencyjnych.

Monako jest jednym z niewielu państw europejskich, w których rządzie nie ma ministra odpowiedzialnego za wymiar sprawiedliwości. Administracja wymiaru sprawiedliwości jest przekazana w ręce Dyrekcji Służb Sądowych (*Direction des Services Judiciaires*), która jest niezależna od rządu. Organ ten powstał niedługo po oktrojowaniu poprzedniej konstytucji (*Ordonnance du 9 mars 1918 organisant la Direction des Services Judiciaires*).

Dyrektor Służb Sądowych nie bierze udziału w posiedzeniach Rady Rządowej i jest odpowiedzialny bezpośrednio przed monarchą, a także – co nie może dziwić – jest przez niego powoływany w drodze ordonansu władcy. Dodatkowo Rada Rządowa, zgodnie z art. 46 konstytucji, nie rozpatruje ordonansów władcy dotyczących spraw podlegających Dyrekcji Służb Sądowych, co ma zapewnić Dyrektorowi pełną swobodę w zakresie realizowania swojego ustawowego zadania zapewniania właściwego zarządzania wymiarem sprawiedliwości. Kolejnym mechanizmem mającym zapewnić swobodę władzy sądowniczej jest przekazanie Dyrektorowi prawa przygotowania budżetu wymiaru sprawiedliwości, który przekazywany jest Ministrowi Stanu.

W ramach systemu wymiaru sprawiedliwości istnieje Wysoka Rada Sędziów i Prokuratorów, która dba o mechanizmy powoływania oraz odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów. Organ ten składa się z siedmiu członków: Dyrektor Służb Sądowych jako przewodniczący, osoby wskazane przez Radę Korony i Radę Narodową (tj. parlament) (po jednej) oraz cztery osoby wskazane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości.

Obecnie wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w imieniu monarchy przez:

- sędziego pokoju (*justice de paix*)⁷³;
- sąd pierwszej instancji (*Tribunal de Première Instance*) – składa się z Prezesa, Wiceprezesa, sędziów pierwszej instancji (*Premiers juges*), sędziów i sędziów-referendarzy (*magistrats référendaires*); sąd pierwszej instancji orzeka w kolegiальnym składzie trzech członków⁷⁴;
- sąd apelacyjny (*Cour d'Appel*) – składa się z Prezesa, Wiceprezesa i radców; orzeka w składach co najmniej trzyosobowych (w przypadku składów czteroosobowych, gdyby podczas głosowania w sprawie orzeczenia zapadł remis, sędzia z najmniejszym doświadczeniem ma głos wyłącznie doradczy)⁷⁵;
- sąd karny (*Tribunal criminel*) – jego organizację reguluje kodeks postępowania karnego;

⁷³ Obecnie jest tylko jeden – Michel Soriano.

⁷⁴ Obecnie składa się z przewodniczącego, trzech jego zastępców, sześciu sędziów pierwszej instancji i siedmiu sędziów.

⁷⁵ Obecnie składa się z sześciu sędziów (w tym przewodniczącego i jego zastępcy).

- sąd rewizji (*Cour de Révision*)⁷⁶ – orzeka w oparciu o składy co najmniej trzyosobowe (w przypadku remisu w głosowaniu nad orzeczeniem w składzie czteroosobowym zastosowanie ma zasada wskazana w przypadku składów czteroosobowych w sądzie apelacyjnym); należy podkreślić, że sąd rewizji nie jest typowym sądem ostatniej instancji, gdyż jego zadaniem jest czuwanie nad właściwym stosowaniem prawa przez sądy niższych instancji – jeżeli zaskarżony wyrok dotyczy sprawy karnej, sąd ten kieruje sprawę do ponownego rozpatrzenia do odpowiedniego sądu karnego, a gdy prawa cywilnego – sam może dokonać jego rewizji⁷⁷.

Poza wskazanymi sądami w skład wymiaru sprawiedliwości wchodzi jeszcze: prokuratorzy (*Ministère public*) z prokuratorem generalnym (*Procureur Général*) na czele; komornicy sądowi (*huissiers*), sekretarze sądowi (*greffiers*).

4. Sędziowie pokoju

W pierwszej instancji sędziowie pokoju orzekają jednoosobowo. Ich głównym zadaniem jest orzekanie w sprawach pojednawczych, a w sprawach cywilnych – w przypadku gdy przedmiot sporu nie przekracza kwoty 4600 euro. Sędzia pokoju w sprawach karnych przewodniczy sądowi policyjnemu (*tribunal de simple police*). Przewodniczy również obradom sądu pracy w sprawach sporów dotyczących wyboru przedstawicieli pracowników oraz spraw urzędowych i dokumentów.

W przeciwieństwie do sądu pierwszej instancji, który ma jurysdykcję ogólną, sędzia pokoju może orzekać wyłącznie w sprawach, które są mu przypisane na mocy prawa⁷⁸.

Jak wspomniano, w sprawach karnych sędzia pokoju przewodniczy sądowi policyjnemu badającemu wykroczenia. Rozpatruje on kwestie tego, czy czyn zabroniony, którego dopuścił się obwiniony, miał miejsce, a przez to powinien zostać ukarany więzieniem na maksymalnie pięć dni lub/i grzywną w wysokości do 600 euro. Taki sąd składa się z przewodniczącego – sędziego pokoju oraz komisarza policji wskazanego przez prokuraturę. Odwołania od orzeczenia takiego sądu rozpatruje sąd pierwszej instancji. W przypadkach, w których nie przewidziano kary pozbawienia wolności, ściganie na wniosek prokuratora może zostać zawieszone, z wyjątkiem ponownego popełnienia przestępstwa, poprzez zapłatę połowy kwoty najwyższej grzywny⁷⁹.

W ramach spraw cywilnych sędzia pokoju orzeka zwykle w trzech sprawach:

⁷⁶ Obecnie składa się z 11 sędziów. W większości to byli sędziowie lub urzędnicy sądowi francuskiego Sądu Kasacyjnego.

⁷⁷ P. Osóbka, *Systemy...*, s. 106.

⁷⁸ *La Justice de Paix*, <https://www.gouv.mc/Portail-du-Gouvernement/Gouvernement-et-Institutions/Les-Institutions/La-Justice/La-Justice-de-Paix> (dostęp: 30.06.2020 r.).

⁷⁹ *La Justice de Paix...*

- nakazu zaległej zapłaty (regulowane ustawą nr 821 z 23.06.1967 r.⁸⁰) – zasadniczym celem takiego postępowania jest zaspokojenie drobnych roszczeń o charakterze cywilnym lub handlowym, przy czym przez drobne roszczenie należy rozumieć kwotę do 4600 euro. Warto zauważyć, że sąd orzeka wyłącznie na podstawie przedłożonych dokumentów (nie ma wysłuchania strony) i to wyłącznie, gdy dłużnikiem jest osoba zamieszkała na terytorium Księstwa. Sąd może orzec w tym przypadku nakaz zapłaty i kaucję (jej wysokość zależy od przedmiotu sporu). Sprawa rozstrzygana jest w ten sposób, że sędzia wysyła polecenie uregulowania należności; jeżeli doszłoby do podania w wątpliwość konieczności uregulowania tej należności, wówczas sędzia ma prawo wezwać obie strony do stawienia się przed sądem. Orzeka jednak wtedy w ostateczności, jeśli postępowanie pojednawcze okaże się bezskuteczne;
- zwykła procedura cywilna – odwołania od orzeczeń w tych sprawach rozpatruje sąd pierwszej instancji. Wyłączone z zakresu stosowania tej procedury są spory dotyczące upadłości, kosztów i opłat adwokatów, prawników, notariuszy, urzędników i komorników w odniesieniu do domeny domu książęcego, gdyż sprawy te podlegają jurysdykcji sądu pierwszej instancji. W ramach tej procedury pierwszym etapem jest próba postępowania pojednawczego. Żadne wezwanie nie może być zatem dostarczone pod rygorem nieważności przed tym sędzią, strona powodowa musi koniecznie wcześniej poprosić o wezwanie pozwanego w postępowaniu pojednawczym. Strony są następnie wzywane do próby postępowania pojednawczego bez obecności opinii publicznej. Co do zasady muszą stawić się osobiście. W przypadku postępowania pojednawczego sporządzany jest raport rejestrujący warunki umowy. W przypadku braku osiągnięcia zgody w postępowaniu pojednawczym (lub w przypadku niestawiennictwa pozwanego) strony są ponownie stawiane przed sądem pokoju bezpośrednio w dniu rozprawy wskazanej na wstępnym wezwaniu w postępowaniu pojednawczym albo z wykorzystaniem komornika, w zależności od tego, czy prośba przekracza, czy nie przekracza kwoty 1800 euro. Na tak ustalonym przesłuchaniu publicznym spór rozstrzygany jest co do istoty po tym, jak każda ze stron przedstawi swoje argumenty;
- zwrotu (wypłaty zaległości) pensji pracownikowi – procedura ta ma charakter procedury egzekucyjnej; taką procedurę można zainicjować przez złożenie oświadczenia w sekretariacie sądu lub pocztą. W wyniku tej inicjatywy powód i pozwany mogą zostać przez sekretariat (sic!) wezwani do postępowania pojednawczego, z którego sporządzany jest raport. Jeżeli do takiego postępowania nie dojdzie, wówczas sędzia pokoju może wyrazić zgodę na zajęcie środków wierzyciela (lub zajęcie części jego

⁸⁰ Loi n. 821 du 23/06/1967 sur l'injonction de payer et le recouvrement de certaines créances (ustawa nr 821 z dnia 23 czerwca 1967 r. w sprawie nakazu zapłaty i windykacji niektórych długów).

wynagrodzenia). Taka kwota, o ile jest ona rozłożona na wiele rat, ustalana jest corocznie na nowo, co wynika z faktu, że mogła się zmienić sytuacja życiowa wierzyciela⁸¹.

V. San Marino

1. Zarys historii państwowości sanmaryńskiej

Tradycyjnie państwowość San Marino wiązana jest z założeniem wspólnoty religijnej przez świętego Maryna (stąd nazwa państwa) na szczycie Monte Titano. Przez kolejne lata wspólnota starała się uniezależnić od wpływów papieża jako władcy Państwa Kościelnego.

O ile w przypadku innych europejskich mikropaństw można w dość prosty sposób wskazać choćby symboliczny początek demokratycznego ustroju, o tyle w przypadku San Marino istnieje pewna wątpliwość ze względu na specyfikę ustroju tej republiki i kształtowanie się konstytucji tego państwa w oparciu o zwyczaje, prawo kościelne i w ograniczonym zakresie świeckie prawo stanowione. Pierwszymi dokumentami o charakterze konstytucyjnym były średniowieczne statuty, których powstanie wiąże się z przełomem XIII i XIV wieku. Były one w kolejnych dekadach nowelizowane i poszerzane. Te, których część pozostała w mocy do dziś, pochodzą z 1600 r. Są one złożone z sześciu ksiąg regulujących poszczególne dziedziny życia: od organizacji władzy (I), przez zasady prawa cywilnego (II), prawa karnego (III), organizacji wymiaru sprawiedliwości (IV), spraw życia codziennego (V), po odszkodowania za wyrządzone szkody (IV)⁸².

W 1797 r. Napoleon Bonaparte uznał niepodległość Republiki i zaproponował Sanmaryńczykom powiększenie ich terytorium, na co ci się nie zgodzili. W efekcie kongresu wiedeńskiego niepodległość San Marino została potwierdzona. Istotny z racji przetrwania Republiki był okres zjednoczenia Włoch, w efekcie którego San Marino zostało pominięte w tym procesie, na co bez wątpienia miało wpływ udzielenie pomocy uciekającemu przed wojskami austriackimi Giuseppe Garibaldiemu – późniejszemu ojcu zjednoczonych Włoch.

Jednym z przełomowych z punktu widzenia demokratyzacji systemu wydarzeniem w historii Republiki było zgromadzenie głów rodzin (tzw. *Arengo*), które odbyło się w 1906 r. Wówczas to elektorat podjął decyzję, że 60 członków parlamentu (Wielkiej Rady Generalnej) będzie wybieranych w wyborach powszechnych. Ustanowiono również wówczas kilka innych zasad związanych z funkcjonowaniem ustroju Republiki.

Po II wojnie światowej wspólnota San Marino musiała rozliczyć się z krótkim epizodem objęcia sterów państwa przez faszystów, a rządy tworzyli komuniści z socjalistami, co było ewenementem na skalę zachodniej części kontynentu, gdzie komuniści nie byli dopuszczani (nawet w koalicjach) do rządów.

⁸¹ *La Justice de Paix...*

⁸² P. Osóbka, *Systemy...*, s. 9.

W kontekście ustroju konstytucyjnego warte wspomnienia jest uchwalenie ustawy nr 59 z 8.07.1974 r. Akt ten, którego pełny tytuł to Deklaracja praw obywateli i podstawowych zasad San Marino – *Dichiarazione dei diritti dei cittadini e dei principi fondamentali dell'ordinamento sammarinese* (dalej: Deklaracja praw), był swoistym zebraniem generalnych zasad ustrojowych, które funkcjonowały od czasów średniowiecznych statutów. Należy przy tym zaznaczyć, że nie był (i nie jest) to akt mający na celu wprowadzenie do systemu prawnego konstytucji pisanej w formie jednego aktu prawnego. Ustawa ta była kilkakrotnie nowelizowana.

2. Obecna struktura władzy (zarys)

San Marino stanowi fenomen na skalę światową pod względem liczby różnego rodzaju rozwiązań ustrojowych. Z uwagi na to, że ta struktura organów państwowych i ich wzajemnych powiązań ma pośredni, a miejscami bezpośredni wpływ na strukturę sądownictwa, ale jednocześnie nie stanowi to przedmiotu opracowania, warto w tym miejscu choćby w zarysie przedstawić to zagadnienie.

Głową państwa są wybierani przez parlament z grona posłów Kapitanowie-Regenci w liczbie dwóch. Mają oni równe prawa i piastują swoją funkcję przez sześć miesięcy (początek kadencji to 1 kwietnia i 1 października). Poza funkcją głowy państwa koordynują pracę rządu (w ostatnich kilkunastu latach następuje ewolucyjne ograniczanie wykonywania tej kompetencji) oraz kierują pracami parlamentu. Dodatkowo przewodniczą posiedzeniom Rady Dwunastu, która to jest bardzo nietypowym pod względem kompetencji organem państwa. Przez wiele lat był ostatnią instancją w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych (a później i administracyjnych, o czym szerzej niżej), stanowił formę kontroli działalności sądów, rozstrzygał w sprawach rehabilitacji, nadzoru zawodów prawniczych (prokuratora, adwokata, notariusza) i wydawał zgodę na nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców.

Parlament (Wielka Rada Generalna) składa się z 60 posłów wybieranych w wyborach powszechnych. Parlamentarna ordynacja wyborcza stanowiła przedmiot wielu nowelizacji, stąd można zaobserwować dużą niestabilność zarówno gabinetów, jak i ordynacji wyborczej.

Kongres Stanu (Kongres Państwa) to z reguły 10-osobowy organ przypominający swoim kształtem i funkcjami rząd, jednak – co może dziwić – nie ma swojego przewodniczącego (premiera). W ostatnich kilkunastu latach następuje powolna tendencja do przejmowania roli koordynatora (a później może i szefa) posiedzeń rządowych przez jednego z sekretarzy.

W ustroju San Marino przewiduje się szereg instrumentów demokracji bezpośredniej, co jest poniekąd pochodną zwoływanych we wcześniejszych wiekach państwowości Republiki zgromadzeń głów rodzin (ostatnie miało miejsce w 1906 r.).

W ostatnich kilkunastu latach dostrzegalna jest wyraźna ewolucja w ustroju Republiki w kierunku reżimu podobnego do zachodnich demokracji parlamentarnych poprzez m.in.

ograniczenie niegdyś niemal nieograniczonej roli parlamentu na rzecz nowych organów, czego przykładem może być chociażby powołanie do życia sądu konstytucyjnego – Kolegium Gwarancyjnego Konstytucyjność Norm (*Collegio garante della costituzionalità delle norme*).

3. Zarys zmian w organizacji władzy sądowniczej

Podstawę działalności sędziów w Republice określały statuty. W księdze czwartej Statutów z 1600 r. (*De Appellationibus*) określono zasady mianowania sędziów, rodzaje kar, werdyktów oraz zażaleń wraz z przypadkami, gdy te nie są dopuszczalne.

W kolejnych stuleciach Statuty były podstawą funkcjonowania organizacji władzy sądowniczej. W 1878 r. przyjęto nowe rozwiązania w zakresie postępowania karnego. W 1906 r. przyjęto ustawę o rejestrach sądowych. W XX wieku w coraz większym zakresie, głównie dzięki powołaniu do życia demokratycznego parlamentu (Wielkiej Rady Generalnej), coraz większe zakresy materii prawnej były regulowane w drodze ustaw, ograniczając tym samym rolę prawa zwyczajowego.

M. Kijowski dość celnie wskazuje cechy sądownictwa sanmaryńskiego ostatnich kilku dekad. Pierwszą jest jego struktura, która opierała się głównie na sądach jednoosobowych: sędziach pojednawczych, komisarzach prawa, sędziach apelacyjnych w sprawach karnych, sędziach apelacyjnych w sprawach cywilnych, sędziach administracyjnych pierwszej i drugiej instancji. Drugą cechą jest powierzenie godności sędziowskiej cudzoziemcom wybieranym przez parlament na czteroletnie kadencje, co miało wynikać z trudności kadrowych (wynikających z niewielkiej populacji Republiki), a także dbałość o zachowanie bezstronności⁸³. Można przy tym zauważyć, że cecha ta wydaje się być typowa dla wszystkich czterech europejskich mikropaństw demokratycznych (dość wspomnieć, że w przypadku Monako powołanie sędziego z obywatelstwem tego państwa należy do rzadkości).

Znaczenie władzy sądowniczej zostało podkreślone w Deklaracji praw (1974)⁸⁴ w art. 3, gdzie zapisano, że organom władzy sądowniczej ustanowionym przez prawo gwarantuje się pełną niezależność w wykonywaniu swoich funkcji. W tym samym roku przeprowadzono reformę kodeksu karnego. W 1988 r. przyjęto ustawę dotyczącą przepisów sądowych (m.in. doprecyzowano kwestię stosowania języka włoskiego w treści sentencji orzeczenia; doprecyzowano kwestię rejestru sądowego wskazaną w ustawie w 1906 r.), a już cztery lata później przeprowadzono reformę wymiaru sprawiedliwości. Pomimo wielu nowelizacji nadal obowiązują: kodeks karny z 1865 r. i kodeks postępowania karnego z 1878 r.

⁸³ M. Kijowski, *O cechach specyficznych ustroju państwowego San Marino*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. XV, nr 2, s. 152–153.

⁸⁴ Legge 8 luglio 1974 n.59 – Dichiarazione dei diritti dei cittadini e dei principi fondamentali dell'ordinamento sammarinese.

Stan faktyczny wymiaru sprawiedliwości w połowie lat 90., tj, po reformie z 1992 r., wyglądał następująco:

- sędziami nie mogli zostawać Sanmaryńczycy poza nielicznymi wyjątkami (Sędzia Pojednawczy); musieli posiadać odpowiednie wykształcenie prawnicze; zdecydowana większość sędziów – co nie może dziwić – pochodziła z sąsiednich Włoch;
- kandydat na sędziego musiał mieć przynajmniej dwuletnie doświadczenie sędziowskie lub pięcioletnie adwokackie;
- za obsadzenie urzędu sędziowskiego odpowiadał parlament, który wybierał daną osobę na cztery lata, który to mandat mógł być następnie wydłużony bezterminowo; by dana osoba mogła zostać sędzią, wymagana była zgoda parlamentu wyrażona większością kwalifikowaną;
- prawo gwarantowało sędziom niezależność, jednak jednocześnie odpowiadali oni przed parlamentem, który w przypadku utraty zaufania na skutek rażącego naruszenia zaufania lub etyki sędziowskiej mógł sędziego usunąć z zawodu⁸⁵;
- w pierwszej instancji w sprawach karnych orzekał Komisarz Prawa, Sędzia Apelacyjny ds. Karnych lub Sąd ds. Nieletnich;
- odwołania od orzeczeń Komisarza Prawa i Sądu ds. Nieletnich rozpatrywał Sędzia Apelacyjny ds. Karnych; jeśli orzeczenia tego Sędziego zapadały w pierwszej instancji, wówczas nie przysługiwało prawo zaskarżenia;
- prawo łaski i amnestia pozostawała w rękach parlamentarzystów;
- sądy były co do zasady jednoosobowe poza Radą XII (Radą Dwunastu), która była sądem trzeciej instancji rozpatrującym sprawy administracyjne, w przypadku gdy sądy pierwszej i drugiej instancji miały odmienne orzeczenia; organ ten odpowiadał też za wyrażanie zgody na nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców;
- funkcje sądu konstytucyjnego wykonywał parlament, do którego mógł zwrócić się sąd, gdy miał wątpliwość w kwestii zbiegu norm zwyczajowych ze stanowionymi (wówczas parlament orzekał na podstawie opinii ekspertów prawnych, których mógł powołać)⁸⁶.

W kolejnych latach jeszcze kilkakrotnie dochodziło do uchwalania ustaw lub dekrétów dotyczących wymiaru sprawiedliwości: 2006, 2009, 2013, 2014, 2015, 2018.

⁸⁵ Warto przy tym zaznaczyć, że przyczyny takiego usunięcia były wyraźnie określone w prawie, by zabezpieczyć sędziów przed arbitralną decyzją parlamentu motywowaną względami politycznymi.

⁸⁶ J.C. Duursma, *Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood*, Cambridge 1996, s. 215–217.

4. Sędzia Pojednawczy (*Giudici conciliatori*)

Sędzia Pojednawczy przez wiele lat stanowił jeden z filarów wymiaru sprawiedliwości w Republice. Był kompetentny w sprawach cywilnych, jeśli wyrządzona szkoda nie przekraczała wartości 50 mln lirów (25 000 euro). Ustawa wyłączała z jurysdykcji Sędziego Pojednawczego sprawy z zakresu prawa pracy (zatrudnienia), sprawy państwowe, fałszerstwo dokumentów. Sędzia Pojednawczy jako jeden z niewielu, z racji zajmowania się sprawami małej wagi, mógł być wybierany spośród obywateli Republiki. Prawo wymagało, by kandydat na Sędziego Pojednawczego miał przynajmniej dwuletnie doświadczenie sędziowskie lub pięcioletnie adwokackie. Wyboru dokonywał parlament⁸⁷.

W 2011 r. parlament uchwalił ustawę kwalifikowaną o nowych normach w sprawie organizacji wymiaru sprawiedliwości, w myśl której zniesiono urzędy sędziego administracyjnego pierwszego stopnia i Sędziego Pojednawczego i z dniem wejścia w życie tej ustawy funkcje każdego z tych sędziów przekazane zostały Komisarzowi Prawa⁸⁸.

5. Obecna struktura władzy sądowniczej (zarys)

Obecna struktura władzy sądowniczej opiera się nadal na zapisach Statutów, normach prawa zwyczajowego (*sic!*), Deklaracji praw, szeregu ustaw (w tym ustawy z 1.07.2015 r.), ze szczególnym uwzględnieniem ustawy konstytucyjnej z 30.10.2003 r. znowelizowanej w latach 2011 i 2012.

O zasadzie monokratyczności składu sędziowskiego wspomina już art. 1 ustawy konstytucyjnej z 2003 r. Organami sądowniczymi są: Sędzia Trzeciej Instancji (*Giudice per la terza istanza*), Sędzia Apelacyjny (*Giudice d'Appello*), Komisarz Prawa (*Commissario della Legge*), Audytor (*Uditore Commissariale*). Ten ostatni ma stanowić wsparcie dla Komisarza Prawa, a w niektórych sytuacjach może na podstawie delegacji prowadzić dochodzenie w sprawach cywilnych, karnych i administracyjnych. Poza nimi są jeszcze sędziowie ds. nadzwyczajnych środków odwoławczych i sędziowie ds. odpowiedzialności cywilnej sędziów. Warto wspomnieć też o *Magistrato Dirigente del Tribunale*, który wskazywany jest przez Radę Sądownictwa na pięć lat. Wybierany jest spośród Sędziów Apelacyjnych, Sędziów Trzeciej Instancji i Komisarzy Prawa z co najmniej pięcioletnim okresem służby.

W ramach wymiaru sprawiedliwości ogromną rolę odgrywa wspomniana już Rada Sądownictwa, która reprezentuje i gwarantuje porządek w ramach sądownictwa. Posiedzeniom Rady przewodniczą Kapitanowie-Regenci, a w skład Rady wchodzi: sekretarz stanu ds. wymiaru sprawiedliwości (minister sprawiedliwości), *Magistrato Dirigente del Tribunale*, a także po 10

⁸⁷ S. Stępnicki, *System polityczny „Najjaśniejszej Republiki San Marino”*, Warszawa 2004, s. 109.

⁸⁸ Legge Qualificata 16 settembre 2011 n.2 – Nuove norme in materia di ordinamento giudiziario, art. 10.

członków parlamentarnej komisji wymiaru sprawiedliwości (*Commissione Consiliare per gli Affari di Giustizia*)⁸⁹ i sędziów.

Prawo zobowiązuje sędziów do wykazywania się szczególnym profesjonalizmem, obiektywizmem i bezstronnością. Wykonując zadanie, muszą zawsze wykazywać się nienaganną postawą obywatelską, a przy tym jednocześnie nie mogą uczestniczyć ani zajmować stanowisk w ruchach i partiach politycznych czy też związkach zawodowych. Pośród licznych kolejnych wyłączeń prawo pozwala na wykonywanie pracy na uczelni. Takie rozwiązanie ma włączyć włoskich wybitnych profesorów prawa do grona ewentualnych przyszłych sędziów Republiki. Sędziowie sprawują urząd, składając przysięgę na ręce głowy państwa.

Sędziowie Trzeciej Instancji (dwóch), sędziowie ds. nadzwyczajnych środków odwoławczych (dwóch) i sędziowie ds. odpowiedzialności cywilnej sędziów (sześciu) są mianowani przez Radę Sądownictwa (*Consiglio Giudiziario*). Sędziowie Apelacyjni są powoływani w drodze specjalnego konkursu przed specjalną komisją powołaną przez Radę Sądownictwa. Sędziami mogą być osoby, które nie posiadają obywatelstwa Republiki. Komisarze Prawa, *Procuratore del Fisco* oraz Audytorzy (*Uditori Commissariali*) są powoływani w drodze konkursu na podstawie egzaminu złożonego przed komisją powoływaną w podobny do wskazanego sposobu. Decyzję o powołaniu osoby, która przeszła pomyślnie egzamin, po wysłuchaniu opinii Rady Sądownictwa, podejmuje parlament poprzez głosowanie. Za kandydaturą musi się wypowiedzieć parlament bezwzględną większością głosów.

Sędziowie Trzeciej Instancji, sędziowie ds. środków nadzwyczajnych odwoławczych i sędziowie ds. odpowiedzialności cywilnej sędziów są mianowani na pięć lat. Okres ten może być odnowiony. Dwóch pierwszych z nich ma być wybieranych spośród specjalistów spełniających kryteria przewidziane dla sędziów apelacyjnych i zarazem specjalistów w sprawach cywilnych (dwóch) i karnych (dwóch). Sędziowie Apelacyjni, Komisarze Prawa i audytorzy po mianowaniu podlegają trzyletniemu okresowi próbnemu. Sędziowie przestają sprawować funkcje z powodu rezygnacji, wygaśnięcia urzędu, zwolnienia lub włączenia do administracji publicznej.

Natomiast do konkursu na urząd sędziego apelacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która objęła stanowisko profesora uniwersyteckiego (prawo) i która ukończyła 45 lat. Sędziami takimi mogą zostać również Komisarze Prawa, którzy mają co najmniej 10-letni staż pracy. Decyzję w tej sprawie podejmuje Rada Sądownictwa na sesji plenarnej.

Dodatkowo w 2012 r. powołano do życia Trybunał (Sąd) ds. Trustu i Spraw Powierniczych (*Corte per il Trust ed i rapporti fiduciari*), który działa obecnie w ramach sądownictwa powszechnego i rozpatruje m.in. wszystkie sprawy i spory dotyczące stosunków prawnych powstałych w drodze umowy powierniczej czy chociażby fideikomisu (*fideicommissum*). W ramach tego Sądu orzeka siedmiu sędziów (w tym Prezes) wybieranych przez parlament

⁸⁹ Członkowie tej komisji wybierani są na początku kadencji parlamentu. Mogą nimi zostać osoby, które otrzymają poparcie wyrażone większością kwalifikowaną 2/3 głosów w parlamencie.

większością 2/3 głosów. W tym przypadku ustawodawca nie wprowadza żadnych ograniczeń dotyczących obywatelstwa kandydata na sędziego. Mogą nimi zostać osoby, które mają przynajmniej 20-letnie doświadczenie w działalności związanej z jurysdykcją Sądu. W przypadku konfliktu kompetencyjnego co do tego, który z sądów ma rozpatrywać daną sprawę, orzeka Kolegium Gwarancyjne.

Tribunale Unico jest podzielony wewnętrznie w odniesieniu do spraw cywilnych, karnych, administracyjnych oraz związanych z ochroną dzieci i sprawami rodzinnymi, do których poszczególni Komisarze Prawa są przydzielani.

Jednym z najmłodszych organów konstytucyjnych jest wspomniany wcześniej sąd konstytucyjny – Kolegium Gwarancyjne (*Collegio Garante della costituzionalità delle norme*), który powstał wskutek nowelizacji Deklaracji praw w 2002 r. Orzeka on w czterech sprawach: dopuszczalności referendów; konfliktów kompetencyjnych; badania odpowiedzialności Kapitanów-Regentów oraz o zgodności z zasadami zawartymi w Deklaracji praw ustaw, ale i norm prawa zwyczajowego – w tym przypadku na wniosek 20 posłów, rządu, pięciu rad zamkowych (jednostek samorządu terytorialnego), Komisji Równych Szans, obywateli (1,5% elektoratu), a także sądu lub stających przed nim stron. W ramach sporów kompetencyjnych rozstrzyga m.in., czy dana sprawa powinna być rozstrzygana przez sądownictwo administracyjne i powszechne. Ustrojodawca odebrał Radzie Dwunastu prawo rozstrzygania jako trzecia instancja spraw przed sądami administracyjnymi i przekazał to Kolegium Gwarancyjnemu. W określonych przypadkach organ ten może również dokonywać oceny orzeczeń w sprawach karnych i cywilnych.

Kolegium Gwarancyjne składa się z trzech sędziów i trzech zastępców sędziów, którzy są wybierani przez parlament większością 2/3 głosów na czteroletnią kadencję. Przed objęciem funkcji składają przysięgę na ręce Regencji.

Bibliografia

- Angelo A.H., *Andorra: Introduction to a Customary Legal System*, „The American Journal of Legal History” 1970, Vol. 14, No. 2.
- Bascompte i Grau D., *Del Consell de la Terra al Consell General. L'èxit del “savoir faire”, “Diada Andorrana a la 50a UCE”*: El parlamentarisme andorrà, 2019, nr 32..
- Borg A., *Govt appoints new Justice Commissioners*, <https://newsbook.com.mt/en/govt-appoints-new-justice-commissioners/> (dostęp: 26.06.2020 r.).
- del Castillo G., *El CSJ defensa que el nombre de batlles que té és legal*, https://www.diarian-dorra.ad/noticies/nacional/2020/06/22/el_csj_incompleix_llei_porta_batlilia_col_lapse_162727_1125.html (dostęp: 8.07.2020 r.).
- Drago R., *Le Tribunal suprême de la Principauté de Monaco*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/le-tribunal-supreme-de-la-principaute-de-monaco> (dostęp: 13.06.2020 r.).
- Duursma J.C., *Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood*, Cambridge 1996.

- Ehrke A.M., Mich K.J., *Republika Malty*, [w:] *Systemy polityczne państwa Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, M. Poboży, t. 2, Warszawa 2013.
- Hague Roma J.-L., Peláez M.J., *Historia de las magistraturas políticas supremas y de las instancias judiciales del coprincipado de Andorra desde 1898 a 1945*, „Revista de Estudios Histórico-Jurídicos” 2005, XXVII.
- Jasudowicz T., *Andorski wymiar sprawiedliwości a europejski system ochrony praw człowieka*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1996, z. 4.
- Kijowski M., *O cechach specyficznych ustroju państwowego San Marino*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. XV, nr 2.
- Koźbiał K., *System polityczny Księstwa Liechtensteinu*, Kraków 2013.
- Leary L.G., *Andorra, the hidden republic*, New York 1912.
- Łukaszewski M., *Alpejskie księstwo. Współczesny system polityczny Liechtensteinu*, Poznań 2016.
- Łukaszewski M., *Lazurowe księstwo. Współczesny system polityczny Monako*, Poznań 2016.
- Łukaszewski M., *Malta*, [w:] *Rady Sądownictwa w państwach Unii Europejskiej. Przegląd rozwiązań*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2019.
- Łukaszewski M., *Pirenejskie współksięstwo. Współczesny system polityczny Andory*, Poznań 2016.
- Osóbka P., *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*, Warszawa 2008.
- Ramon Baiges J., *Malestar dels batlles amb el CSJ*, https://www.diariandorra.ad/noticies/nacional/2020/06/23/malestar_dels_batlles_amb_csj_162847_1125.html (dostęp: 8.07.2020 r.).
- Stępnicki S., *System polityczny „Najjaśniejszej Republiki San Marino”*, Warszawa 2004.
- Śmigasiewicz M., *System polityczny księstwa Liechtenstein*, Warszawa 1999.
- Testone A., *The Courts of Justice of Malta*, „Commonwealth Law Bulletin” 2010, 36(3).
- Winczorek J. (tłum.) *Konstytucja Malty*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/02/Malta_pol_010711.pdf (dostęp: 9.07.2020 r.).

Sądy pokoju w portugalskim systemie sądownictwa

1. Wprowadzenie

Sądy pokoju stanowią w Portugalii instytucję pozostającą poza strukturą sądownictwa (port. *Tribunais Extradjudiciais*). Posiadają własną specyfikę organizacji oraz funkcjonowania. Są organem, którego zasadniczym zadaniem jest rozwiązywanie konfliktów w drodze mediacji, a jeżeli nie jest to możliwe, także na drodze sądowej, po obowiązkowym uprzednim postępowaniu pojednawczym.

Pierwsze sądy pokoju, w obecnym ich modelu, zaczęły funkcjonować w styczniu i lutym 2002 r., pracując początkowo jako projekt eksperymentalny, w rozumieniu promowania nowych i różnych form rozstrzygania sporów. Nowością był zamiar usprawnienia i wprowadzenia skutecznych modeli jurysdykcji pozostających w ścisłej współpracy z samorządami lokalnymi (gminami), a w dalszej perspektywie także przybliżenie oraz ułatwienie obywatelom kontaktu z wymiarem sprawiedliwości¹. Postępowanie prowadzone w sądach pokoju ma być proste, odpowiednie, niesformalizowane, ustne i prowadzone zgodnie z zasadami ekonomii procesowej².

Sądy pokoju opierają się na współpracy między państwem a władzami lokalnymi, przy czym finansowanie ich jest dzielone między oba te szczeble władzy. Wraz ze zmianami wprowadzonymi do *Lei dos Julgados de Paz* (Prawo o sądach pokoju, dalej: LJP) w 2013 r. istnieje również możliwość udziału innych podmiotów publicznych o uznanych kompetencjach w tworzeniu sądów pokoju.

Obecna struktura i organizacja wymiaru sprawiedliwości w odniesieniu do sądów pokoju w Portugalii w dużym stopniu odpowiada poczuciu niezadowolenia z funkcjonowania administracji wymiaru sprawiedliwości. Sądy pokoju stanowią alternatywę dla tradycyjnego modelu sądownictwa, które wywołuje poczucie niesprawiedliwości, czy to z powodu opóźnień, czy też z powodu procedowania³.

Sukces wprowadzenia instytucji sądów pokoju Portugalia zawdzięcza niewątpliwie temu, że było ono postępowe, tzn. początkowo ograniczało się do doświadczenia pilotażowego

---

¹ Por. art. 2 ust. 1 JLP: „A actuação dos julgados de paz é vocacionada para permitir a participação cívica dos interessados e para estimular a justa composição dos litígios por acordo das partes”.

² Art. 2 ust. 2 JLP: „Os procedimentos nos julgados de paz estão concebidos e são orientados por princípios de simplicidade, adequação, informalidade, oralidade e absoluta economia processual”; J.P. Da Cunha Rendeiro Chumbinho, *Julgados de Paz na prática processual civil*, Lisboa, 2007, s. 54–72.

³ Zob. J.T. Ramos Pereira, *Julgados de Paz. Organização, trâmites e formulários*, Lisboa, 2002, s. 15–16.

w wybranych obszarach, tj. Lizbona, Oliveira do Bairro, Seixal i Vila Nova de Gaia, a dopiero później, w wyniku pozytywnych doświadczeń i odbioru społecznego, zostało rozszerzone na pozostałe terytorium kraju⁴.

2. Podstawa prawna

Sądy pokoju (port. *jułgados de paz*) to instytucje z własną specyfiką funkcjonowania i organizacji. Podstawę prawną ich działania stanowią następujące akty prawne:

- *Constituição da República Portuguesa*, Diário da República n.º 86/1976, Série I de 1976-04-10, tł. Konstytucja Republiki Portugalii, art. 209 ust. 2⁵.
- *Lei dos Jułgados de Paz*, Lei n.º 78/2001, de 13 de julho, Lei de Organização, Competência e Funcionamento dos Jułgados de Paz, Diário da República n.º 161/2001, Série I-A de 2001-07-13, tł. Ustawa nr 78/2001 z dnia 13 lipca 2001 r. Prawo o organizacji, kompetencjach i działaniu sądów pokoju, czyli Prawo o sądach pokoju.
- Lei n.º 54/2013, de 31 de julho Diário da República n.º 146/2013, Série I de 2013-07-31, tł. Ustawa nr 54/2013 z dnia 31 lipca 2013 r. (ustawa nowelizująca LJP).

Ustawa nr 54/2013 wprowadziła istotne zmiany dotyczące kompetencji sądów pokoju, w tym m.in. zwiększono kwotę wartości przedmiotu sporu z 5000 euro do 15 000 euro; dodano możliwość ubiegania się o wprowadzenie środków tymczasowych przez sądy pokoju, dzięki czemu zagwarantowano pełniejszą obronę praw obywateli, którzy odwołują się do niego; dokonano zmian w przepisach dotyczących mediacji i przedłużono okres powołania sędziów pokoju z trzech do pięciu lat, z zastrzeżeniem pozytywnej decyzji Rady Sądów Pokoju (port. *Conselho dos Jułgados de Paz*) po spełnieniu określonych warunków.

Wraz z ww. podstawą prawną, współistnieją dekrety z mocą ustawy, które stopniowo rozszerzały instytucję sądów pokoju na całe terytorium kraju. Należy mieć na uwadze także rozporządzenia administracyjne, w których regulowane są konkursy na wybór sędziów pokoju (Portaria n.º 1006/2001, z dnia 18 sierpnia 2001 r.), konkursy na wybór mediatorów (Portaria n.º 1005/2001, z dnia 18 sierpnia 2001 r.), rozporządzenie Conselho de Acompanhamento (Declaração 30/2002, z dnia 30 stycznia 2002 r.), usługi mediacyjne sądów pokoju (Portaria n.º 436/2002 z dnia 22 kwietnia 2002 r.), wynagrodzenie mediatorów (Despacho n.º 1966/2002 z dnia 25 stycznia 2002 r., zmienione przez Despacho n.º 15353/2004 z dnia 24 czerwca 2004 r. i 22312/2005 z dnia 14 października 2005 r.).

⁴ J.F. Etxeberria Guridi, *La Justicia de Paz en Portugal: su protagonismo en la aplicación de medios alternativos de resolución de conflictos*, „Revista Vasca de Administración Pública” núm. 96/2013, s. 312.

⁵ Konstytucja art 209 ust. 2: „Podem existir tribunais marítimos, tribunais arbitrais e jułgados de paz”.

3. Historia

Konstytucja z 1826 r. zawierała krótkie, ale istotne odniesienie do instytucji sądów pokoju. Po pierwsze, jej art. 128 stanowił, że żaden proces nie może zostać rozpoczęty, jeżeli nie zostanie udowodnione, że podjęto wcześniej próbę pojednania. W dalszej części wskazywał, że w tym celu ustanawia się sędziów pokoju, którzy będą wybierani w tym samym czasie i w ten sam sposób, w jaki wybierani są radni, a ich uprawnienia i okręgi będą regulowane przez prawo (art. 129). Ten przepis konstytucyjny stał się podstawą do wydania *Decreto* n° 24 z dnia 16 maja 1832 r., na podstawie którego ustanowiono sędziów pokoju, wybieranych w ten sam sposób i w tym samym czasie co radni (port. *vereadores das câmaras*) i którego art. 40 przewidywał, że żadne pytanie ani skarga nie mogą być podniesione w I instancji bez uprzedniego zgłoszenia ich w procesie pojednawczym (lub pokojowym)⁶.

Sytuacja pozostała niezmieniona w Konstytucji z dnia 4 kwietnia 1838 r., nadal utrzymującej status sędziów pokoju i uzależniającej rozpoczęcie procesu spornego od wcześniejszych prób pojednania (art. 124). W tych właśnie ramach konstytucyjnych wprowadzono *Novíssima Reforma Judiciária* dekretem z dnia 21 maja 1841 r., który utrzymał funkcje i sposób powoływania sędziów pokoju w drodze wyborów. Jedną z najważniejszych jego funkcji było „pogodzenie stron sporu, przy użyciu wszelkich środków, jakie sugerują roztropność i sprawiedliwość, uświadamianie stronom zła, które wynikałoby ze sporu, powstrzymanie się od stosowania wszelkich środków przymusu lub przemocy, pod groźbą odpowiedzialności za szkodę i nadużycia władzy” (art. 135)⁷.

Celem wyjaśnienia norm konstytucyjnych i wskazania konkretnych zadań sędziów pokoju wydany został dekret z mocą ustawy *Decreto Lei* n° 33.547 z dnia 23 lutego 1944 r. Należy podkreślić, że wówczas sędziowie pokoju ponosili odpowiedzialność dyscyplinarną przed Wysoką Radą Sądownictwa, tak jak sędziowie wszystkich innych sądów.

Statut sędziowski zatwierdzony dekretem z mocą ustawy *Decreto-Lei* n° 44.278 z dnia 14 kwietnia 1962 r. znacznie rozszerzył uprawnienia prokuratury, ze szkodą m.in. dla sędziów pokoju, którzy zostali pozbawieni uprawnień do prowadzenia postępowania pojednawczego. I choć zachowali oni dużą część powierzonych im uprawnień, ich działalność stopniowo zanikała, aż do podjęcia zadań, które były obce tradycyjnym działaniom sądownictwa.

Na mocy Konstytucji z 1976 r., Ustawa organiczna *Lei Orgânica* n° 82/77 z dnia 6 grudnia 1977 r. o *Tribunais Judiciais*, przywróciła instytucję sędziego pokoju (art. 12 ust. 2) i ponownie ustanowiła wybór osoby sędziego przez zgromadzenie lokalne. Wśród przypisanych mu kompetencji najważniejsze dotyczyły postępowania pojednawczego, orzekania w drobnych

⁶ J.F. Etxebarria Guridi, *El modelo portugués de juzgados de paz y la mediación*, [w:] I. Ordeñana, K. Etxebarria (red.), *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, Universidad del País Vasco 2013, s. 229.

⁷ <https://www.fd.unl.pt/Anexos/Investigacao/1175.pdf> (dostęp: dnia 12 kwietnia 2020 r.).

sprawach karnych dotyczących lokalnych wykroczeń i naruszeń (port. *julgar as transgressões e contravenções da parguesia*) oraz orzekania w drobnych sprawach cywilnych (powództwa cywilne o wartości nie większej niż właściwość sądów rejonowych, ale tylko wtedy, gdy wpływają one na prawa i interesy sąsiadów, a strony zgadzają się na ich wysłuchanie przez sędziego pokoju – art. 76).

Po dwóch latach rząd zatwierdził dekret z mocą ustawy *Decreto-Lei*° 539/79 z dnia 31 grudnia 1979 r., który regulował organizację i działanie sądów pokoju. Postępowanie cywilne miałoby charakter nieformalny, a sędzia miałby swobodę w badaniu faktów, ustalaniu przebiegu czynności i postępowania, które uzna za stosowne (art. 12). Interwencja adwokata została przewidziana jedynie na etapie odwoławczym (art. 13 ust. 2). Inicjatywa ta została jednak zablokowana z powodu odmowy ratyfikacji przez Zgromadzenie Republiki (*Resolução* n° 177/80 z dnia 31 maja 1980 r.).

Instytucję sędziego pokoju zlikwidowano *Lei Orgânica dos Tribunais Judiciais*, n° 38/87 z dnia 23 grudnia 1987 r. Chociaż w pracach przygotowawczych do tej ustawy rozważano utrzymanie tej instytucji, sądy pokoju przestały być częścią portugalskiego systemu sądowniczego z chwilą wejścia w życie tej ustawy organicznej. Dopiero nowelizacja Konstytucji z 1997 r. zreformowała art. 209 ust. 2, dołączając sądy pokoju do listy sądów morskich oraz arbitrażu.

4. Organizacja

Poszczególne sądy pokoju są ustanawiane na mocy decyzji rządu, po wysłuchaniu Naczelnej Rady Sądownictwa (port. *Conselho Superior da Magistratura*), Izby Adwokackiej (port. *Ordem dos Advogados*), Krajowego Stowarzyszenia Gmin Portugalskich (port. *Associação Nacional de Municípios Portugueses*) i Krajowego Stowarzyszenia Parafii⁸ (port. *Associação Nacional de Freguesias*). W dokumencie tym określa się również okręg terytorialny właściwości dla danego sądu pokoju. Na jego podstawie Minister Sprawiedliwości wydaje rozporządzenie stanowiące podstawę do powołania konkretnego sądu pokoju⁹.

Sądy pokoju mogą być tworzone dla określonej gminy (port. *concelho*), sąsiadujących ze sobą gmin, parafii lub przyległych do siebie parafii znajdujących się w tej samej gminie. Ich siedziba znajduje się w gminie lub parafii, dla której zostały utworzone, a w sytuacji wielu gmin lub parafii – w miejscu, na które wskazuje akt erekcyjny¹⁰.

⁸ Parafia port. *Freguesia* jest najmniejszą jednostką według podziału administracyjnego w Portugalii.

⁹ Art. 3 LJP: „1. Os julgados de paz são criados por diploma do Governo, ouvidos o Conselho Superior da Magistratura, a Ordem dos Advogados, a Associação Nacional de Municípios Portugueses e a Associação Nacional de Freguesias. 2. O diploma de criação define a circunscrição territorial do julgado de paz. 3. A instalação dos julgados de paz é feita por portaria do Ministro da Justiça”.

¹⁰ Art. 4 LJP: „1. Os julgados de paz podem ser concelhos, de agrupamentos de concelhos contíguos, de freguesia ou de agrupamentos de freguesias contíguas do mesmo concelho. 2. Os julgados de paz têm sede no concelho ou na freguesia para que são exclusivamente criados, ou, no caso de agrupamentos de concelhos ou

W ramach struktury organizacyjnej, w razie potrzeby, sądy pokoju mogą zostać podzielone na jedną lub więcej sekcji, a każda z nich jest kierowana przez jednego sędziego pokoju¹¹. Godziny urzędowania sądów pokoju są określone w odpowiednich przepisach. W związku z tym, że formalnie nie są one zaliczane do jednego z rodzajów sądu, nie przewiduje się w nich tzw. wakacji sądowych.

Działalność sądów pokoju jest odpłatna, a stawki określono w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości¹². Korzystanie z sądów pokoju podlega jednorazowej opłacie w wysokości 70 euro, płaconej przez stronę przegrywającą, ale sędzia może również, w razie potrzeby, zdecydować o podziale tej opłaty między powoda i pozwanego. W wypadku zawarcia ugody w trakcie mediacji należna kwota wynosi 50 euro i zostaje podzielona pomiędzy obie strony. Istnieje przy tym możliwość skorzystania z pomocy, na warunkach określonych przez sąd.

Przy każdym sądzie pokoju działają mediatorzy, którzy zapewniają alternatywą metodę rozwiązywania sporów, a z ich usług mogą korzystać wszystkie zainteresowane osoby. Ich celem jest zachęcenie stron do szybkiego rozwiązania sporu w drodze ugody. Osoby te mogą świadczyć usługi w każdej sprawie, która kwalifikuje się do mediacji, nawet jeżeli nie podlega ona właściwości sądu pokoju¹³. Szczegółowe warunki dostępu do mediacji oraz regulamin prowadzenia postępowania ustalane są w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości¹⁴.

W sądach pokoju nie są zatrudniani pracownicy, a zasady i zakres wsparcia administracyjnego określa akt powołania. Wsparcie to może być powiązane ze strukturą jednostki terytorialnej, w której sąd funkcjonuje¹⁵.

---

de freguesias, ficam sediados no concelho ou freguesia que, para o efeito, é designado no diploma de criação. 3. Dentro da respectiva área de circunscrição, os julgados de paz podem funcionar em qualquer lugar apropriado e podem estabelecer diferentes locais para a prática de actos processuais”.

¹¹ Art. 15 LJP: „Os julgados de paz podem dispor, caso se justifique, de uma ou mais secções, dirigidas cada uma delas por um juiz de paz”.

¹² Art. 5 LJP: „1. Nos julgados de paz há lugar a pagamento de custas. 2. A tabela de custas é aprovada por portaria do Ministro da Justiça”.

¹³ https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-pt-pl.do (dostęp: dnia 17 kwietnia 2020 r.).

¹⁴ Art. 16 LJP: „1. Em cada julgado de paz existe um serviço de mediação que disponibiliza a qualquer interessado a mediação, como forma de resolução alternativa de litígios. 2. O serviço tem como objectivo estimular a resolução, com carácter preliminar, de litígios por acordo das partes. 3. O serviço de mediação é competente para mediar quaisquer litígios, ainda que excluídos da competência do julgado de paz, com excepção dos que tenham por objecto direitos indisponíveis. 4. O regulamento, as condições de acesso aos serviços de mediação dos julgados de paz e as custas inerentes são aprovados por portaria do Ministro da Justiça”.

¹⁵ Art. 17 LJP: „1. Cada julgado de paz tem um serviço de atendimento e um serviço de apoio administrativo. 2. Os serviços previstos no número anterior podem ser comuns às secções existentes. 3. O diploma de criação dos julgados de paz define a organização dos serviços de atendimento e apoio administrativo, que podem ser partilhados com a estrutura existente na autarquia em que estiverem sediados”.

4.1. Rada Sądów Pokoju

Rada Sądów Pokoju (port. *Conselho dos Julgados de Paz*) jest organem współpracującym ze Zgromadzeniem Republiki (port. *Assembleia da República*)¹⁶, posiadającym mandat i kompetencje zgodnie z art. 25 i 65 LJP. Do jej głównych zadań należą:

- prowadzenie spraw kadrowych dotyczących sędziów pokoju, tj. zgoda na urlop, zwolnienie, usprawiedliwienie nieobecności, przenoszenie, awansowanie, skargi dyscyplinarne;
- wydawanie niewiążących zaleceń dla sędziów pokoju;
- przedstawianie propozycji legislacyjnych Zgromadzeniu Republiki;
- uczestniczenie w przygotowaniu i prowadzeniu kursów i szkoleń dla sędziów pokoju;
- uczestniczenie w przeprowadzaniu konkursów na stanowiska sędziów pokoju;
- przedkładanie Zgromadzeniu Republiki rocznego sprawozdania z oceny funkcjonowania sądów pokoju do 30 kwietnia każdego roku za rok poprzedni¹⁷.

5. Właściwość

Sądy pokoju zapewniają alternatywną metodę rozwiązywania sporów wyłącznie w sprawach cywilnych, o ile wartość przedmiotu sporu jest niewielka, a sprawa nie dotyczy prawa rodzinnego, spadkowego ani prawa pracy.

Zgodnie z LJP sądy pokoju są właściwe do rozpoznawania powództw o ustalenie stosunku prawnego i orzekania w ich przedmiocie, o ile wartość przedmiotu sporu nie przekracza maksymalnej wartości przedmiotu sporu, dla której właściwe są sądy I instancji (tj. 15 000 euro). Jurysdykcja sądów pokoju ogranicza się wyłącznie do rozstrzygnięć deklaratoryjnych¹⁸. Do wykonywania orzeczeń sądów pokoju stosuje się przepisy portugalskiego kodeksu postępowania cywilnego i związanego z nim ustawodawstwa dotyczącego wykonywania orzeczeń sądów I instancji¹⁹.

Ze względu na wartość przedmiotu sporu sądy pokoju posiadają jurysdykcję w sprawach, których wartość nie przekracza zakresu jurysdykcji sądu I instancji²⁰.

W art. 9 LJP wskazany został także katalog zamknięty spraw pozostających we właściwości sądów pokoju:

¹⁶ Jednoizbowy parlament, władza ustawodawcza.

¹⁷ <http://www.conselhodosjulgadosdepaz.com.pt/index.asp> (dostęp: dnia 14 kwietnia 2020 r.).

¹⁸ Art. 6 ust. 1 LJP: „A competência dos julgados de paz é exclusiva a acções declarativas”; https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-pt-pl.do (dostęp: dnia 14 kwietnia 2020 r.).

¹⁹ Art. 6 ust. 2 LJP: „Para a execução das decisões dos julgados de paz aplica-se o disposto no Código de Processo Civil e legislação conexa sobre execuções das decisões dos tribunais de 1.ª instância”.

²⁰ Art. 8 LJP: „Os julgados de paz têm competência para questões cujo valor não exceda a alçada do tribunal de 1.ª instância”.

- powództwa o wyegzekwowanie wykonania zobowiązań, z wyjątkiem spraw dotyczących dotrzymywania postanowień umów adhezyjnych (port. *contrato de adesão*);
- sprawy o wydanie rzeczy ruchomych;
- sprawy dotyczące praw i obowiązków współwłaścicieli, jeżeli zgromadzenie ogólne nie uznało arbitrażu za obowiązkową metodę rozstrzygania sporów między poszczególnymi współwłaścicielami lub między współwłaścicielami a zarządcą;
- sprawy o rozstrzygnięcie zaistniałego między właścicielami budynku sporu dotyczącego tymczasowego ustanowienia służebności drogi koniecznej, naturalnego odprowadzania wody, prac przeciwpowodziowych, współdzielenia odpływów, kanałów i żywopłotów; otwierania okien, drzwi, balkonów i podobnych konstrukcji; odprowadzania wody z dachu, nasadzeń drzew i krzewów, ścian wewnętrznych i zewnętrznych;
- roszczenia windykacyjne, roszczenia posesoryjne, sprawy dotyczące zasiedzenia, nabycia i podziału rzeczy wspólnej;
- sprawy dotyczące prawa do korzystania z rzeczy wspólnej i rozporządzania rzeczą wspólną, prawa zabudowy (port. *direito de superfície*), prawa użytkowania, prawa do korzystania z lokalu i jego zamieszkiwania oraz praw rzeczowych wynikających z umów timeshare;
- sprawy dotyczące najmu nieruchomości, z wyjątkiem spraw dotyczących eksmisji;
- sprawy dotyczące odpowiedzialności cywilnej umownej i pozaumownej;
- sprawy dotyczące niewywiązywania się z umów, z wyjątkiem umów o pracę i umów dzierżawy gruntów rolnych;
- sprawy dotyczących ogólnego zabezpieczenia zobowiązań.

Sądy pokoju są również właściwe do rozpoznawania wniosków o kompensatę, jeżeli nie wniesiono oskarżenia lub odstąpiono od oskarżenia, z tytułu:

- uszczerbku na zdrowiu;
- uszczerbku na zdrowiu wskutek niedbalstwa;
- zniesławienia w formie ustnej;
- zniesławienia w formie pisemnej;
- kradzieży;
- uszkodzenia rzeczy;
- dewastacji znaków wyznaczających przebieg granic nieruchomości (port. *alteração de marcos*);
- wyłudzenia produktów spożywczych, napojów lub usług²¹.

Należy podkreślić, że dochodzenie swoich praw przed sądem pokoju w ww. sprawach wyklucza możliwość wszczęcia odpowiedniego postępowania karnego.

²¹ Zob. https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-pt-pl.do (dostęp: dnia 14 kwietnia 2020 r.).

Sądy pokoju stwierdzając brak swojej właściwości z urzędu lub na wniosek jednej ze stron, kierują sprawę do odpowiedniego sądu pokoju albo sądu I instancji²².

Jeżeli w gminie nie ma sądu pokoju, który byłby właściwy miejscowo, zainteresowane strony mogą skorzystać z dowolnego sądu pokoju, ale w takiej sytuacji wyłącznie w celu mediacji i pod warunkiem, że obie strony wyrażą na to zgodę.

6. Procedury

Próbując określić schemat postępowań prowadzonych w ramach instytucji sądów pokoju, należy wyróżnić jako pierwszą fazę złożenie skargi oraz odpowiedź na nią. W dalszej kolejności następuje faza premediacji oraz mediacji właściwej. W zależności od jej wyników następuje faza postępowania przed sędzią pokoju, która może ograniczyć się wyłącznie do zatwierdzenia ugody podpisanej po zakończeniu mediacji przez obie strony, co stanowi najbardziej pożądaną opcję.

Proces rozpoczyna się od złożenia wniosku w sekretariacie sądu pokoju. Można uczynić to w formie pisemnej albo ustnej, wskazując dane identyfikacyjne powoda i pozwanego, przedstawiając stan faktyczny oraz wartość roszczenia. Jeżeli wniosek jest składany osobiście, powód jest niezwłocznie powiadamiany o terminie posiedzenia wstępnego. W sytuacji gdy pozwany jest obecny, może niezwłocznie złożyć odpowiedź na skargę. Złożenie wniosku decyduje o przerwaniu biegu terminu przedawnienia na zasadach ogólnych.

W wypadku zaistnienia formalnych lub istotnych nieprawidłowości w dokumentach procesowych wzywa się strony do ich ustnego poprawienia na początku postępowania. Nie wydaje się duplikatów dokumentów procesowych, a sekretariat dostarcza stronom wyłącznie odpisy dokumentów procesowych²³.

Orzeczenia wydane przez sądy pokoju mają wartość orzeczenia wydanego przez sąd I instancji²⁴. Wyrok wydany przez sędziego pokoju lub wynikający z zatwierdzenia umowy

²² Art. 7 LJP: „A incompetência dos julgados de paz é por estes conhecida e declarada oficiosamente ou a pedido de qualquer das partes e determina a remessa do processo para o julgado de paz ou para o tribunal judicial competente”.

²³ Art. 43 LJP: „1. O processo inicia-se pela apresentação do requerimento na secretaria do julgado de paz. 2. O requerimento pode ser apresentado verbalmente ou por escrito, em formulário próprio, com indicação do nome e do domicílio do demandante e do demandado, contendo a exposição sucinta dos factos, o pedido e o valor da causa. 3. Se o requerimento for efectuado verbalmente, deve o funcionário reduzi-lo a escrito. 4. Se estiver presente o demandado, pode este, de imediato, apresentar a contestação, observando-se, com as devidas adaptações, o disposto no n.º 2 do presente artigo. 5. Em caso de irregularidade formal ou material das peças processuais, são as partes convidadas a aperfeiçoá-las oralmente no início da audiência de julgamento. 6. Não há lugar a entrega de duplicados legais, cabendo à secretaria facultar às partes cópia das peças processuais. 7. Caso o requerimento a que se refere o n.º 1 do presente artigo seja apresentado pessoalmente, é logo o demandante notificado da data em que terá lugar a sessão de pré-mediação. 8. A apresentação do requerimento determina a interrupção da prescrição, nos termos gerais”.

²⁴ Art. 61 LJP: „As decisões proferidas pelos julgados de paz têm o valor de sentença proferida por tribunal de 1.ª instância”.

o mediacji jest wiążący, chociaż możliwe jest wniesienie odwołania od niego do właściwych sądów. Orzeczenia wydane w sądach pokoju w sprawach, których wartość przekracza połowę wartości jurysdykcji sądu I instancji (powyżej 2500 euro), mogą być zaskarżone w drodze odwołania do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę sądu pokoju²⁵.

6.1. Mediacja

Po rozpoczęciu procesu rozpoczyna się etap mediacji wstępnej, podczas której strony dobrowolnie zgadzają się lub nie na rozwiązanie konfliktu w drodze mediacji. Po akceptacji przez wszystkie strony i wybraniu mediatora, proces mediacji właściwej rozpoczyna się w pomieszczeniu specjalnie do tego przeznaczonym. Każda sesja mediacyjna odbywa się w uzgodnionym przez wszystkich terminie i o określonej godzinie. Każda ze stron ma możliwość przedstawienia swojej sprawy oraz wyrażenia swoich potrzeb i interesów. Uгода zawarta przed mediatorem, po jej zatwierdzeniu przez sąd, ma moc prawną ugody zawartej przed sądem. Jeżeli w wyniku mediacji nie dojdzie do porozumienia, proces przebiega zgodnie z procedurami, czyli rozpoczyna się postępowanie bezpośrednie przed sędzią pokoju.

7. Sędzia pokoju

Kandydaci na stanowisko sędziego pokoju w Portugalii (port. *juiz de paz*) muszą spełniać następujące wymogi²⁶:

- posiadać obywatelstwo portugalskie,
- posiadać wykształcenie prawnicze,
- mieć ukończone 30 lat,
- być w posiadaniu pełni praw obywatelskich i politycznych,
- nie być skazanym ani oskarżonym o popełnienie przestępstwa umyślnego,
- nie prowadzić, lub zaprzestać prowadzić przed objęciem funkcji sędziego pokoju, innej działalności publicznej lub prywatnej.

Wynagrodzenie sędziów pokoju odpowiada najwyższemu zaszeregowaniu w kategorii starszego doradcy w ogólnym systemie wynagrodzeń w administracji publicznej²⁷.

²⁵ J.O. Cardona Ferreira, *Julgados de Paz. Organização, competência e funcionamento*, Coimbra 2001, s. 73–75.

²⁶ Art. 23 LJP: „Só pode ser juiz de paz quem reunir, cumulativamente, os seguintes requisitos: a) Ter nacionalidade portuguesa; b) Possuir licenciatura em Direito; c) Ter idade superior a 30 anos; d) Estar no pleno gozo dos direitos civis e políticos; e) Não ter sofrido condenação, nem estar pronunciado por crime doloso; f) Ter cessado, ou fazer cessar imediatamente antes da assunção das funções como juiz de paz, a prática de qualquer outra actividade pública ou privada”.

²⁷ Art. 28 LJP: „A remuneração dos juizes de paz é a correspondente ao escalão mais elevado da categoria de assessor principal da carreira técnica superior do regime geral da Administração Pública”.

7.1. Wybór

Nabór na stanowiska odbywa się w drodze otwartego konkursu, na który składa się ocena kwalifikacji kandydata i wyniki testu przeprowadzanego w tym celu. Zwolnieni z testu są: sędziowie i prokuratorzy; osoby, które już wcześniej sprawowały funkcję sędziego i przedstawicieli prokuratury; wykładowcy uniwersyteccy posiadający tytuł magistra lub stopień naukowy doktora prawa; byli *Bastonarios*²⁸, przewodniczący rad okręgowych i członkowie rady naczelnej Izby Adwokackiej; byli członkowie Najwyższej Rady Sądownictwa, Najwyższej Rady Sądów Administracyjnych i Fiskalnych oraz Najwyższej Rady Prokuratury. Regulamin konkursu zatwierdza się w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości²⁹.

Sędziów pokoju mianuje się na okres trzech lat, ale zgodnie z nowelizacją LJP, możliwe jest przedłużenie kadencji do pięciu lat³⁰.

7.2. Prawa i obowiązki

Do sędziów pokoju i mediatorów stosuje się przepisy dotyczące praw i obowiązków ustanowionych dla sędziów w postępowaniu cywilnym³¹. Pomocniczo stosuje się przepisy dotyczące funkcjonariuszy publicznych³².

Sędziowie pokoju i mediatorzy nie mogą komentować przydzielonych im spraw ani składać żadnych oświadczeń w tym zakresie. Informacje nieobjęte obowiązkiem zachowania tajemnicy lub tajemnicy zawodowej mogą być ujawniane, jeżeli mają na celu realizację uzasadnionych praw lub interesów, a w szczególności dostępu do informacji³³.

Sędziowie pokoju pełniący swoje funkcje nie mogą wykonywać żadnych innych publicznych ani prywatnych obowiązków zawodowych. Mogą jednak pełnić nieodpłatnie funkcje

²⁸ Odpowiednik dziekana Izby Adwokackiej.

²⁹ Art. 24 LJP: „1. O recrutamento e a selecção dos juizes de paz é feito por concurso público aberto para o efeito, mediante avaliação curricular e provas públicas. 2. Não estão sujeitos à realização de provas: a) Os magistrados judiciais ou do Ministério Público; b) Quem tenha exercido funções de juiz de direito nos termos da lei; c) Quem exerça ou tenha exercido funções como representante do Ministério Público; d) Os docentes universitários que possuam os graus de mestrado ou doutoramento em Direito; e) Os antigos bastonários, presidentes dos conselhos distritais e membros do conselho geral da Ordem dos Advogados; f) Os antigos membros do Conselho Superior da Magistratura, do Conselho Superior dos Tribunais Administrativos e Fiscais e do Conselho Superior do Ministério Público.; 3. O regulamento do concurso é aprovado por portaria do Ministro da Justiça”.

³⁰ Art. 25 LJP: „1. Os juizes de paz são providos por período de três anos. 2. Os juizes de paz são nomeados pelo conselho de acompanhamento a que se refere o artigo 65.º, que exerce sobre os mesmos o poder disciplinar”.

³¹ Art. 21 LJP: „Aos juizes de paz e mediadores é aplicável o regime dos impedimentos e suspeições estabelecido na lei do processo civil para os juizes”.

³² Art. 29 LJP: „É aplicável subsidiariamente aos juizes de paz, quanto a deveres, incompatibilidades e direitos, o regime da função pública, em tudo quanto não seja incompatível com a presente lei”.

³³ Art. 22 LJP: „1. Os juizes de paz e os mediadores não podem fazer declarações ou comentários sobre os processos que lhes estão distribuídos. 2. Não são abrangidas pelo dever de sigilo as informações que, em matéria não coberta pelo segredo de justiça ou pelo sigilo profissional, visem a realização de direitos ou interesses legítimos, nomeadamente o do acesso à informação”.

dydaktyczne lub naukowo-badawcze, pod warunkiem że uzyskają zgodę od organu odpowiedzialnego za monitorowanie prac sądów pokoju i pod warunkiem, że nie będzie to stanowiło żadnej przeszkody w sprawowaniu funkcji³⁴.

8. Mediator

Mediatorzy współpracujący przy procesach pokojowych to niezależni profesjonaliści, posiadający odpowiednie kwalifikacje do świadczenia usług mediacyjnych. Wykonując swoją funkcję, mediator musi postępować w sposób bezstronny, niezależny, wiarygodny, kompetentny, poufny i staranny³⁵.

Mediator musi spełniać następujące wymagania³⁶:

- wiek powyżej 25 lat,
- pełnia praw obywatelskich i politycznych,
- dyplom ukończenia studiów na kierunkach odpowiednich do funkcji mediatora,
- kwalifikacje do prowadzenia posiedzeń mediacyjnych uznawane przez Ministerstwo Sprawiedliwości,
- niekaralność za przestępstwa popełnione umyślnie,
- znajomość języka portugalskiego,
- fakultatywnie: posiadanie miejsca zamieszkania we właściwości terytorialnej sądu pokoju, do którego aplikuje.

Wyboru mediatorów dokonuje się w drodze otwartego konkursu, którego regulamin zatwierdza w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości³⁷.

Mediator nie posiada uprawnień decyzyjnych i jest tylko niezależną trzecią osobą w postępowaniu, pomagającą nawiązać stronom niezbędny dialog, aby same mogły znaleźć podstawę porozumienia kończącego spór. Jako bezstronna osoba trzecia mediator kieruje stronami, pomaga im w nawiązaniu niezbędnej komunikacji, tak aby mogły one znaleźć podstawę do

³⁴ Art. 27 LJP: „1. Os juízes de paz em exercício não podem desempenhar qualquer outra função pública ou privada de natureza profissional 2. Podem, no entanto, exercer as funções docentes ou de investigação científica não remuneradas, desde que autorizados pelo conselho de acompanhamento e que não envolvam prejuízo para o serviço”.

³⁵ Art. 30 LJP: „1. Os mediadores que colaboram com os julgados de paz são profissionais independentes, adequadamente habilitados a prestar serviços de mediação. 2. No desempenho da sua função, o mediador deve proceder com imparcialidade, independência, credibilidade, competência, confidencialidade e diligência. 3. Os mediadores estão impedidos de exercer a advocacia no julgado de paz onde prestam serviço”.

³⁶ Art. 31 LJP: „O mediador tem de reunir os seguintes requisitos: a) Ter mais de 25 anos de idade; b) Estar no pleno gozo dos seus direitos civis e políticos; c) Possuir uma licenciatura adequada; d) Estar habilitado com um curso de mediação reconhecido pelo Ministério da Justiça; e) Não ter sofrido condenação nem estar pronunciado por crime doloso; f) Ter o domínio da língua portuguesa; g) Ser preferencialmente residente na área territorial abrangida pelo julgado de paz”.

³⁷ Art. 32 LJP: „1. A selecção dos mediadores habilitados a prestar os serviços da sua especialidade em colaboração com os julgados de paz é feita por concurso curricular aberto para o efeito. 2. O regulamento do concurso é aprovado por portaria do Ministro da Justiça”.

porozumienia, które zakończy konflikt. W przeciwieństwie do sędziego lub arbitra, mediator nie ma uprawnień decyzyjnych, a zatem nie może wydać wyroku. Listę mediatorów ustala Ministerstwo Sprawiedliwości spośród osób, które przeszły specjalne szkolenie³⁸.

W każdym sądzie pokoju znajduje się lista, w porządku alfabetycznym, zawierająca nazwiska osób uprawnionych do pełnienia funkcji mediatorów oraz ich dane kontaktowe. Wykazy te są corocznie aktualizowane na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości i publikowane w dzienniku urzędowym. Wpisu na listę dokonuje się na wniosek zainteresowanych stron, które spełniają wymogi. Nie gwarantuje on mediatorom stałego wynagrodzenia³⁹. Wynagrodzenie jest bowiem przyznawane za każdy proces mediacyjny, niezależnie od liczby odbytych sesji, a jego wysokość jest ustalana przez właściwy organ rządowy sprawujący nadzór nad wymiarem sprawiedliwości. Mediatorzy wykwalifikowani i wybrani z listy do współpracy z konkretnymi sądami pokoju są zatrudniani na zasadzie służby, na okres roku, z możliwością przedłużenia⁴⁰. Z listy wykreśla się mediatora, który został skazany za przestępstwo umyślne⁴¹. Nadzór nad działalnością mediatorów sprawuje komisja powołana w tym celu na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości⁴².

³⁸ Art. 35 LJP: „1. A mediação é uma modalidade extrajudicial de resolução de litígios, de carácter privado, informal, confidencial, voluntário e natureza não contenciosa, em que as partes, com a sua participação activa e directa, são auxiliadas por um mediador a encontrar, por si próprias, uma solução negociada e amigável para o conflito que as opõe. 2. O mediador é um terceiro neutro, independente e imparcial, desprovido de poderes de imposição aos mediados de uma decisão vinculativa. 3. Compete ao mediador organizar e dirigir a mediação, colocando a sua preparação teórica e o seu conhecimento prático ao serviço das pessoas que escolheram voluntariamente a sua intervenção, procurando conseguir o melhor e mais justo resultado útil na obtenção de um acordo que as satisfaça”.

³⁹ Art. 33 ust. 1–4 LJP: „1. Em cada julgado de paz há uma lista contendo, por ordem alfabética, os nomes das pessoas habilitadas a exercer as funções de mediador e, bem assim, o endereço profissional respectivo. 2. As listas são anualmente actualizadas, por despacho do Ministro da Justiça, e publicadas no Diário da República. 3. A inscrição nas listas é efectuada a pedido dos interessados que preenchem os requisitos previstos no artigo 31.º da presente lei. 4. A referida inscrição não investe os inscritos na qualidade de agente nem garante o pagamento de qualquer remuneração fixa por parte do Estado”.

⁴⁰ Art. 34 LJP: „Os mediadores habilitados e seleccionados para colaborar com os julgados de paz são contratados em regime de prestação de serviços, por períodos anuais, susceptíveis de renovação”. Art. 36 LJP: „A remuneração do mediador é atribuída por cada processo de mediação, independentemente do número de sessões realizadas, sendo o respectivo montante fixado pela competente tutela governamental na área da justiça”.

⁴¹ Art. 33 ust. 5 LJP: „É excluído da lista o mediador que haja sido condenado ou pronunciado por crime doloso”.

⁴² Art. 33 ust. 6 LJP: „A fiscalização da actividade dos mediadores é feita por uma comissão a ser criada para o efeito por portaria do Ministro da Justiça”.

Bibliografia

- Cardona Ferreira J.O., *Julgados de Paz. Organização, competência e funcionamento*, Coimbra 2001.
- Da Cunha Rendeiro Chumbinho J.P., *Julgados de Paz na prática processual civil*, Lisboa, 2007.
- Etxeberria Guridi J.F., *El modelo portugués de juzgados de paz y la mediación*, [w:] I. Ordeñana, K. Etxebarria (red.), *Presente y futuro de la justicia de paz en el ordenamiento jurídico español*, Universidad del País Vasco 2013.
- Etxeberria Guridi J.F., *La Justicia de Paz en Portugal: su protagonismo en la aplicación de medios alternativos de resolución de conflictos*, „Revista Vasca de Administración Pública” núm. 96/2013.
- Ramos Pereira J.T., *Julgados de Paz. Organização, trâmites e formulários*, Lisboa, 2002.

Status prawny sędziego pokoju w Szwajcarii

1. Regulacja aktów prawnych

Zgodnie z postanowieniami konstytucji szwajcarskiej organizacja wymiaru sprawiedliwości należy do kompetencji poszczególnych kantonów. Powoływanie sędziów pokoju w Szwajcarii reguluje 26 ustaw odpowiednio w każdym z 26 kantonów. Są to przykładowo: w kantonie Zurych (*Zurich*) ustawa o organizacji sądów i urzędów w procesie cywilnym i karnym z dnia 13 czerwca 1976 r.¹ oraz ustawa o podobnej nazwie w kantonie Lucerna (*Luzern*); w kantonie Argowia (*Aarau*) ustawa o organizacji powszechnych organów wymiaru sprawiedliwości² oraz ustawa o zbliżonej nazwie w kantonie Uri (*Uri*). W kantonie Berno (*Bern*) jest to ustawa o organizacji organów wymiaru sprawiedliwości i prokuratury³, podobnie jak w kantonie Bazylea (*Basel*). W pozostałych kantonach ustawy te znane są pod nazwą *Gerichtsorganisationsgesetzes* (GOG) czyli ustaw o organizacji sądów⁴.

Uzupełnieniem tych przepisów są akty prawne niższego rzędu stanowiące o obsadzie sądów – przykładowo w kantonie Berno jest to dekret o obsadzie stanowisk sędziowskich i prokuratorskich z 8 września 2009 r.⁵ oraz w kantonie Bazylea ustawa o organizacji sądów i stosunków pracy pracowników wymiaru sprawiedliwości i prokuratury⁶.

---

* Ewa Tuora-Schwierskott – dr nauk prawnych, profesor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witolda w Legnicy.

¹ *Gesetz über die Gerichts- und Behördenorganisation im Zivil- und Strafprozess* (GOG), [http://www2.zhlex.zh.ch/appl/zhlex_r.nsf/o/C9C6078FD1A80A6EC12577E1004794E5/\\$file/211.1_10.5.10_71.pdf](http://www2.zhlex.zh.ch/appl/zhlex_r.nsf/o/C9C6078FD1A80A6EC12577E1004794E5/$file/211.1_10.5.10_71.pdf) (dostęp: 10.03.2020 r.), ostatnio zmieniona 16 kwietnia 2015 r.

² *Gesetz über die Organisation der ordentlichen richterlichen Behörden* (*Gerichtsorganisationsgesetz*, GOG) z dnia 11 grudnia 1984 r., <https://gesetzessammlungen.ag.ch/frontend/versions/2812?locale=de> (dostęp: 12.05.2020 r.), dalej: ustawa o organizacji sądownictwa w kantonie Argowia.

³ *Gesetz über die Organisation der Gerichtsbehörden und der Staatsanwaltschaft* (GSOG), <https://www.belex.sites.be.ch/frontend/versions/103?locale=de> (dostęp: 10.03.2020 r.), dalej: GSOG dla kantonu Berno.

⁴ Tak przykładowo w kantonach Appenzell Innerrhoden, Genewa (Genf), Fryburg (Freiburg), Glarus, Gryzonia (Graubünden), Sant Gallen, Szaфуza (Strafhausen), Schwyz, Ticini (Tessin), Vaud (Waadt), Valais (Wallis), Jura i Obwalden.

⁵ *Dekret über die Besetzung von Richter- und Staatsanwaltsstellen* (BRSD), z dnia z dnia 6 czerwca 2017 r., <https://www.belex.sites.be.ch/frontend/versions/1298>, (dostęp: 10.03.2020 r.), dalej: dekret BRSD.

⁶ *Gesetz betreffend Wahl und die Organisation der Gerichte sowie Arbeitsverhältnisse des Gerichtspersonals und der Staatsanwaltschaft* (*Gerichtsorganisationsgesetz* GOG).

2. Sposób przeprowadzenia wyborów sędziego pokoju

Właściwość do organizacji została przyznana poszczególnym kantonom na mocy Konstytucji Szwajcarii⁷.

W kantonie Zurych organem właściwym do organizacji wyborów sędziów pokoju jest Rada Kantonu (*Kantonsrat*), składająca się z sędziów zawodowych. Kandydatury sędziów pokoju muszą zostać zgłoszone do Komisji Sprawiedliwości (*Justizkommission*), która przekazuje te kandydatury do Międzypartyjnej Konferencji (*Interfraktionellen Konferenz*) badającej kandydatów pod kątem ich przydatności na urząd sędziego pokoju⁸.

Kandydatury muszą być zgłoszone na 40 dni przed wyborami, a kandydat musi wykazać się listą poparcia przez przynajmniej 15 obywateli zamieszkałych w kantonie i posiadających prawa wyborcze⁹. Wyżej wymieniona Komisja rekomenduje poszczególne kandydatury Parlamentowi w kantonie Zurych. Następnie odbywają się wybory powszechne i kandydat musi zostać wybrany przez wyborców. Ponieważ jednak rekomendacje odbywają się uprzednio w Parlamencie, to kandydatury te muszą być zaakceptowane pod względem politycznym przez parlamentarzystów. Podobnie odbywają się wybory sędziów pokoju w innych kantonach. Często kandydatura jest połączona w przynależnością do jednej z partii reprezentowanych w organie ustawodawczym kantonu i popierana przez tę partię¹⁰.

W praktyce oznacza to polityczny wpływ na wybór kandydatów. Jest to jeden z najczęściej podnoszonych punktów krytycznych dotyczących wyboru sędziego pokoju. Uzależnienie od polityki to także główny powód podnoszonych coraz częściej postulatów zniesienia urzędu sędziego pokoju.

3. Niezawisłość sędziego i niezależność administracji sądowej

Sposób wyboru sędziego pokoju stoi w wyraźnej sprzeczności z wymogiem niezawisłości sędziego pokoju. Wszystkie wyżej wymienione ustawy regulujące organizację sądownictwa w poszczególnych kantonach zgodnie wskazują w przepisach ogólnych, że sędzia jest

⁷ Art. 122 ust. 2, art. 123 ust. 2 oraz art. 191 b ust. 1 Federalnej Konstytucji Szwajcarii (*Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft*) z dnia 18 kwietnia 1999 r. ze zm., <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html#a8> (dostęp: 10.03.2020 r.).

⁸ Art. 75 ust. 1 zdanie 1 Konstytucji kantonu Zurych (*Verfassung des Kantons Zürich, KV ZH*) z dnia 27 lutego 2005 r. <http://www.zhlex.zh.ch/Erlass.html?Open&Ordnr=101> (dostęp: 10.03.2020 r.).

⁹ § 51 ust. 1 ustawy o prawach politycznych kantonu Zurych z dnia 1 września 2003 r. (*Gesetz über die politischen Rechte, GPR ZH*), <http://www.zhlex.zh.ch/Erlass.html?Open&Ordnr=161> (dostęp: 10.03.2020 r.).

¹⁰ <https://www.berufsberatung.ch/dyn/show/1900?id=6072> (dostęp: 11.03.2020 r.).

niezawisły i podlega jedynie ustawom i obowiązującemu prawu¹¹. Ustawy też przyznają sądom niezależność w dotyczącej ich administracji¹².

Dlatego też w ostatnich latach toczy się zażarta dyskusja nad uzależnieniem sędziów pokoju od polityki oraz realizacją prawa obywatela do niezależnego sędziego. Pytanie to jest podnoszone także pod kątem bezstronności sędziego i prawa obywatela do sprawiedliwego procesu sądowego przed niezależnym sądem. Tutaj stanowisko doktryny i orzecznictwa stało się w ostatnich latach bardzo wyraźne i jednoznaczne: sędzia jest bezstronny, jeżeli został wybrany na czas nieokreślony i jest wolny od wpływu władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz nie podlega poleceniom partyjnym¹³.

4. Przesłanki wyboru sędziego pokoju

4.1. Przesłanka posiadania pełni praw wyborczych przez kandydata na sędziego pokoju

Bierne prawo wyborcze przysługuje wszystkim obywatelom szwajcarskim posiadającym pełnię praw wyborczych. Zgodnie z art. 9 ust. 1 *Justizgesetz* dla kantonu Fryburg, obywatel kandydujący na sędziego pokoju musi posiadać pełnię praw wyborczych oraz nie może być uprzednio karany za czyny nie dające się pogodzić ze sprawowanym urzędem sędziego. W kantonie Argowia bierne prawo wyborcze przysługuje kandydatom, jeżeli mają prawa wyborcze¹⁴. W kantonie Szaфуza prawo do kandydowania przysługuje wszystkim pełnoletnim obywatelom bez wymogu posiadania pełni praw wyborczych¹⁵. W kantonie Schwyz kandydować mogą obywatele, którym przysługują prawa wyborcze w wyborach i referendach odbywających się w tym kantonie¹⁶. Podobnie w kantonie Sant Gallen – kandydat

¹¹ § 2 ustawy o organizacji sądownictwa w kantonie Argowia: *Die Richter sind unabhängig und nur Gesetz und Recht unterworfen*, § 4 GSOG dla kantonu Berno: *Die Gerichtsbehörden und die Staatsanwaltschaft sind in der Rechtsprechung und Strafverfolgung unabhängig und nur dem Recht verpflichtet*.

¹² § 5 GSOG dla kantonu Berno: *Die Gerichtsbehörden und die Staatsanwaltschaft verwalten sich selbst, soweit dieses Gesetz nichts anderes bestimmt*; art. 1.5.3.1. § 7 ustawy o organizacji sądów (*Gesetz betreffen die Organisation der Gerichte und der Staatsanwaltschaft Kanton Basel-Stadt*) w kantonie Bazylea-Miasto, https://www.gesetzes-sammlung.bs.ch/app/de/texts_of_law/154.100 (dostęp: 11.03.2020 r.); *Die Justizverwaltung ist Sache der Gerichte*; art. 5 *Justizgesetz* dla kantonu Fryburg z dnia 31 maja.2010 w wersji z dnia 1 stycznia 2018 r., https://bdlf.fr.ch/app/de/texts_of_law/130.1 (dostęp: 11.03.2020 r.); *Die Unabhängigkeit der richterlichen Gewalt ist gewährleistet. Die Gerichtsbehörden sind bei der Ausübung ihres Amtes nur dem Recht verpflichtet*.

¹³ BGE (*Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgericht* – Orzeczenia Szwajcarskiego Federalnego Sądu Najwyższego) 134 I 16.

¹⁴ § 69 ust. 1 Konstytucji kantonu Argowia (*Verfassung des Kantons Aargau, KV AG*) z dnia 25 czerwca 1980 r. w związku z § 13 ust. 1 GOG.

¹⁵ Art. 40 Konstytucji kantonu Szaфуza (*Verfassung des Kantons Schaffhausen, KV SH*) z dnia 17 czerwca 2002 r.

¹⁶ § 41 ust. 1 Konstytucji kantonu Schwyz (*Verfassung des Kantons Schwyz, KV SZ*) z dnia 24 listopada 2010 r. w związku z § 34 ust. 1 *Justizgesetz* dla kantonu Schwyz, https://www.sz.ch/public/upload/assets/33069/231_110.pdf (dostęp: 11.03.2020 r.).

musi mieć pełnię praw wyborczych¹⁷. W kantonach Zug¹⁸ i Turgowia¹⁹ kandydat musi być pełnoletni, posiadać pełnię biernych i czynnych praw wyborczych. Wymóg posiadania pełni praw wyborczych jest zatem wymogiem koniecznym, z wyjątkiem kantonu Szaфуza.

4.2. Przesłanka miejsca zamieszkania

W zasadzie we wszystkich kantonach Sędzia pokoju musi mieć miejsce zamieszkania w miejscu wykonywanej przez niego funkcji sędziego²⁰, co oznacza zamieszkanie na terenie właściwości sądu, w którym kandydat chce orzekać w przyszłości. Wyraźnie mówią o tym przepisy przykładowo w kantonach Argowia, Szaфуza, Schwyz, Sant Gallen, Turgowia oraz Zug²¹. W kantonie Fryburg sędzia musi mieć miejsce zamieszkania na terenie właściwości sądu rejonowego, ale w wyjątkowych przypadkach Rada Sądownictwa (*Justizrat*) może wyrazić zgodę na zamieszkanie poza terenem kantonu pod warunkiem, że wymiar sprawiedliwości na tym nie ucierpi²². Wyjątkiem jest postanowienie w kantonie Bazylea-Miasto, gdzie sędzią pokoju może zostać wybrany profesor prawa, który nie musi posiadać obywatelstwa szwajcarskiego a jedynie musi w tym kantonie mieć miejsce zamieszkania i być zatrudnionym na uniwersytecie w Bazylei²³. W kantonie Fryburg kandydujący na sędziego pokoju obywatel musi mieć miejsce zamieszkania na terenie kantonu, a jeżeli jest obywatelem innego państwa, to musi zamieszkiwać na terenie kantonu przynajmniej od pięciu lat²⁴. Kantony stoją zatem zgodnie na stanowisku wymogu stałego zamieszkania na terenie, gdzie kandydat zamierza kandydować na urząd sędziego pokoju lub wymogu wykazania związku z kantonem w postaci przykładowo zatrudnienia na uniwersytecie w Bazylei.

4.3. Przesłanki dotyczące wykształcenia sędziego pokoju

Instytucja sędziego pokoju w Szwajcarii – a tłumacząc dokładnie na język polski: sędziego laika (*Laienrichter*) – została powołana do życia w XIX wieku i bierze swój początek z czasów

¹⁷ Art. 25 ust. 1 i ust. 2 *Gerichtsgesetz* (GerG) kantonu Sant Gallen https://www.gesetzessammlung.sg.ch/app/de/texts_of_law/941.1/versions/2403 (dostęp: 11.03.2020 r.).

¹⁸ § 67 ust. 1 *Gerichtsorganisationsgesetz* (GOG) dla kantonu Zug <https://www.zg.ch/behoerden/zivil-und-strafrechtspflege/kantonsgericht/downloads/gog-stand-oktober-2013.pdf/view> (dostęp: 11.03.2020 r.).

¹⁹ § 6 ust. 1 *Gesetz über das Stimm- und Wahlrecht des Kantons Thurgau* (StWG) z dnia 12 lutego 2014 r. oraz

²⁰ § 5 ustawy o organizacji sądownictwa w kantonie Argowia; § 13(3) ustawy o organizacji sądów w kantonie Bazylea-Miasto.

²¹ A. Giger, *Laienbeteiligung in Zivil- und Strafsachen unter besonderen Berücksichtigung der Praxis im Kanton Zurich*, Uniwersytet w Zurychu, s. 11–15.

²² Art. 7 *Justizgesetz* dla kantonu Fryburg.

²³ § 13 ust. 2 ustawy o organizacji sądów w kantonie Bazylea-Miasto.

²⁴ Art. 9 ust. 2 *Justizgesetz* dla kantonu Fryburg.

politycznego pozytywizmu. Sędziami byli wówczas członkowie rządu. Uważano, że ludzie w określonym wieku mają większe doświadczenie życiowe i „stąpają twardo po ziemi”²⁵. Dlatego też działalność orzecznicza sędziów laików wybieranych w wyborach powszechnych miała dawać gwarancję orzecznictwa wyższej jakości²⁶. Doświadczenie życiowe miało mieć szczególne znaczenie w sprawach rodzinnych. Dlatego też sędzią miał być człowiek z ludu, którego wykształcenie zawodowe nie miało odgrywać żadnej roli. Obecnie w literaturze przedmiotu przyjęty został pogląd, że instytucja sędziego laika to zaprzeszłość wymagająca reform²⁷. Pierwszym krokiem jest wprowadzenie wymogu posiadania określonych kompetencji zawodowych.

Reformy są obecnie w toku dyskusji, przy czym należy podkreślić, że w niektórych kantonach dochodzi coraz częściej do nieobsadzania urzędów sędziami pokoju. Sędziowie pokoju w poszczególnych kantonach – z niewielkimi wyjątkami – mogą sprawować jedynie funkcje sędziego w sądach pierwszej instancji – *Bezirksgerichte*.

Sędziowie, którzy rozstrzygają w sądach pierwszej instancji w sprawach cywilnych i karnych w sądach *Bezirksgerichte*, stanowiących odpowiednich polskich sądów rejonowych, byli wybierani tradycyjnie w wyborach powszechnych jako sędziowie pokoju. Do roku 2006 kandydaci nie musieli posiadać wykształcenia prawniczego. Byli oni nazywani laikami (*Laie*). Jednak pomimo tego ułatwienia większość wybranych sędziów pokoju posiadała wykształcenie prawnicze – w roku 2015 w kantonie Zurych 135 aktywnych sędziów posiadało wykształcenie prawnicze a 18 takiego wykształcenia nie posiadało²⁸.

Natomiast sędziowie sądów wyższych instancji – *Landgerichte*, *Oberlandesgerichte* oraz *Oberster Gerichtshof* (stanowiącego odpowiednik Sądu Najwyższego musieli bezwzględnie posiadać wykształcenie prawnicze i legitymować się odbyciem odpowiedniej aplikacji. Podobnie w sądownictwie administracyjnym sędziowie musieli udowodnić odbycie wykształcenia prawniczego.

W kantonie Bazylea jako sędzia pokoju może być wybrany obywatel zamieszkały w kantonie i posiadający pełnię praw publicznych, ale dodatkowo musi on posiadać dodatkowe kompetencje dotyczące wykształcenia: zatem jako sędzia sądu pracy może zostać wybrany pracodawca, właściciel lub współwłaściciel firmy, osoba uprawniona do reprezentacji firmy zgodnie z wpisem do rejestru handlowego – wykluczone są jednak osoby, które są urzędnikami państwowymi. Sędzią sądu dla nieletnich może zostać jedynie osoba, która ukończyła studia prawnicze, pedagogiczne, medyczne, psychologiczne lub podobne, a sędzią pokoju w sądzie

²⁵ A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 3 i nast.

²⁶ Zob. Kanton Zurych. Referendum kantonálne z czerwca 2016 r. (Kanton Zürich. Kantonale Volksabstimmung Juni 2016), Vorlage Wählbarkeit von Bezirksrichtern und Bezirksrichterinnen, Informationen der Staatskanzlei, s. 3 i nast., https://sk.zh.ch/dam/staatskanzlei/kanzlei/internet/veroeffentlichungen/abstimmungszeitung/archiv_ab_2006/2016_Juni_Abstimmungszeitung.pdf.spooler.download.1459862788213.pdf/2016_Juni_Abstimmungszeitung.pdf (dostęp: 10.03.2020 r.).

²⁷ A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 3–5.

²⁸ A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 3–5.

socjalnym osoba, która ukończyła studia prawnicze, medyczne lub opiekuńcze (*Pflegewissenschaft*). Natomiast sędzią pokoju w sądach zajmujących się umieszczaniem w placówkach opiekuńczych sędziami pokoju mogą być osoby, które ukończyły psychiatrię, psychologię lub studia prawnicze²⁹. Zatem jak widać wprawdzie nie istnieje wymóg wykształcenia prawniczego, ale badana jest kompetencja kandydata w dziedzinie wiedzy, w której będzie orzekać.

W kantonie Fryburg nie można zostać sędzią pokoju bez posiadania wykształcenia prawniczego³⁰. W kantonie Berno nie można zostać sędzią pokoju lub zawodowym bez posiadania uprawnień do wykonywania zawodu notariusza lub adwokata³¹.

W kantonie Argowia kandydat musi się legitymować przynajmniej pięcioletnim stażem pracy w zawodzie prawniczym i posiadać uprawnienia adwokackie³². W kantonie Schwyz kandydat na sędziego pokoju musi posiadać doświadczenie zawodowe i wiedzę fachową, konieczną do wykonywania powierzonego mu urzędu³³. W kantonach Sant Gallen i Turgowia ustawy nie przewidują żadnych szczególnych wymogów dotyczących wykształcenia sędziego pokoju³⁴. W kantonie Zug sędziowie pokoju muszą ukończyć studia prawnicze a ponadto legitymować się kilkuletnim doświadczeniem zawodowym w orzecznictwie, adwokaturze lub w urzędzie publicznym³⁵.

4.4. Kadencja sędziego

Sędziowie pokoju w sądach rejonowych (*Bezirksgerichte*) są obecnie wybierani przez obywateli w wyborach powszechnych w kantonie Argowia, na okres czterech lat³⁶. W kantonie Berno wybra się ich na okres sześciu lat³⁷ i określa się, że sędziów pokoju (*Laienrichter*) w sądach rejonowych nie może być więcej niż 120 na terenie kantonu, przy jednoczesnym uwzględnieniu, że odpowiednia ich liczba musi być francuskojęzyczna³⁸. W kantonie Bazylea kadencja trwa także 6 lat³⁹. Czas trwania kadencji nie wzbudza szczególnych emocji i w zależności od kantonu wynosi 4 do 6 lat.

²⁹ § 14-17 ustawy o organizacji sądów w kantonie Bazylea-Miasto.

³⁰ Art. 10 Justizgesetz dla kantonu Fryburg.

³¹ Art. 29 ust. 1 *Gesetz über die Organisation der Gerichtsbehörden und der Staatsanwaltschaft* (GSOG).

³² § 13 ust. 2 ustawy o organizacji sądownictwa w kantonie Argowia. <https://gesetzessammlungen.ag.ch/frontend/versions/2812?locale=de> (dostęp: 12.05.2020).

³³ § 34 ust. 3 Justizgesetz dla kantonu Schwyz.

³⁴ A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 13.

³⁵ § 67 ust. 1 litera a GOG dla kantonu Zug.

³⁶ § 3 ustawy o organizacji sądownictwa w kantonie Argowia.

³⁷ Art. 24 ust. 1 GSOG dla kantonu Berno.

³⁸ Art. 13 ust. 2 dekretu BRSD.

³⁹ § 20 ust. 4 ustawy o organizacji sądów w kantonie Bazylea-Miasto..

5. Wymiar pracy sędziego pokoju. Obsada stanowisk

Dyskusja dotycząca instytucji sędziego pokoju ma wpływ także na obecną obsadę stanowisk. Albowiem wybór sędziego pokoju nie oznacza pracy na pełny i jedynym etacie. Wręcz przeciwnie – w niektórych kantonach, a czasem w niektórych wybranych miejscowościach w poszczególnych kantonach, praca sędziego pokoju ograniczona jest jedynie do 20% etatu zawodowego sędziego⁴⁰. Oznacza to, że sędzia ten osiąga niższe dochody i tym samym jest zmuszony do podejmowania innej pracy, która stanowi jego główne źródło utrzymania i podstawę do świadczeń emerytalno-rentowych.

Taka regulacja prawna ma ważne konsekwencje – sędzia pokoju nie tylko otrzymuje niższe wynagrodzenie, ale także w przypadku braku ponownego wyboru na urząd sędziego pokoju, nie przysługują mu świadczenia finansowe o charakterze odszkodowawczym, które przysługują sędziom zawodowym⁴¹.

Ponadto należy zauważyć, że kantony nie zawsze wykorzystują swoje kompetencje wyboru sędziów pokoju. W kantonie Zurych na 151 stanowisk sędziowskich zaledwie 16 zostało obsadzonych sędziami pokoju pracującymi w niepełnym (50%) wymiarze czasu pracy, w kantonie Sant Gallen zaledwie cztery stanowiska pracy zostały obsadzone przez sędziów pokoju, w kantonie Argowia i Schwyz z kolei wszystkie stanowiska sędziów sądów rejonowych obsadzona została sędziami pokoju, w kantonie Turgowia większość stanowisk w sądach rejonowych została obsadzona sędziami pokoju, w kantonach Szafuza i Zug żadne stanowisko sędziowskie nie zostało obsadzone przez sędziego pokoju⁴².

6. Dyskusje na temat urzędu sędziego pokoju – perspektywy na przyszłość

Punktem wyjścia do powołania urzędu sędziego pokoju było przekonanie o podniesieniu jakości orzecznictwa przez udział w nim osób, które nie posiadają wykształcenia prawniczego. W dawniejszej strukturze społecznej prawnicy wywodzili się często z określonej klasy społecznej – urząd sędziego pokoju miał wprowadzić nowe spojrzenie w postępowaniu sądowym. Obecnie ten argument nie znajduje już tak silnego potwierdzenia.

Pierwszym dyskusyjnym punktem jest brak wymogu posiadania wykształcenia prawniczego przez sędziów laików – *Laienrichter*. Coraz częściej uznaje się konieczność posiadania wykształcenia prawniczego ze względów ekonomicznych, przyjmując następującą argumentację: zadaniem sędziego jest orzekanie od pierwszego dnia podjęcia pracy. Sędzia

⁴⁰ R. Kiener, J. Grunder, *Richterwahl, Gutachten im Auftrag der Justizkommission*, Zurych 2010, https://www.gr.be.ch/gr/de/index/gr/gr/downloads_publikationen.assetref/dam/documents/GR/Uebrige/de/gutachten_richterwahlen_justizreform_2_teil_1.pdf (dostęp: 11.03.2020 r.), s. 18.

⁴¹ Zob. art. 20 ust. 1 GSOG dla kantonu Berno.

⁴² A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 11-13.

wydać wyroki na podstawie ustaw, czyli musi stosować prawo i dokonywać wykładni obowiązujących aktów prawnych. Musi także posiadać wiedzę na temat praktyki działania sądów. Osoba, która jest laikiem i nie zdobyła odpowiedniego wykształcenia, nie jest przygotowana do podjęcia pracy sędziego. Musi być ona najpierw „przyuczona” do nowej funkcji. Nauczanie sędziego jego pracy liczone jest na przynajmniej kilka miesięcy, a pierwsze prowadzone przez niego sprawy muszą podlegać kontroli, która często polega na współuczestniczeniu sędziów zawodowych w toczącym się postępowaniu.

Dlatego też przyjmuje się, że konieczność posiadania wykształcenia prawniczego przez sędziego jest nieodzowna z trzech powodów:

- po pierwsze, jest to ekonomicznie uzasadnienie, bo brak wykształcenia prawniczego u sędziego pokoju stanowi dla państwa zbyt znaczne obciążenie finansowe;
- po drugie, wymogi konstytucyjne stanowią jasno, że sędzia musi być niezawisły. Obywatel ma prawo do niezależnego sądu i sprawiedliwego procesu. Sędzia, który został wybrany jako sędzia pokoju nie spełnia tych przesłanek. Sędzia laik, nie posiadający wykształcenia prawniczego, nie ma wystarczającej wiedzy, aby samodzielnie rozumieć przebieg prowadzonego przez siebie postępowania sądowego ani nie jest w stanie odpowiedzialnie rozstrzygać o jego wyniku. W praktyce sędziowie bez wykształcenia prawniczego byli często pouczani przez protokolanta sądowego, w jaki sposób należy sporządzić pisma w postępowaniu, a nawet w jaki sposób należy dokonywać interpretacji określonych faktów stwierdzonych w postępowaniu. To sędzia jednak powinien kontrolować pracę protokolanta, a nie odwrotnie. Problem ten pojawił się także w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który przychylił się do krytycznego spojrzenia na urząd sędziego pokoju⁴³. To sędzia ponosi odpowiedzialność za swoje orzecznictwo a nie instruujący go protokolant. Ponadto w sprawach karnych sędzia współpracuje z organami ścigania a sędzia bez wykształcenia prawniczego nie ma często wiedzy o kompetencjach swoich i kompetencjach pozostałych organów ścigania;
- po trzecie, wykonywanie wszystkich pozostałych zawodów prawniczych – notariusza, prokuratora, adwokata, sędziego sądu wyższej instancji – wymaga ukończenia studiów prawniczych. Protokolant sądowy także przechodzi odpowiednie przeszkolenie. Brak wymogu posiadania wykształcenia prawniczego przez sędziów pokoju jest w tym kontekście niedopuszczalnym obniżeniem rangi tego zawodu.
- Osoby bez wykształcenia prawniczego powinny wykonywać jedynie funkcje ławników – gdyż ławnik jest *de facto* sędzią z wyboru, nieposiadającym odpowiedniego wykształcenia prawniczego. Brak posiadania wiedzy prawniczej nie stanowi także przeszkody do sprawowania funkcji sędziego sądu arbitrażowego, gdzie wiedza z zakresu innego niż właściwość sądu arbitrażowego nie jest wymagana. Należy tu podkreślić, że udział

⁴³ BGE 134 I 16.

czynnika społecznego w postępowaniu sądowym jest w europejskich systemach prawnych zapewniany właśnie przez udział ławników.

Istnieją też inne aspekty krytyki instytucji sędziów wybieralnych. Krytycy powołują się na poglądy Monteskiusza – władza sądownicza, wykonawcza i ustawodawcza powinny być wykonywane przez różne osoby, co oznacza nie tylko podział władz, lecz także niezależność jednostek⁴⁴. Władze te są bowiem funkcjami, które muszą być sprawowane niezależnie od siebie. Najwyższą z tych władz jest władza ustawodawcza wybrana przez naród. Sędzia opiera swoje wyroki na obowiązującym prawie i stąd bierze źródło jego legitymacja do działania. Sędzia nie może mieć punktów styecznych z władzą ustawodawczą czy wykonawczą, gdyż punkty styczności z tymi władzami oznaczałyby utratę tej legitymacji i jego bezstronności. Z kolei bezstronność nakazana jest w formie przepisów konstytucyjnych i przez przepisy międzynarodowych konwencji praw człowieka, gwarantujących prawo jednostki do sprawiedliwego procesu sądowego. Z tych właśnie powodów postuluje się w Szwajcarii likwidację instytucji sędziego pokoju.

Alexis de Tocqueville już w 1835 r. twierdził, że wybory sędziów pokoju prowadzić będą do niezadowolających wyników. Badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych⁴⁵ wskazują, że osoba kandydująca na urząd sędziego pokoju, która już tę funkcję sprawuje, ma tendencje do wydawania nadmiernie surowych wyroków, zwłaszcza za ciężkie przestępstwa (gwałty, zabójstwa), gdyż są to orzeczenia, które są medialne i tym samym szybko trafiają do potencjalnego wyborcy. Sędziowie nie są politykami i ich zadaniem nie jest tworzenie polityki karnej.

Drugim zarzutem sformułowanym w przytaczanych badaniach jest to, że sędziowie wybrani w głosowaniu powszechnym mogą zdecydować na korzyść tych, którzy pomogli im wygrać wybory. Wybory wymagają także wysiłków i nakładów finansowych. Tu leży ogromne ryzyko. W wyborach na sędziów pokoju w Pensylwanii odnotowano rekordową darowiznę w wysokości ponad 21 milionów dolarów na trzy mandaty dla Sądu Najwyższego. Również w innych krajach na kampanię wyborczą wydawane są miliony dolarów. Skąd pochodzą pieniądze na kampanię wyborczą sędziów, zwykle pozostaje tajemnicą. W badaniach wykonanych przez *Centrum Brennan* udało się ustalić pochodzenie jedynie 18% z badanych 27,8 mln dolarów darowizn na wybory sędziego do Sądu Najwyższego, które odbyły się w latach 2015–2016⁴⁶. Trudno to uznać za stan pozytywny dla wymiaru sprawiedliwości.

Dlatego też sami sędziowie odnoszą się niezwykle krytycznie do wyborów sędziów pokoju i do samej instytucji sędziego pokoju. Przeważa obecnie pogląd, że jest to przeżytek, instytucja, która nie odpowiada już wymogom współczesności. Wybory sędziów pokoju są kosztowne

⁴⁴ P. Zihlman, *Kommentar zu Richterwahlen*, Stadt-Zytig 2006, <https://peter.zihlmann.com/kommentar-zu-richterwahlen/> (dostęp: 10.03.2020 r.).

⁴⁵ Ch. Dippel, M. Poyker, *New Research Confirms Old Suspicions about Judicial Sentencing*, „The Economist”, Waszyngton, 27.04.2019, <https://www.economist.com/united-states/2019/04/27/new-research-confirms-old-suspicions-about-judicial-sentencing> (dostęp: 10.03.2020 r.).

⁴⁶ Ch. Dippel, M. Poyker, *New Research Confirms Old Suspicions about Judicial Sentencing...*

a korzyści dla społeczeństwa trudno zauważalne⁴⁷. Ponadto kandyduje coraz mniej osób – w ostatnich wyborach do miejscowości Solothurn-Lebern jeszcze na cztery dni przed wyborami nie zgłosili się żadni kandydaci, a w miejscowości Olten-Goesgen wybory nie mogły się odbyć z braku kandydatów⁴⁸.

---

⁴⁷ R. Kiener, J. Grunder, *Richterwahl, Gutachten im Auftrag der Justizkommission...*, s. 10 i nast.

⁴⁸ A. Giger, *Laienbeteiligung...*, s. 3–5.

Instytucja sędziego pokoju we Włoszech. Status prawny, tryb wyboru i uprawnienia

1. Uwagi wprowadzające

Celem niniejszego opracowania jest omówienie podstawowych zagadnień dotyczących instytucji sędziego pokoju we Włoszech.

We Włoszech wymiar sprawiedliwości w sądach powszechnych sprawują sędziowie zawodowi, tzw. sędziowie w togach (*giudici togati*), powoływani na czas nieokreślony po przejściu procedury konkursowej, oraz sędziowie niezawodowi, zwani honorowymi (*giudici onorari*). Liczba sędziów zawodowych wynosi około 10 000, a honorowych – około 8000, z czego ponad 2000 sprawuje swój urząd w pionie prokuratury, reprezentując oskarżyciela publicznego (*pubblica accusa*)¹.

Artykuł 102 ust. 3 Konstytucji Republiki Włoskiej² stanowi, że ustawa określa wypadki i formy bezpośredniego udziału ludu w wymiarze sprawiedliwości. Najważniejszą formą realizacji zawartej tu dyspozycji jest uzupełnienie składów orzekających przez tzw. *giudici popolari* w sądach przysięgłych (*corti d'assise*) oraz odwoławczych sądach przysięgłych (*corti d'assise d'appello*). Poza uzupełnieniem składów orzekających sędziowie honorowi w wielu sprawach orzekają samodzielnie w roli sędziów pokoju (*giudici di pace*)³. Stanowią oni zatem znaczącą część wymiaru sprawiedliwości⁴.

2. Akty normatywne i reforma urzędu sędziego pokoju w 2017 r.

Instytucja sędziego honorowego została ustanowiona na mocy przepisów konstytucyjnych. Artykuł 106 ust. 2 Konstytucji RW stanowi, że ustawa dotycząca organizacji wymiaru sprawiedliwości może dopuścić powołanie, także w drodze wyborów, sędziów honorowych dla wszystkich spraw rozstrzyganych przez sędziów jednoosobowo. Sformułowanie cytowanego przepisu stanowi rezultat kompromisu zawartego w Zgromadzeniu Konstytucyjnym po

---

¹ G. Minutoli, *La (necessaria) riforma della magistratura onoraria e l'efficienza della giurisdizione*, <https://www.unicost.eu/la-necessaria-riforma-della-magistratura-onoraria-e-lefficienza-della-giurisdizione/> (dostęp: 8 maja 2020 r.).

² Konstytucja Republiki Włoskiej z 27 grudnia 1947 r. – dalej jako Konstytucja RW, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wlochy.html> (dostęp: 3 czerwca 2020 r.).

³ G. Minutoli, *La (necessaria)...*

⁴ *Le figure della magistratura onoraria*, <https://www.csm.it/web/csm-internet/-/inserire-titolo-funzioni-onorarie> (dostęp: 8 maja 2020 r.).

długiej i ożywionej dyskusji, w czasie której próbowano określić znaczenie i status sędziego honorowego, ale kwestia ta nie została ostatecznie rozstrzygnięta⁵.

Jedną z ustaw wypełniających dyspozycję z art. 106 ust. 2 Konstytucji RW jest ustawa nr 374 z 21 listopada 1991 r.⁶ Jej art. 1 ust. 1 stanowi o ustanawianiu sędziego pokoju, który sprawuje wymiar sprawiedliwości w sprawach cywilnych i karnych oraz pełni funkcję polubowną w sprawach cywilnych zgodnie z przepisami niniejszej ustawy. Ustęp 2 cytowanego artykułu przewiduje zaś, że urząd sędziego pokoju pełni sędzia honorowy mający status sędziego wymiaru sprawiedliwości.

U podstaw przeprowadzonej w 2017 r. reformy leżało przekonanie, że bez sędziów pokoju administracja wymiaru sprawiedliwości nie jest możliwa, ponieważ zbyt duża liczba sądów nie mogłoby się bez nich obejść⁷. Po wejściu w życie ustawy nr 57/2016⁸ i dekretu legislacyjnego nr 116/2017⁹ dwa dotychczas istniejące urzędy sędziów honorowych:

1. sędziego pokoju (*giudice di pace*) oraz
2. sędziego honorowego przy trybunale (*giudice onorario di tribunale*) zastąpiono jedną instytucją – jest to tzw. **honorowy sędzia pokoju** (*giudice onorario di pace*).

Po reformie utrzymano jednak jeden z urzędów prokuratorskich niższego szczebla – tzw. **honorowego zastępcy prokuratora** (*vice procuratore onorario*) – sędziego niezawodowego, pełniącego funkcje śledcze, a zatem strukturalnie osadzonego w prokuratorze.

Innymi słowy, dekret 116/2017 wprowadził **jednolity status sędziego pokoju**, którym objęci są wszyscy sędziowie pokoju, niezależnie od tego, czy pełnią funkcje orzecznicze, czy śledcze¹⁰. Statusem tym są więc objęci niezawodowi funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości, tj. osoby piastujące stanowiska zarówno sędziowskie, jak i prokuratorskie¹¹.

Nowelizacja przepisów w 2017 r. spowodowała ujednolicenie kwestii dotyczących m.in. obejmowania stanowiska; kadencji, która trwa cztery lata, z możliwością jednokrotnego ponownego pełnienia tego stanowiska (sprawowanie funkcji sędziego pokoju zostało

⁵ P. Bellone, *Il magistrato onorario tra equivoci e violazioni*, „Questione Giustizia” 2016/3, s. 133, http://questionegiustizia.it/rivista/pdf/QG_2016-3.pdf (dostęp: 20 maja 2020 r.). Jeden z deputowanych określił sędziego honorowego jako funkcję, która nie jest działalnością zawodową i takie rozumienie urzędu zostało później przyjęte przez ustawodawcę.

⁶ Legge 21 novembre 1991, n. 374. – *Istituzione del giudice di pace* (GU Serie Generale n. 278 del 27-11-1991 – Suppl. Ordinario n. 76) (ustawa nr 374 z 21 listopada 1991 r. o ustanowieniu urzędu sędziego pokoju).

⁷ A. Costanzo, *La disorganica riforma della magistratura onoraria*, „Giustizia Insieme”, 29.05.2019, <https://www.giustiziainsieme.it/it/magistratura-onoraria/666-la-disorganica-riforma-della-magistratura-onoraria> (dostęp: 20 kwietnia 2020 r.).

⁸ Legge 28 aprile 2016 n. 57. – *Delega al Governo per la riforma organica della magistratura onoraria e altre disposizioni sui giudici di pace* (GU Serie Generale n. 99 del 29-04-2016) (ustawa nr 57 z 28 kwietnia 2016 r. w sprawie upoważnienia rządu do nowelizacji przepisów prawa o sędziach honorowych).

⁹ Decreto legislativo del 13 luglio 2017, n. 116. „*Riforma organica della magistratura onoraria e altre disposizioni sui giudici di pace, nonché disciplina transitoria relativa ai magistrati onorari in servizio, a norma della legge 28 aprile 2016, n. 57*”, in attuazione della legge delega 28 aprile 2016, n. 57 (GU Serie Generale n. 177 del 31-07-2017). Dekret legislacyjny nr 116 z 13 lipca 2017 r. nowelizujący przepisy prawa o sędziach honorowych, a także ustanawiający przepisy przejściowe regulujące status urzędujących sędziów honorowych, wydany na mocy ustawy nr 57 z 28 kwietnia 2016 r. – dalej jako dekret 116/2017.

¹⁰ *Le figure della magistratura onoraria....*

¹¹ *Le figure della magistratura onoraria....*

ograniczone do ośmiu lat, zaś poprzednio obowiązujące przepisy pozwalały na dłuższe okresy); stażu (*tirocinio formativo*); przygotowania zawodowego (*formazione*) i wynagrodzenia.

Ponadto na nowo określono kompetencje sędziów pokoju, poprzez powierzenie im zarówno zadań polegających na wspieraniu sędziów zawodowych, jak i własnych zadań orzeczniczych. Nowe przepisy¹² stanowią, że honorowi sędziowie pokoju sprawują, w sądach pokoju, jurysdykcję w sprawach cywilnych i karnych oraz prowadzą postępowania pojednawcze w sprawach cywilnych, z odpowiednim uwzględnieniem przepisów kodeksów postępowania cywilnego i karnego oraz ustaw szczegółowych.

3. Tryb wyboru i kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska

Kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego pokoju są określone w art. 4 dekretu 116/2017. Kandydat musi spełniać następujące wymagania: posiadać obywatelstwo włoskie, korzystać z pełni praw politycznych¹³ i cywilnych¹⁴, ukończyć studia prawnicze i uzyskać tytuł magistra prawa, posiadać odpowiednie predyspozycje psychofizyczne, spełniać wymóg posiadania nieskazitelnego charakteru oraz być w wieku od 27 do 60 lat.

Funkcja honorowego sędziego pokoju nie może być powierzona osobom: skazanym za przestępstwa popełnione umyślnie lub na karę pozbawienia wolności za wykroczenia; wobec których zastosowano środki zabezpieczające lub zapobiegawcze; wobec których wymierzone zostały sankcje dyscyplinarne określone przez przepisy o innych zawodach prawniczych (z wyjątkiem tych o najniższym stopniu); które przeszły na emeryturę.

Procedura powoływania sędziów pokoju uregulowana jest w art. 7 dekretu 116/2017. W przeciwieństwie do nominacji na stanowiska sędziów zawodowych, nie opiera się ona na procedurze konkursowej, a na weryfikacji kwalifikacji zawodowych i, po przeprowadzeniu półrocznego wstępnego przygotowania, na przeprowadzeniu testów kompetencji przez rady sądownictwa. W cytowanym dekrete przewidziane są tzw. tytuły preferencyjne, które przyznają kandydatom ściśle określone preferencje w zatrudnieniu. Zaliczono do nich m.in.: wcześniejsze sprawowanie funkcji sądowniczych, w tym także w charakterze sędziów pokoju; co najmniej dwuletnie wykonywanie zawodu adwokata lub notariusza albo

¹² Art. 9 ust. 1 dekretu 116/2017.

¹³ We włoskim porządku prawnym utrata praw politycznych może nastąpić przez wydanie orzeczenia sądowego o tymczasowym lub dożywotnim zakazie pełnienia funkcji publicznych, które nie jest karą samodzielną, a karą akcesoryjną, przewidzianą w art. 28 włoskiego kodeksu karnego (ten typ kary można orzec w związku ze skazaniem na konkretny wymiar kary głównej). W myśl przywołanego artykułu zakaz pełnienia funkcji publicznych (*interdizione dai pubblici uffici*) pozbawia skazanego czynnego i biernego prawa wyborczego oraz wszystkich innych praw publicznych.

¹⁴ Utrata praw cywilnych uregulowana jest w kodeksie postępowania cywilnego. Utrata tych praw wykluczałaby kandydata mającego status: 1) *interdetto*, tj. wobec którego sąd cywilny wydał orzeczenie o utracie zdolności do czynności prawnych lub 2) *inabilitato*, tj. któremu sąd ograniczył zdolność do zawierania czynności prawnych.

wykładanie przedmiotów z dziedziny prawa na uniwersytecie, a także w wyższych szkołach zawodowych; uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Powołani na stanowisko sędziowie pokoju odbywają w sądzie (zaś *vice procuratori onorari* – w prokuraturze), w ramach wstępnego zaszeregowania, sześciomiesięczny bezpłatny staż (*tirocinio*), mający wymiar praktyczny i teoretyczny oraz stanowiący okres próbny¹⁵. Po jego zakończeniu muszą otrzymać pozytywną ocenę okręgowej rady sądownictwa¹⁶. Dekret w sprawie powołania na urząd jest wydawany przez ministra sprawiedliwości na podstawie wniosku okręgowej rady sądownictwa zaakceptowanego także przez NRS. Objęcie urzędu musi nastąpić w ciągu 60 dni od daty wydania dekretu.

Osiągnięcie 65. roku życia, nawet w trakcie kadencji, uniemożliwia pełnienie obowiązków sędziego pokoju (art. 18 ust. 3 dekretu 116/2017). Odwołania ze stanowiska, w przypadkach przewidzianych przez dekret 116/2017, dokonuje minister sprawiedliwości.

4. Kompetencje sędziów pokoju

Sędziowie pokoju sprawują wyłączną jurysdykcję sądową spraw w zakresie stosunków między właścicielami ruchomości, w szczególności dotyczących spraw i sporów powstających na tle immisji hałasów i oparów przekraczających próg tolerancji. Ponadto są to sprawy dotyczące korzystania z usług i części wspólnych w budynkach mieszkalnych¹⁷. Sędzia pokoju sprawuje także jurysdykcję w innych sprawach, w zależności od wartości przedmiotu sporu: obejmują one sprawy związane z eksploatacją (ruchem) pojazdów i statków, jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przekracza maksymalnego limitu 20 000 euro. Ponadto może on interweniować w sprawach dotyczących ruchomości, których wartość nie przekracza 5000 euro¹⁸.

Z kolei w zakresie spraw karnych rozpatruje przestępstwa mniejszej wagi (drobne przestępstwa, tzw. *reati bagatellari*). Właściwość sędziego pokoju w sprawach karnych regulują: kodeks karny¹⁹ i dekret legislacyjny nr 274/2000²⁰. Zasady prowadzenia przez niego postępowania karnego uregulowano w dekreście 274/2000 r. Artykuł 4 dekretu przewiduje właściwość

¹⁵ Szkolenie organizuje Najwyższa Rada Sądownictwa (dalej jako NRS) z Wyższą Szkołą Sądownictwa i Prokuratury (*Scuola Superiore di Magistratura*).

¹⁶ *Come diventare giudice onorario di pace*, (dostęp: 27 kwietnia 2020 r.).

¹⁷ *Come diventare giudice onorario di pace....*

¹⁸ *Come diventare giudice onorario di pace....*

¹⁹ *Codice Penale. Regio decreto 19 ottobre 1930, n. 1398. Approvazione del testo definitivo del Codice Penale* (Gazzetta Ufficiale n. 251 del 26-10-1930). *Codice Penale. Regio decreto 19 ottobre 1930, n. 1398. Approvazione del testo definitivo del Codice Penale.* (Gazzetta Ufficiale n. 251 del 26-10-1930). Kodeks karny. Ujednolicony i uaktualniony tekst Dekretu Królewskiego nr 1398 z 19 października 1930 r., dalej jako KK.

²⁰ *Decreto legislativo del 28 agosto 2000 n. 274. „Disposizioni sulla competenza penale del giudice di pace“* (GU Serie Generale n.234 del 06-10-2000 – Suppl. Ordinario n. 166). Dekret legislacyjny nr 274 z 28 sierpnia 2000 r. w sprawie właściwości sędziego pokoju w sprawach karnych – dalej jako dekret 274/2000.

rzeczową sędziego pokoju w odniesieniu do niektórych przestępstw przewidzianych w KK²¹ oraz w odniesieniu do niektórych przestępstw lub usiłowania ich dokonania czy naruszeń określonych w niektórych ustawach szczególnych. Sędzia pokoju jest też właściwy w sprawach o niektóre przestępstwa, które są związane z imigracją oraz w sprawach dotyczących nadzoru nad niektórymi środkami stosowanymi na mocy prawa o cudzoziemcach.

Jeśli chodzi zaś o rodzaj orzekanych kar, to należy zaznaczyć, że przy wydawaniu wyroku skazującego w procesie karnym najczęściej orzekaną karą przez sędziego pokoju są kary pieniężne, zaś w przypadkach nieco „większej wagi” wymierzane są sankcje karne w postaci aresztu domowego (*permanenza domiciliare*)²² lub nałożenia obowiązku wykonywania prac społecznych (*lavoro di pubblica utilità*). Nie są przewidziane żadnego rodzaju kary ograniczenia wolności, nie ma też możliwości zastosowania instytucji warunkowego zawieszenia kary²³.

5. Odpowiedzialność dyscyplinarna

Sędziego pokoju można ukarać upomnieniem, naganą, a w poważniejszych przypadkach odwołaniem ze stanowiska – jeśli nie jest on w stanie wykonywać swoich obowiązków w sposób rzetelny i sprawny, a także w przypadku, gdy dopuści się zaniedbania lub niestosownego zachowania.

Prezes sądu apelacyjnego, który poweźmie wiarygodną wiadomość o faktach mogących uruchomić tę odpowiedzialność, w ciągu 15 dni wnosi na piśmie zarzuty przeciwko zainteresowanemu sędziemu i natychmiast wpisuje tę wiadomość w odpowiednim rejestrze. Zainteresowanego informuje się zaś o prawie złożenia pism procesowych i dokumentów.

Prezes sądu apelacyjnego, po zakończeniu czynności wyjaśniających, w ciągu 45 dni od dnia wpisania wiadomości do odpowiedniego rejestru, przekazuje swój wniosek z aktami sprawy do okręgowej rady sądownictwa, która niezwłocznie powiadamia zainteresowanego

²¹ Do przestępstw tych należy m.in.: pobicie z art. 581 KK; uszkodzenie ciała ścigane z oskarżenia prywatnego z art. 582 ust. 2 KK; nieudzielenie pomocy z art. 593 ust. 1 i 2 KK; zniesławienie z art. 595 ust. 1 i 2 KK; groźba z art. 612 ust. 1 KK; kradzieże ścigane na wniosek poszkodowanego z art. 626 KK; sprzeniewierzenie majątku wspólnego z art. 627 lit. a KK; przywłaszczenie z art. 631 KK, pod warunkiem że przestępstwo jest ścigane z oskarżenia prywatnego; przekierowanie wód i zmiana statusu miejsc z art. 632 KK, pod warunkiem że przestępstwo jest ścigane z oskarżenia prywatnego; naruszenie własności gruntów i budynków z art. 633 ust. 1 KK, pod warunkiem że przestępstwo jest ścigane z oskarżenia prywatnego; wypas zwierząt na cudzym gruncie z art. 636 KK, pod warunkiem że naruszenie jest ścigane z oskarżenia prywatnego; wtargnięcie na cudzą nieruchomość z art. 637 KK; przywłaszczenie zagubionych rzeczy, skarbu lub rzeczy nabytych przez pomyłkę lub przypadek z art. 647 KK.

²² Kara aresztu domowego obejmuje obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym prywatnym miejscu zamieszkania, lub w placówce leczniczej, pomocowej lub wsparcia dziennego w każdą sobotę i niedzielę; z uwagi na ciążące na osobie skazanej zobowiązania związane z rodziną, pracą lub nauką sędzia może orzec, że kara będzie wykonywana w inne dni tygodnia lub, na wniosek skazanego, w sposób ciągły. Kara ta jest orzekana okres od 6 do 45 dni.

²³ V. Citraro, *Il procedimento penale davanti al Giudice di Pace: d. l.vo 274/2000*, 9.04.2018, <https://dejure-criminalibus.altervista.org/il-procedimento-penale-davanti-al-giudice-di-pace-d-l-vo-274-2000/> (dostęp: 21 kwietnia 2020 r.).

o wyznaczonych: dacie i miejscu, w którym odbędą się obrady (*deliberazione*). Rada rozpatruje na obradach wniosek przewodniczącego sądu apelacyjnego, po czym odsyła akta sprawy do NRS, która będzie mogła przyjąć wniosek rady okręgowej lub, w przypadku gdy jej wniosek nie zostanie uwzględniony, zmienić go, przeprowadzając, jeśli uzna to za konieczne, czynności wyjaśniające i ponowne wysłuchanie zainteresowanego (który sam też może o to zawnieść). Jeśli po roku od wpisania wiadomości do rejestru nie zostanie wydany dekret ministra sprawiedliwości wymierzający sankcję dyscyplinarną, postępowanie – za zgodą zainteresowanego – wygasa²⁴.

6. Status pracowniczy

Sędzia pokoju, pełniąc urząd honorowy, a nie zawodowy, nie jest pracownikiem wymiaru sprawiedliwości i nie przysługują mu prawa pracownicze, a swoje obowiązki może wykonywać przez maksymalnie dwa dni w tygodniu²⁵. Otrzymuje za to wynagrodzenie wypłacane przez państwo, traktowane jako rekompensata z tytułu poniesionych kosztów. Artykuł 23 dekretu 116/2017 przewiduje, że składa się ono z kilku składników: części stałej (to kwota podstawowa w wysokości 258,63 EUR, wypłacana za każdy miesiąc pełnienia funkcji²⁶) oraz z części zmiennej, zależnej od stopnia realizacji wyznaczonych celów w planie pracy i są to płatności za dni rozpraw oraz za rozstrzygnięcie spraw w toku (tj. za sprawy zakończone). Żaden składnik wynagrodzenia nie jest wypłacany w czasie przerwy od pracy w sądach włoskich, tj. w sierpniu. Komisja Europejska w Komunikacie z 28 lutego 2018 r. stwierdziła, że warunki pracy włoskich sędziów pokoju i sędziów honorowych nie powinny być mniej korzystne od tych, w których pracują sędziowie zawodowi. Istotnie, od dłuższego już czasu sędziowie pokoju próbują na forach różnych sądów, w tym także międzynarodowych, dochodzić praw pracowniczych, w szczególności prawa do płatnego urlopu wypoczynkowego, którego zagwarantowania konsekwentnie odmawia im ustawodawca²⁷.

Sędziowie pokoju, podobnie jak inni włoscy sędziowie (sądów powszechnych, administracyjnych itp.) mają ustawowo zagwarantowane prawo do strajku, podczas którego mogą np. całkowicie lub częściowo zawiesić prowadzenie rozpraw zarówno cywilnych, jak i karnych,

²⁴ *Il sistema disciplinare dei giudici di pace nell'ordinamento attuale*, <https://www.csm.it/documents/21768/122522/vademecum+sul+sistema+disciplinare+di+giudici+di+pace+GOT+VPO+e+giudici+ausiliari+appello/bb2682c7-d58c-1f68-74c0-7f1cf5ecddoe> (dostęp: 15 maja 2020 r.).

²⁵ G. Minutoli, *La (necessaria)...*

²⁶ Opinia Rzecznika Generalnego Juliane Kokott przedstawiona 23 stycznia 2020 r. Sprawa C-658/18 UX przeciwko *Governo della Repubblica italiana* [wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Giudice di pace di Bologna (sędziego pokoju w Bolonii, Włochy)], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62018CC0658&from=EN> (dostęp: 25 maja 2020 r.).

²⁷ Z Opinii przywołanej w poprzednim przypisie wynika również, że z wynagrodzenia sędziów pokoju nie są odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne, a sędziowie pokoju nie mają prawa korzystania z odnośnego zabezpieczenia społecznego.

ale muszą w tym czasie zapewnić świadczenie tzw. usług kluczowych (*servizi essenziali*)²⁸. Warto dodać, że sędziowie pokoju z prawa do strajku korzystają znacznie częściej niż sędziowie zawodowi.

Z uwagi na to, że sędzia pokoju nie nawiązuje stosunku pracy, ma zapewnione prawo wykonywania innej działalności zawodowej. W niektórych przypadkach obowiązuje go jednak zasada niepołączalności stanowisk. *Incompatibilitas*, przykładowo, dotyczy zakazu praktykowania jako adwokat w okręgu sądowym, w którym sprawuje się urząd sędziego, a ponadto nie można wykonywać mandatu parlamentarnego, pełnić funkcji członka Rady Ministrów, jak również żadnej funkcji w organach wykonawczych i ustawodawczych gmin, prowincji i regionów²⁹.

Podsumowanie

Tryb wyboru na urząd sędziego pokoju różni się od trybu powoływania sędziów zawodowych. Po przejściu procedury naboru powołania dokonuje minister sprawiedliwości, który dokonuje również odwołań w przypadkach określonych w ustawie. Jest to urząd kadencyjny, a okres jego pełnienia nie może przekroczyć ośmiu lat.

Sędziowie pokoju we Włoszech wykonują zarówno zadania polegające na wspieraniu sędziów zawodowych, jak i własne zadania orzecznicze, sprawując jurysdykcję w sprawach cywilnych i karnych oraz prowadząc postępowania pojednawcze w sprawach cywilnych. W sprawach karnych rozstrzygają jedynie sprawy mniejszej wagi, mogą stosować ściśle określone sankcje, głównie o charakterze pieniężnym i nie mogą wymierzać kar ograniczenia wolności.

Sędziowie pokoju podlegają w istocie podobnym wymogom dyscyplinarnym jak sędziowie zawodowi, a w ich egzekwowaniu uczestniczy NRS wspólnie z ministrem sprawiedliwości.

W myśl ustanowionych przepisów, urząd sędziego pokoju jest funkcją honorową, przez co powierzanie mu konkretnych obowiązków musi odbywać się w taki sposób, by zapewnić osobie pełniącej urząd możliwość wykonywania innych czynności zawodowych. Nominacja

²⁸ *Codice di autoregolamentazione dell'esercizio dello sciopero e delle astensioni dalle attività giudiziarie ed amministrative, nel comparto degli uffici dei giudici di pace*. Kodeks postępowania w sprawach strajku i zawieszenia wykonywania czynności sądowych i administracyjnych w sektorze sądów sędziów pokoju, w 2003 r. opracowany i udostępniony przez Krajowy Związek Sędziów Pokoju (*Unione Nazionale Giudici di Pace*) na stronie: <http://www.unionejudicipace.it/wordpress/wp-content/uploads/2014/09/Codice-di-autoregolamentazione-dello-sciopero.pdf> (dostęp: 22 maja 2020 r.). Kodeks przewiduje obowiązek pisemnego poinformowania prezesów sądów apelacyjnych i ministra sprawiedliwości przynajmniej na 10 dni przed ogłoszeniem zawieszenia wykonywania czynności. Zawieszenie wykonywania czynności sądowych może być częściowe lub całkowite. Maksymalny czas w przypadku całkowitego zawieszenia wykonywania czynności sądowych wynosi 15 dni, a następny strajk może zostać zapowiedziany nie wcześniej niż 10 dni po zakończeniu poprzedniego. Częściowe zawieszenie wykonywania czynności sądowych, pod warunkiem prowadzenia co najmniej jednej rozprawy tygodniowo, może trwać do czterech tygodni.

²⁹ Zob. art. 5 dekretu 116/2017.

na urząd sędziego pokoju w żadnym wypadku nie prowadzi do nawiązania stosunku pracy, co powoduje, że sędziowie ci nie korzystają ze świadczeń pracowniczych.

Jednak żądanie tych roszczeń ze strony sędziów jest ostatnimi czasy coraz częstsze i manifestowane jest z coraz większą częstotliwością w zbiorowym powstrzymywaniu się od wykonywaniu zadań. Kwestia ta właściwie zdominowała debatę publiczną poświęconą włoskim sądom pokoju. Oznacza to, że przeprowadzona w 2017 r. reforma urzędu sędziego pokoju nie rozwiązała pilnych problemów włoskiego wymiaru sprawiedliwości, którego sprawne funkcjonowanie w znacznym stopniu uzależnione jest od pracy sędziów honorowych.

Bibliografia

- Bellone P., *Il magistrato onorario tra equivoci e violazioni*, „Questione Giustizia” 2016/3, http://questionegiustizia.it/rivista/pdf/QG_2016-3.pdf (dostęp: 20 maja 2020 r.).
- Citraro V., *Il procedimento penale davanti al Giudice di Pace: d. l.vo 274/2000*, 9.04.2018, <https://deiuscriminibus.altervista.org/il-procedimento-penale-davanti-al-giudice-di-pace-d-l-vo-274-2000/> (dostęp: 21 kwietnia 2020 r.).
- Come diventare giudice onorario di pace*, <https://www.unitademocraticagiudicidipace.it/come-si-diventa-giudice-di-pace/> (dostęp: 27 kwietnia 2020 r.).
- Costanzo A., *La disorganica riforma della magistratura onoraria*, „Giustizia Insieme”, 29.05.2019, <https://www.giustiziainsieme.it/it/magistratura-onoraria/666-la-disorganica-riforma-della-magistratura-onoraria> (dostęp: 20 kwietnia 2020 r.).
- Il sistema disciplinare dei giudici di pace nell'ordinamento attuale*, <https://www.csm.it/documents/21768/122522/vademecum+sul+sistema+disciplinare+di+giudici+di+pace+GOT+VPO+e+giudici+ausiliari+appello/bb2682c7-d58c-1f68-74c0-7f1cf5ecddoe> (dostęp: 15 maja 2020 r.).
- Le figure della magistratura onoraria*, <https://www.csm.it/web/csm-internet/-/inserire-titolo-funzioni-onorarie> (dostęp: 8 maja 2020 r.).
- Minutoli G., *La (necessaria) riforma della magistratura onoraria e l'efficienza della giurisdizione*, <https://www.unicost.eu/la-necessaria-riforma-della-magistratura-onoraria-e-lefficienza-della-giurisdizione/> (dostęp: 8 maja 2020 r.).